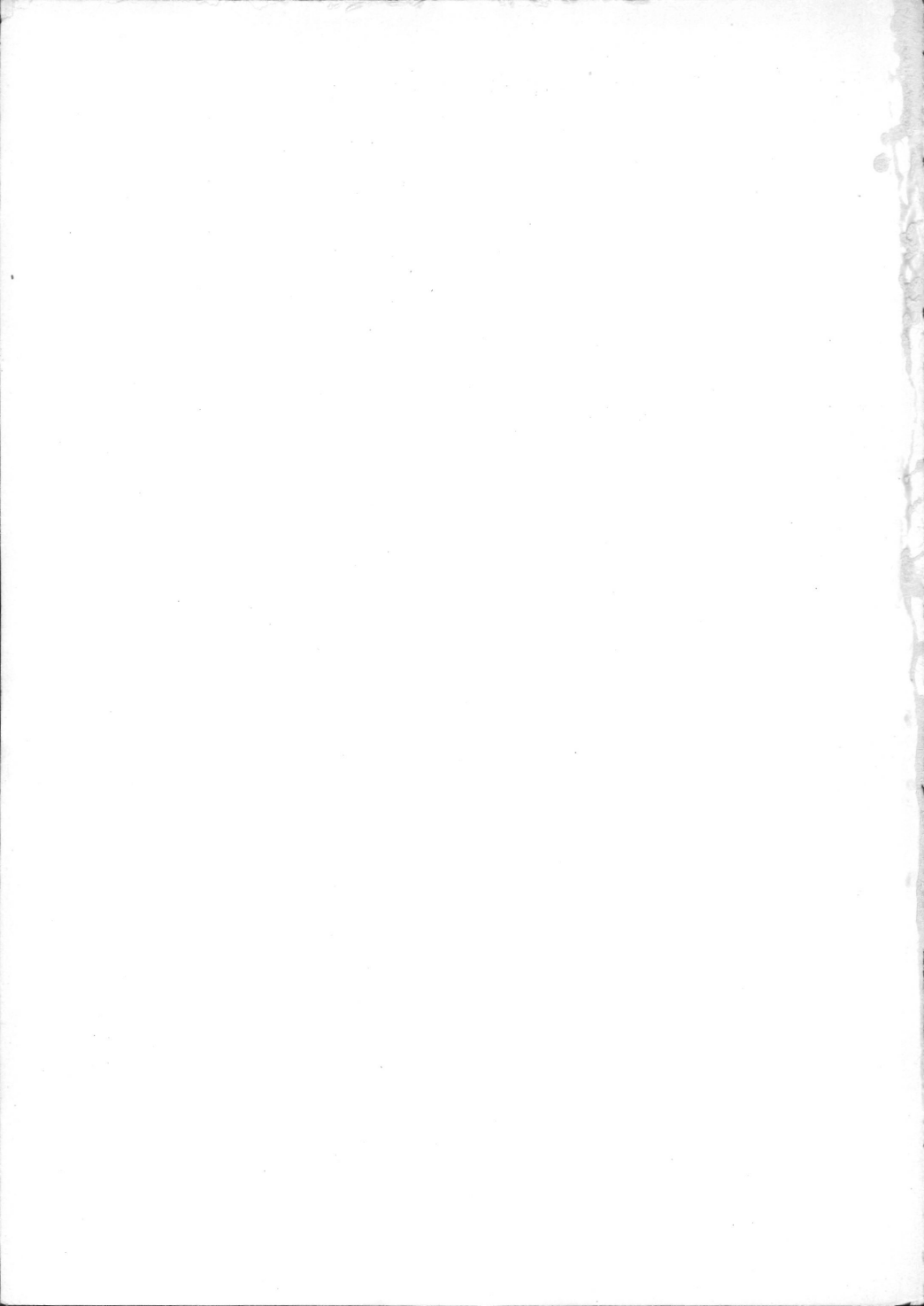

HADTÖRTÉNELMI KÖZLEMÉNYEK

1

1959

HADTÖRTÉNELMI KÖZLEMÉNYEK

1

1959

ÚJ FOLYAM   BUDAPEST   VI. ÉVFOLYAM

A HADTÖRTÉNELMI INTÉZET FOLYÓIRATA

Szerkeszti a Szerkesztő Bizottság.

Elnök:

Otta István.

Főszerkesztő:

Mucs Sándor.

Tagok:

Balázs József, Barta István, dr. Csillag Ferenc, Kornis Pál, Liptai Ervin.

Felelős szerkesztő:

Dr. Horváth Miklós.

Technikai szerkesztő:

Sztana Béla.

A szerkesztőség címe:

Budapest, I., Kapisztrán tér 2. Telefon: 360—764.

Felelős kiadó: a Zrínyi Honvéd Kiadó, Budapest, VI., Népköztársaság útja 2.

Telefon: 112—064.

Megjelenik félévenként.

Egyes szám ára: 16.— Ft. Előfizetési ára egész évre: 32.— Ft.

Csekkszám: 61.297 bef. szla. Budapest.

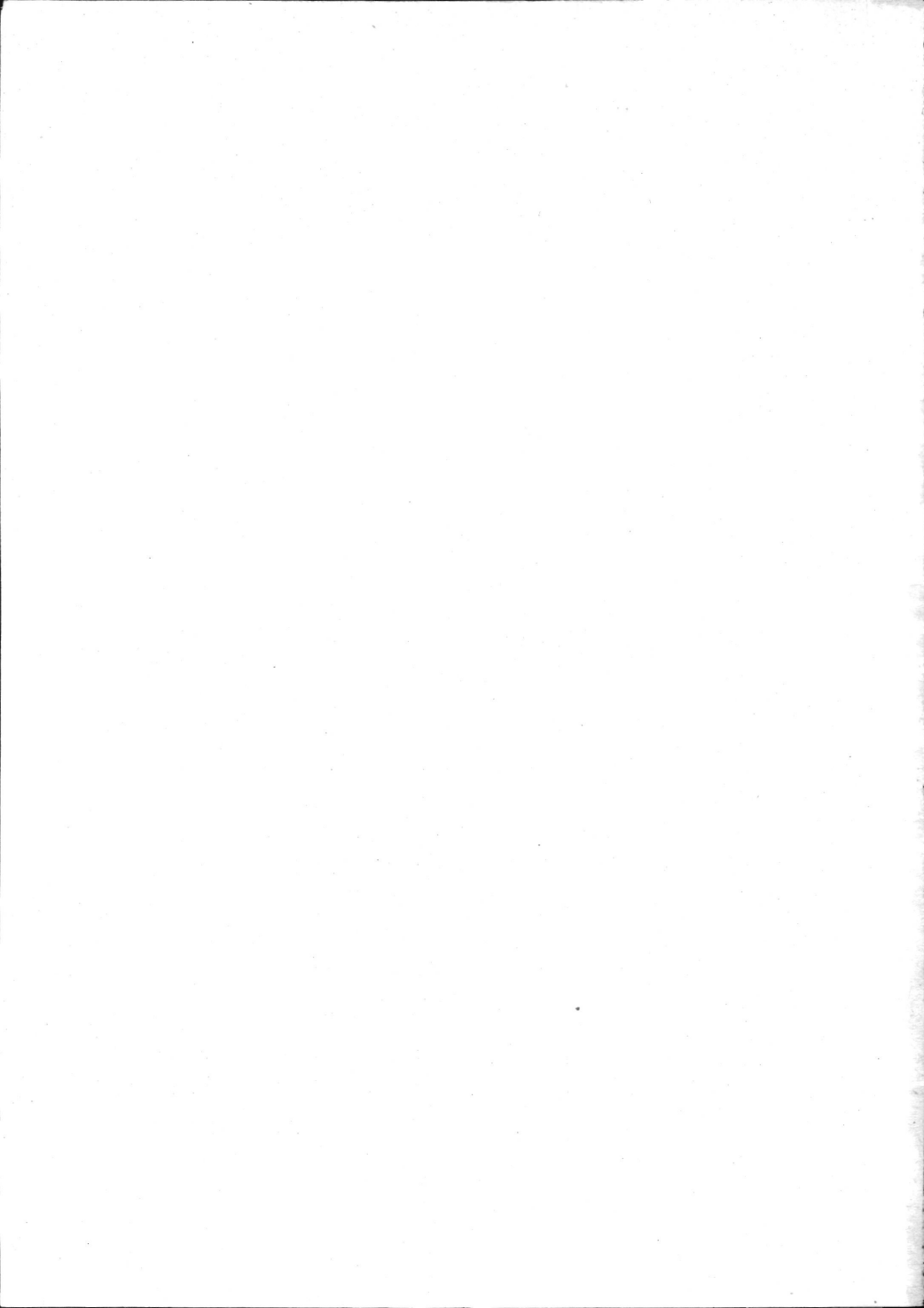
Megrendelhető: Posta Központi Hírlapiroda, Budapest, V., József nádor tér 1.

Telefon: 180—350 és a kiadónál.

„Időben tőle egyre távolabb
lélekben hozzá egyre közelebb
emléke bennünk nem csak megmarad
de nőve nő...”

(Gábor Andor: Évfordulón)

AZ OKTÓBERI FORRADALOM ÉS A MAGYAR VÖRÖS HADSEREG

Dr. Münnich Ferenc

A magyar vöröshadsereg keletkezésének és harcainak ez a vázlatos története 1955-ben jelent meg, amikor a belső és a külső ellenség felhasználva a régi párt- és kormányvezetés vakságát, opportunizmusát, Nagy Imre és áruló csoportja támogatásával tervszerű és egyre leplezetlenebb támadást indított a népköztársaság megdöntésére.

A vezetés opportunizmusa illúziókat táplált, mert lebecsülte az ellenség aknamunkáját, helytelenül értékelte a saját helyzetét, nem akarta beismerni az elkövetett hibákat, amikor pedig beismerte, nem idejében, amelletttétovázva, határozatlanul tett kísérletet azok kijavítására. Szektás módon elzárkózott a párttagságtól és a dolgozó tömegektől, liberális, oportunista módon szemlélte a revizionizmus térhódítását a párton belül és a párton kívül.

Ennek a következménye volt, hogy a reakció, az ellenforradalom számára kedvező helyzet alakult az 1956. október 23-i fasiszta restaurációba torkolló fegyveres felkelés kirobantására.

A népköztársaság hadserege létszámával és fegyverzetével, tisztjeinek és katonáinak politikai szilárdságával alkalmas volt arra, hogy — határozott, erélyes vezetés mellett — csirájában fojtsa el az ellenforradalmi lázadást.

Az ellenség számára engedélyezett hosszan tartó aknamunka és a vezetés tehetetlensége a kritikus napokban azonban teljesen aláásta a párt- és kormányvezetés tekintélyét, ingadozást, határozatlanságot idézett elő a fegyveres erő soraiban, s az egész országban.

Ez volt az oka annak, hogy az ellenforradalom külső, sötét erőktől támogatott bandái néhány hétig szinte szabadon garázdálkodhattak Budapest utcáin, a vidéki központokban és felelőtlenül gyilkolhatták a szocializmushoz hű emberek legjobbjait.

Bizonyos időre volt szükség, hogy a népköztársaság szilárd hívei, a legjobb kommunisták felismerjék a képmutatón magát kommunistának valló Nagy Imre és csoportjának igazi arculatát, áruló tevékenységét.

De amikor azt felismerték, cselekedtek is. Összegyűjtötték a szocializmus becsületes híveit, kommunistákat és pártonkívülieket.

Megalakították a forradalmi munkás-paraszt kormányt és segítségért fordultak népünk igaz barátjához és szövetségesehez: a Szovjetunióhoz.

Ezzel a segítséggel és szervező, felvilágosító munkájuk eredményeképpen, rohamosan növekvő belső erőkkel levérték az ellenforradalom fegyveres bandáit. A munkásosztály, a dolgozó parasztság és a szocializmushoz hű értelmiség tömegeivel együtt hozzáfogtak a szocialista építés folyamatosságának biztosításához. Az újra szervezett fegyveres erő első alakulatait kommunista és pártönkívüli munkások, parasztok, értelmiségiek, valamint az akkori néphadseregnek a szocializmushoz alapvetően hű tagjai képezték. Ma ezek jelentik az újjászervezett néphadsereg gerincét.

Két év múlt el azóta, s a Magyar Népköztársaság ma erősebb, egységesebb, mint bármikor azelőtt. A párt és a kormány a marxizmus—leninizmus tanításait helyesen alkalmazza az ország vívmányaira, a politika, a gazdaság és a kultúra területén. A párt, megszabadulva a rátapadt ballaszttól, kisebb létszámmal, de szilárd egységben biztosítja az egységes párt- és államvezetést. Megszűnt a szektás elzárkózottság, és állandó elvi harc folyik a revizionizmus mindenféle megnyilvánulása ellen. A párttagság, a munkásosztály, a dolgozó parasztság, az értelmiség, a kispolgárság haladó rétegei összehozták a vezetőkkel, akik köztük élnek, dolgoznak, ismerik a széles tömegek panaszait és kívánságait. Ennek a szoros együttműködésnek az eredménye a rövid két esztendő alatt elért felemelkedés, a párt kapcsolatainak kiterjedése a széles tömegekben, a politikai, gazdasági és kulturális fellendülés.

Ebben az alkotó, szocializmust sikerrel építő légkörben szervezzük újra néphadseregünket, amely megtisztult az ingadozó elemektől, sikerrel sajátítja el a marxizmus—leninizmus tanításait, s a népköztársaság védelmére elengedhetetlen szaktudást, fegyelmet és harckészséget. Ez a hadsereg a proletárdiktatúra osztályhad-serege. Megbízható szövetségese a hatalmas Szovjetunió élenjáró, hősi hadseregének, a varsói szerződés hadseregeinek, elszánt védelmezője a Magyar Népköztársaságnak és a világbékének.

A rövid történet új kiadásánál szükség van erre a rövid előszóra, mert néphadseregünk — annak ellenére, hogy az előbb vázolt okokból 1956 őszén nem állott feladatának magaslatán — az 1919-es vöröshadsereg hősi hagyományain épül, melyek ápolását 1956 előtt nem tartották elsőrendű fontosságúnak.

* * *

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom hatására, a fiatal Kommunista Magyarországi Pártja agitációs, propaganda és szervező munkája eredményeképpen a magyar munkásosztály 1919. március 21-én kezébe vette a hatalmat és kikiáltotta a Magyar Tanácsköztársaságot.

*

A Magyar Tanácsköztársaság már fennállásának első napjaiban szövetséget kötött az első proletárállammal, az Oroszországi Szovjet Föderatív Szocialista Köztársasággal. A tizennégy imperialista állam intervenciói hadseregei és a belső ellenforradalom bandái ellen nehéz harcot vívó fiatal szovjet állam nemcsak erkölcsileg, hanem hadműveleteivel is támogatta a Magyar Tanácsköztársaságot. Mérhetetlen lelkesedést és bizakodást váltott ki a Magyar Tanácsköztársaság dolgozóiban és vöröshadseregének soraiban az a hír, hogy a szovjet csapatok Galícia és Besarábia területén hátrálásra kényszerítve a román bojárok hadseregét, a magyar határok felé közelednek. A vöröshadsereg lapja, a Vörös Katona, 1919. április 22-i számában erről az eseményről így emlékezett meg: „A küzdelemben nem állunk egyedül. Az orosz vöröshadsereg Galiciában és Besarábiában általános offenzívát kezdett és a frontnak azon a részén fejlesztetten menekülnek a román csapatok.”

Még jobban emelte a Tanácsköztársaság dolgozóinak bizakodó lelkesedését Lenin elvtárs 1919. május 16-i szikratávirata, melyben üdvözölte a magyar dolgozókat és közölte, hogy az ukrán vöröshadsereg csapatai, maguk előtt úzva a román hadsereget, átlépték a Dnyesztert. Lenin elvtárs ezt táviratozta:

„Üdvözlöm a magyar munkások és parasztok erősödő vöröshadseregét. Az antant kegyetlen békéje fokozza a szovjethatalommal való együttműködést. Tegnap ukrán csapatok, a románokat legyőzve, átlépték a Dnyesztert.”

A Pravda 1919 májusában a következőket írta vezércikkében:

„A szovjetköztársaság hadserege rátámadt már Tanács-Magyarország ellenségeire. Besarábiát már megszabadította a román bojároktól. Most tovább megy nyugatra. Az orosz vöröshadseregnek ki kell használnia a helyzetet, folytatnia kell előnyomulását abban a tudatban, hogy nemcsak Oroszországot védi, hanem eddig egyetlenegy szocialista állam szövetségését, a vörös-Magyarországot is.”

Ebben az időszakban a román hadvezetőség kénytelen volt csapatokat elvonni a tiszai arcvonalról, hogy besarábiai hadseregét megerősítse. A román hadsereg viszonylagos passzivitása a magyar vöröshadsereg csehek ellen vezetett támadása idején jórészt ennek a szovjet hadműveletnek volt köszönhető.

Később Gyenyikin ellenforradalmi hadseregének ideiglenes sikeres előnyomulása Orel—Tula irányában megváltoztatta ezt a Magyar Tanácsköztársaságra kedvező helyzetet, mert a románok a besarábiai csapataik jelentékeny részét ismét a tiszai frontra dobhatták.

A Magyar Tanácsköztársaságnak a szovjetállam és vöröshadserege mellett más szövetségesei is voltak. Az országot fenyegető ellenforradalmi hadseregekben egyre nőtt az elégedetlenség az elhúzódó háború, a Magyar Tanácsköztársaság elleni igazságtalan, imperialista háború miatt.

Ez a mozgalom kiterjedt a hátorszagra is. A cseh munkások március 31-én, prágai nagygyűlésükön rokonszenvűket fejezték ki a Magyar Tanácsköztársaság iránt.

A Vörös Újság április 15-i száma közölte a hírt, hogy április 11-én Ujszegeden a szerb katonák egy része eldobálta fegyvereit és a proletárdiktatúrát éltetve átkelt a Tiszán. A következő napon Szegeden a délszláv csapatok katonái puskáikból máglyát raktak, a magyarokkal együtt felvonultak az utcán, forradalmi dalokat énekeltek és kijelentették, hogy nem akarnak tovább harcolni, követni akarják a magyar proletariátus példáját. Az SHS-államok (délszláv királyság) dolgozói és katonái gyűlölték az országot megszálló francia imperialista csapatokat. Ez utóbbiak is haza akartak menni, elégedetlenségük a helyi lakosság elleni erőszakoskodásokban, részegeskedésben és állandó összeütközésekben nyilvánult meg. Előfordult, hogy a Zágrábban állomásozó francia indonéziai csapatok járőrei éjszaka tűzharcot folytattak a délszláv hadsereg járőreivel. A francia tisztek nem mertek a garázdálkodó katonákhoz közeledni. Sok francia egység katonái vörös szalagokat rejtegettek. Jellemző a csapatok hangulatára, hogy a proletárdiktatúra első heteiben Szóregnél egy teljes létszámú francia zászlóalj megadta magát a vöröshadsereg sokkal kisebb, gyöngébb tűzerejű egységének. Az októberi forradalom nagy felszabadító eszméi mélyen aláásták az imperialisták hadseregeit és megnehezítették a Magyar Tanácsköztársaság ellen irányuló támadó terveik végrehajtását.

A Magyar Tanácsköztársaság és a vöröshadsereg küzdelmének jelentékeny támogatást nyújtott a Németországi Kommunista Párt hősies harca, amelyet a német ellenforradalommal szövetkezett áruló szociáldemokrácia, Noske tisztbandái ellen vívott. Buzdító és bátorító tényező volt a Bajor Tanácsköztársaság megalakulása, az osztrák proletariátus küzdelme a nagytőkések érdekeit védő, munkásáruló Renner—Bauer-kormány ellen. De a munkásáruló szociáldemokrata pártok bűnéből 1919 nyarának elején a forradalmi hullám enyhülni kezdett és ez éreztette hatását a Magyar Tanácsköztársaság harcaira is. A kommunisták által a magyar proletárdiktatúra védelmére július 21-re hirdetett nemzetközi rokonszenv-sztrájk sikertelensége már a bukás előszele volt. Ezt a sztrájkot a munkásáruló szociáldemokrata pártok akadályozták meg.

A Magyar Tanácsköztársaságnak és vöröshadseregének harca szerves része volt annak a nagy nemzetközi küzdelemnek, amelyet az Oroszországi Szovjet Föderatív Szocialista Köztársaság és a nemzetközi proletariátus vívott az imperializmus, a tőkés elnyomás ellen. A magyar vöröshadsereg a proletár internacionalizmus hadserege volt, annak az új hazaszeretetnek a fegyveres ereje, mely szoros egységbe forrasztotta a hazához való hűségünket az első szocialista állam, első szövetségesünk iránti hűséggel, és mély szolidaritással fűzött össze más országok proletárjainak, elnyomottjainak felszabadító küzdelmével.

A vöröshadsereg megalakulása és első harcai

A Magyar Tanácsköztársaság katonai helyzete már kezdetben is rendkívül súlyos volt. A hős magyar proletariátus országát minden oldalról az imperialisták támadásra készülő csapatai fenyegették. Északon és északkeleten csehszlovák csapatok, keleten és délkeleten a románok, s Franchet d'Espérey balkáni hadserege, délen pedig az SHS államok csapatai. Egyedül a nyugati határokon nem volt közvetlenül fenyegető a katonai helyzet, mert az osztrák proletariátus ellenállása következtében Ausztria szociáldemokrata kormánya aktív fellépésre nem vállalkozhatott. Annál nagyobb készséggel adott otthont a Magyarországról menekült ellenforradalmárok különböző bizottságainak és az antant kémszervezeteinek. A helyzet válságos voltát jellemezte, hogy északon a csehszlovák hadsereg 45 kilométernyire állt Budapeستől, az ország politikai és hadiipari központjától, s csak néhány kilométernyire Salgótarjánától, a Tanácsköztársaságnak akkor egyetlen jelentős szénbánya-területétől.

Ebben a helyzetben életbevágóan szükséges volt a proletárdiktatúra fegyveres erejének, a proletariátus osztályhaderegének megteremtése. A diktatúra kikiáltásának napján az ország határait jelentő demarkációs vonalakon azok a csapatok helyezkedtek el, melyeket főleg a régi hadsereg maradványaiból még a polgári szociáldemokrata kormányok tartottak fegyverben. Hozzá kell még tennünk, hogy ezeknek a csapatoknak parancsnokai a régi hadsereg reakciós tisztjei voltak. Nyilvánvaló, hogy ilyen erőkre nem lehetett rábízni az új proletárállam védelmét.

Az egyesült pártban levő kommunisták kezdeményezésére — akik Szamuely Tibor vezetésével az orosz tanácsköztársaság hadseregszervezetének mintájára elkészítették a magyar vöröshadsereg szervezeti szabályzatát — a forradalmi kormányzótanács március 25-én rendeletet adott ki a magyar vöröshadsereg megszerzésére.

A rendelet megállapította, hogy a vöröshadseregnek elsősorban szervezett munkásokból és az akkor már fegyver alatt álló proletárkatonákból kell állnia, mert csak így lehet megteremteni a proletariátus osztályhaderegét. A rendelet a katonák köteleességévé tette a forradalmi „proletariátus érdekeinek védelmét minden belső és külső ellenséggel szemben és a világproletariátus felszabadítását”. A parancsnokok kinevezése, századparancsnoktól felé a hadügyi népbiztosság hatáskörébe tartozott. A szakaszok bizalmi férfiai a rendelet értelmében egyúttal a szakasz parancsnokai voltak. A rajok maguk választották meg vezetőiket. A rendelet kimondotta, hogy a parancsnokokat a munkásosztály soraiból kell kinevezni. Ez a feladat azonban az idő rövidsége miatt csak kivételesen volt megvalósítható.

A kormányzótanács rendeletével egyidejűleg a belügyi népbiztosság a belső rend fenntartására elrendelte a Vörös Őrség felállítását.

1919. április 6-án a hadügyi népbiztosság rendeletet adott ki a hivatásos tisztek felhasználásáról, nemzetközi ezredek felállításáról, az önként jelentkező — főleg orosz — hadifoglyok soraiból. A nemzetközi csapatok felállítását a még ezrével Magyarországon tartózkodó hadifoglyok kezdeményezték. A Magyar Tanácsköztársaság megalakulásának első napjaiban a Magyarországon tartózkodó orosz hadifoglyok is — hasonlóan az orosz fogságban volt magyar hadifoglyokhoz — kifejezést akartak adni proletár szolidaritásuknak és önként jelentkeztek a felállítandó nemzetközi egységekbe. Március 30-án gyűlést tartottak az egyetemi „Gólyavárban”, ahol felolvasták a szovjet kormánynak a magyarországi orosz hadifoglyokhoz intézett felhívását.

„Ti hadifoglyok — így szólt a felhívás —, kik végigéltétek az imperialista háborúnak minden borzalmát, kik saját bőrötökön tapasztaltátok az orosz és magyar burzsoázia kizsákmányolását, minden erőttökkel támogassátok az ifjú Magyar Tanácsköztársaságot. Az ellenség összefogott már a magyar és orosz proletár elnyomására. Minden orosz és magyar proletárnak és parasztnak a vöröshadseregben van a helye, éppúgy mint az Oroszországban tartózkodó magyar proletárok, rendíthetetlenül küzdenek az ottani érdekekért. Védjétek meg a magyar proletárt! A magyar és orosz proletár egyetemben küzd az összes proletárok közös érdekeiért.”

A felhívás óriási lelkesedést keltett. Gábor Mózes az 1. nemzetközi ezred nevében üdvözölte a megjelenteket és rámutatott az oroszokból állott IV. zászlóalj példaadására. Több orosz hadifogly tartott még lelkes hangú beszédet. Ezek után a forradalmi kormányzótanács nevében Szamuely Tibor, helyettes hadügyi népbiztos üdvözölte az egybegyűlteket.

„Mi — mondotta — nem akartunk addig hazatérni Oroszországból, míg nem volt biztosítva ott a munkások helyzete a kapitalistákkal szemben. Meg akartuk védeni az orosz proletariátust. Itt is a proletariátus vette kezébe a hatalmat. Kérem, támogassanak bennünket, mert hamarosan eljön az az idő, mikor az egész világ proletariátusa egyesülni fog.”

Az orosz hadifoglyok tömegesen jelentkeztek a nemzetközi csapatok toborzóhelyén. A magyar vöröshadsereg soraiban hőiesen harcoltak, teljesítették önként vállalt proletár kötelezettségüket. Számos harci tetteik mellett különösen kiemelkedő szerepük volt Losonc május 30-i elfoglalásában, a Zólyomnál június 10-től 12-ig tartó harcokban és a Tiszán történő átkelésben az 1919 júliusi előnyomulás idején.

A magyarországi szocialista forradalom óriási hatást gyakorolt a szomszédos Ausztria egész proletariátusára. Már az első hetekben

a stájer határokon 60 stájer katona küldöttség útján felajánlotta szolgálatát a Magyar Tanácsköztársaságnak. A katonák 18 géppuskát is magukkal hoztak.

A bécsi népőrség katonatanácsai a vasutas otthonban tárgyaltak a magyarországi forradalom megsegítéséről. Az osztrák népőrségből (Volkswehr) egész zászlóaljak váltak ki, hogy a magyar vöröshadsereg mellé álljanak. Már 1919 április első napjaiban mintegy 300 népőr indult el Magyarországra. Körülbelül 1000 ember gyülekezett a bécsi Keleti pályaudvaron, hogy Magyarországra utazzék. A vonatok zsúfoltsága miatt sokan gyalog meneteltek a lajtamenti Bruckig. 1919. április 3-án különvonaton 1200 osztrák önkéntes vöröskatona érkezett a budapesti Keleti pályaudvarra, ahol az 1. nemzetközi vörösezered díszőrsége fogadta őket.

Az osztrák proletárok bátor harcosai voltak a szocialista forradalomnak. Megérkezésük után a keleti frontra irányították őket, ahol részt vettek a Hajdúszoboszló környékén vívott harcokban. Itt esett el a szocializmus, a proletár szolidaritás nagy ügyéért vezetőjük, Leo Rothziegel. Jelentkeztek a vöröshadseregbe más szomszédos államok proletárjai is: szerbek, horvátok, románok, szlovákok.

A nemzetközi egységek katonáinak magasfokú öntudatára és hősiességére jellemző egy osztrák vöröskatona, Anton Engel levele, melyet hősi halála előtt írt hozzátartozóinak.

„Kedves szüleim! Midőn ezt a levelet megkapjátok, én már nem leszek életben. Ne sírjatok, ne szomorkodjatok. Igaz ügyért estem el. Az évszázadok óta kizsákmányolt, kitagadott proletárok felszabadításáért. Remélhetőleg hamarosan miénk lesz a győzelem. Bátor vagyok és büszkén nézek szembe a halállal... mi — mint vezetőnk, Rothziegel elvtárs tanította — fegyverrel a kézben harcolunk mindaddig, amíg a szociális világforradalom győzelme biztosítva nincs... Seitz és Renner — (osztrák jobboldali szociáldemokrata vezetők) nagy gazemberek, hiszen egy tál lencséért eladják a kizsákmányolt proletárok jogait és szabadságát. De majd egyszer ott is, az én hazámban, felvirrad a szabadság napja.”

Ilyenek voltak a vöröshadsereg katonái, magyarok, oroszok, osztrákok és más nemzetiségűek. Meggyőződésből, az igaz ügybe vetett hittel harcoltak a proletariátus és minden dolgozó szabadságáért, az eljövendő szocializmusért, kommunizmusért.

A proletárforradalom által felszabadított nemzetiségek is részt vettek a proletárhaza védelmében. Alulról jövő kezdeményezésre a ruszin népbiztonság 1919. április 9-én rendeletet adott ki a ruszin vörösgárda megalakítására. A nagyszámú jelentkezés ellenére önálló ruszin egységeket nem sikerült megszervezni, mert ezek a területek (Ruszka-Krajna) rövidesen cseh—román megszállás alá kerültek. Ennek ellenére a vöröshadsereg egységeiben számos ruszin munkás és paraszt harcolt a dolgozók hatalmáért.

Jellemző a magyarországi proletárforradalom vonzerejére, hogy az imperialista csapatok által megszállt területek számos dol-

gozója élete kockáztatásával lépte át az ellenséges záróvonalakat, hogy a Tanácsköztársaság vöröshadseregének soraiba állhasson. Így tettek az abban az időben szerb megszállás alatt álló pécsi bányavidék hős bányászai. A bányamunkások több mint fele átszökött a demarkációs vonalon, és zászlóaljuk példamutatóan harcolt a Tanácsköztársaság különböző frontjain. A magyar kapitalisták, az imperialista megszállókkal együttműködve, utcára tették a bányász vöröskatonák védtelen családjait, de ezzel az aljas bosszúállással sem tudták megtörni az öntudatos proletárok harci erejét.

Hatalmas jelentősége volt a Tanácsköztársaság védelmezésében az Ifjómunkás Szövetségnek, amely a párt tartalékává, segítőtársává fejlődött. Nagymértékben az ifjómunkások fáradhatatlan erőfeszítésének köszönhető, hogy a fegyveres erő túlnyomó része 1919 márciusában, de már azt megelőzően is a KMP szavára hallgatott. Az ifjómunkások a vöröshadsereg szervezésének lendítő erejévé váltak, s a proletár hadsereg harcaiban az egyéni bátorság, kollektív hősiesség és harci kezdeményezés ragyogó példáit mutatták. A proletár nők is részt kértek a Tanácsköztársaság védelméből. Budapesten 1919. április 12-én népes nőgyűlést tartottak, amelyen követelték, hogy a nőknek is adjanak helyet a honvédelmi munkában és a harcoló hadsereg soraiban is. Áldozatkészen dolgoztak az üzemekben, a hadsereg kórházaiban és segélyhelyein. A mozgalom kiterjedt vidékre is. Székesfehérvárott például 80 asszony és leány jelentkezett a vöröshadseregbe.

A hadügyi népbiztosság április 7-én és 8-án elrendelte a hadosztálytűzérség és a repülőcsapatok átszervezését, s április 10-én egy vasutasezred felállítását. A proletár osztályhadsereg kialakítása érdekében a forradalmi kormányzótanács április 11-én rendeletet hozott a proletár parancsnokképző tanfolyam felállításáról is. Ennek végrehajtását azonban elsodorták a súlyos katonai helyzet fenyegető eseményei. A proletár parancsnokképzés elhanyagolása még ilyen viszonyok között is súlyos hiba volt. Legalább néhány száz proletár parancsnokot kellett volna rövid tanfolyamon kiképezni, akik a századok és zászlóaljak élére kerülve erős akadályt jelentettek volna a hivatásos tisztek ellenforradalmi szervezkedésével és aknamunkájával szemben. Április 18-án a kormányzótanács azt határozta, hogy a legkisebb parancsnoki helyeket is kinevezéssel töltik be. Ugyanebben az időben teremtette meg a kormányzótanács a politikai megbízottak intézményét. Május 3-án szervezték meg a vörös tengerészdandárt, amely jórészt karhatalmi feladatot végzett.

Az ellenség — elsősorban a román és a csehszlovák csapatok — támadó fellépése folytán ezek a lassan ható intézkedések nem voltak kielégítőek és így 1919. április 19-én a kormányzótanács elhatározta, hogy fegyverbe szólítja az egész proletariátust. A munkás-és katonatanács április 19-i teljes ülésén elfogadták a kommunis-
ták indítványát: a munkástanácsok tagjainak és a népbiztosoknak

fele kimegy a frontra, hogy példaadásával emelje a csapatok harci szellemét. E határozat és a kommunisták példamutatásának hatására a munkások tömegesen jelentkeztek a vöröshadseregbe. Budapesten az 1., 29., 69. számú és a csepeli 22 vörösezredhez bevonultakból május 3-ig 16 új munkászászlóaljat lehetett felállítani.

Április 19-én adta ki a kormányzótanács a budapesti vörösvasashadosztály megszervezésére vonatkozó rendeletét. Ennek a kizárólag munkásokból álló alakulatnak fő feladata volt a Tanácsköztársaság szíve, Budapest nyugalmának, a tanácskormány munkájának védelme és biztosítása.

Ezzel befejezést nyert a vöröshadsereg megalakulásának első szakasza.

A Magyar Tanácsköztársaság megalakulása megdöbbentette és zavarba hozta az imperialistákat. Élő valósággá lett Magyarországon is a szocialista forradalom, a tanácshatalom, a proletárdiktatúra, melyről az imperializmus szociáldemokrata lakáji azt akarták elhíttetni, hogy elszigetelt orosz jelenség, megvalósíthatatlan a nyugati országokban. Az imperialisták első zavarukban Smuts angol tábornokot küldték Magyarországra, hogy tájékoztassa őket a Magyar Tanácsköztársaság helyzetéről. Egyidejűleg a legszigorúbb gazdasági blokáddal zárták körül a kapitalistákat kisajátító országot. Minden rendelkezésre álló eszközt felhasználva előkészítették és hamarosan meg is indították a fegyveres beavatkozást a proletariátus vezetése alatt felemelkedéséért küzdő Tanácsköztársaság ellen.

Utasításukra a román burzsoázia csapatai április 16-án a keleti arcvonal egész szélességében támadásba kezdtek.

A Magyar Tanácsköztársaság csapatai ebben az időben még szervezetileg sem voltak felkészülve ilyen széles frontra terjedő hadműveletekre. A proletárdiktatúra első heteiben az összes katonai feladat megoldása a hadügyi népbiztosságra koncentráldott. A népbiztosság tagozódása a következő volt: 1. hadműveleti főcsoport, 2. szervezési főcsoport. Amint már elnevezéséből is kitűnik, az elsőnek a harcoló hadsereg főparancsnoki és vezérkari teendőit kellett ellátnia. A másik főcsoportnak a csapat szervezés, illetve az anyagi ellátás, műszaki és tüzér-anyagellátás volt a feladata.

A hadügyi népbiztosság a hadműveleti feladatok megoldására több okból alkalmatlannak bizonyult. A hadműveleti főcsoportnak, mint a népbiztosság szerves részének, saját feladatain kívül más ügyekkel is kellett foglalkoznia. Távol volt a harctéri eseményektől, rossz volt az összeköttetése a csapatokkal. A fronton levő egységeknek nem volt egymással biztosított és állandó kapcsolata. A harcoló hadsereg tagozódása is alkalmatlan volt széles fronton vezetett hadműveletek megvalósítására. Szervezeti felépítésének alapját még a Károlyi-kormány idejéből átvett dandárcsoportok alkoták. Minden dandárcsoporthoz egy gyalogezrednek — három zászlóalj, három géppuskás század, egy műszaki század, egy gya-

logágyús szakasz, egy távbeszélő szakasz — továbbá egy tüzérezrednek — négy darab 7,5 centiméteres könnyűágyú, négy db nyolc centiméteres tábori ágyú, nyolc db tíz centiméteres tábori tarack és két db 15 centiméteres nehéztarack — kellett volna tartoznia. Ezeket a hadrendi kereteket sehol sem töltötték ki egyöntetűen, s így a 3—3 dandárcsoportból álló hadosztályok a legkülönbözőbb létszámúak és összetételűek voltak, erősen különböző harci értéket képviseltek. Ehhez járult még, hogy a hadosztályok és önálló dandárok a szomszédos egységektől függetlenül — azokkal egyáltalán nem törődve harcoltak. Minden egység közvetlenül a főcsoporttól kapott parancsot és oda is jelentett. A központi irányítás ennek következtében lassú és bizonytalan volt. Mire a csapatok parancsot kaptak, már új helyzet előtt állottak és saját felelősségükre kellett cselekedniük. Váratlan mozdulatokkal lehetetlen helyzetbe hozták a szomszédos csapatot és így csak részletakciókra vállalkoztak. A csapatok laza fegyelme és a céltudatos, kemény központi vezetés hiánya alkalmat adott a reakciós tiszti parancsnokoknak, hogy a nehézségeket önhatalmú visszavonulással oldják meg. A központi vezetés gyengeségére jellemző, hogy ezekért az önhatalmú és legtöbbször indokolatlan hátrálásokért egy parancsnokot sem vontak felelősségre.

Az ellenség akcióit az első időkben főleg az könnyítette meg, hogy a vöröshadsereget szervezés közben érte az április 16-i támadás. A hadosztályoknak például nem állott közvetlen rendelkezésükre tüzérség és lovasság. Nagy kötelékek híján tartalékok sem voltak, amelyeket szükség esetén harcba vethettek volna. Egyébként is a demarkációs vonalon álló csapatok feladata a románok támadásáig az volt, hogy a részükre kiszabott határkörzetet lezárják.

Az ellenség támadása élesen felfedte a szervezeti hibákat, és a hadrend, valamint a vezetés gyökeres és azonnali megváltoztatását követelte. Az átszervezésnek meg voltak az anyagi akadályai is. Nem volt elég fegyver és hadianyag. A hadügyi népbiztosság például április 21-én minden hadosztály keretébe nyolc db kilenc centiméteres aknavetőt osztott be, de irányzókészüléke csak minden második aknavetőnek volt. Lovak hiányában nehézségbe ütközött a lovasított egységek felállítása, pedig jól szervezett, erős lovasságnak akkor — a harctér terepviszonyai között — döntő jelentősége lehetett volna.

A csapatok politikai irányításáról még szó sem volt. Politikai megbízottak nagyobb számban csak április vége felé érkeztek a csapatokhoz, így azok addig teljesen reakciós tiszti parancsnokaik kezében voltak. Jellemző a helyzetre, hogy ebben az időben például a 6. hadosztály egyik vezetője Abt Albin koronaőr százados volt. Korlátlanul folyt a csapatok között a rémhírterjesztés, a züllesztés mindenféle formájának szabad tere volt. Az általános helyzetet a valóságnál is rosszabbra festő tiszti tájékoztatás

kilatástalannak igyekezett mutatni a harcot a katonák előtt, s ezzel aláásta azok harci kedvét és ellenálló képességét. Súlyosította a helyzetet az a tény, hogy a román arcvonal jelenlény részén a székely hadosztály állt, melynek reakciós parancsnoka, Kratochwill ezredes csak az alkalmas pillanatot várta, hogy hátba támadja a Tanácsköztársaságot, megadja magát az ellenségnek. Már április 6-án tárgyalásokat folytatott erről a francia és román parancsnokságokkal. Ez a hazaáruló volt az, aki először rendelte el önhatalmúlag a visszavonulást. Árulásának jelentőségét fokozta, hogy ebben az időben ez a katonai egység volt a vöröshadsereg legjobban szervezett és fegyelmezett csapata. Erdélyi származású székely katonái készek harcolni, hogy otthonukba visszatérhessenek. Becsületes, hazafias parancsnokok vezetésével visszaverhették volna a románok óvatos, kevés erővel megindított támadását. De a reakciós, hazaáruló Kratochwill ezredes és tisztjeinek nagy része átvált ellensége volt a munkásosztálynak és az ellenség túlerejére hivatkozva visszavonulást rendelt el. A székely hadosztály Kratochwill parancsára Nagykároly—Szatmárnémeti felé vonult vissza. Ezzel utat nyitott a román hadsereg előtt a székely hadosztálytól délre elhelyezkedett vöröscsapatok hátába. Megindult a visszavonulás az egész arcvonalon. Egyes kötelékek, amelyekben túlnyomóan városi és falusi proletárkatonák voltak, hősiiesen harcoltak, de nem tudták feltartóztatni az ellenséget, legfeljebb csak meglassították előnyomulását. Április 24-én a visszavonuló vöröshadsereg ideiglenesen Nagykálló, Téglás, Hajdúszoboszló, Békés, Kigyós vonalán állott meg. A románok lassan, óvatosan folytatták előnyomulásukat.

Ekkor érkeztek a frontra az első egységek, melyeket a kommunisták felhívására a munkástanács április 19-én hozott határozata alapján szerveztek meg. Ezek a csapatok már jórészt önként jelentkezett ipari munkásokból állottak és minden egységnek volt már politikai megbízottja. Április 18-tól kezdve szállításban voltak azok a zászlóaljok, melyekből a hadügyi népbiztosság a Tiszántúlon az 1. és a 4. hadosztályt akarta megalakítani, hogy azokkal ellentámadást hajtson végre. Kratochwill árulása folytán azonban ezt a tervet csak részben valósíthatták meg.

A forradalmi kormányzótanács 1919. április 21-i határozata elrendelte a román front csapatainak egységes vezetésére hivatott hadseregparancsnokság felállítását. A Keleti Hadseregparancsnokság vezérkari főnöke Stromfeld Aurél ezredes, ez a szociálisan gondolkodó, hazafias, kiváló tehetségű katona lett.

Az adott helyzetben nem volt idő hosszadalmas, bonyolult szervező és átalakító munkára. Azokat az erőket kellett megfelelően összefogni, csoportosítani, amelyek rendelkezésre állottak és szinte ott, ahol az adott időben elhelyezési körletük volt.

Stromfeld vezérkari főnök ellentámadásokkal igyekezett feltartóztatni a román hadsereg előnyomulását, hogy időt nyerjen a

vöröscsapatok lehetőleg nyugodt áttelepítésére a Tisza folyó jobb partjára. Támadási parancsai sok esetben helyi sikerrel jártak. A vöröshadsereg csapatai április 24-én Hajdúszoboszlónál visszaverték a románokat. A harctérre felvonuló 1. hadosztály sikeres ellentámadást hajtott végre Nyíregyházánál. Visszaverte az előretörő román csapatokat, foglyokat ejtett és jelentékeny mennyiségű fegyvert, löveget és egyéb hadianyagot zsákmányolt. Ebben az ütközetben különösen kitűnt a csepeli II/32. munkászászlóalj és a fel-fegyverzett nyíregyházi munkások osztaga. Április 26-án a székely hadosztály csapatainak jelentékeny része Kratochwill ezredes és a többi, hozzá hasonló hazaáruló tiszt befolyása alatt letette a fegyvert a románok előtt, a hadosztály többi része pedig felbomlott. Mindezzel az arcvonalt középső és északi részét teljesen fedetlenül hagyva, végzetes helyzetbe hozta a déli szárnyat.

A Stromfeld vezérkari főnök által elrendelt és helyenként sikerrel keresztülvitt ellentámadások hatása alatt az ellenség csak fokozott óvatossággal haladhatott előre. De Kratochwill árulása következtében elkerülhetetlenné vált a Tanácsköztársaság csapatainak visszavonása a Tisza mögé, amelynek szinte zavartalan végrehajtását nagyban elősegítette az ellenség óvatossága. Stromfeld felismerte, hogy a felbomló és rossz hangulatú csapatokat csak a Tisza folyó természetes védelme mögött lehet újrászervezni, rendezni és harcképesé tenni. A visszavonulás a Tisza mögé teljes mértékben sikerült, bár a legtöbb egység csapatai rendetlenül vonultak vissza. Kivételt képezett a 6. hadosztály, amely például vezetési mellet a Marostól vonult vissza és teljes rendben érte el a rendeltetési helyét, Szolnokot. A Tisza nyugati partján május első napjaiban ez volt az egyetlen harckész hadosztály.

A vöröshadsereg Tokajnál, Tiszafürednél, illetve Szolnoknál foglalt el hídfőállást, míg a folyó egész vonalán csak kislétszámú megfigyelő és biztosító erőket helyeztek el. A hadosztályok a Tisza mögötti telephelyeiken rendezték és egészítették ki soraikat. Erdélyben és eddig még fel nem jegyzett részlete a vöröshadsereg történetének, hogy a rendben visszavonuló 6. hadosztályhoz a Degenfeld, Pallavicini grófok és más nagybirtokosok gazdaságának vidékéről több mint másfélezer mezőgazdasági munkás és szegény-paraszt csatlakozott. Ezeket az önkénteseket az átszervezésnél beosztották a hadosztály egységeibe. A Nagykőrösön és vidékén végrehajtott átszervezés alkalmával a hadosztályban nyilvántartásba vették az orosz forradalomban részt vett és hazatért volt hadifoglyokat, s azok jelentékeny részét, rátermettsége szerint, parancsnoki beosztásba helyezték. Ezeknek az intézkedéseknek és az átszervezés alatt végzett politikai nevelőmunkának eredménye volt, hogy a 6. hadosztály az elkövetkezendő fázisban hadműveletekben kiválóan állta meg a helyét. Orosz hadifogságból hazatért hadifoglyok, vörösgárdisták más katonai egységekben is voltak, de azok hasonló felhasználásáról nincsenek adatok.

A hadügyi népbiztosság, amely a hadműveleteket az első he-

hetekben vezette, ellentámadást rendelt el a román hadsereg támadásának megállítására és előretolta az egész hátországból ide-irányított mintegy nyolc gyalogzászlóalját, emellett a cseh fronton nélkülözhető 11 zászlóalj és öt üteget Érmihályfalva—Nagykároly körzetébe irányította. A székely hadosztály árulása folytán ezeknek a csapatoknak a harcbavetése elkésett és ezeket is vissza kellett vonni a Tisza mögé.

A szerbek április 27-én megszállták Makót és Nagylakot. A csehek április 29-én Bánrévnél támadtak és Hegyalján át, továbbá a Hernád és a Sajó völgyében megkezdték előrenyomulásukat Miskolc irányába. Április 30-án a szerbek és franciák bevonultak Hódmezővásárhelyre. Május 1-én összeomlott a szolnoki hídfő védelme és a román csapatok egész hosszában elérték a Tisza vonalát. A Keleti Hadseregparancsnokság Szolnokról Gödöllőre költözött és a keleti arcvonal mellett az északkeleti arcvonal felett is átvette a parancsnokságot. Május 2-án a csehek nyomására ki kellett üríteni Miskolcot.

A Tanácsköztársaság katonai helyzete valóban válságos volt. A jobboldali szociáldemokraták kapva kaptak az alkalmon és a dolgozók előtt igyekeztek kilátástalannak beállítani minden további harcot. Az ellenség erejéről és támadó szándékairól „jól értesült forrásból” kapott túlzott, riasztó híreket terjesztettek. Minden eszközzel igyekeztek aláásni a proletariátus önbizalmát és megtörni ellenálló erejét. A szociáldemokrata Böhm Vilmos hadseregparancsnok május 1-én a tanácskormány megkérdezése nélkül körtáviratban utasította a front csapategységeinek parancsnokait, hogy kérjenek fegyverszünetet a szemben álló ellenséges haderők parancsnokaitól és beszéljék meg azokkal a vöröscsapatok fegyverletételének, a Tiszántúlról kiegészített csapatok hazaszállításának feltételeit. A 6. hadosztály választáviratban tiltakozott az utasítás ellen és közölte, hogy a katonák és a politikai megbízottak tovább akarnak harcolni, s a csapatok pár napig tartó átszervezés után harcra készen állnak. Egyes csapatrészek, amelyekben a politikai vezetés nem volt a kommunisták kezében, el is küldtek parlamentereket. A győzelemben bizakodó cseh, román, francia és szerb parancsnokságok azonban elutasítottak minden tárgyalást. Ezalatt a szociáldemokraták Bécsbe szökött, illetve küldött megbízottai lázasan tárgyaltak az antant követségeivel és a Bécsbe menekült, főleg arisztokratákból és nagytőkésekből álló ellenforradalmi csoportokkal. A munkásosztály harci kedvének megtörésével, erélyesebb intervenció sürgetésével igyekeztek megbuktatni a súlyos katonai helyzetbe került proletárdiktatúrát.

De a kommunisták másként ítélték meg a helyzetet és bíztak abban, hogy a munkásosztály és a dolgozók tömegei őket fogják követni. Várakozásukban nem is csalódtak. A munkástanács május 2-án megtartott ülésén, a jobboldali szociáldemokraták pánikkeltő beszédei ellenére, a tanácsstagok Kun Béla, Szamuely Tibor, Landler Jenő és mások felszólalása után azt határozták, hogy a mun-

kások fegyvert fognak a Tanácsköztársaság védelmére. Ezt a határozatot fogadták el az üzemekben megtartott tömeggyűléseken is. A magyar munkásság meg is valósította lelkesedéssel hozott hősi elhatározását. Az új munkáscsapatokat haladéktalanul beillesztették a harcoló hadsereg hadrendjébe. A vöröshadsereg szociális összetétele ezzel egy csapásra megváltozott. Valóban a Tanácsköztársaság osztályhadseregévé lett. Érezhető volt soraiban a politikai nevelés és ellenőrzés, a politikai megbízottak munkája is. A hadsereg keretébe eddig tartozó 55 zászlóaljból álló 17 ezred és egy önálló zászlóalj mellett harcra készen álltak a forradalmi szellemű friss munkásezredek és zászlóaljok. Ide sorolhatjuk még a tengerész dandárt, az öt zászlóaljból álló nemzetközi dandárt, a két tábori vörösezredet 19 zászlóaljjal és két önálló zászlóaljjal.

A munkáskatonák jelentékeny része mint szakmunkás a világháború alatt fel volt mentve a katonai szolgálat alól s így kiképzésben sem részesült. Ezeket most kellett napok alatt megtanítani a legegyszerűbb katonai ismeretekre, a kötelékben való harcra, a leggyorsabb fegyverfogásokra és fegyverkezelésre. Ezek a sebtében előkészített katonák mégis elszántan és bátran indultak harcba, mert meg akarták védeni szabadságukat, szerzett jogukat, a proletariátus államát, a Tanácsköztársaságot. Új fejezet kezdődött a magyar munkásmozgalom, a Tanácsköztársaság történetében! A magyar proletariátus örök dicsőségét hirdető korszak. A vöröshadsereg katonái ezekben a harcokban a proletárhazaszeretet és áldozatkészség ragyogó példáit mutatták.

Az újjászervezett vöröshadsereg első katonai sikerei és a diadalmas északi hadjárat

Miután a román csapatok elérték a Tisza vonalát, párnapos szünet állt be a hadműveletekben. Ezt az időt, Stromfeld vezérkari főnök erőskezü irányítása alatt, a csapatok rendbeszedésére, kiegészítésére, továbbképzésére használták fel. Stromfeld május 3-án előterjesztette tervét, hogy a 6. hadosztállyal felmenti Salgótarjánt és a munkászászlóaljakból megszervezi az 1. és a 4. hadosztályt, mint hadműveleti tartalékot. A tanácskormány jóváhagyta a tervet. Május 6-án felállította a főparancsnokságot és ennek alárendelte az egész fegyveres erőt. A politikai felvilágosító nevelőmunkát elsősorban Kun Béla, Szamuely Tibor és Landler Jenő irányították, akik felmérhetetlen segítséget nyújtottak a hadosztályok politikai megbízottainak a vöröskatonák öntudatának és harcukészségének emelésében.

Időközben a Szamuely Tibor és Steinbrück Ottó parancsnoksága alatt álló és „Budapesti csoport” néven összeállított zászlóaljok visszafoglalták Szolnokot, amelyet a május 1-i visszavonulás idején kisebb román erők és helyi ellenforradalmárokból alakult bandák tartottak megszállva. Ennek az első sikereknek óriási

hatása volt az átszervezés alatt álló és munkásezredekkel megerősített csapatok szellemére.

Az ellenség azonban nem sok időt adott a vöröshadsereg soraik rendezésére. A csehek egyelőre inkább felderítést szolgáló mozdulatokat tettek, egyik frontszakaszon azonban ez a kísérletük veszélyessé vált. Május 6-án páncélautók és páncélvonatok támogatása mellett előretörték. Megszállták Nagyszécsényt és miután kevés ellenállásra találtak, Pétervásárára és Szarvaskőre is benyomultak. Balassagyarmat, Litke, Losonc, Feled és Fülek irányából megközelítették a Tanácsköztársaság egyetlen jelentős szénterületét, Salgótarját és környékét. A szénmedence védelmével megbízott 80. dandár visszavonult Csingerhegy, Ságújfalva, Karancsság, Lapujtó, Salgó, Zagyvaróna, Bárna vonalára. Salgótarján már elveszítettnek látszott, amikor védelmét a tanácskormány Budapestről leküldött vezetőkre bízta. Ők hívták össze a bányászszakszervezeti bizalmiakat, majd a bányászok nagygyűlésén ismertették a bányavidék magatartásának döntő jelentőségét. A bányavidék munkásságának forradalmi áldozatkészségére támaszkodva erőlesen visszaverték az áruló jobboldali szociáldemokratákat és a 80. dandár tisztjeinek harcvezető „stratégiai” elgondolását a bányavidék tarthatatlanságáról. A munkástömegek hittek nekik és velük mentek. Szavukra Salgótarján és az egész bányavidék munkásai tömegesen ragadtak fegyvert, és a 80. dandár katonáival együtt védelmi állásokat foglaltak el a bányavidék északi előterében. A felfegyverzett bányászok példaadó hősiességgel és áldozatkészséggel harcolva, gyakori előretörésekkel nyugtalanították az ellenséget, előnyomulását megállították.

Ezekkel az intézkedésekkel sikerült időt nyerni egy felszabadító hadművelet előkészítésére, a csehek elleni döntő hadjárat megindítására. Május 10-en a 80. dandár és a felfegyverzett munkásszázadok Salgótarján északi arcvonalán visszavonulásra kényszerítették a cseheket. A cseh csapatok üldözésében tevékenyen részt vett a 6. hadosztály, amelynek a segítségével május 12-én a vöröscsapatok elérték Füleket.

A cseh hadsereg visszaverésével egy időben olyan hírszerző jelentések érkeztek a hadseregparancsnokságra, amelyek azt a benyomást keltették, hogy az antant rövidesen déli irányból is támadni fog. Bár a szándék valóságához ma már kétség nem fér, a hírek egy része túlzott és hamis volt.

A hadseregparancsnokságon tartott haditanács azonban úgy döntött, hogy fel kell készülni az esetleges bekövetkező támadás elhárítására. Így született meg az az elhatározás, hogy a hadseregparancsnokság az üjonnan szervezett 4. munkáshadosztályt és a 6. hadosztályt Kecskemét környékén összpontosítsa.

Ennek az volt a következménye, hogy az ez időben legaktívabb cseh front egy időre háttérbe szorult.

Az antant egyre elhúzódó, majd elmaradt támadása, valamint

a cseh hadsereg aktivitása azonban megérelték Stromfeld vezérkarj főnökben azt az elhatározást, hogy a kedvező helyzetet felhasználva, minden másol nélkülözhető erőt a csehek és a cseh—román hadsereg érintkező szárnyai ellen összpontosít és támadásba megy át. Ennek a tervnek akkor megvoltak a katonai előfeltételei is. A tiszai visszavonulás következtében a felbomlott vöröshadsereget nagyjában május közepéig sikerült újraszervezni. A munkásrezdek bevonulásával megjavult a katonák szelleme, fegyelme és harcokészége. A hadsereg ebben az időben három hadtestre és nyolc hadosztályra tagozódott. 113 zászlóalj, 84 géppuskás század, nyolc lovasszázad, 39 üteg, 16 műszaki és nyolc repülőszázad állott harcokészben a következő ütközetlétszámmal: 51 588 puska, 682 géppuska, 870 lovas, 63 ágyú, öt hegyi ágyú, 81 tarack, hat nehézlőveg és 37 repülőgép.

A vöröshadsereg a jól működő vasút segítségével nagy erőket tudott rövid idő alatt egyik fronteszirol a másikra átcsoportosítani, így módjában volt a hadműveleteit rosszul vagy egyáltalán nem koordináló cseh és román hadsereggel szemben a szükséges helyen és szükséges időben megfelelő erőt szembeállítani. Ezt a módszert a vöröshadsereg mindaddig alkalmazni tudta, amíg a a jobboldali szociáldemokraták aknamunkája és a nehézségek fokozódásával erősödő tiszti ellenforradalmi szervezkedés a csapatok szellemét és fegyelmét alá nem ásta.

A támadó hadművelet először szűkebb feladatot tűzött maga elé: Miskolc és környékének visszafoglalását. Az eredményekre támaszkodva később a román és cseh csapatok érintkezésének megszakítása céljából egy erélyes átkelést terveztek a Tiszán. Az első feladatot a III. hadtest csapatai határozott támadással, gyorsan oldották meg. Május 21-én elérték Miskolc, Diósgyőr vonalát, május 22-re az 1. hadosztály Onód, Zsolca, Sajószentpéter, az 5. hadosztály pedig Nádasd, Pétervására körletét érte el. Ezekben a napokban lett volna óriási jelentősége annak, ha az állítólagos antant támadás kivédésére Kecskemétre, Fegyeházára küldött 6. és 4. hadosztály Miskolc környékén állott volna rendelkezésre. Számbavéve az antant támadás elmaradását is, Stromfeld a sikerrek hatása alatt elhatározta, hogy kettészakítja a cseh—román hadseregek csatlakozó belső szárnyát, döntő csapást mér a csehekre és a harci helyzet kedvező alakulása esetén a Tiszán átkelve, megtámadja a román hadsereget.

Az adott viszonyok között kitűnően elgondolt támadó-terv végrehajtására Stromfeld a következő feladatot tűzte a csapat-egységek elé:

A támadás fő vonalába irányított és Landler Jenő parancsnoksága alatt álló III. hadtestnek, melynek kötelékébe az 1., 4. és 6. hadosztály és az 5. hadosztály 10. dandára tartozott — a lehető leggyorsabban Sátoraljaújhely, Kassa, Szepsi vonalát kellett elérnie. Az 5. hadosztálynak május 29-ig Rimaszombathoz kellett előretörnie és biztosító különítményeket előretolnia Rozsnyó és

Tiszolc felé. A 3. hadosztálynak május 29-ig Losoncot kellett megszállnia, biztosító különítményt előretolni Zólyomra. Az 1. dandárnak május 29-én Lévánál kellett erős különítménnyel a támadó csoport balszárnyát biztosítani. Kockázatos, bátor terv volt ez, mert a románokkal szemben a Tisza vonalán, Tokajtól délre csak megfigyelő csoportok állottak, míg a franciák és szerbek felé a 7. és a 2. hadosztály, valamint a 44. és a 20. dandár biztosított. De Stromfeld számításba vette az ellenség passzivitását az utóbbi frontokon. A románokkal és csehekkel szemben a meglepetés hatásában és a támadás lendületében bízott, amely a két ellenséges hadsereget arra fogja indítani, hogy minden más frontrészt elhanyagolva, erőt a támadás elhárítására használja fel. A cseh front nyugati részén a vöröshadseregnek természetlől is jól védett állásai kínálkoztak a Garam mentén és a hatalmas természetes akadályt képező Duna mögött.

A május 29 helyett 30-án megindított általános támadás — a jobbszárny egy részét kivéve — az egész arcvonalon sikerrel járt. Még a támadó erők balszárnyán is, ahol a hadműveleteknek inkább lekötő jellegű volt, hogy a csehek ne tudjanak innen erőket átdobni a támadás fő irányában harcoló vöröscsapatok ellen. Itt az 1. dandár a balszárnyon elérte a Garam folyót és elfoglalta Ipolyságot, valamint a Balassagyarmattól északra fekvő magaslatot. Ezek a csapatok két tábori ágyút, 20 géppuskát, sok lőszerrel zsákmányoltak, mintegy 100 foglyot ejtettek. A 46. és 80. dandár Füleken és Raponn át Losonc irányába jutott előre. Az 5. hadosztály 65. dandára Sajókazára és Putnokra vonult be. A III hadtest frontján a 10. dandár Mucsony—Zsily vonalát, a 6. hadosztály balszárnya Frankhegy—Szikszó körletét érte el kemény harcok közben. Az 1. hadosztály Hernádnémetinél erős harcot vívott a tűzérési túlerővel rendelkező ellenséggel szemben. Május 30-án a 3. hadosztály Losoncot, másnap az 5. hadosztály Rimaszombatot, a 10. dandár pedig Edelényt szabadította fel. Június 1-én a jobbszárnyon is megszületett a várva várt siker. A felvonult tűzérési erők Hernádnémetinél szétlőtték az ellenség ütegeit. Említésre méltó tény, hogy itt használták először a 30,5 centiméteres mozsarat. A 4. hadosztály tömör támadása elől a románok a Tiszához menekültek.

Az elért sikerek Stromfeld Aurél kitűnő katonai irányításának és annak az óriási lelkesedésnek voltak köszönhetőek, amely a vöröshadsereget ebben az időben eltöltötte. A sikerekben nagy része volt a május 2-a után a hadseregbe olvadt munkáscsapatok hősiességének és annak az ösztönző örömtől áradó fogadtatásnak, melyben az előnyomuló vöröshadsereget a felszabadított területek dolgozó tömegei részesítették. A munkáscsapatok lelkesedése, példaadása magával ragadta a hadsereg parasztkatonáit. A magyar vöröshadseregben harcoló proletárkatonák hősiessége örökké élő példa valamennyi, a felszabadulásért harcoló nép számára.

Stromfeld Aurél rendelkezéseivel igyekezett gyorsan kiak-

názni az eredményeket. A román jobbszárny gyors visszavonulása folytán elérkezettnek látta az időt, hogy az erők egy részét a Tiszán át a román hadsereg összeköttetéseinek mélyébe irányítsa. A 3. dandárt utasította, hogy folytassa előnyomulását Sátoraljaújhely felé, a 4. hadosztálynak pedig azt a parancsot adta, hogy Tokajnál keljen át a Tiszán és az erősítésül odarendelt 1. és 8. hadosztállyal támadjon Nyiregyháza felé. A 4. hadosztály Tokaj és Bodrogkeresztúr elfoglalása után a románokat a Tisza balpartjára vetette vissza. A Tiszán azonban nem sikerült átkelnie, mert a románok a tokaji hidakat felrobbantották, s a hadosztály nem rendelkezett elegendő hadianyaggal, amely a gyors átkelést és az ellenség üldözését lehetővé tette volna. Ezért a Tisza és Bodrog védelmére támaszkodva, a 3. dandár vonalán Sátoraljaújhely felé tört előre.

A cseh fronton a vöröshadsereg tovább folytatta győzelmes előrenyomulását. A csapatok június 3-án Érsekújvár, Léva, Vámosfalva, Szendrő és Göncruszka mögé vetették vissza a csehek. A 6. hadosztály hadműveletei a fő támadási vonalon Szikszó, Kassa irányában rendkívüli gyorsasággal haladtak előre. A gyalogság elé, az élre vetett tüzérség lehetetlenné tette, hogy a csehek jelentékeny tüzérségi erői állást foglalhassanak el és a 6. hadosztály június 4-én Abaújvár és Buzita mögé szorította vissza az ellenséget. Június 5-én a 3. dandár már Sátoraljaújhely környékén, a 6. hadosztály Abaújvár, Nagyida vonalán, a 3. hadosztály egy különítménye pedig Aranyosmarótnál harcolt. Június 6-án a 16. gyalogezred bevonult Korponára és Selmezbányára, a támadás fő vonalán hatalmas lendülettel előretörő 6. hadosztály pedig Kaszáról és környékéről űzte ki a cseh csapatokat. Kassa elfoglalásának nagy jelentősége volt, mert ez a vasúti csomópont a Hernád folyó északi medencéjén átvezető utak és vasutak kulcsa, s innen ágazott el vasút és országút Eperjes—Bártfa felé.

Kassa dolgozói kitörő lelkesedéssel fogadták a vöröshadsereg győzelmes csapatait, s a vöröskatonák minden dolgozó házában szívesen látott vendégek voltak. Nagy ünnepekkel fogadták a budapesti munkástanács Kassára érkező küldöttségét is.

A Kassát felszabadító 6. hadosztály csapatai rövid pihenő után követték a visszavonuló ellenséget. Június 9-én a 10. dandár Tornát, a 65. dandár Szilice—Pelsőc—Csetnek—Jolsva vonalát érte el, a 39. dandár Hacsó községet. A balszárnyon az 1. dandár egy Léva ellen irányult cseh támadást vetett vissza. 10-én pedig a 80. dandár Besztercebánya felé nyomult előre. Még június 9-én Eperjest is felszabadította az 1. hadosztály. A cseh hadsereg csapatai egyes arcvonalszakaszokon ellentámadásokat indítottak, de csak jelentéktelen és múló helyi sikereket értek el, a vöröshadsereg támadó lendületét megállítani nem tudták.

Ebben a helyzetben az antant diplomáciai lépéssel sietett a csehek segítségére. Az antant nevében Clemenceau június 8-án jegyzéket intézett a magyar tanácskormányhoz. Követelte a had-

műveletek beszüntetését és a vöröshadsereg csapatainak visszavonását a cseh támadás előtti vonalakra.

Június 9-én a III. hadtest előterjesztést tett a hadseregparrancsnokságnak, s azt javasolta, hogy a kedvező harctéri helyzetet kihasználva, a vöröshadsereg a cseh csapatok megsemmisítése érdekében erélyesen folytassa a támadást a Hernád völgyében és nyugaton, a Vág folyó vonala mentén. A hadseregparrancsnokságnak más elgondolása volt. Stromfeldnek már a csehek elleni hadműveletek megindításánál az volt a terve, hogy a csehek visszavetése és a cseh—román arcvonal kapcsolatainak megszüntetése után a vöröshadsereg fő erőivel a románok ellen fordul. Terve szerint a Tiszának Tokajtól fölfelé eső szakaszán átkelve, s a román hadtápterület mélyébe törve, visszavonulásra kényszeríti a Tisza középfolyásánál elhelyezkedett román erőket, azok jelentékeny részét elvágja összeköttetéseitől és megsemmisíti. Alapvető elgondolása most is ugyanaz volt. Végrehajtásának előfeltételeit úgy akarta megteremteni, hogy a cseh hadsereget hosszabb időre képtelenné teszi a támadásra. Ezért elhatározta, hogy a Tisza-átkelési tervet és a románok elleni támadás tervét feladja és ehelyett csak Kassa és környékének biztosítására szorítkozik. A Hernád völgyében visszavonuló csehekkel szemben pedig ott hagyja az 1. hadosztályt és tartaléknak a 6-ikat. Stromfeld a Kisalföldön akart döntő csapást mérni a csehszlovák erőkre. Az e célból újonnan megalakított V. hadtest parancsnoksága alatt a 3., 4. és 8. hadosztályt Léva—Párkányána között vonultatta fel, hogy ezzel a tekintélyes erővel Nyitra, Érsekújvár felé támadjon.

A szlovákiai felszabadított területek növekedésével mozgalom indult meg, amely a Szlovák Tanácsköztársaság megalakítását követelte. Egyidejűleg az előrenyomuló vöröscsapatok parancsnokságainál szlovákiai dolgozók, köztük nagy számban fiatalok jelentkeztek, kérve felvételüket a vöröshadseregbe. Erre az erősödő mozgalomra támaszkodva 1919. június 16-án megalakult a Szlovák Tanácsköztársaság. A Kassát felszabadító 6. hadosztály politikai biztosa Budapestről 5000 teljes gyalogsági felszerelést szerzett be a szlovák vöröshadsereg egységei számára, de azt már nem lehetett felhasználni, mert a fölszerelés Kassára érkezése napján a Magyar Tanácsköztársaság csapatai — mint később látni fogják — visszavonulóban voltak.

Miután a tanácskormány az imperialisták követelésének nem tett eleget, Clemenceau megismételte felszólítását és június 13-án kelt táviratában az antant nevében megígérte: ha a vöröshadsereg csapatai visszavonulnak a cseh támadás előtti vonalra, az antant kötelezi a román hadsereget, vonuljon vissza a Tiszától a régebben kijelölt demarkációs vonalra.

Böhm Vilmos hadseregparrancsnok, aki a szociáldemokrata párt többi áruló vezetőjével, s ezeken keresztül az antanttal, továbbá a magyar burzsoázia Bécsbe menekült ellenforradalmi csoportjainak bizottságaival állandó összeköttetést tartott fenn, június 16-án

parancsban, minden kommentár nélkül közölte a hadsereggel Clemenceau jegyzékét.

A kommunisták közül többen a leghatározottabban ellenezték a vöröshadsereg visszavonulását a felszabadított területekről addig, amíg a tanácskormány elfogadható garanciát nem kap, hogy a románok is kiűritik az általuk megszállt tiszántúli területeket. A tanácskongresszus azonban az áruló szociáldemokraták nyomására visszavonulást elrendelő határozatot fogadott el. A visszavonulási parancsot a csapatok nem értették meg, nem értették, miért kellene kiűriteniük a vérrel felszabadított területeket. A vöröskatonák harcolni akartak a proletárdiktatúra védelmében.

A cseh csapatok június 16-án Lévára támadtak s az egész arconalon tervszerű támadásuk fejlődött ki. A hadseregparancsnokság június 17-én kénytelen volt a hadműveletek folytatását elrendelni. A Lévánál előidézett válságos helyzetet a 4. hadosztály mentette meg: észak felé irányuló ellentámadásával június 18-án visszaverte az ellenséget. A 8. hadosztály Érsekújvár felé nyomult előre, a keleti szárnyon pedig a 6. hadosztály harcokban Margitfalva, Kojósó, Aranyida vonaláig tört előre. Június 21-én az 1. hadosztály csapatai harcolva majdnem elérték az Eperjestől északnyugatra fekvő Branyiszkö-hegységet. Itt 14 géppuskát és ágyúkat zsákmányoltak, foglyokat ejtettek. A 6. hadosztály kiverte a cseh csapatokat Gölnicbányáról, június 23-án pedig Szepesremetéig és Szomolnokig jutott előre.

Június 22-én Pellé francia tábornok, az antant megbízottja felszólította a magyar tanácskormányt, hogy a Clemenceau jegyzékében foglalt területeket üritse ki.

Az áruló jobboldali szociáldemokrata vezetők és a szakszervezetekben dolgozó emberek az antant újabb felszólítását felhasználták ellenforradalmi céljaikra. Azt a hírt terjesztették a fővárosban, hogy a vöröshadsereg máris visszavonulóban van, a tanácskormány bukása napok kérdése és az antant irányítása mellett új kormány fog alakulni, a — természetesen jobboldali — szociáldemokraták és a polgári pártok részvételével. Ezt a kormányt az antant nemcsak fegyverrel, hanem élelmiszerekkel is támogatni fogja — mondták a szociáldemokraták. E híresztelés hatása alatt az eddig óvatoskodó és nagyrészt gyáván meglapuló ellenforradalmi erők aktivizálódtak. Június 24-én az óbudai kikötőben állomásozó dunai monitorok csatlakoztak az ellenforradalmárokhoz és tűz alá vették a tanácskormány hivatalos helyiségévé alakított Hungária-szállót. A volt Ludovika katonai főiskola tisztjelöltjei is az ellenforradalmárok mellé álltak és egy csoportjuk megszállta a Józsefvárosi telefonközpontot. A kommunista vezetők túlnyomó része ekkor a fronton volt. A vasashadosztály parancsnoka, Haubrich József, bár több ezer emberrel és jelentős tüzérséggel rendelkezett, semmit sem tett az ellenforradalmi lázadás leverésére. A budapesti helyőrség néhány kommunista vezetés alatt álló egységének, a proletárdiktatúrához hű néhány tüzérütegnek, valamint önkéntes

munkáscsapatok bátor fellépésének volt köszönhető, hogy ezt az ellenforradalmi puccsot, melyhez tömegek nem csatlakoztak, gyorsan sikerült leverni.

Böhm Vilmos, Haubrich József és az ellenforradalmárokkal összeköttetésben állott többi áruló jobboldali szociáldemokratának e napokban tanúsított passzivitásáról kiderült, hogy csak azért nem léptek fel nyíltan a proletárdiktatúra ellen, mert látták, hogy a munkások hívek maradtak a Tanácsköztársasághoz és annak védelmére keltek.

Június 24-én Böhm Vilmos hadseregparancsnok újabb parancsot adott ki az ellenségeskedések beszüntetésére, 29-én pedig a felszabadított területek kiürítését rendelte el.

Ez a parancs jelentette kezdetét a voróshadsereg felbomlásának. A csapatok számára érthetetlen intézkedés mérhetetlen elkeseredést váltott ki a katonák tömegében. Egyedül a kommunista politikai megbízottak megszilárdult tekintélye és munkája akadályozta meg a rögtöní katasztrófát: együtt tudta tartani a hadsereget. Biztosította visszavonását a felszabadított területekről és parancs szerinti átcsoportosítását.

A cseh fronton harcolt csapatok közül a 2. dandár Tokajnál, a 3. dandár Sátoraljaújhelynél, az 1. hadosztály Szikszónál, az 5. hadosztály Sajószentpéter—Putnoknál, a 80. dandár Salgótarján—Pásztónál, a 3. hadosztály Rétság—Verőcénél, a 4. hadosztály Dunakeszi—Alagnál, a 6. hadosztály Jászladány—Újszász környékén gyülekezett.

Stromfeld Aurél a csapatok átcsoportosítása után lemondott vezérkari főnöki megbízatásáról. Úgy látta, hogy győzelmekkel kezdődött terveinek végrehajtására nincs lehetőség és elgondolásaival nem értenek egyet. Lemondása súlyos veszteséget jelentett a voróshadsereg, amely Stromfelddel elvesztette tehetséges vezetőjét.

Böhm Vilmos hadseregparancsnok, betegségére hivatkozva, fölmentését kérte. Követi megbízást kapott Bécsbe, ahol azután közvetlenül tárgyalhatott a proletárdiktatúra megbuktatásáról az antantkövetéségekkel, a reakciós magyar nagybirtokosok, nagytőkészek ellenforradalmi bizottságaival.

Az ellenséggel alkudozó szociáldemokrata vezetők ekkor már biztosra vették, hogy a proletárdiktatúra soká nem tarthatja magát és könnyen egyeztek bele, hogy a voróshadsereg parancsnokságát az áldozatkész forradalmár Landler Jenő vegye át.

Jelölése azoknak a nagy sikereknek alapján történt, amelyeket a voróshadsereg III. hadteste Landler Jenő parancsnoklása alatt a csehek elleni május—júniusi offenzíva idején elért. Ezekben a harcokban Landler Jenő, aki sohasem volt katona, kitűnő stratégiai meglátásokkal és taktikai érzékkel rendelkező hadtestparancsnoknak bizonyult. A hadsereg vezérkari főnökévé a III. hadtest vezérkari főnökét, Julier Ferenc alezredest nevezték ki.

Az új hadseregparancsnokra nehéz feladatok vártak. A belső

bitangok, az áruló szociáldemokraták és a hadseregben levő hivatalos tisztek ellenforradalmi szervezete már a győztes előnyomulás idején is mindent megtett a hadsereg erkölcsi egységének megtörésére, harci szellemének aláásására. Aknamunkájuk hatása a sikerek idején csak kismértékben mutatkozott, s különben is akkor ezt az aknamunkát nagy óvatossággal folytatták. A győztes csapatok visszavonása kedvezőbb talajt teremtett számukra. Tevékenységük züllesztő hatása már az erők átcsoportosítása idején megmutatkozott az egyre gyakrabban felmerülő fegyelmetlenségben, önkényes eltávozásban és a tiszti ellenforradalom leplezetlenebb felképésében. A vöröshadsereg új állásaiba és telepítési helyeire már erősen megfogyatkozva, egységében, fegyelmében megingatva érkezett meg. Kétségtelen, hogy az új hadseregpáncsnok könnyebben tudta volna leküzdeni ezeket a jelenségeket, ha vezérkari főnökként Stromfeld Aurél állott volna mellette. Az új vezérkari főnök, akiről sajnos, csak később derült ki, hogy elárulta hazáját és a vezetésére bízott vöröshadsereget, titokban támogatott minden züllesztő munkát és igyekezett megvédeni az egyre arcátlanabban szervezkedő ellenforradalmi tiszti csoportokat.

Landler Jenő, más elfoglaltsága miatt csak később, július 22-e táján foglalhatta el hadseregpáncsnoki beosztását. Addig helyettesítéseképpen Böhm Vilmos maradt a hadseregpáncsnok, aki nemhogy intézkedett volna a hadsereg egységének és fegyelmének helyreállításáról, hanem hadseregpáncsnoki tekintélyével fedezte az új vezérkari főnök, Julier és a tiszti ellenforradalmi csoportok züllesztő tevékenységét. Csak egyes olyan kötelékekben folyt ebben az időben a felvilágosító, továbbképző és fegyelmező munka, ahol a politikai vezetést a kommunisták kezében volt. Ez azonban csak kevés egységet jellemezett, mert a túnyomóan szociáldemokratákból álló központi párttitkárság válogatta ki a politikai megbízottakat.

A vöröshadsereg támadása a tiszai fronton

Miután a vöröshadsereg visszavonult a csehek ellen vívott harcai során felszabadult területekről, rövid szünet állt be a hadműveletekben. A Tanácsköztársaság kormánya eleget tett a Clemenceau-jegyzékben foglaltaknak, visszavonta erőit a cseh támadás előtti vonalakra. A románok ellenben nem voltak hajlandók — a Clemenceau-jegyzék ígérete ellenére — kiüríteni az általuk megszállt tiszántúli vidékeket. Ennek következtében a Tanácsköztársaság elvesztette a legjelentékenyebb gabonatermő területeit, s az amúgy is súlyos élelmiszerhiány még jobban érezte hatását. Felmerült a kérdés, mit kell tenni a Tanácsköztársaság fenntartása és védelme érdekében? A jobboldali szociáldemokraták csak egyetlen utat láttak: a tanácskormány lemondását, kapitulációt az antant előtt, a tőkés rendszer visszaállítását. A kommunisták azonban folytatni akarták a harcot. Elhatározásukban számításba vet-

ték azt is, hogy a Magyar Tanácsköztársaság védelmére a nemzetközi munkásszervezetek július 21-re nemzetközi rokonszenvsztrájkot helyeztek kilátásba. A kommunistáknak az volt az álláspontjuk, hogy a nemzetközi reakció határozatlansága és a csehszlovák hadsereg ideiglenes harcképtelensége következtében beállott szünetet — a Tisza vonalára támaszkodva — a vöröshadsereg talpraállítására és kiegészítésére kell felhasználni, csak aztán lehet támadni. A jobboldali szociáldemokraták áruló magatartása következtében beállott vitát az ellenforradalmi erők teljes mértékben kihasználták.

Julier Ferenc vezérkari főnök felismerte, hogy a szociáldemokraták egy részének ingadozó, más részének áruló magatartása ellenére is a kommunisták keresztülvihetik tervüket: talpraállíthatják és harcképesse tehetik a vöröshadsereget. Ezért vezérkari főnöki helyzetét és szaktekintélyét arra használta fel, hogy a tanácskormányt egy új, azonnali támadó hadjárat megindítására bírja rá.

Az történt ugyanis, hogy a vöröshadsereg vezérkarában működő ellenforradalmi tisztek a románok elleni támadás egész haditervét Bethlen, Horthy, Gömbös segítségével eljuttatták a román hadseregarancsnoksághoz. A román vezérkar már a támadás előtt pontosan ismerte a vöröshadsereg terveit s idejekorán módjában állott megfelelő ellenintézkedéseket tenni.

Julier a tanácskormánynak a támadásra vonatkozó utasítását be sem várva, már július 5-én a következő intézkedést adta ki: „A hadseregarancsnokság szándéka, tekintet nélkül arra, hogy a románok a tiszántúli területet kiüritik vagy nem, a hadsereg zömével a Tiszán átkelni és egyelőre a reánk erőszakolt demarkációs vonalig előnyomulni. Ehhez két csoport alakíttatik:

a) I. hadtest a 2., 6. és 7. hadosztályokkal Szolnok, a 8. hadosztállyal Csongrád környékén. Irány: Békéscsaba, egy oszloppal Nagyvárad felé.

b) III. hadtest az 1. és 5. hadosztállyal, a 2. és 3. dandárral Tokaj környékén. Irány: Debrecen, egy oszloppal Nagykároly felé.”

Az ellenséges erők elvonása céljából egy dandárnak a két csoport között, Poroszlónál kellett átkelnie a Tiszán.

E hadműveletek megkezdésének idejére a vöröshadsereg ereje gyengébb volt, mint a diadalmas északi hadjárat idején. A szociáldemokraták züllesztő agitációja következtében a májusi fellendülés idején frontra vetett és kiváló magatartást tanúsított munkásrezredek egy része a Budapesten keresztül történő átcsoportosítás folyamán elszéledt, a katonák hazatértek. Más munkásrezredek egyáltalán nem vettek részt a hadműveletekben. Ezzel lényegesen megváltozott a hadsereg szociális összetétele is. Csak egyes csapattörödékek — melyeknek vezetése kommunisták kezében volt — teljesítették a parancsot és foglalták el kijelölt helyüket a Tisza mögött. Ehhez járult az is, hogy az ellenforradalmi tisztek nem használták fel a rendelkezésre álló teljes erőt a támadásra. Nagy

hátrányt jelentett, hogy a Tisza hídjainak felrobbantása következtében a páncélvonatokat nem lehetett átvinni a folyó balpartjára, melyek pedig az északi hadjárat során Salgótarján felszabadításánál, a Szikszó—Kassa—Eperjes felé végzett hadműveletek alatt és másutt is igen jelentékeny szerepet játszottak.

Kétségtelen, hogy egy erős, egységes kommunista párt ebben a helyzetben is megtalálta volna az utat a munkástömegekhez. Bizonyos mértékben megismételhetete volna a majus eleji nagy fellendülést és rövid idő alatt újabb munkáscsapatokkal egészíthette volna ki a vöröshadsereg megritkult sorait. De ilyen párt nem volt, s ezért a szociáldemokraták harcveszítő aknamunkája, a vezérkarú főnök áruló mesterkedései feltartóztathatatlanul sodortak a proletárdiktatúra felé.

Ennek ellenére a bekövetkező események azt mutatták, hogy a vöröshadsereg, még a felvázolt viszonyok között is forradalmi hadsereg, a proletárdiktatura hadserege volt.

A vöröshadsereg hiányos technikai felszerelése miatt a Tiszán való átkelés nehéz feladatot jelentett. Mégis sikerült azt megoldani. A vöröshadsereg fő ereje, melyet a szolnoki hídfelelőtt felállított 210 löveg tüze támogatott, csodálatra méltó lendülettel, hősiiesen hajtotta végre feladatát.

A támadás július 20-án, hajnali 3 órakor indult meg. Elsőnek a 7. hadosztály csapatai keltek át a folyón. Három csoportra tagozódva támadtak: az északi csoportot a 6. hadosztály 101. ezrede, a középsőt a 7. hadosztály 4. ezrede, a délit a tengerész ezred képezte. A vöröshadsereg tüzérsége rövid idő alatt elhallgattatta a román hadseregnek a Tisza keleti partján felállított ütegeit és megbénította az ellenség ellenálló erejét. Délelőtt 9 óráig már a 6. hadosztály partjára jutottak, s az 5. hadosztály a szolnoki pályaudvar környékén készen állott az átkelésre. Este 9 óráig már az egész szolnoki támadó csoport a Tisza balpartján volt és ott széles hídfelelő állást foglalt el.

A vörös csapatok ebben a hídfelelő állásban 9 román ágyút, több géppuskát és foglyot ejtettek. A foglyok kihallgatásakor kiderült, hogy a román hadvezetés képtelennek tartotta a vöröshadsereget ilyen erélyes átkelési akcióra, s ezért a támadás az ellenséget rendetlen visszavonulásra kényszerítette.

Az arcvonal déli, csongrádi szakaszán, a 2. hadosztály arcvonalán, július 20-án 9 óra tájban a 15. ezred átkelt a Tiszán és elérte a Kurca patak vonalát. A 38. ezred I. zászlóaljja Szentes irányában kelt át a Tiszán, a II/68. zászlóalj bevonult Mindszentre. A csongrádi csoport csekély tüzérséggel rendelkezett, ezért a románok itt erősebb ellenállást fejtettek ki. A hadosztály átkelt részei: két 38-as zászlóalj nyugati irányból, a II/68. zászlóalj pedig Szegváron át nyomult előre Szentes felé. A 30. ezred 20-án este még a Tisza jobbspertjén készült az átkelésre. A 2. hadosztály csapatai június 21-én Szentesről kiűzték a románokat.

Az északi, a tokaji csoport támadását hátráltatta a hajnaltáj-

ban leereszkedő sűrű köd. A tüzérség csak reggel 7 óra tájban tudta támogatni az átkelést. Tüzérségi tűz támogatásával Tiszadobnál az I/39. zászlóalj, Szabolcsnál a 23. ezred két járőre ellenállás nélkül kelt át a Tiszán. Ugyanaznap este 9 óráig a 21. ezred elérte a számára kijelölt vonalat a Tisza balpartján, Timár és Rakamaz községek keleti szegélyét. A II/39. zászlóalj Nagyfalut, a III/30. zászlóalj Tiszaeszlár szabadította fel. A rakamaz—nyiregyházi országot mentén támadó csoport tartalékát képező XIII. vadászzászlóalj Rakamaz nyugati részén foglalt állást. A 32., 9. és 16. ezredek átkelőben voltak a Tiszán és éleik már hídfőállást foglaltak a keleti parton. A hadosztály műszaki osztaga Tokajnál hadihídat építettek és nehéz póthíd építéséhez fogtak. Az egész csoport átkelése csekély veszteséggel járt, míg az ellenségtől 4 tarackot zsákmányolt és foglyokat ejtett.

A szolnoki csoport július 21-én folytatta támadó hadműveleteit. A 6. hadosztály 101. ezrede, balszárnyára Tiszapüspökre támaszkodva előrenyomult a Törökszentmiklóstól északra fekvő területen, a 33. ezred Törökszentmiklós és Pusztalmás között támadott. A 6. hadosztály arcvonalán a románok tüzérséggel támogatott ellentámadást intéztek, de azt a vöröscapatok visszaverték. A 6. hadosztály 33. ezredének egy zászlóalja elérte Törökszentmiklóst. A 7. hadosztály csapatai az ellenségnek Blaskovicstanya és Tenyőtanya között indított ellentámadását állították meg.

Kevésbé volt sikeres a poroszló—tiszafüredi csoport akciója. Itt az ellenség jelentékeny tüzérségi fölényrel rendelkezett, s így július 20-án este csak az I/26. zászlóalj roham-télszázadának és a III/26. zászlóalj egy kisebb különítményének sikerült átkelnie a Tiszán.

A tokaji csoportnál a megerősítésül odarendelt 1. hadosztály csapatai harcok közben lassan haladtak előre. Az I. és III/9. zászlóaljak kemény kézitusát vívtak az ellenséggel.

Július 22-én a III. hadtest átcsoportosított csapatai Tokajtól keletre harcok közben elérték Szabolcs község nyugati, Nagyfalú és Tiszaeszlár községek keleti szegélyét, 23-án pedig Gáva, Prenihalom, Csehhalom, Nagyfalú, Tiszaeszlár vonalát.

A poroszló—tiszafüredi csoport helyzete is megjavult. A 80. dandár csapatai bevonultak Tiszaörvényre, Egyekre és Tiszacségre.

Július 22-én az I. hadtest körletében a 6. hadosztály elérte Fegyvernek—Szapárfalu és a fegyverneki vasútállomás vonalát, üldözte a visszavonuló románokat. Turkeve, Kisújszállás, Kenderes és Kunhegyes irányában egy-egy géppuskás szakasszal kiegészített századot küldött ki. A 7. lovasezred Kenderes vonalába ért. Az ellenség a kisújszállás—szolnoki vasútvonaltól délre megtámadta a 7. hadosztály csapatait. A segítségre küldött 5. hadosztály támogatásával a román támadást visszaverték.

A szentesi csoport sikeresen visszaverte a románoknak a déli szárny ellen intézett támadását.

Az I. hadtest körletében a 6. hadosztály csapatai felszabadították Kisújszállást és Kenderest. A 7. lovasezred rohammal visszavetette a támadó román lovasságot. Az 5. hadosztály csapatai harcok közben Turkevét, a 7. hadosztályé pedig ugyancsak harcolva Mezőtúrt érték el. Az I. hadtest július 23-án délelőtt jelentette, hogy az ellenség menekülésszerűen vonul vissza. A fogoly román tisztek többnyire erdélyiek, pánikhangulatban voltak és a román csapatok morális állapotát igen alacsonyra értékelték.

Bármennyire is sikeres volt általában a vöröshadsereg július 20-án megindított támadása, a front július 23-i helyzetének mégis aggasztania kellett volna a hadseregszervezetet és elsősorban a vezérkari főnököt. A négy támadó csoport közül egyedül a Szolnoknál átkelt fő csoport volt az, amely 35—40 kilométerre jutott előre a Tiszától. A többi csoport a támadás negyedik napján is csak 2—5 kilométerre haladt előre. A támadó csoportok, főleg a szolnoki csoport szárnyai fedetlenek voltak és ezt a román hadvezetőség ki is használta. Kétségtelen, hogy a szolnoki csoport támadásának lendülete és sikere bizonyos zavart idézett elő a román csapatoknál és a hadvezetőségnél is. De ezt a krízist a vöröshadsereg támadási tervének birtokában gyorsan likvidálták. A román csapatok ellentámadásai a harmadik napon a vöröshadsereg fő erejével, a szolnoki csoporttal szemben, már a szárnyak ellen irányultak. A támadó csoportok között széles rések tátongtak, amelyek veszélyességét még növelte a szolnoki csoporttól északra és délre operáló erők lemaradása, egy helyben topogása. A szolnoki csoport minden további előrevitele a tőle délre és északra levő csoportok megerősítése és előrehozása nélkül bekerítő mozdulatokra adhatott alkalmat az ellenségnek. Tapasztalati tény, hogy a szárnyak veszélyeztetését, a bekerítés veszélyét csak magas politikai öntudattal rendelkező, fegyelmezett és a dolgozók uralmához hű tisztek vezetése alatt álló csapatok bírják el. A magyar vöröshadseregből mindez a minőség ebben az időben már hiányzott.

A vezérkari főnök, az áruló Julier alezredes már összeköttetésben állott a bécsi antant missziókon keresztül az ellenforradalmi szegedi bábkormányval és a román hadseregszervezettel. Arról is tudomása volt, hogy a jobboldali szociáldemokraták Bécsbe küldött ügynökei, Böhm Vilmos és társai a proletárdiktatúra megbuktatásáról tárgyalnak az antant missziókkal, Bethlen István gróffékkal, sőt Horthy küldötteivel is. Ezért érthető, hogy az arcvonal kritikus helyzetét figyelembe nem véve, július 24-ére általános előnyomulást rendelt el. Julier tiszttában volt azzal, hogy ez az intézkedés még jobban elmélyíti a támadó csoportok közötti űrt és az ellenség számára megkönnyíti a szárnyak megkerülését, a bekerítő mozdulatokat.

Ezen a napon a 6. hadosztály egy különítménye Karcagot, az 5. hadosztály 10. gyalogezrede Pusztacseget érte el, a 7. hadosztály egy lovasszázada pedig Dévaványa irányában nyomult előre. Ezzel még mélyebb és szélesebb lett a szolnoki fő csoport, a po-

roszló—tiszafüredi, valamint a csongrád—szentesi csoportok közötti rés, még támadhatóbbakká lettek a szolnoki csoport szárnyai. A román hadvezetőség ki is használta ezt a helyzetet. A 2. román vadászadosztály csapatai Püspökladány felől, Kisújszállás irányában támadták a szolnoki csoport északi szárnyát. Ugyanakkor a csongrád—szentesi déli csoport csapatait annak vezérkari főnöke, Politovszki ezredes, aki Julieren keresztül Horthyékkel kapcsolatba került, minden ellenséges nyomás nélkül visszavonta a Tiszához.

A tiszti ellenforradalom most még bátrabban lépett akcióba. A reakciós tiszti parancsnokok kihasználták a bekerítéstől való félelmet, amely a szárnyak fedezetlensége folytán a katonák közt elterjedt. A „csapatok megmentése” címén több helyen ellenséges nyomás nélkül rendeltek el visszavonulást, s ezzel a katonák sorában pánikhangulatot keltettek. E hangulat kialakításában a reakciós tisztek kitűnő segítőtársakra találtak a hadseregben levő jobboldali szociáldemokratákban, s a katonákat szembeállították azokkal a harcos kommunistákkal, politikai megbízottakkal, akik a tisztek és a szociáldemokraták aknamunkája ellenére helyre akarták állítani a csapatok harci szellemét.

Julier vezérkari főnök, aki június 24-én általános előnyomulást rendelt el, július 26-án elrendelte az általános visszavonulást. A román hadsereg politikai, erkölcsi állapotára jellemző, hogy a vöröshadseregnek a Tisza mögé történő, rendetlenül végrehajtott visszavonulása is szinte veszteség nélkül ment végbe. Még a szolnoki csoport nagyszámú tüzérsége is zavartalanul jutott át a Tisza jobbpartjára.

Ezzel a szociáldemokrata aknamunka és a reakciós tisztek árulása következtében, a román erők gyenge nyomására visszavonult vöröshadseregben megindult a teljes felbomlás. A csapatokat a Tisza mögött sem lehetett többé talpraállítani és rábírní, hogy a Tisza vonalát védelmezzék. A reakciós tisztek és szociáldemokrata munkatársaik mellett egyenként és csoportosan elszéledtek a csapatok katonái is. A szociáldemokraták aknamunkájának következménye volt, hogy a Budapesten állomásozó teljesen érintetlen, 22 000 puskával és 30 ágyúval rendelkező IV. hadtestet sem lehetett felhasználni a felbomló front megerősítésére, a Tanácsköztársaság védelmére.

A visszavonulással alapjában megszűnt a Magyar Tanácsköztársaság annyi győzelmet aratott dicsőséges harcainak sora, amely munkásosztályunk és egész dolgozó népünk forradalmi küzdelmeinek hősi hagyománya, szocializmust építő jelenünk erőforrása lett. A tanácskormány helyét elfoglalta az árulók kormánya, a Peidl-kormány, hogy öt nap múlva átadja a hatalmat a polgári reakció kormányának, a kalandor Friedrich István kormányának. Ezt követte Horthy még véresebb fehérterrorja, melyet a jobboldali szociáldemokraták úgy buzdítottak, hogy „bűnhődjenek a bűnösök” — a kommunisták.

*Szociáldemokrata áruulás és tiszti ellenforradalom.
A vöröskatonák hősiessége*

A magyar munkásosztály 1919. május 2-i hősiesség elhatározása következtében önkéntesekből álló munkásezredek erősítették meg a vöröshadsereget, és ezzel gyökeresen megváltoztatták annak összetételét. A vöröshadsereg a proletárdiktatúra osztályhadseregévé vált. A munkásezredek szervezési módja azonban — melyet akkor a sürgősség tett indokolttá — később hátrányosan hatott ki ezeknek a csapatoknak és az egész hadseregnek fegyelmére. A május 1-i és 2-i nagy napokban az egyesült párt megbízottai különféleképpen magyarították meg a helyzetet a proletárdiktatúráért harcolni kész munkások tömeggyűlésein. A kommunisták a proletárhatalom védelmére hívták fel a munkásokat. Nem áltatták őket azzal, hogy a tőlük várt erőfeszítés rövid lélegzetű, az áldozat pedig jelentéktelen lesz. A hősi orosz munkásosztályra hivatkoztak, amely akkor már egy esztendeje vívott élethalálharcot 14 imperialista állam intervenciósi haderejével és a belső ellenforradalom bandáival. A szociáldemokraták, akiket a tömegek elsőpró lelkesedése kényszerhelyzetbe hozott, azzal agitáltak, hogy csak „egy nyomásra” kell kimenni a harctérre. Ennek a jelszónak az alkalmazásánál is az általuk tervezett kompromisszumok valamelyikére gondoltak. Később ez az egy nyomásról szóló jelszó az áruuló szociáldemokraták egyik eszközüvé vált a hadsereg züllesztésére.

A munkásezredek és zászlóaljok felállítása szakmai, üzemi alapon történt, s így egy-egy ilyen egység nagyjában nem volt más, mint a felfegyverzett és hadbavonult szakszervezet. Ennek a szakszervezeti formának egyetlen előnye a csapatok gyors összeállítása volt, minden más szempontból hátrányt jelentett. A szakszervezetek vezetése a két párt egyesülése után is túlnyomóan a szociáldemokraták kezében maradt. Ez a tény ebben az esetben azt jelentette, hogy a katonai munkásalakulatok nagy részében érintetlen maradt a szociáldemokrata befolyás. A munkáskatonák régen ismerték egymást, sőt egymás családi viszonyait is. Tudták, hogy ki maradt otthon és azt is, hogy kinek sikerült szociáldemokrata összeköttetései révén a frontról hazatérni. A hátországgal, az otthonlevőkkel a katonák korlátozás nélkül levelezhettek, amit az ellenforradalmi aknamunka alaposan kihasznált. A front eseményeit a háterszágbán részletekbe menően ismerték, a fronton pedig a katonák túlzottan kedvezőtlen tájékoztatást nyertek az otthoniak helyzetéről. Az első hetekben, amikor a munkásezredek hősiessége magával ragadta az egész hadsereget, ezek a tényezők még kevésbé hatottak. Hatásuk akkor kezdett erősebben mutatkozni, amikor Kassa felszabadítása után a hadműveletek csökkenő erővel folytak. Ekkor már a jobboldali szociáldemokrata funkcionáriusok kidolgozták a defetizmus terjesztésének, a fegyelem aláadásának módszereit a háterszágra és a hadseregére is. Irányítani kezdték a hozzátartozók, a családtagok és szaktársak levelezését a fronttal. Az élelmészési

nehézségeket felhasználva, elégedetlenséget szítottak. Kihasználták egyes hátszágai szervek bürokratizmusát, a suttogó propagandát és minden lehető alkalmat arra, hogy a hozzátartozókkal panaszos leveleket irassanak a frontra. Ezekben a hozzátartozók például azt írták, hogy csak „a szamarak vannak a fronton”. Név szerint megjelölték azt, aki önkényesen hazatért, és kiemelték, hogy az illetőnek nem történt semmi baja, nyugodtan elfoglalta régi munkahelyét. A züllesztésnek száz és száz fajtáját használták fel a hadsereg fegyelmének megbontására.

A fronton azzal agitáltak, hogy a munkásezredek csak „egy nyomásra” jöttek ki a frontra, s mivel ez a „nyomás” sikerrel járt — most már kérhetik hazabocsátásukat. Ez a jelszó a hadműveletekben kifáradt és a hazulról irányított rossz hírek befolyása alá került katonáknál igen gyorsan terjedt el és megbénította a csapatok egységét. A kommunista katonák és politikai megbízottak forradalmi hűsége, ennek megfelelő magatartása csak lassítani tudta a meginduló lazulást, de megakadályozni nem volt képes. Különbösen is csak kevés egységnél voltak kommunista politikai megbízottak, mert Böhm Vilmos hadseregarancsnok igyekezett azokat mindenképpen diszkreditálni és sokat különböző ürügyek alatt el is távolított a hadseregből. Tevékenységi körüket igyekezett szűkíteni, mondván, hogy a „politikai megbízott katonai kérdésekbe ne szóljon bele, mert azokhoz nem ért”. Böhm Vilmos csak a reakciós hivatásos katonatisztekett tartotta „alkalmasnak” a katonai vezetésre. A szociáldemokraták hadseregbontó munkáját maga Böhm Vilmos hadseregarancsnok vezette.

Még kevésbé lehetett szó ilyen körülmények között arról, hogy a katonai forradalmi törvényszékek, melyek felállítását Böhm egyik parancsában nagyhangúan bejelentette megfelelhesse nek fegyelmező hivatásuknak. A szociáldemokrata munkásárulók és az ellenforradalmi tisztek szabadon fejthették ki bomlasztó tevékenységüket a hadseregben.

A szociáldemokraták Clemenceau jegyzékét is eszközül használták fel céljuk elérésére: a Tanácsköztársaság megdöntésére. Böhm hadseregarancsnok és környezete a fronton előforduló minden nehézséget és fennakadást annak a bizonyítására igyekezett felhasználni, hogy a hadsereg képtelen a hadműveletek folytatására s ezért azonnal békét kell kötni. Minden úton-módon a visszavonulás gondolatát törekedett bevinni a hadseregbe. „Béke minden áron”, a „szocializmus felépítése az antant segítségével”, „demokrácia — hús, zsír, bor” — a jobboldali szociáldemokraták ezekkel a jelszavakkal tévesztették meg a vöröskatonák egy részét és züllesztették a vöröshadsereget. A munkáscsapatok megbontásáról gondoskodtak a szociáldemokrata szakszervezeti vezetők. Peyer Károly és társai. A többi egységekben főleg azokban, amelyekben jelentős számban voltak tiszántúli parasztok, s amelyeknek így hátszágai kapcsolataik nem voltak — a visszavonulás ténye, a poli-

tikai munka hiányosságai, a tisztek aknamunkája és a jövő látszólagos kilátástalansága érezte bomlasztó hatását.

A hadseregen belüli tiszti ellenforradalom is fokozta aknamunkáját, hogy gyengítse a vöröshadsereg erkölcsi-politikai egységét. A hivatásos tisztekre, mint katonai szakértőkre kétségtelenül szüksége volt a vöröshadseregnek. De a tisztek igénybevételénél, a jól dolgozók megbecsülése mellett, biztosítani kellett volna az állandó, a körültekintő politikai ellenőrzést. Ez azonban intézményesen is hiányzott a vöröshadseregben, gyakorlatilag pedig csak egyes egységeknél valósult meg, ahol öntudatos, harci és főleg orosz forradalmi tapasztalatokkal rendelkező politikai megbízottak látták el ezt a feladatot. A frontra küldött politikai megbízottak jelentékeny része életében először került hadseregbe. Gyakran nem látták és nem értették, melyek a legfontosabb teendők. Egyrészt a többségük előtt tekintélyt jelentő szociáldemokrata hadseregparrancsnok utasításait tartották szem előtt, mely szerint a „politikai megbízott katonai kérdésekbe ne szóljon bele, mert azokhoz nem ért”. másrészt megtevesztette őket a tisztek hajbókolása és előzékenysége. A politikai megbízottakat katonai, politikai munkára csak felületesen készítették elő és nagyobb részüket a szociáldemokraták jelölték ki. Ezek nem hirdethettek harcot a proletárdiktatúra védelméért, amikor a volt szociáldemokrata szervezetekben csak pacifista szölamokat hallottak és azt, hogy meg kell egyezni az antanttal, mert a proletárdiktatúra céljai megvalósíthatatlanok.

Mindennek az volt a következménye, hogy az egységek jelentékeny részében nem volt nehéz dolga a tiszti ellenforradalmi mozgalomnak, mely csak azért nem haladhatott gyorsabban előre és nem éreztethette előbb hatását, mert a vöröshadseregben levő tisztek nem képeztek egységes csoportot. Jelentéktelen részük Stromfeld Aurél vezérkari főnököt követte, aki sokaknak tanára volt azelőtt a katonai főiskolán. Ezek, ha nem is meggyőződésből, mint Stromfeld, de az ő tekintélyének és példájának hatása alatt, Stromfeld visszalépéséig igyekeztek jól végezni munkájukat. A tisztek nagy része egyéb megélhetési lehetőség híján lépett be a vöröshadseregbe. Részben arra számítottak, hogy a hadseregben túlsúlyban levő tiszti vezetés következtében a nacionalizmus lesz úrrá s akkor a hadsereg az ő kezükbe kerül. Tartalékos tisztek nagy számban voltak. Ezek kisebb része a kommunista párthoz tartozott és egyik összetartó ereje volt a vöröshadseregnek, míg a nagy többség, a szociáldemokratákhoz vagy a polgári pártokhoz tartozó rész a pacifizmus, rothasztás, az ellenforradalmi hangulat terjesztője volt.

Az ellenforradalmi tisztek az első időben nagy óvatossággal dolgoztak. A polgári-demokrata-szociáldemokrata kormányok határozatlansága és tétovázása után nagy hatással volt rájuk a tanácskormány nagyobb erélye és intézkedéseinek céltudatossága. Hatott rájuk, hogy a proletárdiktatúrának — tömegek közötti általános had-

sereg- és tisztellenes hangulat ellenére — sikerült hadsereget teremtenie és a csapatok fegyelme, ha lassan is, de javulni kezdett. Mindezt óvatosságra intette őket. Abban az időben, amikor a vöröshadsereg először vonult vissza a Tiszántúlról, a tisztek bíztak a proletárdiktatúra gyors összeomlásában. Ebben az időszakban suttogó propagandájuk azzal a rágalommal igyekezett az akkor még túlnyomóan parasztokból álló csapatok harci kedvét megtörni, hogy „a proletárok nem védik a maguk hatalmát”. Tiszti különállásuk, kasztjellegük mellett azzal tüntettek, hogy megszólításnál rangjelzésük mellett mindig odatették az „urat”. „Ezredes úr”, „százados úr” — ez volt az egymás közötti érintkezés módja. Kommunistaik jelenlétében gúnyosan „elvtárs úrnak” is szólították egymást. A hadseregpárancsnokság megalakulásától kezdve fékezte mozgalmukat a vezérkari főnök, Stromfeld Aurél hazafias, a proletariátus ügye iránt tanúsított odaadó magatartása, nagy szakmai tekintélye. Stromfeld vezérkari főnöksége első idejében a tiszti ellenforradalom tevékenysége főleg az egymás közötti kapcsolatok tartásában merült ki. Fékezőleg hatott a tisztek ellenforradalmi magatartására a munkásosztály május 2-i hősi elhatározása, tömeges bevonulása a hadseregbe és a megindult támadó hadműveletek sikere. Ugyanakkor bátorítólag hatott rájuk, hogy Böhm Vilmos hadseregpárancsnok hajbókoló módon viselkedett, a tisztek előtt leplezetlen kommunistaellenességről tett bizonyosságot és elutasítóan foglalt állást a kommunista politikai megbízottakkal szemben a tisztek politikai és katonai ellenőrzések kérdésében.

A Tanácsköztársaság hősi harcai, forradalmi intézkedései, gyakorlati tevékenysége növelte a katonák lelkesedését, a proletárhaza iránti szeretetüket. A vöröshadseregben azonban — kevés egyesség kivételével — hiányzott a tervszerű agitációs és propaganda-munka, amely megismertette volna a katonákat a forradalom céljaival, feladataival és ezzel tudatosabbá, szilárdabbá alakíthatta volna hazaszeretetüket. Mint már említettük, a politikai megbízottak egy része nem volt alkalmas e feladatra. Hátráltatta az agitációs és propagandamunka kibontakozását az a tény is, hogy a röplapokat és más nyomtatott anyagot gyakran válogatás nélkül, a csapatok állományára való tekintet nélkül küldötte szét a Szellemi Termékek Országos Tanácsa.

A júliusi támadást megelőző hetekben a tisztek azt a hírt terjesztették el, hogy a román hadsereg soraiban magyar csapatok is vannak, s így a tanácskormány „testvérháborúba” küldi a vöröshadsereget. A vöröskatonák tömegében ez a reakciós tiszti agitáció aligha keltett visszhangot. A vöröskatonák akkor már jól látták, hogy az imperialisták román hadseregét támogató magyar csapatok — még ha vannak is ilyenek — nem lehetnek „testvérek”, azok csak a régi elnyomó rendszer visszaállítását akarhatják. Annál erősebben hatott ez a hírverés a tisztek ellenforradalmi szervezkedésére.

Megtörtént például az, hogy a 6. hadosztály 101. tüzérezredének tisztjei titkos gyűlésen tárgyalták, hogy harcoljanak-e a román hadseregben levő „testvéreik” ellen, vagy sem. Azt határozták, hogy nem harcolnak.

A proletárdiktatúrához hű tüzérek értesítették erről a tisztgyűlésről a 6. hadosztály politikai megbízottját, aki nyomban elrendelte a tisztek őrizetbevételét.

Az ezred és a tüzérosztályok politikai megbízottjai, a katonákra támaszkodva, minden nehézség nélkül végrehajtották az utasítást. Az őrizetbe vett tiszteket előállították a hadosztályparancsnokságra.

Mikor Böhm hadseregpáncsnoknak a hadosztálytól jelentették a politikai megbízott „túlkapását”, a hadseregpáncsnok az őrizetbe vett tiszteket felvitte a gödöllői főhadiszállásra.

A hadosztály politikai megbízottjai és a katonák meglepetésére a hadseregpáncsnok a tiszteket pár nap múlva azzal a paranccsal küldte vissza a hadosztályhoz, hogy előbbi funkcióikba visszaállítandók, mert „beismerték hibájukat és megígérték, hogy kötelességüket teljesítik”. A tüzérezred katonái nyíltan kifejezték felháborodásukat. Kijelentették a tiszteknek, hogy minden lépésüket figyelemmel kísérik, s a legkisebb gyanú esetén kíméletlenül járnak el velük szemben. A tiszt ellenforradalmárookra jellemző, hogy a katonák határozott fellépése következtében nem mertek ellenállást tanúsítani és a 101. tüzérezred a szolnoki átkelés tüzéségi előkészítésénél fontos szerepet játszott. A diktatúra bukása után azonban a dolgozók ökle előtt meghunyászkodó tiszteknek jelentékeny része visszanyerte bátorságát, részt vett a Prónay-, Osztenburg- és más tiszt banditákról elnevezett terrorosztagok véres kegyetlenkedéseiben, munkások, parasztok megkínzásában és legyilkolásában.

Az áruló szociáldemokrata vezetők azonban nemcsak a hadseregben, a szakszervezetekben és általában a dolgozó tömegek között végeztek ellenséges aknamunkát a proletárdiktatúra megdöntésére. Ugyanezt tették a nagy politika vonalán, az állam vezető szerveiben és nemzetközi síkon az intervenció kémügynökségeivel fenntartott kapcsolataik segítségével.

A jobboldali szociáldemokrata vezetők szabotázsával és aktív ellenforradalmi tevékenységével szemben a proletárhősiesség ragyogó példáit mutatták a kommunistákkal az élen a munkásosztály tömegei, közöttük elsősorban a munkásifjúság. Olyan nehéz harci helyzetben, melyben szakszerű vezetés alatt álló, jól kiképzett és harcedzett egységek is meginogtak volna, a munkásegységek csodálatra méltó bátorságot és áldozatkészséget tanúsítottak. Így például a Miskolc felszabadítására irányuló hadművelet kezdetén egy Alsószolcán bekerített munkászászlóalj, amely az ellenség tüleréjével szemben elszántan védekezett, majdnem teljesen elvérzett, de nem adta fel állásait. Ezzel lehetővé tette, hogy a segítségül érkező csapatok kedvezőbb viszonyok között avatkozhassanak be a küzdelembe. Egy másik zászlóalj, amely az ellenség cselvetése

következtében Vilmány községért folytatott harcában váratlanul hátulról, s a község templomának tornyából géppuskatűzet kapott, jelentékeny veszteségei ellenére felszámolta az orvtámadókat és biztosította hadosztályának előretörését.

De a vöröshadsereg küzdelmeiben nemcsak zárt egységek hősiességének példáival találkozunk. Megszámlálhatalan esetben bizonyították be hűségüket a proletárházához egyes vöröskatonák, kisebb csoportok vagy rajok. Emlékezetes annak az ifjabból álló önként jelentkezett járőrnek hősi vállalkozása, amely a Kassa felszabadítása előtti napokban átszivárgott az ellenség arcvonalán, s rajtaütéssel menekülésre kényszerítette a cseh erők felett parancsnokló Paris francia tábornoknak a jászói apátságban elhelyezkedő törzsét. Így az ezen a fronton harcoló cseh erőket napokra megfosztotta a központi irányítás lehetőségétől. Ez a hőstett lényegesen megkönnyítette a rendkívül fontos Kassa város felszabadítását. Örök dicsőséget szereztek maguknak azok a névtelen ifjú katonák, akik a júliusi tiszai offenzíva kezdetén a Tiszán átúszva felderítették a román hadsereg tüzérségi állásait és pontosan meghatározott célokat szolgáltattak a vöröshadsereg tüzérségének.

Külön lapot érdemelnek a vöröshadsereg harcainak történetében a páncélvonatok katonái. Ezek túlnyomórészt ipari munkások voltak, akik külön szakkiképzést nem nyertek, de az előttük ismeretlen, új fegyvernemben kapott beosztást és feladatokat — a fegyvernem különlegességének gyors elsajátítása mellett — mégis kitűnő taktikai érzékkel, hősiességgel, önfeláldozással oldották meg. Először Salgótarján felszabadításában jutottak jelentékeny szerephez. A katonailag tapasztalt ellenség a vasúti sínek felszedésétől a hidak aláaknázásáig minden intézkedést megtett, hogy a páncélvonatok akkoriban legfontosabb tevékenységét, a felderítést megakadályozza. A páncélvonatok egy része egyszerű vasbordájú teherkocsikból készült, acéllemezekkel is csak sebtében erősítették meg őket, és így védelmet legfeljebb gyalogsági fegyverek vagy géppuskák ellen nyújtottak. Ágyúik és gépfegyvereik ilyenformán nem voltak szilárdan beépítve, csak kezdetlegesen rögzítve, hogy a lövések alkalmával előálló visszalökő erőt feltarthassák.

Salgótarjánnál a felderítő feladatot a 2. és 6. sz. páncélvonat végezte. Az ellenség várható védelmi intézkedéseit számba véve, óvatosan haladtak előre. Gyakran megálltak, és a pálya ellenőrzésére gyalogsági járőröket küldtek ki. Azok ellenséges tűzben végezték munkájukat és ha felszedett vagy meglazított vasúti sínt találtak a pályán, az ellenség tűzébe helyreállították. A páncélvonatok magukra vonták az ellenséges ütegek és gépfegyverek tűzét s ezzel felderítették az ellenség állásait, elsősorban a tüzérség elhelyezkedését. Az egyik páncélvonat mozdonya az ellenség aknájára futott, de csak jelentéktelen sérülést szenvedett. A páncélvonat katonái az ellenség ágyú- és gépfegyvertűzébe javították ki mozdonyukat, s a páncélvonat feladatát megoldva — visszatért állomáshelyére.

Ezeknél a felderítéseknél a vonatok számos katonája megsebesült. A könnyen sebesültek a páncélvonatokon maradtak és példamutatóan teljesítették kötelességüket. Tevékenységük nagy segítséget nyújtott a Salgótarján teljes felmentésére siető egységeknek, amelyek a jól végzett felderítés alapján gyorsan* harcképtelenné tették az ellenség tüzéségét és szétlőtték géppuskaállásait. Hasonló szolgálatot tettek a páncélvonatok az imperialista cseh csapatok ellen később megindult nagy támadás idején, a miskolc—kassai vasútvonalon.

Ugyanilyen hősiességgel szálltak szembe a proletárdiktatúra ellenségeivel országwide az öntudatos munkások, az őket követő falusi proletárok. Kiemelkedően hősiés magatartást tanúsított egy ellenforradalmi orvtámadás alkalmával Esztergomban Szentey Sándor elvtárs, a belügyi népbiztosság politikai megbízottja. Egy Szabó István nevű áruló az Esztergomban bujkáló ellenforradalmárok és a Duna északi partján elhelyezkedett cseh csapatok segítségével május 21-én letartóztatta a Tanácsköztársaság helyi vezetőit. A helyzet világos volt, mert a cseh csapatok az akkor még épségben levő dunahídon át akadálytalanul elfoglalhatták volna a várost. Szentey Sándor elvtársnak sikerült megnyernie az őrizetére rendelt megtévesztett katonákat. Ezekkel és a sebtében hozzácsatlakozott munkásokkal nyomban a híd lezárására indult. A hídon szembe talákozott a város megszállására indult cseh csapatok elővédjével, amelyet az áruló Szabó István vezetett. Szentey Sándor elvtárs csapatával tüzet nyitott a támadókra. A csehek a meglepetés hatása alatt visszavonultak. Szentey Sándor elvtárs hősiés cselekedetével megakadályozta az ellenség átkelését a Duna déli partjára, s egyik előfeltételét biztosította a vöröshadsereg későbbi nagy támadásának. A Tanácsköztársaság időt nyert az esztergomi hídfő megerősítésére és a helyi ellenforradalom felszámolására.

A munkástömegek hősiességének felejthetetlen példáját mutatta 1919 májusában Miskolc—Diósgyőr munkássága. Mikor a csehek a demarkációs vonalon át váratlanul támadtak, a munkásság felhívás nélkül azonnal a vöröshadsereg csekély létszámú helyőrségének segítségére sietett. Fegyverrel védte Miskolcot és a Tanácsköztársaság részére mérhetetlenül fontos diósgyőri gyárat. A túlnyomó és szervezett ellenséges erővel szemben ideiglenesen vissza kellett vonulniuk. A vöröshadseregnek május 20-án megindított hadműveleténél Miskolc—Diósgyőr hősiés munkásai ott harcoltak a felszabadítók első soraiban. Áldozatkészségük, kitűnő helyismeretük nagymértékben hozzájárult, hogy a vöröshadsereg Miskolcra és környékére rövid két nap alatt — aránylag kevés veszteséggel — elűzte a betolakodott ellenséget.

Ugyanennél a hadműveletnél tűntek ki a 12. páncélvonat katonái. Vonatjuk Katz Dezső vonatparancsnok és Deák Ferenc tüzéségi parancsnok vezetése alatt május 20-nak hajnalán indult el Mezőnyékről, hogy erőszakolt felderítést végezzen és meglepetés-szerűen behatoljon a miskolci állomásra. A páncélvonat bátor és

váratlan fellépése nagy zavart okozott az ellenség soraiban. A csehek két befűtött mozdonyt indítottak szembe a páncélvonattal. A vörös páncélvonat katonái idejében felismerték az ellenség szándékát, s a síneket felszedve, kisiklatták a mozdonyokat. Azután helyreállították a pályát. Közben tűzharcot folytattak az ellenség tüzérségével, géppuskáikkal pedig elűzték a páncélvonat megsemmisítésére kiküldött ellenséges gyalogságot.

Május 22 hajnalán a vöröshadsereg támadó lendületébe illeszkedve, behatoltak a miskolci pályaudvarra. Ott 17 vagon ellenséges katonai felszerelést zsákmányoltak, melynek biztonságba helyezése után Sajószentpéterig üldözték az ellenséget. A vöröskatonák bátorságára és önbizalmára jellemző, hogy egy Sajószentpéternél szétvert cseh tüzérüteg hátrahagyott ágyúját felrakták a páncélvonatra és magukkal vitték.

A megszámlálhatatlan hőstettből vett néhány példa bizonyos mértékben megvilágítja, hogy — a szociáldemokraták árulása, a tisztii ellenforradalom aknamunkája ellenére — mi tette képessé a vöröshadsereget egy minden oldalról bekerített, nélkülözö országban hónapokon át vívott, sokszor győzelmes harca a jobban felszerelt, túlerőben levő imperialista hadseregek ellen. Lehetővé tette ezt a kommunisták példaadása, a munkás és paraszt proletártömegek áldozatkészsége, százak és ezrek, egyszerű katonák és vezetők egyéni hősiessége. Tetteik gazdagítják szabadságharcos hagyományaink kincsesházát és méltán állíthatók példaképül néphadseregünk ifjú harcosai, katonái és tisztjei elé.

A belső ellenforradalom gyászvitézei, az áruló szociáldemokrata vezetők, az összeesküvő hazaáruló katonatisztek, a kulákok, a klerikális reakció és a nagvbirtokosok, nagytökések összehangolt aknamunkája csak gyengíthette, de leverni nem tudta a magyar munkásosztály hősiességét. A magyar vöröshadsereg vereségét elsősorban az imperialisták túlereje okozta.

Néphadseregünk — szabadságharcos hagyományaink hordozója

A Magyar Tanácsköztársaság vöröshadseregének haditettei méltán keltettek lelkesedést, csodálatot és megbecsulést a nemzetközi munkásosztály és az egész emberiség haladásáért küzdő tömegekben. A magyar munkásosztálynak, a dolgozó tömegeknek rendkívüli alkotása volt ez a hetek alatt megszervezett áldozatkész, hősi hadsereg. Emléke és példaadása ragyogó útmutató néphadseregünk katonái és tisztjei számára.

A vöröshadsereg harca szerves része a magyar államiság, a magyar nemzet kialakulásától kezdve több mint ezer éven át vívott függetlenségi és szabadságharcainknak. Egész történelmünk telítve van áldozatos küzdelmekkel a haza függetlenségéért és szabadságáért, nemzeti létünkért, nyelvünk, nemzeti kultúránk védel-

méért. Ezeket a harcokat a nép egyszerű fiai vívták, akik jobban szerették hazájukat, mint azok a feudális nagyurak, később pedig nagytőkések és nagybirtokosok, akik a dolgozó tömegek vére hullásával megvédett haza minden javának egyedüli haszonélvezői voltak.

Történelmünk jelenlegi szakaszában a szovjet hadsereg győzelmei árán felszabadult magyar nép igazi néphadsereget alkotott. Ezt az erőt züllesztette szét az előző párt- és kormányvezetés hibás politikája, melynek következtében néphadseregünk az 1956-os őszi ellenforradalom idején erőtlennek mutatkozott. Tanultunk a hibákból és most olyan új fegyveres erőt alkotunk, amelynek katonái, tisztjei és táborkonái a nép fiai, s feladatuknak a béke, alkotó munkánk nyugalmanak védelmét tekintik. A nép országát, jogait és szabadságát védelmezik és ezért minden pillanatban készek fegyverrel visszaverni minden imperialista támadást, jöjjön az bárhonnan — belülről vagy kívülről.

Katonáit dicsőséges történelmi hagyományainkon neveljük: a honfoglaló magyarok hősi tetteiből, Budai Nagy Antal, Dózsa György, Bocskai, Bethlen, II. Rákóczi Ferenc, Kossuth honvédei, az 1919-es vöröskatonák s a kommunista párt vértanúinak áldozatos harcaiból vonva le azt a tanulságot, hogy csak olyan nép érdemli meg a szabadságot, amely küzdeni is képes érte. A magyar nép több mint ezeréves történelmi harcai során bebizonyította, hogy érdemes a szabadságra. A magyar népet az egész világ szabadságharcos népek tartja. Fiainak katonai erényeit nemcsak hazai költőink, hanem más népek nagy költői is lángoló költeményekbe foglalták. Hazaszeretetünk azzal, hogy a szocializmus útjára léptünk, új tartalmat nyert. A felszabadult hazához való forró ragaszkodást összekapcsoljuk más népek szabadságharcainak megismerésével és megbecsülésével. Testvérei vagyunk minden népnek, melynek fiai hozzánk hasonlóan hazájuk és az egész emberiség új, szabad szocialista életéért küzdenek. Testvérei vagyunk a béketábor vezető hatalmas Szovjetunió népeinek, a népi demokráciák dolgozóinak, s azoknak a százmillióknak, akik még a tőkés kizsákmányolás vagy a gyarmati rabság láncait tördelik.

Néphadseregünket a magyar dolgozók pártja, a Magyar Szocialista Munkáspárt, kormányunk, egész népünk legkedvesebb gyermekének tekinti és szeretettel gondoskodik róla. Ma a nép és a hadsereg egységes, egy — az új, szocialista országot építő szabad nemzet.

Katonáink jelszava a lánglelkű szabadságharcos költő, Petőfi jelszava: „A néppel tűzön-vízen át!”

RESZLETEK SZÁNTÓ BÉLA VOLT HADÜGYI NÉPBIZTOS VISSZAEMLEKEZÉSEIBŐL*

*Vereség a román fronton és a szociáldemokraták ellenforradalmi
összeesküvése a tanács hatalom ellen.*

A Forradalmi Kormányzótanácsnak a Vörös Hadsereg szervezésére nézve március 25-én megjelent rendelete nem sok eredményt hozott. Új tömegek a hadseregbe nem jöttek. A szociáldemokrata bürokrácia a tömegek között kispolgári pacifista nézeteket terjesztett és szabotálta a toborzást. Alig történt több, minthogy a polgári demokratikus forradalomtól örökölt „Néphadsereg”-nek a nevét átváltoztatták Vörös Hadsereg-re.

Mi is volt tulajdonképpen ez a Vörös Hadsereg?

A polgári demokratikus forradalom kormánya 1918. november 13-án az antant-hatalmak képviselőivel fegyverszüneti szerződést kötött, amelynek értelmében a békeszerződés megkötéséig Magyarország a belső rend fenntartására átmenetileg hat gyalogos és két lovashadosztályt tarthat fegyverben. Ebből a célból az osztrák-magyar hadsereg magyar részeiből két legfiatalabb korosztályt katonai szolgálatra visszatartottak. Ennek az új hadseregnek az ételmezési létszáma 70 000-re rúgott. A polgári demokratikus forradalom első heteiben a hadsereg nagy része a munkanélküliek menedékhelye volt. A hadsereg katonai értéke alig volt több a nullánál. A polgári demokratikus kormány ezt a hadsereget le akarta cserélni és helyette új néphadsereget akart felállítani. Ezt az új hadsereget Böhm Vilmos hadügyminiszter javaslata alapján a polgári

* Szántó Béla (1881—1951) magántisztviselő, a magyar munkásmozgalom kiemelkedő alakja volt. Kezdetben az MSZMP baloldali ellenzékéhez tartozott. Később részt vett a háborúellenes mozgalmakban. A KMP megalakulásakor a Központi Bizottság tagja és egyik titkára volt. A Tanácsköztársaság idején hadügyi népbiztos, részt vett a Vörös Hadsereg szervezésében és irányításában. A Tanácsköztársaság megdöntése után a Kommunista Internacionáléban és a Szakszervezeti Internacionáléban dolgozott, majd Magyarországon végzett illegális pártmunkát. Később a Szovjetunióba ment. A felszabadulás után a szövetkezeti mozgalom egyik vezetője, majd a Magyar Népköztársaság varsói követe volt.

Szántó Béla elvtárs visszaemlékezéseiből itt azokat a részeket adjuk közre, amelyek közvetlenül a Magyar Tanácsköztársaság Vörös Hadseregével kapcsolatosak. Bár a legújabb történeti kutatások alapján a visszaemlékezés egyes részeit pontatlanok, mégis úgy gondoljuk, hasznos lesz a Magyar Tanácsköztársaság egyik vezetője visszaemlékezésének részleteit az olvasóközönség és a kor kutatóinak rendelkezésére bocsátani.

demokratikus kormány 1919. február 22-én kelt rendelete alapján mint *önkéntes* hadsereget akarta megszervezni. A régi hadseregből — a visszatartott két legfiatalabb korosztályból — csak azokat akarták megtartani, akik nem tartoztak a mezőgazdasági népességhez. A néphadseregbe önkéntes jelentkezés alapján azokat akarták fölvenni, akik a 24. életévüket betöltötték, a világháborúban frontszolgálatot teljesítettek, igazolták hűségüket a köztársaság iránt és megbízhatóságukat valamely társadalmi szervezet, elsősorban szakszervezet igazolta.

A polgári demokratikus kormány toborzó akciója 5000 embert eredményezett. A mezőgazdasági népességhez tartozókat időközökben leszerelték. Az 5000 főt számláló ellenforradalmi székely hadosztályhoz a polgári demokratikus kormány egy ujjal sem nyúlt, úgy hogy ezen az ellenforradalmi hadosztályon kívül a hadsereg túlnyomórészt a világháborúban deklaszálódott elemekből állott. Ilyen volt ez a néphadsereg, amelyik március 21-én örökségképpen átszállt a Tanácsköztársaságra!

A Vörös Hadsereg szervezéséről kiadott rendelet alapján véve nem volt más, mint a polgári demokratikus kormánynak a néphadsereg szervezésére nézve kiadott rendelete. A szakszervezeti bürokrácia által terjesztett pacifista hangulat hatása alatt végrehajtott szakszervezeti toborzás a Vörös Hadsereg számára néhány ezer embernél nem adott többet. Azzal, hogy április 4-én egy 5-ös kollégium — Böhm Vilmos, Fiedler Rezső, Haubrich József, Kun Béla és Szántó Béla — vette át a Hadügyi Népbiztosság vezetését, a szakszervezetek által vezetett toborzás nem lett jobb. Ezzel szemben nagyon gyorsan, a szakszervezetek kikapcsolásával — már április 6-án — megalakult három nemzetközi ezred. Ezek közül az 1. nemzetközi ezred orosz hadifoglyokból és olyan magyarokból állott, akik orosz hadifogságban fegyveresen harcoltak az orosz Vörös Hadsereg soraiban a Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelméért. A 2. nemzetközi ezred osztrák munkásokból, a 3. pedig román, szerb, horvát, bolgár, albán és olasz munkásokból és szegényparasztokból állott. A szlovákiai menekültek szintén egy vörös ezredet állítottak föl. Az összes toborzás eredménye 10 000 emberre rúgott.

A Vörös Hadsereg fegyelme szomorú állapotban volt. Április 10-én a hadügyi népbiztosok kollégiuma a hadseregben előfordult fegyelmezetlenségek megfékezésére rendeletet adott ki, amelyben megállapította, hogy egyes csapattek fegyelmezetlensége veszélyezteti a proletariátus diktatúráját: többször előfordult, hogy a katonák feltörték a borpincéket, lerészegedtek és botrányokat rendeztek, s így még a forradalom oldalán álló népesség körében is csökkentették a Vörös Hadsereg iránt a rokonszenvet.

Ilyen hadsereg természetesen képtelen volt arra, hogy megnyerje a forradalmat. Ilyen volt a Vörös Hadsereg, amikor az antant az imperialista csehszlovák és román kormányoknak utasítást adott, hogy kezdjenek offenzívát Tanácsmagyarország ellen. Román részről az offenzíva április 16-án kezdődött. Ekkor a demarkációs vonal a következő volt:

Északi (csehszlovák) vonal: Pozsonytól Komáromig a Duna, innét tovább Losoncig az Ipoly, tovább Rimaszombat—Gönc—Töketerebes—Ungvár, egészen a határig.

Déli (jugoszláv) vonal: A Mura egészen a Drávaig, tovább délre Gyékényestől Bátaszéken keresztül Baja és Szeged.

Délkeleti és keleti (román) vonal: Aradtól északra, Vaskóhtól keletre, Bánfihunyadtól nyugatra, Zilahon, Máramaroszigeten keresztül egészen a határig. Ez a demarkációs vonal a következőképp volt megszállva:

Az **északi** vonalon: 64 zászlóaljjal (kb. 40 000 ember) szemben a Vörös Hadsereg 18 zászlóaljával (18 000 ember).

A **déli** vonalon: 38 000 jugoszláv és 32 000 francia katonával szemben a Vörös Hadsereg közel 13 000 emberrel.

A **délkeleti és keleti** vonalon 48 zászlóalj (35 000 ember) állott szemben a Vörös Hadsereg 30 zászlóaljával (18 000 ember).¹

A Vörös Hadsereg az összes frontokon túlerővel állott szemben.

Az imperialista román hadsereg első nekilendülése április 16-án az egész vörös frontot megingatta. A csapatok a parancsnokok parancsait nem teljesítették és ellenállás nélkül elhagyták állásaikat. A front meghátrált. A csapattestek legnagyobb része felbomlott. A visszaözlő fegyelmetlen katonatömeg kierőszakolta a bevagonírozást, még a kórházvonatokat is igénybe vették és elhagyták a frontot. A demoralizáltság odáig ment, hogy a csapatok elszórták fegyvereiket és visszaözlöltek. A visszaözlönlés megállítása és a fegyelem emelése végett kiadott rendszabályok kevés eredménnyel jártak.

Az ország kicsiny volt, a tanács hatalomnak három fronton kellett harcolnia. Nagy távolságok nem voltak, a katonai operációk vezetése úgy politikai, mint katonai okokból Budapestről, a Hadügyi Népbiztosságból történt. Ez volt a legkönnyebb mód arra, hogy egyik frontról a másikra csapaterősítéseket átdobhassunk. Persze, sok haszon ebből nem származott. Csapateltolások mindig az elvont frontszakasz gyengítését jelentették. Eredményt adó offenzívára, vagy sikeres defenzívára a csapatok szellemére való tekintettel — még csak gondolni sem lehetett. A megerősítés végett küldött alakulatok a tűzvonalat el sem érték — a visszaözlő tömeg azokat magával ragadta. A nemzetközi ezredeket és más stabil csapattesteket a toborzottak soraiból, elsősorban a kommunistákat, arra kellett felhasználni, hogy megakadályozzák a visszaözlő tömegek garázdálkodását és hogy azokat lefegyverezzék. A fegyelem és a politikai szellem emelése érdekében a Forradalmi Kormányzótanács április 18-án tartott ülésén elhatározta, hogy a népbiztosok felé a frontra mozgósítja. A Budapesti Munkástanács is április 19-én határozatot hozott, hogy a Munkástanács felé a tanács hatalom védelmére mozgósítja.

Ilyen körülmények között a keleti front erősítése érdekében felmerült a Keleti Hadseregparancsnokság felállításának a gondolata. Egy ilyen redszabálynak a megvalósítására nézve nem voltak véleményel-

¹ A zászlóaljak létszámában mutatkozó eltérések egyes zászlóaljak feltöltetlenségéből fakadnak.

térések, de igenis voltak a keleti hadseregpáncsnok személyére nézve. A kommunisták azon javaslatát, hogy erre a helyre Szamuely Tibort nevezzék ki, a szociáldemokraták, elsősorban Böhm Vilmos, Kunfi Zsigmond és Weltner Jakab, a leghevesebben elleneztek. A szociáldemokraták Böhm Vilmost javasolták erre a helyre. A kommunisták kártartottak Szamuely mellett. A szociáldemokraták a tanács hatalomtól való visszavonulással fenyegetőztek. Böhm Vilmos is úgy tett, mintha ez a fontos tisztség sem testének, sem lelkének nem kellene és „szabadkozott az ellen”, hogy ő legyen a Keleti Hadsereg főparancsnoka. Egyes szociáldemokraták „az egység”, meg a forradalom „megmentése” érdekében elkezdték Böhmöt kérlelni. Böhm végre „engedett” a kéréseknek és hajlandó volt a hadseregpáncsnoki tisztséget azzal a feltétellel vállalni, ha a hadsereg fegyelmének a helyreállításában és a front megvédése érdekében teendő intézkedéseiben őt Kun Béla támogatni fogja, amit Kun Béla a Forradalmi Kormányzótanács ülésén ünnepélyesen meg is ígért. Böhm Vilmost erre kinevezték a Keleti Hadsereg páncsnokának. Hogy a kommunistákat is megnyugtassák, Szamuely Tibort kinevezték a Keleti Hadsereg forradalmi törvényszéke elnökének.

Böhm Vilmos kinevezése a Keleti Hadsereg páncsnoki pozíciójára a tanács hatalom intézkedései közül egyike volt a legkárosabbaknak. Böhm ebben a pozícióban teljesen önállósította magát. A Hadügyi Népbiztosságot megkerülte, annak rendeleteivel szemben ellenkező rendeleteket adott ki, teljesen dezorganizálta a hadügyi apparátust és növelte a fegyelmetlenséget.

Április 24-én a Vörös Hadsereget vissza kellett vonni. A román vonal ekkor már Kürtöstől kezdve északi irányban néhány kilométernyire Gyulától keletre, Nagyszalontán keresztül néhány kilométernyire Berettyóújfalu—Debrecen—Vásárosnaménytől nyugatra haladt.

Ebben a helyzetben Kratochwill ezredes, a székely hadosztály páncsnoka a „román királyi csapatok” páncsnokával, Presan francia tábornokkal történt előzetes megállapodás után — árulást követett el. Kratochwill ezredes parlamentereket küldött Presan tábornokhoz, napokon át folytatta vele tárgyalásait, amelyek eredményeképpen április 25-én csapataihoz felhívást intézett, ezt a felhívást a csapatok tárgyalták és szavaztak Presan tábornoknak a kapitulációra nézve tett javaslatai fölött. Kratochwill a „román királyi csapatok” előtt április 26-án letette a fegyvert.

A székely hadosztály a vörös front balszárnyán állott. E hadosztály kapitulálása után ez a frontszakasz védtelen maradt, ami által a román csapatok előnyomulása egészen a Tiszáig akadálymentes lett és lehetővé tette a román és csehszlovák hadseregek egyesülését.

A szakszervezeti vezetők és jobboldali szociáldemokrata népbiztosok a katonai helyzet alakulása miatt biztosra vették a Forradalmi Kormányzótanács lemondását, s május 2-án délután 4 órára egybehívták a vas- és fémmunkások bizalmi férfait, az Újvárosháza közgyűlési termébe a budapesti gyárimunkás zászlóalj kiküldötteit, este 6 órára pe-

dig a Budapesti Munkástanácsot hívták egybe abból a rejtett célból, hogy ezekben a testületekben bejelenthessék majd a Forradalmi Kormányzótanács lemondását és ezekkel a testületekkel legalizáltassák és megválasztassák a 12 tagú direktóriumot. Böhm Vilmos hadseregpáncsnok annyira biztosra vette a Forradalmi Kormányzótanács lemondását, hogy az illetékes szervek és fórumok hozzájárulása és tudta nélkül, hadseregpáncsnoki minőségében, önhatalmúlag május 2-án reggel 6 órakor Budapestről telefonon parancsot adott a hadműveletek beszüntetésére és mind a három ellenséges imperialista országnak — Csehszlovákiának, Romániának és Jugoszláviának — fegyverszüneti ajánlatot tett.

Nem igaz az az állítás, hogy május 1-ről 2-ára virradó éjjelen a Forradalmi Kormányzótanács akár rendkívüli, akár rendes ülést tartott volna.

A kommunista meg a baloldali szociáldemokrata népbiztosok csak május 2-án reggel szereztek tudomást a hadműveletek beszüntetéséről és a fegyverszüneti ajánlatról.

A kommunista meg a baloldali szociáldemokrata népbiztosok teljesen tudatában voltak, hogy mi fog kockán. Azzal a szilárd eltökéltséggel mentek el a Forradalmi Kormányzótanács ülésére, hogy a forradalom felszámolására irányuló minden törekvést vissza fognak verni és a politikai hatalmat nem adják ki a proletariátus kezéből. A Kormányzótanács május 2-án megtartott ülésén Böhm Vilmos kivételével megjelentek az összes szociáldemokrata népbiztosok, valamint a jobboldali párt- és szakszervezeti bürokrácia legrosszabb elemeiből összehordott küldöttsége, amelyik követelte a forradalmi kormány lemondását és a hatalom átadását a szakszervezetek képviselőiből alakítandó direktórium kezébe. Ennek a küldöttségnek többek között Peyer Károly, Miákcics Ferenc, Rózsa József, Szabó Imre, Kitajka Lajos, Farkas István, Deutsch Jenő voltak a tagjai.

A kommunisták meg a baloldali szociáldemokraták fel voltak háborodva a történet fölött. Böhm — aki a Forradalmi Kormányzótanács ülésére nem jött el, a főhadiszállásra sietett, hogy a Kormányzótanács biztosra vett lemondásakor a csapatoknál legyen — kezdetben ellenállt a kommunistákkal meg a baloldali szociáldemokratákkal szemben, akik a hadműveletek folytatását követelték. Böhm a főhadiszállásról a Kormányzótanács ülésén résztvevő Kunfival állandó telefonösszeköttetésben állott. Kunfi keresztül a Kormányzótanácsot sorozatos követelésekkel bombázta, a harctéri helyzetről meg az antant szándékairól rémképeket festett a falra és lemondással fenyegetődött. Amikor azonban látta, hogy a kommunisták és baloldali szociáldemokraták lemondását hajlandók elfogadni, kénytelen volt kiadott parancsát visszavonni, ami azonban csak részben sikerült, mert Werth Henrik csoportparancsnok azt mégis eljuttatta a románokhoz.

Erős harc fejlődött ki a jobboldali szociáldemokratákkal. A kommunisták, valamint a volt baloldali szociáldemokraták szilárdak voltak, kijelentették, hogy semmi körülmények között nem mondanak le a hata-

lomról, hanem a proletariátushoz fordulnak, fegyverbe szölitják azt a hatalom megvédésére, minden talpalatnyi földért harcolni fognak, ha kell, a Bakonyba vonulnak vissza és onnét folytatják a harcot a proletariátus hatalmáért.

A szakszervezeti bürokráciát támogató jobboldali népbiztosok kénytelenek voltak visszavonulót fújni, mert a kommunisták határozott állásfoglalására az ingadozó népbiztosok közül többen átálltak a kommunisták oldalára. A Forradalmi Kormányzótanács erre kimondta, hogy

1. a helyén marad,
2. megszervezi a védelmet,
3. a budapesti gyári munkásszázlőaljak kiküldötteinek gyűlésére a vas- és fémmunkások bizalmi testületének, valamint a Munkástanács ülésére elküldi a Forradalmi Kormányzótanács tagjait, akik ott feltárják a helyzetet és a politikai hatalom megvédésére mozgósítani fogják a munkásságot.

Ezen gyűlések idejére a Forradalmi Kormányzótanács ülését megszakította.

*

Május 2-a a tanács hatalom sorsdöntő napja volt. Az egész országban, még a munkásság egyes részeinek a körében is, pánik-hangulat keletkezett. A proletárdiktatúra ellenségei kezdtek már örülni annak bukásán. A szociáldemokrata bürokrácia ezen defaitista hangulatoknak azzal adott kifejezést, hogy egyrésztől folytonosan rémhíreket terjesztett, másrészt nyíltan tanácsköztársaságellenes magatartást tanúsított. A szociáldemokrata bürokrácia biztosra vette, hogy a délutáni órákra egybehívott testületek tanácsköztársaság-ellenes magatartást fognak tanúsítani és a proletárdiktatúra megvédése ellen fognak határozni. A Forradalmi Kormányzótanács egész ülésének az ideje alatt a szociáldemokrata bürokraták egyre-másra adták az üzemekbe az utasításokat, hogy különféle mesterkedések útján olyan küldötteket csempésszenek be a délutáni gyűlésekre, akik az ő szájjuk szerint fognak állást foglalni. De másként történt! A jobboldali szociáldemokratáknak keserűen csalódniok kellett! Az üzemekben a kommunista munkások élesen szembeszálltak a szociáldemokrata ellenforradalmi hangulatkeltéssel. Az üzemekben éles harc játszódott le a kommunisták és a jobboldali szociáldemokraták között. Úgy a gyári munkásszázlőaljak küldötteinek a gyűlésén, mint a vas- és remmunkások bizalmi testületének az ülésén becsületese forradalmár munkások jelentek meg, akik az ellenforradalmi hangulatkeltést visszautasították, s a politikai hatalmat és a proletárdiktatúrát védelmező kommunisták mellett foglaltak állást. A Forradalmi Kormányzótanács képviselői mindkét testületben a szociáldemokrata bürokrácia által szított defaitista hangulatot szétverték, s visszautasították. A megjelentek mindkét gyűlésen lelkesedéssel mondták ki a proletariátus diktatúrája védelmének a szükségességét, kimondhatatlan lelkesedéssel határozták el, hogy belépnek a Vörös Hadseregbe, hogy harcolni fognak a tanács hatalom összes belső és külső ellenségei ellen, hogy kitar-

tanak a forradalmi háború mellett. Így védték meg a budapesti munkások a proletariátus diktatúrájának a zászlaját. Ennek a két gyűlésnek állásfoglalása meghatározta a Budapesti Munkástanács döntését, amely május 2-án este szintén a tanácshatalom megvédése mellett foglalt állást.

A jobboldali szociáldemokrata összeesküvés a tanácshatalom ellen a kommunisták erélyes fellépése és ökölcspasáinak súlya alatt összeomlott. A Forradalmi Kormányzótanács folytatólagos ülésén elhatározta, hogy

1. a védelem megszervezéséről hozott határozatot megerősíti,
2. a munkásságot mozgósítja a tanácshatalom védelmére,
3. a védelem megszervezését a Hadügyi Népbiztosságra bízta.

Május 3-án reggel megjelent a Forradalmi Kormányzótanács *Mozgósítási Parancsa*:

„A proletárforradalom megmentésére elrendejük a proletárság általános mozgósítását.

Minden katonailag kiképzett proletár haladéktalanul tartozik frontszolgálatra bevonulni.

Minden katonailag kiképzetlen munkás vagy kiképzőzászlóaljukba kerül, vagy pedig erődítési munkák végzésére köteles.

Budapestet a mai naptól fogva hadműveleti területnek nyilvánítjuk. Felhívjuk a proletárságot, hogy végsőig tegye meg kötelességét.”

Ez a mozgósítási parancs még csak a *proletárság* általános mozgósítását rendelte el. A *dolgozók* általános mozgósítására a Forradalmi Kormányzótanácsnak május 31-i rendeletével került sor.

A proletárság úgy Budapesten, mint az ország többi vidékein, beleértve a mezőgazdasági munkásságot, valamint a szegényparasztságot, elsősorban azokat, akik orosz hadifogságból tértek vissza, ahol a Vörös Hadsereg soraiban fegyveresen védelmezték a Nagy Októberi Szocialista Forradalmat — nagy lelkesedéssel siettek a magyar tanácshatalom mozgósítási hívására. Nem úgy történt, ahogy az antant-imperialisták várták. Ők május 1-én abban a feltevésben szüntették be az offenzívát, hogy a jobboldali szociáldemokratákra támaszkodva a magyar tanácshatalmat belülről fogják megdönteni. Amikor azonban ehelyett a nagy lelkesedéssel végrehajtott proletármozgósítás következett, újból támadásba lendültek és május 3-án a csehszlovák imperialista csapatok koncentrált támadást kezdtek a salgótarjáni szénmedence ellen. A támadók azonban véres fejjel és nagy veszteségek árán tudtak csak menekülni. A tömegek forradalmi készsége, hogy a tanácshatalmat meg fogják védeni és az az elszántság, amiről Salgótarján védelménél tanúságot tettek — elvette az antant-imperialisták kedvét, hogy a Szolnoknál abbahagyott offenzívát újból megindítsák. Presan francia tábornoknak is füstbe ment az a terve, hogy csapatait átvihesse a Dnyeszter-ferontra Szovjet-Oroszország ellen! Itt kellett maradnia! Csapatait továbbra is lekötötte a magyar tanácshatalom.

*A munkástömegek özönlöttek a Vörös Hadseregbe.
Most született meg a Vörös Hadsereg*

Május 3-án reggel a budapesti üzemekben a munka megkezdése előtt mindenütt üzemi gyűléseket tartottak. Mindenütt nagy lelkesedéssel a tanács hatalom megvédése és a Vörös Hadseregbe való belépés mellett foglaltak állást. Nem volt itt semmi ingadozás — „Be a Vörös Hadseregbe!” —, ez volt ezeknek a napoknak a lelkes és vonzó jelszava. Az üzemek dolgozói azonnal katonai alakulattá fejlődtek és a legközelebbi kaszárnyába meneteltek, hogy ott beöltözzenek, fegyvert kapjanak és bevonagolózzák őket a frontra. A kaszárnyák egészen új forradalmi lelkésedéstől eltelt képet mutattak. Öreg és fiatal — mindenki a Vörös Hadseregbe sietett. Ez a hangulat uralta a Vörös Hadsereget! Ez a hangulat magával ragadta úgy Budapest munkásságát, mint az egész ország népét. Most született meg a Vörös Hadsereg!

Az a lelkesedés, ahogy a munkásság a tanács hatalom védelme és a Vörös Hadseregbe való belépés mellett kiállott, megteremtette az előfeltételeket és a lehetőségeket ahhoz, hogy a szétesett hadsereg egyes részei kilengésének és fosztogatásainak véget lehessen vetni. Most hozzá lehetett látni, hogy a visszaözönlő hadseregrészeket és fosztogató bandákat lefegyverezzük és ugyancsak hogy a felbomlott hadseregnek még használható részeit összegyűjtsük, csoportosítsuk és fegyelmezzük.

Ezekben a napokban egyáltalán nem volt vörös front. Az egész csehszlovák és román fronton összesen nem több, mint öt zászlóalj örködött — megfigyelő szolgálatot végzett. Valamivel hátrább még 12 zászlóalj és néhány üteg volt elhelyezve, hogy szívós és kitartó fegyelmező munkával azokat harc képessé tegyék. Ennyi maradt meg a Vörös Hadsereggé átkeresztelt Néphadseregből! Ez a maradék volt ezekben a napokban a tanács hatalom egész hadserege. Tanácsmagyarország határai úgyszólván szabadon nyitva voltak és védtelenek voltak. Az imperialista Csehszlovákia és Románia mégsem kockáztatták meg a további előnyomulást. Tudomásuk volt a magyar munkásság eltökéltségéről, hogy a tanács hatalmat meg fogják védeni. Tudomásuk volt arról, hogy új, forradalmi Vörös Hadsereg van alakulóban. Nem kockáztatták meg a Budapest felé való előnyomulást. Nem bíztak saját hadseregek harc képességében.

A budapesti munkásság lelkesedése nagyot alkotott! Alig tíz nap leforgása alatt egy 98 zászlóaljból álló új Vörös Hadsereg született. Ebből a budapesti nagyüzemek 25 munkászászlóaljat alkottak és 56 zászlóalj alakult úgy a budapesti, mint az ország többi munkássága és a szegényparasztság soraiból. A széthullott hadsereg megmaradt részeiből 17 zászlóalj alakult. Ezt a 98 zászlóaljat gyorsan harc képes hadsereggé kellett átalakítani. Ezért — hat hadosztályba szervezve — a Duna és Tisza közötti területen vontuk azokat össze, hogy a folytonos fegyelmező és harctéri gyakorlatokkal képessé váljanak az előttünk álló feladatok teljesítésére.

A rendelkezésre álló rövid idő alatt fontos rendszabályokat hajtot-

tunk végre, melyek a Vörös Hadsereg harcképességét jelentékeny mértékben fokozták. A munkásság általános védkötelezettségének a bevezetésével az önkéntes hadsereg szervezésének az alapelveit is meg kellett változtatni. Mindenekelőtt megszüntettük a parancsnokok választásának a rendszerét. A parancsnokokat ezentúl kinevezték. A parancsnokság joga a parancsnokokat illette meg. A politikai megbízott hatáskörébe tartozott az ellenőrzés, valamint a politikai munka vezetése és irányítása. Teljesen megszüntettük a Vörös Hadseregben a bizalmi-férfi rendszert. A polgári demokratikus forradalom eltörölte a rangjelzést a hadseregben. A szerzett tapasztalatok alapján nem a régi rangjelzést állítottuk vissza, hanem a parancsnokok új rangjelzésének a rendszerét vezettük be. A Vörös Hadseregbe nagy számmal jöttek haditapasztalatokkal rendelkező munkások, köztük nagyon sok olyan kommunista, kik fegyveresen vettek részt a Nagy Októberi Szocialista Forradalomban, akik képesek voltak különféle parancsnoki helyek betöltésére.

Ezek a rendszabályok és elsősorban az a tény, hogy rövid néhány nap alatt képesek voltunk hadsereget teremteni, teljesen megváltoztatta a hivatásos tisztek magatartását és a hadsereghez való viszonyát. Komoly lehetőséget láttak vágyálmaik, „az idegen betolakodott hódítók” elűzésére. A régi monarchista hadsereg legkiválóbb specialistái ajánlották föl szolgálataikat. Az osztrák—magyar monarchista hadsereg kivénhedt generálisai kevésbé érdekeltek bennünket, ezeket a Vörös Hadseregtől tudatosan távol tartottuk. Mindössze hat hadosztályból állott a Vörös Hadsereg — akkora hadsereg számára elegendő képzett fiatal szakértő állott rendelkezésre. Katonai és elsősorban politikai szempontok egyenesen megkövetelték a régi, kiöregedett, monarchista beállítottságú tábornokok mellőzését és a hivatásos tisztek fiatalabb generációját állítottuk olyan parancsnoki helyekre, melyek a régi monarchista hadseregben betöltött pozícióikat messze túlhaladták. A hivatásos tiszteknek ez a fiatalabb generációja — vezérkari tisztek, törzs- és alantás tisztek — szívesen jött a Vörös Hadseregbe, mely éppen arra készült, hogy az imperialista Csehszlovákiával és Romániával szemben ellentámadásba menjen át. A hivatásos tiszteknek erre a generációjára mindez serkentőleg és buzdítólag hatott, hivatásukat, melyet már elveszettnek hittek, újból megtalálták és újból jövőt láttak maguk előtt. És ez a tény hajtotta előre a hivatásos tiszteket. Ezek a tisztek persze nem a forradalomhoz és nem a tanács hatalomhoz jöttek, hanem a hadseregbe és a háborúba, amely szerintük az ország régi határait fogja majd visszaállítani. Hogy a tanács hatalomnak is ugyanilyenek voltak-e a hadicéljai és hogy a Vörös Hadsereg forradalmi hadsereg volt, melynek más célkitűzései voltak — ezzel a hivatásos tisztek egyelőre nem sokat törődtek, ezen nem sokat törték a fejüket. Megint volt hadsereg, amelyik harcba megy, hogy kiüzze az idegen hódítókat, ezt látták ők maguk előtt, ezért lelkesedtek és ezért jöttek a Vörös Hadseregbe.

A 98 zászlóaljból álló Vörös Hadsereg egyelőre olyan hadsereg volt, melynek nem volt tüzérése. A polgári demokratikus kormány néphadseregének nem volt tüzérése, mert az a néhány üteg, ami volt, nem

nevezhető tüzérségnek. Ez a néhány üteg örökségként átszállt a tanács-hatalomra és május másodikáig csak ez a pár ütegünk volt. Az illetékes helyeken úgy tudták, hogy az országon belül nincsen tüzérségi anyag, hogy a világháború összeomlásakor az összes tüzérségi anyag az ország határain kívül maradt. Ez volt állítólag az oka, hogy a Károlyi-kormány néphadseregének nem volt tüzérsége.

A munkásság határtalan lelkesedése és áldozatkészsége a Vörös Hadseregben és a már felállított 98 zászlóalj előcsalta rejtékhelyéről a Vörös Tüzérséget is. A hivatásos tisztek, akik a Károlyi-kormány megbízásából az imperialista hadsereg leszerelését végezték, elrejtették a tüzérségi anyagot. Amikor a Károlyi-kormány a néphadsereg keretében tüzérséget akart felállítani, a hivatásos tisztektől azt a választ kapta, hogy csupán hiányos tüzérségi alkatrészek vannak, de komplett tüzérségi felszerelés nincsen. És május másodikáig mindig csak ez a beszéd járta. De május másodika után, amikor a Vörös Hadseregnek 98 zászlóalja volt, amikor a tüzérség hiánya rettenetesen nyomott bennünket és amikor a hivatásos tisztek látták, hogy a kommunisták képesek arra, hogy komoly hadsereget szervezzenek, akkor hazafias érzéstől fűtött tisztektől megtudtam, hogy igenis van tüzérségi anyag, de azt előbb elő kell csalni rejtékhelyéből. Másnap megjelent nálam jelentéstételre a Népbiztosság tüzérségi osztályának a vezetője, Schreiner Károly tüzérségi ezredes, a monarchista hadsereg egyik legkiválóbb tüzérségi szakembere.

Schreiner sajtóságos vágású ember volt. Ő volt az egyetlen hivatásos tiszt a hadseregben, aki jelentéstételnél, vagy beszélgetésnél sohasem szólított *elvtársnak*. Mindig a Népbiztos Úr megszólítást használta. Ha székkel kínáltam meg, sohasem ült le: „*Minisztereimnek is mindig állva referáltam, Népbiztos Úrral szemben is azt teszem*” — hangzott válasza. Ő maga nem dohányzott, de ha én szivart vettem elő, sietett meggyújtani öngyújtóját, hogy nekem tüzet adjon. Schreinerrel akkor már tudtam, hogy a tüzérségi felszerelésnek a kulcsait ő tartja kézben és amikor befejezte jelentését, megkérdeztem, hogy ő mint tüzérségi szakember mit tart egy olyan hadseregről, amelynek nincsen tüzérsége? Schreiner elgondolkodott és rövid hallgatás után megszólalt:

„Nevelésemmél és múltamnál fogva én nem vagyok forradalmár. A forradalom eddigi menete engem nem tudott lelkesíteni. Egy olyan uralomnak és olyan országnak, amelyiknek nincsen hadserege — el kell pusztulnia. A Károlyi-kormány pacifizmusból szétverte nemcsak a régi hadsereget, de egy új hadsereg felállításának a lehetőségeit is. Május 2-ig a tanácskormány is folytatta ezt a rothadt katonai politikát. De én most komoly fordulatot látok, látom, hogy a tanácskormányban a kommunisták felülkerekedtek. Látom, hogy a kommunisták a tömegeket a honvédelemre mozgósítani tudták és hadsereget tudtak teremteni. Meghajlok a kommunisták előtt! Én nem vagyok kommunista, de katonai szakismereteimet és minden tudásomat az önök rendelkezésére bocsátom. Lelkiismeretesen fogok dolgozni és népbiztos úr parancsait végre fogom hajtani.”

Az ezt követő beszélgetés során így szóltam:

„Hozzá kell látnunk, hogy gyorsan megszervezzük tüzérségünket!”
— Mire Schreiner így felelt:

„48 óra múlva jelenteni fogok népbiztos úrnak!”

Két nap múlva az ezredes megjelent nálam jelentéstételre. Így jelentett:

„48 óra alatt hadosztályonként 4 üteg, további 48 óra alatt hadosztályonként további két üteg menetkész állapotban lesz. Abban a helyzetben vagyunk, hogy tüzérségünket két hét leforgása alatt hadosztályonként 8 ütegre, négy hét alatt pedig hadosztályonként 12 ütegre fejlesszük, feltéve, hogy a szükséges legénység és vontató lovak rendelkezésre álljanak. Elegendő tüzérségi anyaggal rendelkezünk, szükségletünk egy évre biztosítva van.”

Néhány kérdést intéztem még az ezredeshez, akinek jelentése a következő kijelentésével ért véget:

„Én mindig a minimumát ígérem annak, amit teljesíteni tudok. A határidők még rövidebbek és az ütegek száma hadosztályonként még nagyobb is lehet!”

Természetesen voltak ellenkező jelenségek is. Ezen izgalmas napok reggelén az 1. honvéd laktanyából telefonon jelentették, hogy a csapatok felszerelésében zavar állott be. Határozottan tudtam, hogy a laktanya előtte való napon a szükséges felszerelést megkapta. A laktanyába hajtattam, hol egy komikus figura egyenruhában, de széles karimájú civil kalapban jön elém és jelentett:

„Népbiztos elvtársnak jelentem, hogy a laktanyában minden rendben van!”

„Ki maga?” — kérdeztem.

„Én a laktanyaparancsnok vagyok!” — feleli.

„Maga harctéri szolgálatos?”

„Én tényleges szolgálatos, volt ezredes vagyok!” — feleli.

„Mi van a fején?” — kérdeztem. — „Maga a Vörös Hadsereget neveltségessé akarja tenni!”

„Népbiztos elvtárs! Nincsenek sapkák a csapatoknak, kalapokban kell a frontra kimenniök!” — feleli.

„Laktanyaőrség parancsnok! Ezt a kalapos embert azonnal letartóztatni!” — adtam ki a parancsot, egyben megparancsoltam, hogy a laktanya ruharaktárait kutassák át, ahol természetesen volt elegendő sapka is, meg minden egyéb, amire a csapatoknak szükségük volt.

A Vörös Hadsereg néhány nap alatt nagyszerű tüzérséggel rendelkezett, amelyik a későbbi harcokban kiváló teljesítményeivel nagyokat alkotott. A Vörös Tüzérség kizárólag a gyárak munkásságából került ki és a Vörös Hadsereg és a tanács hatalom büszkesége lett, melynek erejéről, felszereléséről és teljesítőképességéről a külföldi kapitalista sajtóban legendaszerű hírek terjedtek el.

Ugyanilyen gyors ütemben szerveztük meg a géppuskaszázadokat. A Vörös Hadseregben ekkor 70 géppuska-század és egyéb műszaki csapatok alakultak.

A 6 hadosztályt három hadtestbe osztottuk be. Hadtestparancsnokok ismert népbiztosok, hadműveleti vezetők és hadosztályparancsnokok vezérkari tisztek, hadosztály politikai megbízottak népbiztosok, vagy más ismert kommunisták, ezredparancsnokok többnyire harcéri tapasztalattal rendelkező kommunisták és részben tisztek, zászlóaljparancsnokok többnyire munkások voltak.

A Vörös Hadsereg létszáma időközben a következőképpen alakult:

113 zászlóalj,
84 géppuskás-század,
8 lovas-század,
39 üteg,
16 műszaki és
8 repülőszázad.

A következő létszámmal:

51 586 fegyver,
682 géppuska,
870 lovas,
63 ágyú,
5 hegyi ágyú,
81 tarack,
6 nehézlöveg,
37 repülőgép.

A front mögötti létszám háromszorosa volt a frontcsapatok létszámának, az élelmezési létszám négyszer akkora. Csak Budapesten 25 000 volt az olyan élelmezési létszám, amelyik frontszolgálatra nem jött tekintetbe. Ez természetesen nem volt egészséges állapot. A Vörös Hadseregben még sok volt a bomlasztó elem. Egy fegyelmezett és harc képes Vörös Hadsereg kialakítása érdekében még sok volt a tennivaló.

A kiképzés alatt álló és a biztonsági szolgálatot ellátó csapatokból a 7. hadosztály alakult, amelyik a Dunántúlon, délen Jugoszlávia felé a Dráva vonalát, északra pedig Csehszlovákia felé a Duna vonalát tartotta. A Budapesten kiképzés alatt álló csapatokból és az üzemek felfegyverzett dolgozóiból (munkászászlóaljak, melyek megmaradtak a termelésben, de munkáidőn túl katonai kiképzésben részesültek). Megalakult a 4. hadtest, amelynek feladata Budapest védelme volt.

A csehszlovák imperialisták, hogy a magyar Vörös Hadsereg harc-képességét kipuhatolják, néhány kisebb előretörést kísérleteztek meg, amelyeket azonban a Vörös Hadsereg visszavert. Ezekben az előrs harcokban a Vörös Hadsereg még területet is nyert.

Május 2-ának kimagasló jelentősége van a magyar proletárdiktatúra történetében. Ez abban áll, hogy:

keresztülhúzza az antant és a jobboldali szociáldemokratáknak a forradalom megbuktatására irányuló számításait, hogy a munkásság, a dolgozók, a magyar nemzet talpra állt, fegyvert fogott a magyar szabadság

és függetlenség védelmére, hogy ezen a napon megszületett a magyar Vörös Hadsereg, hogy ezen a napon megfordult a Magyar Tanácsköztársaság külpolitikájának a vonala, hogy az eddigi oroszvárás helyett a magyar forradalom most már saját erejéből fogott hozzá a Szovjet-Oroszországgal való egyesülés megteremtéséhez.

A Vörös Hadsereg győzelmes előnyomulása

Sok időnk nem volt, fölfogott sürgönyökből úgy értesültünk, hogy az összes frontokon, tehát Csehszlovákia, Románia és Jugoszlávia felől egyszerre koncentrikus támadást terveznek Tanácsmagyarország ellen és hogy ez az általános antant-offenzíva május 19-éről 20-ára virradó éjlelre várható.

A harctéri helyzet mérlegelését és a feladatok megállapítását a Forradalmi Kormányzótanács egy három tagú bizottságra bízta, melynek tagjai voltak: Kun Béla, Böhm Vilmos és Szántó Béla. Ez a bizottság május 11-én Gödöllőn, a Hadseregfőparancsnokságon tanácskozott. A következő határozatot hoztuk:

„Az ország összes demarkációs vonalain csak a legszükségesebb erők hagyandók meg, melyeknek feladata a megfigyelő szolgálat és az ellenség előnyomulásának lehető hosszú ideig való késleltetése. Az összes ekként felszabadult erők a Duna—Tisza között előnyomuló ellenség ellen támadólag alkalmazandók.”

A Duna—Tisza között nagy lelkesedés közepette, szorgalmasan folyt a csapatok kiképzése, a fegyelmező és harctéri gyakorlatozás.

Tanácsmagyarország területe ebben az időpontban nagyon összezsugorodott volt. A Dunántúlon és Pest megyén kívül csupán néhány megye töredéke tartozott hozzá. A demarkációs vonal a következő volt: az osztrák határtól, Pozsonytól Párkánynáig a Duna, innen északi irányban Ipolyságon keresztül, aztán keleti irányban Balassagyarmattól és Miskolctól délre egészen Tiszadobig, innen tovább déli irányban a Tisza egészen Szegedtől északra fekvő pontig, innen nyugati irányban, Bajától északra a Dunán át Bátaszéktől északra egészen Gyékényestől délre eső pontig, innen a Dráva, aztán a Mura, egészen az osztrák határig.

A Vörös Hadsereg szervezeti beosztása a következő volt:

I. hadtest, Cegléd: parancsnoka Vágó Béla, vezérkari főnöke: Polittowsky. Alája rendelve: a 2. hadosztály és a budapesti csoportparancsnokság (a későbbi 7. hadosztály). Feladata: a Duna és Tisza közt fekvő terület, valamint a Tisza mentének Alpártól Kisköréig való megfigyelése. 5. hadosztály, Füzesabony: parancsnoka Szakal Kálmán; vezérkari főnök Németh, politikai megbízott: Illés Artur népbiztos. Alája rendelve: az 5. hadosztály és Sárói—Szabó dandárcsapatái. Feladata: a Tisza-vonal megfigyelése Kiskörétől északra, továbbá a Tisza és Verpelét—Pétervára—Rimaszécs között fekvő területek megfigyelése. 3. hadosztály, Aszód: parancsnoka Ferjencsik Ottó, vezérkari főnök: Deák-Horváth Dénes, politikai megbízott: Pogány József. Feladata a had-

osztály csapataival az 5. hadosztálytól nyugatra és az Ipolynak a Dunába való beömlése között fekvő terület megfigyelése.

II. hadtest, Székesfehérvár: parancsnoka: Hamburger Jenő, népbiztos, vezérkari főnök: Craenenbroek Edgar, alárendelve a Dunántúl összes hadműveletekre alkalmas csapatai. Feladata: északon a Duna-vonal, délen a jelenlegi demarkációs vonal megfigyelése.

III. hadtest, Hatvan; parancsnoka: Landler Jenő népbiztos; vezérkari főnök: Julier. Alakul: az 1., 4. és 6. hadosztályokból és a székely különítményből. Rendeltetése: hadseregtartalék. (505/12. hdn. sz.)

A Kormányzótanács a parancsnoki állásokat hadtesttől fölfelé kivétel nélkül nem katonákkal, hadosztályoktól lefelé pedig kizárólag volt katonákkal töltötte be.

A megindítandó hadműveletekre nézve a bizottság előtt két javaslat feküdt. Az első javaslat: Balgótarjából kiindulva nyugati irányba megkezdeni az ellentámadást Nyitra felé; a másik javaslat: *Miskolc—Kassa irányában előretörni azzal a céllal, hogy a román és a csehszlovák hadseregek között az összeköttetést átvágjuk, megszüntessük.*

A bizottságban hosszas tanácskozás után a második javaslat mellett döntöttünk. Emellett az állásfoglalás mellett szöjt, hogy mielőbb visszacserezzük a miskolci iparvidéket, hogy az imperialista román csapatokat átvessük a Tiszán és felgöngyöltsük az imperialista csehszlovák hadsereg balszárnyát.

Politikai szempontokból tanácsosnak látszott az ellentámadást munkásalakulásokkal megkezdeni. Erre a feladatra a harmadik hadtest első és ötödik hadosztályát jelöltük ki. Ezek főként a budapesti nagyüzemek munkásaiból alakultak. Ugyanakkor az I. hadtest feladata lett volna átkelni a Tiszán.

A Hadseregőparancsnokság május 15-én kiadta az összes rendelkezéseket és parancsokat az ellentámadás megkezdésére, melynek május 16-án kellett volna megindulnia, de néhány nappal el kellett halasztani és csak május 20-án vette kezdetét. Az újjászervezett Vörös Hadseregnek ez volt az első ütközete. A munkászászlóaljok először kerültek szembe az ellenséggel. A harcbandult csapatok között voltak a Ganz Villamossági, az Északi Főműhely, az Istvánbelki Főműhely, a MÁV Gépgyár, a postások, a diósgyőri vasasok, a festőmunkások, az építőmunkások, a pincérek stb. A munkásezredek és zászlóalj katonái között ott harcoltak 40—50 éves munkások öszülő és ösz fejjel, akik előrehaladott koruk dacára nagy lelkesedéssel gyülekeztek a Vörös Hadsereg vörös zászlaja alá, hogy fegyveresen megvédjék a proletariátus uralmát. Az élen a 7. munkásezred — a Ganz-gyáriak és az Északi-főműhelybeliek — Mezőnyék községben állt. Velük szemben két km távolságra Mály faluban a csehszlovák imperialisták álltak aránylag nagy erővel és sok gépfegyverrel.

A támadás reggel 7 órakor kezdődött. Először a tüzérség adott rövid pergőtűzet a csehszlovák állások felé, utána a gyalogság, a fegyvert fogott munkások ellenállhatatlan erővel vetették magukat az ellenségre. A 7. vörös munkásezred a nehéz dombos talajon, délnyugati irányból

Miskolc felé Szirma előtt levő magaslatokra túlságosan előreszaladt rövid időre, elveszítette az összeköttetést és veszedelmes csehszlovák tüzéségi és géppuskatűzbe került. Végül mégis kivágta magát a nehéz helyzetből és felülkerekedett, hozzá csatlakozott a 8. vörös munkásezred, mely a MÁV géppáncélosokból állott. Őket követték az építőmunkások, a postások és a 9-es vörös ezred, amelyik Diósgyőrből menekült vasasokból állott. A harc egész délután folyt, a Benedek-hegy és Görömböly-faluig, míg 6 óra felé a 9. ezredbeliek minden erővel áttörték magukat a Benedek-hegyre, ugyanakkor a 8. ezred is a Görömböly-falu kijáratánál működő erős csehszlovák géppuskás alakulatok ellen merész előretörést hajtott végre, azokat elhallgattatta, amivel a csehszlovák csapatok ellenállását megtörte. A diósgyőri vasművek és Hámor riadójelzéseket adtak, hogy a munkásságot a megvert és menekülő ellenség ellen mozgósítsák. Ebben az időpontban egy vakmerő géppuskás-osztag átvágta magát és megjelent Miskolc városban, ahol a visszaözlő csehszlovák csapatok elé kerülve elzárta visszavonulási útjukat. Nemsokára bevonult a városba az Óbudai Hajógyár munkásaiból alakult zászlóalj, mely Miskolc munkásságának segítségére jött és a csehszlovák imperialisták csapatait futásra kényszerítették. Miskolc utcáin 3000 miskolci munkás harcolt az ellenforradalmi idegen hódítók ellen. A miskolci vasutasok megtagadták számukra a szolgáltatelljesítést és hozzá még átvágták a telefonvezetékét.

Másnap a miskolci munkás- és katonatanács ülést tartott, melyen elhatározták egy vörös ezred felállítását.

A csehszlovák imperialisták hadserege francia és olasz tábornokok parancsnoksága alatt állott. A harmadik csehszlovák légiós hadosztály egy felfogott sürgönyéből megtudtuk, hogy Rossi tábornok Piccione tábornokkal közölte, hogy nincsen már több tartaléka és ezért kérte, hogy a magyar Vörös Hadsereg jobbszárnya ellen intézzen ellentámadást és küldjön erősítéseket. A Vörös Hadsereg lelkes hangulatban nyomult előre és három nap harci eredményeképpen visszafoglalta a miskolci iparvidéket s vonalunkat erősen előretolta.

A csehszlovák imperialisták teljes tudatában voltak a miskolci harcokban elszenvedett vereségük jelentőségének, mindent megtettek, hogy azt ellensúlyozzák. Miskolctól északra a román csapatok, a csehszlovákoknak a segítségére siettek. Május 23-án az egyesült csehszlovák és román hadseregek közös ellenoffenzívát kezdtek a magyar Vörös Hadsereg ellen. Az ellenséges hadseregek ereje kétszeresen felülmúlta a Vörös Hadsereg erejét, de a vöröskatonák harcászata és áthatva attól a történelmi feladattól, melynek a megoldása ebben a pillanatban tőlük tüggött, a javukra döntötte el a nehéz helyzetet. A harc május 23-án egész nap és 24-én délelőtt elkeseredett hevességgel folyt, mely harcokban úgy a Miskolc bevételénél résztvevő csapatok, mint Miskolc munkássága, a proletárfegyelemnek, öntudatosságnak és hősiességnek kiváló példáit szolgáltatották. Különösen kitűnt ezekben a harcokban a 12. számú páncelevonat. Az ellenség veszteségei igen nagyok voltak. A vörös ezredek a román erőket teljesen szétverték. A 81. román ezred, amelyik

erdélyi románokból alakult, teljesen megsemmisült, csak egy kis töredék tudott elmenekülni.

Május 25-én megtudtuk, hogy Párizsban a szövetséges hatalmak között nézeteltérések támadtak a magyar kérdésre nézve, melynek következményeképpen nem kellett számolni a jugoszláv arcvonalon francia offenzívával. Ez lehetővé tette hadierőink teljes átcsoportosítását, mindenekelőtt a déli fronton elhelyezett 4. és 6. hadosztályokat az északi fronton vettük igénybe. Ide vontuk össze a rendelkezésre álló összes szabad erőket. A Vörös Hadsereg feladata taktikai szempontból módosult, most már így szólt: „A csehszlovák—román haderők belső szárnyát áttörve, a csehszlovák csapatokat megverni, azután a Tiszán átkelni és a román haderők ellen fordulni.”

Ezek a hadműveletek május 29-én kezdődtek. Ezekről a harcokról a Hadsereg főparancsnokság június 1-én jelentette, hogy a Dunától északra a Hernádig található összes cseh erőket szárazföldön, vízen és levegőben az egész arcvonal példás összműködése eredményeképpen megvertük. A Vörös Hadsereg elfoglalta Szikszót, Sajószentpétert, Putnokot, Bánrévét, Rimaszombatot, Losoncot, Ipolyságot. A Vörös Hadsereg mindenütt a nevezett városoktól északra áll. A vörös csapatok az Ipolyt egész hosszában átlépték és az előőrsoket az Ipoly torkolatától egészen a Garam folyóig előretolták. Több száz hadifoglyot ejtettünk, több ágyút, számtalan géppuskát, fegyvereket, nagymennyiségű muníciót és egyéb hadianyagot zsákmányoltunk. Ezekben a győzelmekben a budapesti és a vidéki alakulatok mellett, különösen a nemzetközi csapatok vették ki részüket, melyek kiváló bátorsággal és forradalmi lendülettel és kötelelességérzettel harcoltak.

Június 3-án a Vörös Hadsereg elfoglalta Érsekújvárt, Lévát, Vámosfalvát, Szendrőt, Göncruszkát, Tokajt és Bodrogkeresztúrt, így a Tisza keleti partjára vetette vissza a román csapatokat, amelyek a tokaji hidat maguk mögött felrobbantották.

Június 4-én a Vörös Hadsereg az egész vonalon további területet nyert. A csehek megkísérelték, hogy újabb csapaterősítésekkel helyzetüket megjavítsák, de a Vörös Hadsereg június 5-én mégis elérte Sátoraljaújrhelyt, Abaújvárt, Nagyida, Rahó és Aranyosmarót vonalát.

Különös nagy tekintélyt szerzett magának a vörös tüzérség, melynek beavatkozása mindig a Vörös Hadsereg javára döntötte el a helyzetet. A vörös tüzérség a cseh tüzérséget úgy mennyiségileg, mint minőségileg messze felülmúlta, ezért a Vörös Hadsereg előnyomulását mindig biztosítani tudta. Többször előfordult, hogy a cseh erők egyedül a vörös tüzérség tevékenysége folytán, anélkül, hogy a gyalogság beavatkozott volna, üritették ki állásaikat.

A Vörös Hadsereg elért eredményei nagy hatással voltak úgy a lakosságra, mint magára a Vörös Hadseregére is. A munkásság lelkesedéssel volt eltelve, a városi és falusi kispolgárság, a parasztság, a gazdag parasztság kivételével, nagy rokonszenvvel kísérte a Vörös Hadsereg előnyomulását.

A Vörös Hadsereg számára fontos volt, hogy a helyzetet kiaknázza

és a visszavonuló ellenséget üldözze. Ez meg is történt. A csehszlovák csapatok üldözését folytattuk. Ebben megint csak igen nagy érdeme volt vörös tüzérségünknek. Sok esetben a tüzérség vette át az ellenség üldözését.

Ezekben a harcokban a front nagyon meghosszabbodott. Hogy a csehszlovák imperialisták üldözését folytatni tudjuk, két további hadtestet kellett szerveznünk: a IV. hadtestet Budapest védelmére, és az V. hadtestet azzal a rendeltetéssel, hogy a Dunától északra menjen támadásba az ellenség jobbszárnya ellen, hogy így a Vág-völgy kiürítését kísérőszokoljuk.

Június 6-án a Vörös Hadsereg elfoglalta Korpona, Selmecebánya és Nagysurány iparvárosokat és az északkeleti terület legnagyobb városát, Kassát. Kassa elfoglalása a legnagyobb jelentőségű politikai esemény volt. A tanácskormány és a Budapesti Munkás- és Katonatanács tagjai a városba bevonuló 6. hadosztály élén haladtak. Az egész ország ünnepelte a Vörös Hadsereg hadi tényeit.

Június 8-án a cseh hadsereg megkísérelte, hogy Érsekújvár, Verebély és Aranyosmaróton át ellentámadásba menjen át, de vereséget szenvedett. Az egyesült cseh—román imperialista front át volt törve és a román hadsereg a Tisza—Bodrog—Ung vonalra visszavetve. A Vörös Hadsereg június 9-én felszabadította Eperjest. Június 10-én mégjobban előretört, elfoglalta a Bártfa—Ránkfüred—Gálszécs—Czéke vonalát, ami azt jelentette, hogy az ellenséges frontnak a kettészakítását egészen közel a régi magyar határhoz, úgyszólván teljessé tette és a csehszlovák és román hadseregek között az összeköttetést megszüntette. A cseh hadsereg június 10-én a következő vonalon állt: A Dunától Bátorkeszén keresztül Szentbenedek, Újbánya, Besztercebányától és Iglódtól keletre és Bártfától nyugatra a régi magyar határig.

A Vörös Hadsereg rétt feladat második etapjának a megvalósítása végett Kassa elfoglalásának a napján intézkedések történtek a Vörös Hadseregnek az átcsoportosítására azzal a céllal, hogy az északi csoport június 8-a és 10-e között Tokajnál és Tiszadobnál, az első hadtest főerői Szolnoknál, más kötelékek pedig Csongrádnál átkeljenek a Tiszán, hogy megverjék a román hadsereget. Ezeknek a hadműveleteknek a sikeres végrehajtása — amihez abban az időpontban megvoltak az előfeltételek — megteremtette volna a további előfeltételt az orosz Vörös Hadsereggel való egyesülésnek, a Szovjet-Oroszországgal való közös határ megteremtésének.

Közli: Dr. Szántó Rezső

A MAGYAR TANÁCSKÖZTÁRSASÁG KATONAI STRATÉGIÁJÁNAK NÉHÁNY KÉRDÉSE

Liptai Ervin alezredes

A proletárdiktatúra győzelme, a szocialista világforradalom magyarországi bázisának létrejötte azt a felelősségteljes feladatot állította a Magyar Tanácsköztársaság vezetői elé, hogy megteremtsék azt a fegyveres erőt, amely képes megvédeni a munkásosztály hatalmát a külső és belső ellenforradalmi támadásokkal szemben és alkalmas arra, hogy szükség esetén segítséget nyújtson más országok szabadságáért küzdő proletariátusának is.

A magyar kommunisták kezdettől fogva arra törekedtek, hogy Magyarországon is létrehozzák azt a hadsereget, amely az oroszországi Vörös Hadsereghez hasonlóan helyt tud állani mind a belső ellenforradalommal, mind pedig a nemzetközi imperializmus fegyvereivel szemben. Már a két munkáspárt egyesülését kimondó, március 21-i határozat is leszögezte, hogy „Haladéktalanul megteremtendő a proletárság osztályhadserege, amely a fegyvert teljesen kiveszi a burzsoázia kezéből.”¹

A magyar Vörös Hadsereg építésének ütemét, szervezésének elveit és felhasználásának módját a nemzetközi viszonyok alakulása, a proletárállam politikája és a Tanácsköztársaság stratégiai helyzete határozta meg. Csupán e tényezők kölcsönhatásának figyelembevételével közeledhetünk a Vörös Hadsereg stratégiájának megértéséhez.

A Magyar Tanácsköztársaság létrejöttének időszakában az oroszországi proletariátus a kommunista párt vezetésével hallatlanul nehéz és véres harcokban sikeresen verte vissza az orosz ellenforradalmárokat és az imperialista hatalmak intervencióis hadseregeinek támadásait. A magyar nép számára különös fontossággal bírtak azok a hírek, amelyek az ukrán Vörös Hadsereg Kelet-Galíciában történő előnyomulásáról számoltak be. Ezekből a hírekből a proletárdiktatúra hívei és ellenségei egyaránt azt a következtetést vonták le, hogy az oroszországi Vörös Hadseregnek és a magyar proletárdiktatúra fegyveres erejének a Kárpátokon át való egyesülése belátható időn belül valósággá válhat. A fiatal szovjetállam győzelmei mellett Közép- és Nyugat-Európában a munkásmozgalom forradalmi bal-

¹ A Magyar Munkásmozgalom Történetének Válogatott Dokumentumai V. kötet 689. old.

szárnyának megerősödése, az osztályharc éleződése, a proletárdiktatúra megteremtésére irányuló mozgalmak kiszélesedése jelezte a szocialista világforradalom előretörését. Európában objektív forradalmi helyzet alakult ki. Különösen széles volt a proletárdiktatúra megteremtésére irányuló törekvések forradalmi tömegbázisa Németországban és Ausztriában. Köztudomású, hogy a magyar tanácskormány a proletárdiktatúra fennállásának első időszakában úgy számolt a szocialista forradalom ausztriai győzelmével, mint egy hamarosan bekövetkező eseménnyel.

A nemzetközi szocialista forradalmi mozgalom előretörésének megakadályozására kétségbeesett erőfeszítéseket tettek a nemzetközi imperializmus erői. Törekvéseik mindenekelőtt Szovjet-Oroszországnak Nyugat-Európa felé való elszigetelésére és az oroszországi proletárállam fegyveres úton való felszámolására irányultak. Mint ismeretes, e törekvések eredményeképpen 1919 tavaszán Finnországtól Romániáig nagyjából már sikerült az ellenforradalmi kordon létrehozása és lázas ütemben folytak a szovjetállam elleni intervenció kiszélesítésére irányuló előkészületek. Az antantnak a Balkánon állomásozó Keleti Hadserege már készen állott, hogy 1919 márciusának végén bevetésre kerüljön Szovjet-Oroszország ellen.

A magyar proletárdiktatúra győzelmének következtében az imperialistáknak komolyan kellett számolniuk a szovjetellenes intervencióra készülődő országok hátában megjelent proletárállam politikai és katonai tevékenységének hatásával.

A fiatal Tanácsköztársaságot északról, keletről és délről ellenséges hadseregek fogták hatalmas harapófogóba. Nem volt kétséges, hogy az imperialisták előbb-utóbb fegyveresen igyekeznek felszámolni a Magyar Tanácsköztársaságot, amelynek Európa szívében való fennállása súlyos következményekkel járhatott az európai imperializmus számára.

A nemzetközi helyzet ilyen alakulása arra figyelmeztette a Magyar Tanácsköztársaság vezetőit, hogy előbb vagy utóbb, de elkerülhetlenné válik a nemzetközi ellenforradalom erőivel való összecsapás. A magyar Vörös Hadseregnek tehát fel kell készülnie arra, hogy a Tanácsköztársaságot megvédje az imperialisták támadásaival szemben.

Bár a proletárdiktatúra Magyarországon vértelen forradalom útján, a volt uralkodó osztályok fegyveres ellenállása nélkül jutott uralomra, számolni kellett azzal is, hogy a belső ellenforradalmi erők magukhoz térve kísérleteket fognak tenni a Tanácsköztársaság fegyveres ellenforradalmi lázadások útján való megdöntésére. A magyar proletariátus fegyveres erejének készen kellett állni erre az eshetőségre is.

A magyar Vörös Hadseregnek, mint forradalmi internacionalista fegyveres erőnek, fel kellett készülnie arra is, hogy amennyiben a nemzetközi forradalmi mozgalom érdekei azt szükségessé teszik, az oroszországi Vörös Hadsereg oldalán forradalmi háborút folytasson más országok saját uralkodó osztályával fegyveres harcban álló munkásosztályának megsegítésére.

Ezek voltak azok az alapvető feladatok, amelyek a nemzetközi hely-

zetből, a magyar tanácsállam szocialista jellegéből következően a magyar Vörös Hadsereg előtt állottak.

A Magyar Tanácsköztársaság vezetői tudatában voltak annak a hatalmas felelősségnek, amelyet a felszabadult magyar dolgozó nép államának, a nemzetközi szocialista forradalom bástyájának a külső és belső ellenségekkel szemben való megvédésének feladata jelentett. Ezért haladéktalanul hozzákezdtek a Magyar Tanácsköztársaság védelmezőjének: a Vörös Hadseregnek megteremtéséhez. A magyar kommunistáknak a hatalom meghódítása után a hadsereg építésének kérdésében vallott nézeteit helyesen foglalja össze az egyik 1919 márciusában kibocsátott röpirat: „Antimilitaristák voltunk, amíg a hadsereg a burzsoázia osztályhadserege volt, vörös hadsereget toborzunk abban a pillanatban, amikor a hadsereg a proletárság osztályhadseregévé lesz.

...*Ma Oroszországban és Magyarországon van hazája a proletárnak. A szociális forradalommal elvesztette a proletárság láncait és bekövetkezett az, amit a Kommunista Kiáltvány ígért: nyert cserébe egy egész világot. Magyarország proletársága márciusi forradalmával kiverekedte magának ezt az új világot és új, kommunista társadalmi rendjét minden ellenféllel és ellenséggel szemben meg akarja védeni fegyverrel a kezében is.*”²

A magyar kommunisták tisztában voltak azzal is, hogy a proletárdiktatúra hadseregének a Magyar Tanácsköztársaság védelme mellett internacionalista kötelességei is vannak. A Vörös Hadsereget úgy tekintették, mint a nemzetközi munkásosztály forradalmi fegyveres erejének előőrsét.

„Mindenkinek a Vörös Hadseregben a helye. A világ minden elnyomottjának és kizsákmányoltjának felszabadítási harcára most toborzódik a harcnak nyugati előőrsé” — írta Szamuely Tibor 1919 márciusában.³

A magyar kommunisták tudatában voltak annak, hogy nagy feladatainak eredményes végrehajtásában a magyar Vörös Hadsereg nem csupán a magyar dolgozók milliós tömegeinek támogatására számíthatott, hanem hatalmas szövetségesének: az orosz Vörös Hadseregnek segítségére és a kapitalista országok öntudatra ébredt dolgozóinak és katonáinak szolidaritására is.

Kétségtől mentesen jelentős, a Vörös Hadsereg feladatainak végrehajtását megkönnyítő tényezőként lehetett már eleve számításba venni a Tanácsköztársaság ellenségei között fennálló imperialista ellentéteket, amelyek akadályozólag hatottak az imperialistáknak a Tanácsköztársaság ellen való egységes fellépésére.

A Tanácsköztársaság kommunista vezetői világosan felismerték azokat a feladatokat, amelyek a proletárdiktatúra fegyveres ereje előtt állottak. A feladatok helyes felismerésére támaszkodva alapvetően helyesen jelölték meg a Vörös Hadsereg stratégiai célkitűzéseit is.

² Párttörténeti Intézet Archivuma, Röpiratgyűjtemény. A II 20/1919. III. 1057—1.

³ A Vörös Katona 1919. március 30.

Azonban részben a Tanácsköztársaság vezetésében levő jobboldali szociáldemokraták befolyása, részben pedig a kommunisták tapasztalatlansága azt eredményezte, hogy a helyes stratégiai célkitűzések megvalósításáért folytatott harcban nem egyszer olyan hibák történtek, amelyek valójában hátráltatták a Vörös Hadsereg elé állított alapvető feladatok megvalósítását.

*

1919 márciusában a Magyar Tanácsköztársaság csupán a polgári köztársaságtól örökölt, fegyelmezetlen, demoralizált, a proletárdiktatúra előtt álló katonai feladatok megvalósítására teljesen alkalmatlan fegyveres erővel rendelkezett. A Tanácsköztársaság Forradalmi Kormányzótanácsában a legteljesebb egyetértés uralkodott abban a tekintetben, hogy ezt a hadsereget fel kell számolni és létre kell hozni azt a Vörös Hadsereget, amely számbeli erejét, szervezettségét, szellemét és felszerelését tekintve képes a Tanácsköztársaság védelmét és a nemzetközi szocialista forradalom ügyének szolgálatát ellátni.

Míg ebben a kérdésben teljes egyetértés uralkodott, addig a Vörös Hadsereg létrehozása módjának és ütemének tekintetében igen jelentős nézeteltérések voltak.

Mi volt e nézeteltérések lényege?

A Forradalmi Kormányzótanács tagjainak egy része, elsősorban a volt szociáldemokrata vezetők, a Vörös Hadsereg szervezését azon elvek alapján kívánták folytatni, amelyek szerint még a polgári köztársaság idején kezdtek hozzá egy toborzás útján létrehozott zsoldos hadsereg megeremtéséhez. E nézetek fő képviselője Pogány József, a polgári köztársaság katonatanácsainak kormánybiztosa és a Magyar Tanácsköztársaság első hadügyi népbiztosa volt.

Ezzel a nézettel szemben a kommunisták jelentős része, elsősorban a két kommunista helyettes hadügyi népbiztos: Szamuely Tibor és Szántó Béla a hadsereg fejlesztésének teljesen új alapra való helyezése mellett állott ki. Ők az orosz Vörös Hadsereg tapasztalatainak ismeretében azt vallották, hogy szakítani kell a toborzási rendszerrel és be kell vezetni a dolgozók általános védkötelezettségét, ami egyedüli biztosítéka annak, hogy rövid idő alatt megfelelő létszámú hadsereget hozzanak létre.

Ennek, a Tanácsköztársaságra nézve alapvető fontosságú kérdésnek eldöntésére a Forradalmi Kormányzótanács március 24-én Kun Béla, Böhm Vilmos és Weltner Jakab személyében háromtagú bizottságot jelölt ki. A bizottság Pogány álláspontját fogadta el. Ez rányomta bélyegét a március 24-én kiadott, a Vörös Hadsereg megalkulását kimondó nagy jelentőségű rendeletre is.

Ez a rendelet a magyar fegyveres erők történetének kiemelkedő állomása. Vele a magyar hadtörténelemnek új szakasza kezdődött meg. Először alakult meg a magyar nép történelmében olyan hadsereg, amelynek feladata a felszabadult dolgozók hazájának megvédése, a kizsákmányolás végső felszámolásáért folytatott harc volt.

Ugyanakkor azonban ez a rendelet, amely éppen az egyik legfontosabb kérdésben: a Vörös Hadsereg létrehozásának módjában a

volt szociáldemokraták katonai elgondolásainak bélyegét viselte magán, a Vörös Hadsereg építésének fontos területein súlyos hibák forrásává, a hadsereg gyors megszerzésének akadályozójává is vált.

Mint ismeretes, Szovjet-Oroszországban már 1918 nyarán áttértek a dolgozók általános hadkötelezettségén alapuló, reguláris tömeghadsereg szervezésére. Az oroszországi polgárháború tapasztalatai azt bizonyították, hogy csak a valamennyi dolgozó osztály fiait magában egyesítő tömeghadsereg képes győzelmesen helyállani a proletárdiktatúra védelméért folytatott harcban. Természetesen semmi sem lenne helytelenebb, mint mechanikusan, a sajátos körülményektől eltekintve alkalmazni a szovjet Vörös Hadsereg tapasztalatait a magyarországi viszonyokra. Milliós tömeghadsereg létrehozását sem az ország lakosságának száma, sem az anyagi lehetőségek nem engedték meg. Mégis helyesebb lett volna a szovjet-oroszországi tapasztalatok átvételével a toborzási rendszer helyett a dolgozók általános hadkötelezettségét bevezetni, mert az gyorsabban vezetett volna a Vörös Hadsereg megfelelő létszámának eléréséhez és sokkal jobban biztosította volna a harcok folyamán a harcoló egységek személyi állományának feltöltését.

Mivel magyarázható, hogy a Forradalmi Kormányzótanács többsége, s olyan kommunista vezetők is, mint Kun Béla, hozzájárultak ahhoz, hogy a Vörös Hadsereg szervezését a polgári köztársaság időszakában megkezdett alapokon folytassák, mikor ez nyilvánvalóan nem ígért olyan gyors és jelentős eredményt, mint amilyent az általános hadkötelezettség bevezetése jelentett volna?

Ezt a tényt elsősorban azzal magyarázhatjuk, hogy a Forradalmi Kormányzótanács tagjainak jelentős része, s így a kommunisták nagy része is sok tekintetben helytelen következtetéseket vont le a nemzetközi helyzet, az európai szocialista forradalom fejlődésének jelenségeiből. Úgy vélekedtek, hogy a szovjet-orosz Vörös Hadseregnek a magyar Vörös Hadsereggel való egyesülése, valamint a forradalmi mozgalmak győzelme Európában (elsősorban Ausztriában és Németországban) rövid időn belül szükségyszerűen bekövetkezik. Ezért úgy gondolták, a Magyar Tanácsköztársaság fegyveres erejének az a feladata, hogy addig biztosítsa Magyarországon a tanács hatalom fennmaradását a külső és belső ellenforradalmi támadásokkal szemben, amíg a szovjet fegyveres segítség megérkezik, illetőleg az európai forradalmi mozgalmak győzelme végképp megszilárdítja a magyar proletárdiktatúra helyzetét.

„Amikor megteremtettük a proletárdiktatúrát Magyarországon, nem arra alapítottuk számításainkat, hogy majd képesek leszünk katonai erővel, rendszeres háborúval megbirkózni az antant csapataival. Nem hittük azt, hogy azzal a hat divízióval, amelyet a fegyverszüneti szerződés a Tanácsköztársaság számára engedélyezett, meg tudjuk állítani a minden oldalról fenyegető offenzívát.

Hangsúlyoztuk és hangsúlyozzuk, hogy mi a magyarországi Tanács-

köztársaság sorsát a nemzetközi proletárforradalomra alapítottuk” — mondotta Kun Béla 1919 április 19-én.⁴

„... az oroszországi tanácsköztársaság Vörös Hadseregére, az azzal való egyesülésre építettük fel a forradalom sorsát Magyarországon” — írta később Kun Béla.⁵

Természetesen súlyos hibát követnénk el, ha azért elítelnénk a magyar kommunistákat, amiért terveikben számításba vették az európai forradalmi mozgalom további fellendülésének, újabb proletárforradalmak győzelmének és az orosz Vörös Hadsereggel való egyesülésnek lehetőségét. Lenin arra tanít, hogy: „... számítani az európai forradalomra — ez kötelező a marxistára nézve, ha forradalmi helyzet áll fenn.”⁶

Elváltársaink a hibát 1919-ben ott követték el, hogy úgyszólván mindent az európai forradalom és az orosz Vörös Hadsereggel való egyesülés közeli megvalósulására építettek fel. Ez szöges ellentétben állt azzal, amire Lenin már 1918-ban figyelmeztette az orosz kommunistákat: „... hiba lenne, ha Oroszország szocialista kormányának taktikáját arra építenők, hogy megpróbáljuk meghatározni, bekövetkezik-e az európai és főleg a német szocialista forradalom a következő félévben (illetve hasonló rövid határidőn belül), vagy nem”⁷ — írta Lenin.

A későbbiek során maguk a kommunisták is felismerték, hogy súlyos hibát követtek el, amikor több alapvető fontosságú politikai és katonai kérdést eldöntésénél csaknem kizárólag a nemzetközi helyzetben rövid időn belül bekövetkező kedvező fordulat lehetőségét vették figyelembe.

„Ez a taktika azért nem volt marxista—leninista taktika, mert nem a tényekre, hanem a lehetőségekre volt alapítva, olyan lehetőségekre, amelyek bekövetkezhettek volna, de bekövetkezésük el is maradt”⁸ — írta Kun Béla a Magyar Tanácsköztársaság 15. évfordulójára készített megemlékezésében.

A nemzetközi helyzet ilyen értékeléséből a Forradalmi Kormányzótanács többsége azt a következtetést vonta le, hogy addig az általuk közelinek tartott időpontig, amíg az orosz Vörös Hadsereggel való egyesülés, illetőleg a nyugat-európai szocialista forradalom győzelme bekövetkezik, egy viszonylag kis létszámú és elsősorban a városi munkásság soraiból toborzott hadsereg is meg tudja oldani a proletárdiktatúra előtt álló katonai feladatokat.

Ezt a meggyőződést erősítette az a Forradalmi Kormányzótanácsban egészen áprilisi közepéig uralkodó nézet, amely szerint sem az antant, sem a környező kisebb burzsoá államok hadseregei nincsenek

⁴ Kun Béla beszéde a Budapesti Forradalmi Munkás- és Katonatanács ülésén. 1919. április 19. Kun Béla: A Magyar Tanácsköztársaságról, Kossuth, 1958. 174—175. old.

⁵ Kun B.: i. m. 499. old.

⁶ Lenin Művei 28. köt. 296. old.

⁷ Lenin Művei 26. köt. 460. old.

⁸ Kun B.: i. m. 594—595. old.

abban a helyzetben, hogy belátható időn belül támadást tudjanak indítani a Tanácsköztársaság ellen.

„... az entente maga nem tud csinálni semmit. A volt osztrák—magyar monarchia területén alakult országokat nem tudja ellenünk vonultatni, de azt csinálja, amit Oroszországban: a perifériákon ellenünk mozgalmat csinál”⁹ — mondotta Kun Béla a Forradalmi Kormányzótanács április 11-i ülésén.

Az imperialisták részéről fenyegető támadás veszélyének hasonló lebecsülése mutatkozott meg Landler Jenőnek a Forradalmi Kormányzótanács április 14-i ülésén tartott felszólalásában:

„Aboszlúte nagy erősség van abban, hogy itt belül nincsen köztünk differencia. Az ellenforradalmi mozgolódás a semmivel egyenlő. Ez a másik erősség. A harmadik az, hogy az entente hadügyileg abban a helyzetben van, mint mi.”¹⁰

A Forradalmi Kormányzótanács helytelen stratégiai helyzetmegítélése egyik legfőbb oka volt annak, hogy a Vörös Hadsereg szervezését a polgári köztársaság idején lerakott, a proletárdiktatúra követelményeinek nem megfelelő alapokon folytatták.

Az elsősorban a munkásosztály fiaiból toborzott hadsereg koncepciójának elfogadásához nem kis mértékben járultak hozzá azok a helytelen nézetek, amelyeket a Forradalmi Kormányzótanács tagjainak jelentős része a parasztkérdéssel kapcsolatban vallott. Ezekben a nézetekben a dolgozó parasztság kis- és középbirtokos elemeivel szembeni, szociáldemokrata eredetű, szektáns bizalmatlanság nyilvánult meg. E bizalmatlanság következtében a Vörös Hadsereg megalakításáról szóló rendelet lényegében kikapcsolta a honvédelem rendszeréből a dolgozó parasztság széles tömegeit.

A Vörös Hadseregnek ennek ellenére nem kevés paraszti összetételű alakulata volt. Egy részük azok közé az egységek közé tartozott, amelyeket a Tanácsköztársaság a régi rendszertől örökölt. Más részüket már a proletárdiktatúra ideje alatt szervezték. Ezek az alakulatok a harcok során megállták a helyüket, s ezzel azt bizonyították, hogy helyes lett volna kezdetből fogva nagyobb mértékben támaszkodni a dolgozó parasztságban meglevő hazafias érzésekre.

Kétségtelen, hogy a proletárdiktatúra kikiáltásától a román imperialisták támadásáig eltelt rövid idő alatt a legnagyobb erőfeszítéssel sem lehetett volna csodákat művelni a hadseregszervezés területén. Azonban május első napjainak eseményei bebizonyították, hogy rövid idő alatt is nagy eredményeket lehet elérni, ha a vezetés fel tudja szabadítani a dolgozó tömegek szocialista hazaszeretetében rejlő forradalmi erőket.

*

⁹ P. I. Arch.: A Forradalmi Kormányzótanács április 11-i ülésének jegyzőkönyve.

¹⁰ P. I. Arch.: A Forradalmi Kormányzótanács április 14-i ülésének jegyzőkönyve.

Az imperialisták április 16-i támadásának következményei éles fényben mutatták meg a Vörös Hadsereg szervezése, a Forradalmi Kormányzótanács stratégiai helyzetmegítélése terén elkövetett hibákat. A Forradalmi Kormányzótanács tagjainak — közöttük is elsősorban a kommunista vezetőknek — rugalmasságát, az elkövetett hiba kijavítására irányuló készségét bizonyítja az a tény, hogy a támadás következtében megváltozott helyzetben helyesen ismerték fel feladataikat és a Tanácsköztársaság védelmére megfelelő intézkedéseket tettek.

Április 16-a után a Magyar Tanácsköztársaság vezetői igen nehéz helyzetben hozták meg stratégiai elhatározásukat. Nem tudhatták, hogy a román csapatok nagy erővel végrehajtott támadását nem követi-e a francia, délszláv és a csehszlovák hadsereg offenzívája is. Mivel a Hadügyi Népbizottságnak megfelelő tartalékok nem állottak rendelkezésére, a Keleti Front védelmének megerősítését csak úgy biztosíthatta, ha más, a franciák, délszlávok, illetőleg a csehszlovák csapatok által veszélyeztetett arcvonalokról von el egységeket. Az ily módon meggyengített arcvonalak ellen indított támadás feltartóztatása kétségkívül lehetetlen feladat lett volna.

A Forradalmi Kormányzótanács igen merészen, de amint az események igazolták, helyesen döntött akkor, amikor elhatározta, hogy minden erőt, amelyet csak elvonhat a többi arcvonalról, a Tanácsköztársaság létét leginkább veszélyeztető román ellenforradalmi hadsereg ellen vet be. Ily módon a románok előnyomulásának ütemét lefékezték és sikerült elérni a Keleti Front stabilizálódását. Amikor pedig a csehszlovák burzsoá csapatok erőteljesebben aktivizálódtak, a Vörös Hadseregnek már lehetősége volt arra, hogy északi irányban is nagyobb erőket összpontosítson.

A Forradalmi Kormányzótanács tehát helyesen cselekedett, amikor a rendelkezésre álló erőket a legnagyobb kockázat vállalásával is abban az irányban vonta össze, ahonnan a Tanácsköztársaság léte leginkább veszélyeztetve volt.

A Forradalmi Kormányzótanácsban voltak olyan nézetek is, amelyek szerint a román csapatok támadásának megindulása után nem a Keleti Front megszilárdítására, a támadás megállításra kellett volna minden erőt összpontosítani, hanem a Vörös Hadsereg egységeinek egy részével a forradalmi háború kiszélesítése céljából déli irányban, a francia és délszláv csapatok ellen kellett volna támadni. A Forradalmi Kormányzótanács április 18-i ülésén Landler Jenő elvtárs kifejtette, hogy: „... offenzívát kell kezdeni valahol, még pedig délről.”¹¹ Landler elvtársat e javaslat megtételében nyilvánvalóan az az elgondolás vezette, hogy a háború kiszélesítése az imperialista országokban folyó osztályharc éleződését eredményezte volna és a forradalmi erőket — elsősorban Ausztriában — arra készítette volna, hogy határozott lépéseket tegyenek a Magyar Tanácsköztársaság megsegítése érdekében.

E terv elfogadása kétségkívül azzal a következménnyel járt volna,

¹¹ P. I. Arch.: A Forradalmi Kormányzótanács április 18-i ülésének jegyzőkönyve.

hogy a magyar Vörös Hadseregnek a Tanácsköztársaság határain álló valamennyi burzsoá hadsereggel egy időben kellett volna megmérkőznie. E harc kimenetele — tekintettel az ellenséges erők óriási túleréjére — elkerülhetetlenül a Tanácsköztársaság gyors bukását okozta volna, anélkül, hogy az európai forradalmi mozgalmakban a Landler elvtárs által remélt fellendülést eredményezte volna.

Kun Béla helyesen szállt szembe Landler javaslatával, amikor rámutatott, hogy a helyzet által megkövetelt elsőrendű feladat a román csapatok támadásának megállítása, nem pedig olyan kétségbeesett vállalkozás elkezdése, amely a Tanácsköztársaság részére semmi jót nem ígér.

„Most nincs értelme, hogy mi provokáljuk az ententéet. Most azt kell megmutatni, hogy a román offenzívát meg tudjuk állítani. Amíg nincs szükség kétségbeesett lépésekre, addig ne tegyünk ilyent. Dél felé eredményes offenzívát nem csinálhatunk. Katonai mozgalommal nem lehet Ausztriára hatni”¹² — mondotta Kun Béla Landlerhez intézett válaszában.

1919 májusának és júniusának eseményei azt bizonyítják, hogy egy proletárállam stratégiai vezetésének olyan lehetőségei, olyan erőforrásai vannak, amelyeket egy burzsoá állam katonai vezetése nem is ismerhet.

1919 májusának első napjaiban a Magyar Tanácsköztársaság katonai helyzete katasztrófális volt. A román csapatok mindenütt elérték a Tisza vonalát és a Forradalmi Kormányzótanács nem tudhatta, hogy nem folytatják-e előnyomulásukat Budapest irányában. Északon a csehszlovák burzsoá csapatok aktivitása jelentősen megnőtt és súlyosan veszélyeztették a Salgótarjáni szénmedencét, a Tanácsköztársaság egyik legfontosabb bányavidékét. A Déli Frontról és Párizsból olyan hírek érkeztek, hogy a francia csapatok támadása is rövidesen megindul a Tanácsköztársaság ellen.

Ez a helyzet még akkor is hallatlanul súlyos lett volna, ha a Tanácsköztársaság jelentős erőt képviselő hadsereggel rendelkezik. Azonban, mint ismeretes, a Vörös Hadsereg alakulatainak jelentős része a tiszántúli hadműveletek folyamán demoralizálódott, a csapatok harci szelleme katasztrófálisan aláhanyatlott. A Vörös Hadsereg egyik legnagyobb létszámú és legjobban felszerelt hadosztálya, a Székely Hadosztály parancsnokainak árulása folytán megadta magát az ellenségnek.

Ilyen helyzetben a burzsoá stratégiai vezetés csak egyetlen megoldáshoz tud folyamodni: a feltétel nélküli kapitulációhoz. Egy proletárállam katonai-stratégiai vezetése azonban más törvényszerűségekre, más erőforrásokra támaszkodik, mint a burzsoá hadvezetés,

1919 májusának első napjaiban a szinte teljesen kilátástalannak látszó katonai helyzetben a Forradalmi Kormányzótanács a kommu-

¹² U. o.

nisták kezdeményezésére a munkásosztályhoz, a dolgozó tömegekhez fordult és a proletariátus kezébe helyezte a Tanácsköztársaság sorsát. A magyar munkásosztály óriási lelkesedéssel a forradalmi háború folytatásának, a Tanácsköztársaság fegyveres védelmének útját választotta. A munkásosztály lelkes csatasorba állásának eredményeképpen néhány nap alatt egy teljesen új hadsereg jött létre, amely összetételét, harci elszántságát, forradalmi szellemét tekintve már valóban megérdemelte a Vörös Hadsereg elnevezést. Ez a hadsereg már nemcsak arra volt képes, hogy a Tanácsköztársaság keleti és északi frontjain szilárd védelmet építsen ki, hanem arra is, hogy a hadtörténelemben ritka rövid idő alatt a védelemből egy nagyszabású, győzelmes offenzívába menjen át.

A Magyar Tanácsköztársaság katonai-stratégiai vezetésének kiemelkedő tette az északi hadjárat előkészítése és győzelmes végrehajtása 1919 májusának végén és júniusban.

A Forradalmi Kormányzótanács helyesen ismerte fél, hogy a Tanácsköztársaság nem várhatja passzívan azt az időt, amikor az ellenséges hatalmak katonai előkészületeiket befejezve, és a közöttük levő ellentéteket ideiglenesen félretéve összehangoltan folytatják támadásukat a Tanácsköztársaság ellen. Világos volt az is, hogy a Vörös Hadsereg csak abban az esetben számíthat sikerekre a túlerővel szemben, ha egyenként méri össze erejét a Tanácsköztársaságot körülvevő ellenséges államok hadseregeivel. A Forradalmi Kormányzótanács az ellenoffenzíva elhatározásánál helyesen számított arra, hogy az ellenséges országokban az öntudatos dolgozó tömegek forradalmi harcai és a katonaruhába öltöztetett munkások és parasztok szembenállása saját uralkodó osztályuk imperialista célkitűzéseivel a Vörös Hadsereg elé állított feladatok végrehajtását segítik.

Amint a későbbi események igazolták, helyes volt az a feltételezés is, hogy az imperialista hatalmak között fennálló ellentétek eredményeképpen az ellenséges hadseregek stratégiai együttműködése nincs megszervezve és ezért lehetséges támadó hadműveleteket folytatni az egyik ellenséges ország hadserege ellen anélkül, hogy rövid időn belül fennállna az a veszély, hogy egy másik irányból, más ellenséges hadsereg, bajban levő szövetségésének segítségére siet.

A Vörös Hadsereg Parancsnoksága a Forradalmi Kormányzótanács utasításának megfelelően a hadjárat feladatát a következőképpen jelölte meg: „Politikai és gazdasági okokból a Hadseregparancsnokság elhatározása a cseh—román haderők belső szárnyát áttörni és először a cseheket megverni és azután a Tiszán átkelve a román haderő ellen fordulni.”¹³

Ez az elhatározás feltétlenül helyes volt és minden tekintetben megfelelt azoknak a lehetőségeknek, amelyeket az ellenséges hadseregek helyzete és a Vörös Hadsereg teljesítőképessége rejtett magában.

A hadjárat stratégiai terve helyesen jelölte meg a kezdeti csapás

¹³ Hadtörténelmi Levéltár: A Magyar Tanácsköztársaság iratal. V. H. P. Hadseregnapló. Máj. 26.

irányát. Kétségtelen, hogy ebben az időben a Tanácsköztársaságot körülvevő ellenséges hatalmak közül a csehszlovák burzsoázia rendelkezett a legsebezhetőbb fronttal. A szlovákiai csehszlovák hadsereg létszámát, szervezettségét, felszerelését és tapasztaltságát tekintve, elmaradt a román, a francia, illetőleg a délszláv hadsereg mögött. A csehszlovák hadsereg katonáinak soraiban a forradalmi befolyás, az imperialista háború folytatása elleni tiltakozás erősebb volt, mint a többi hadseregben. A csehszlovák hadsereg hátrországának politikai hangulatára is jobban érvényesült a munkásmozgalom forradalmi bal-szárnyának hatása, mint Jugoszláviában, illetőleg Romániában. Különösen erős volt a szlovák dolgozók forradalmi mozgalma Kassa—Eperjes térségében. A szlovákiai dolgozók forradalmasodása reálisan vetette fel annak lehetőségét, hogy a Vörös Hadseregnek ebben az irányban történő előnyomulása hozzásegíti Szlovákia népét saját proletárhatalmának: a Szlovák Tanácsköztársaságnak létrehozásához.

A Vörös Hadsereg offenzívájának északi irányban való megindulása éppen azért, mivel a leggyengébb ellenfélre mért csapással indult, könnyebb feladatokat rótt a fiatal és tapasztalatlan hadseregre, mint egy más irányban indított támadás. Éppen ezért jogosan lehetett számítani arra, hogy ezekben a harcokban a hadsereg katonái megedződnek, tapasztalatokat szereznek, önbizalmuk megerősödik és így a későbbiekben felkészültebben vehetik fel a harcot a tapasztaltabb, erősebb ellenséges hadseregekkel.

Az ebben az irányban végrehajtott támadás biztosítéka volt annak, hogy a Tanácsköztársaság szempontjából létfontosságú borsodi és nógrádi iparvidéket végérvényesen felszabadítják az ellenséges előnyomulás veszélye alól.

Végül: a szlovákiai csehszlovák burzsoá haderőre mért csapással hosszabb időre passzivitásra lehetett kényszeríteni a csehszlovák hadsereget és ezzel el lehetett érni azt, hogy a Keleti Fronton operáló Vörös Hadsereg hátát ne fenyegetse az ellenséges támadás.

Amennyire helyes volt a kezdeti csapás irányának meghatározása, olyan helyesek voltak a hadműveletek továbbfejlesztésére irányuló tervek is. A tiszántúli román csapatok ellen a Felső-Tiszán át, az ellenséges hadsereg északi szárnyában végrehajtott meglepő támadás, amennyiben az megfelelő erőekkel történik, kétségkívül igen súlyos helyzetet teremtett volna az ellenség egész tiszántúli haderejére nézve. Ebben az esetben a román hadvezetőség, hogy csapatainak elvágását elkerülje, kénytelen lett volna visszavonni olyan erőket is, amelyek ellen a Vörös Hadsereg nem támadott.

Az északi hadjárat a támadás tervei szerint kettévághatta a román és a csehszlovák csapatok frontját és ezzel reálisabbá tehetette az orosz és a magyar Vörös Hadsereg összeköttetésének felvételére irányuló törekvéseket.

Az északi hadműveletek stratégiai terve tehát minden tekintetben megfontolt, helyes és sikert ígérő terv volt. Bár a terv célkitűzéseit a közbejött események folytán nem lehetett maradéktalanul megvaló-

sítani, a hadjárat során elért ragyogó eredmények minden tekintetben igazolták az elgondolás helyességét.

Amikor rámutatunk az északi hadjárat stratégiai elgondolásának helyességére, említést kell tennünk arról is, hogy a Vörös Hadsereg parancsnoksága a tervben kijelölt feladatok végrehajtására olyan határidőket állapított meg, amelyek bizonyos tekintetben a rendelkezésre álló erők túlbecsüléséről és az ellenség erőinek lebecsüléséről tanúskodnak. A Hadseregparancsnokságnak a támadás végrehajtására kiadott parancsa szerint a támadó alakulatok egy részének már a hadjárat első napjaiban meg kellett volna kezdenie a Tiszán való erőszakos átkelést és a tiszántúli román hadsereg északi szárnyába való támadást. Amint az események megmutatták, ez az intézkedés helytelen volt. A csehszlovák csapatok ellenállása a Kassa—Eperjes irányban erősebb volt, mint ahogyan azt a Hadseregparancsnokság feltételezte, és így szükségessé vált a Tiszán át való bevetésre kijelölt 1. hadosztály felhasználása is ebben az irányban. A román csapatok védelme is erősebbnek bizonyult annál, amire a Hadseregparancsnokság számított, és így az átkelésre kijelölt erők jelentős veszteségek árán sem tudták a Tisza balpartján megvetni a lábukat.

Amikor nyilvánvalóvá vált, hogy a Vörös Hadsereg a tervezett rövid határidőn belül nem képes olyan döntő csapást mérni az ellenségre északon, hogy azt tartósan kikapcsolja a háborúban való részvételből, a Magyar Tanácsköztársaság legfelső katonai vezetése képes volt a stratégiai tervezésben elkövetett hibák gyors kiküszöbölésére és a tervek rugalmas módosítására. Már június 9-én megszületett a Vörös Hadsereg parancsnokságának elhatározása, amely szerint a hadsereg elé azt a feladatot állították, hogy a tiszántúli román csapatok elleni támadás megkezdése előtt döntő csapást mérjen az egész szlovákiai elleneséges haderőre. Ennek érdekében a Hadseregparancsnokság igen rövid idő alatt átcsoportosította erőit a Kis-Alföldre és megkezdte azokat a hadműveleteket, amelyek Mittelhauser tábornok nyugat-szlovákiai harcsoportjának visszaszorítására irányultak.

Az északi hadjárat egy hónapig sem tartott, azonban ez alatt az idő alatt a Vörös Hadsereg hős proletárkatonái felszabadították Észak-Magyarország, valamint Kelet-Szlovákia jelentékeny részét és több mint 150 kilométer mélyen törtek be az ellenség frontjába. A hadjárat eredményeképpen a csehszlovák burzsoázia ellenforradalmi hadserege érzékeny veszteséget szenvedett. A Vörös Hadseregnek sikerült elvágnia egymástól a román és csehszlovák csapatokat. A hadjárat sikere lehetővé tette a nemzetközi szocialista forradalom újabb bástyájának: a Szlovák Tanácsköztársaságnak létrejöttét.

*

A Magyar Tanácsköztársaság történetének egyik legtöbbet vitatott kérdése a Vörös Hadsereg északon sikeresen előnyomult csapatainak harc nélkül való visszavonása. Ez a stratégiai döntés meghatározó szereppel bírt a Tanácsköztársaság, a Vörös Hadsereg egész további sorsára vonatkozóan.

Azokat a kommunistákat, akik a Clemenceau-jegyzék követeléseinek teljesítése mellett léptek síkra, a lélegzetvételi szünet biztosítására irányuló indokolt törekvés hatotta át. Szemük előtt Szovjet-Oroszország Breszt-Litovszkban kötött békéjének példája lebegett, amelynek során az igen nehéz helyzetben levő, megfelelő hadsereggel nem rendelkező szovjethatalom a német imperialistáknak tett súlyos területi engedmények árán biztosította magának a lélegzetvételi szünetet; a szovjethatalom politikai, gazdasági és katonai helyzete megszilárdításának lehetőségét.

A proletárdiktatúra helyzete ebben az időben kétség kívül sok tekintetben kedvezőtlenül alakult. Az igen súlyos élelmiszerhiány, a tömegek háborús fáradtsága, az adott helyzetből elkerülhetetlenül következő nehézségek eredményeképpen a dolgozók kevésbé öntudatos elemeinek sorában megingás mutatkozott. A katonák fáradtsága, a személyi és anyagi utánpótlás elégtelensége következtében a hadsereg soraiiban is bizonyos lazulás indult meg.

Ezt a helyzetet kihasználva, a jobboldali szociáldemokraták proletárdiktatúraellenes tevékenysége jelentős mértékben erősödött. A jobboldali szociáldemokraták a munkásosztály öntudatlan elemeire és a kispolgárságra támaszkodva, egyre inkább nyíltan folytatták opportunistá politikájukat. Ez természetesen visszahatott mind a dolgozó tömegek, mind pedig a katonák hangulatára.

Az ellenforradalmi burzsoázia és a megdöntött feudális osztály elemei, amelyek a proletárdiktatúra kikiáltását követő első időszakban gyáván meghúzódtak, most felbátorodtak és országszerte nagyszabású ellenforradalmi lázadásokat robbantottak ki.

Mindezek a tények azt bizonyítják, hogy azok a törekvések, amelyek a Forradalmi Kormányzótanácsban a lélegzetvételi szünet elérését biztosító béke megvalósítására irányultak, nem voltak indokolatlanok. Az is kétségtelen, hogy az antant ígéretének teljesítése esetén a románok által a Tiszántúlon kiűrt területek felszabadulása jelentősen enyhítette volna a Tanácsköztársaság élelmiszergondjait.

A helyzet mélyebb elemzése azonban arról győz meg, hogy az adott helyzetben helytelen volt az antant követeléseinek teljesítése és mindazok, akik azt remélték, hogy ez a Szovjet-Oroszország által megkötött breszti békéhez hasonlóan a proletárdiktatúrát lélegzetvételhez juttatja, és javít a proletárdiktatúra politikai és katonai helyzetén, súlyos hibát követtek el.

A breszti békét Szovjet-Oroszország olyan helyzetben kényszerült aláírni, amikor nem rendelkezett megfelelő hadsereggel és a német imperialisták, akiknek keleten erős hadseregük volt, az erő pozíciójából diktálhattak. 1919 júniusában a Magyar Tanácsköztársaság más helyzetben volt, mint Szovjet-Oroszország másfél évvel azelőtt. Északon a ma-

gyar Vörös Hadsereg támadott, a proletárdiktatúra fegyveres ereje volt fölényben és az északi hadjárat során elért eredmények a mi hadseregünk helyzetét erősítették.

A breszti békét Szovjet-Oroszország olyan féllal kötötte meg, amelyet helyzete a békeszerződés megtartására kényszerített. Németország katonai vezetése, amelyet az antant nyugaton igen erősen szorongatott, a Szovjet-Oroszországgal szemben felszabadult csapatokat a nyugati front megerősítésére kívánta felhasználni. A német imperialista kormány saját dolgozóira és a nemzetközi közvéleményre való tekintettel sem merte megkockáztatni a békeszerződés durva megszegését. 1919 júniusában viszont az antantot semmiféle erő sem kényszerítette arra, hogy megtartsa a Magyar Tanácsköztársaságnak tett ígérését.

Szovjet-Oroszország olyan helyzetben kötötte a breszti békét, amikor az európai forradalmi mozgalom előrehaladása, valamint a németek előrelátható háborús veresége azt ígérte, hogy ez a Szovjet-Oroszországra kényszerített imperialista béke nem lesz tartós, az események el fogják söpörni. 1919 júniusának végén azonban a nemzetközi politikai élet számos jelensége azt mutatta, hogy az európai burzsoáziának a jobboldali szociáldemokraták segítségével átmenetileg sikerült helyzetét megszilárdítani. Ennek következtében már nem lehetett remélni, hogy az imperialisták által a Magyar Tanácsköztársaságra kényszerített kedvezőtlen feltételeket a nemzetközi forradalom a közeljövőben megsemmisíti.

Bár a breszti béke Szovjet-Oroszországtól a német imperialisták számára óriási területek átadását követelte, ennek ellenére e területek kiürítése és a német csapatok által történő megszállása stratégiailag nem hozta lehetetlen helyzetbe Szovjet-Oroszországot. A Magyar Tanácsköztársaság területe összehasonlíthatatlanul kisebb volt Szovjet-Oroszország területénél és a frontnak már aránylag kis mélységben való visszavonása is közvetlenül fenyegette az ország fővárosát, a proletárdiktatúra forradalmi szívéét. A Vörös Hadsereg visszavonása az északi területekről az antant által követelt vonalra fenyegető helyzetet teremtett a fővárostól északra.

A Magyar Tanácsköztársaság stratégiai helyzete tehát alapvetően különbözött azoktól a viszonyoktól, amelyekben 1918 elején Szovjet-Oroszország megkötötte a breszti békét. Ezért helytelen volt az a törekvés, hogy az eltérő körülmények figyelembevételével nélkül, mechanikusan másolják le a breszti békét. Ami május első napjaiban természetes és elfogadható lett volna, az június végén elhibázottnak bizonyult.

Az is az északi területek kiürítése ellen szólt, hogy a Vörös Hadsereg visszavonulása elkerülhetlenné tette a fiatal Szlovák Tanácsköztársaság bukását, mivel az még nem rendelkezett olyan erővel, ami képessé tette volna a hatalom megvédésére a csehszlovák ellenforradalmi hadsereggel szemben.

Abban a helyzetben, amelyben a Magyar Tanácsköztársaság 1919 júniusának végén volt, az lett volna a helyes, ha a Forradalmi Kor-

mányzótanács az elért sikerek megtartására törekszik és semmi esetre sem vonja vissza a Vörös Hadsereget mindaddig, amíg az antant ígéreteinek végrehajtása: a román csapatoknak a Tiszántúlról való visszavonása, a Magyar Tanácsköztársaság képviselőinek a béke előkészítésébe való bekapcsolása biztosítva nincs.

*

A Vörös Hadsereg egységeinek északról történő visszavonulása után a Magyar Tanácsköztársaság stratégiai vezetése új helyzet előtt állott. Rövidesen nyilvánvalóvá vált, hogy az antant gondolni sem akar ígéreteinek megvalósítására. Megbízható hírforrások arról számoltak be, hogy az antant nagyszabású, több ország együttes erővel történő támadást készít elő a Tanácsköztársaság ellen.

Július 5-én a Vörös Hadsereg parancsnoksága azt az elhatározást hozta, hogy megkezdje a Tiszántúl visszafoglalására irányuló támadás előkészítését. Ezeket a terveket a Forradalmi Kormányzótanácsnak kellett jóváhagynia.

A Forradalmi Kormányzótanács tagjainak többsége egyetértett a tiszántúli offenzíva gondolatával.

Tagadhatatlan, hogy volt néhány olyan tényező, amely a tiszántúli román hadsereg elleni támadás megindítása mellett szólt. A támadás tervével egyetértők azt hangoztatták, hogy a Tiszántúl termékeny területeinek felszabadítása feltétlenül szükséges a Tanácsköztársaság élelmisszerrel való ellátásának biztosítására. Úgy vélekedtek, hogy a Vörös Hadsereg sikeres offenzívája felszámolná a dolgozók és a katonák soraiban azt a lehangoltságot, amelyet az északi területek katonai kiürítése eredményezett. A vezérkar azt hangoztatta, hogy a bizonyos mértékig demoralizálódott csapatokat elsősorban egy sikeres támadással lehet ismét összekovácsolni és megerősíteni. Azt is döntő fontosságú érvként hangoztatták, hogy mivel az imperialisták együttes erőikkel történő támadása a közeljövőben várható, helyesebb ezt a támadást megelőzni és amennyiben lehetséges, az egyik legerősebb ellenes hadsereget harcképtelenné tenni.

A kommunista vezetők egy része, így Kun Béla és Szamuely Tibor is, a tiszántúli offenzíva megindítása ellen léptek fel.¹⁴ A Forradalmi Kormányzótanács többsége azonban a támadás tervének elfogadása mellett döntött. Ez a döntés súlyos stratégiai hiba volt, és amint a támadás megkezdése után bekövetkezett események azt bebizonyították, végeredményben meggyorsította a Magyar Tanácsköztársaság bukását.

A támadás megindítása politikai és tisztán katonai szempontból is egyaránt helytelen volt.

A támadás megindítását sem a nemzetközi helyzet alakulása, sem a Tanácsköztársaság belső viszonyai nem indokolták. Amint arra már az előbbiek során rámutattunk, a Magyar Tanácsköztársaságnak lélegzetvételi szünetre, a proletárdiktatúra gazdasági és politikai helyzeté-

¹⁴ Lásd: Kup B.: i. m. 572. old.

nek megszilárdítására, a Vörös Hadsereg harci szellemének helyreállítására lett volna szüksége. Az északi területek kiürítésétől a tiszántúli offenzíva megkezdéséig eltelt rövid idő nem volt elég e feladatok végrehajtására.

Már pusztán katonai megfontolásokból kiindulva sem szabadott volna a Vörös Hadsereget abba a kockázatos vállalkozásba belevinni, amit a Tiszántúlon elhelyezkedett román csapatok elleni támadás jelentett.

A Vörös Hadsereg a támadás céljaira nem tudott olyan mennyiségű erőt összevonni, ami a sikert az adott körülmények között biztosíthatta volna. Amíg a támadás végrehajtására kijelölt I. és III. vörös hadtest ereje hat hadosztályból, négy önálló dandárból és egy lovasezredből állott, addig a Tiszántúlon nyolc román hadosztály és egy erős különítmény várta a Vörös Hadsereg támadását. Az ellenséges hadosztályok intaktak voltak, amíg a Vörös Hadsereg egységei a megelőző harcokban már jelentős mértékben kifáradtak.

Ilyen erőviszonyok mellett a román csapatoknak a Tisza balpartján a meglehetősen komoly védelmet képező folyó mögött kiépített védelmi állásainak áttörése olyan feladatot rótt a Vörös Hadseregére, amelyet az csak igen érzékeny veszteségek árán tudott végrehajtani.

A Magyar Tanácsköztársaság katonai vezetőinek számolniuk kellett volna azzal, hogy a rendelkezésre álló erővel még a várható események legkedvezőbb alakulása esetén sem lehet rövid idő alatt döntő vereséget mérni a tiszántúli román hadseregére. Ilyen körülmények között pedig a tiszántúli támadás semmi esetre sem akadályozhatta volna meg a francia, délszláv és csehszlovák csapatok bekapcsolódását a hadműveletekbe, sőt ellenkezőleg, siettetta azok előkészületeit. Olyan helyzetben, amikor a Vörös Hadsereg legjobb erői a Tiszántúlon voltak lekötve, a csehszlovák, francia és délszláv csapatok koncentrikus támadása esetén a Magyar Tanácsköztársaságnak semmi esélye sem lett volna a támadás megállítására, illetőleg visszaverésére.

Ezek a Vörös Hadsereg tiszántúli offenzívája ellen szóló katonai szempontok annyira szembeötlőek, hogy fel kell tételezni: a Vörös Hadsereg vezérkarában levő ellenforradalmárok tudatosan kezdeményezték egy olyan akció megindítását, amelytől ők a Tanácsköztársaság megdöntésének elősegítését várták.

*

Bár a Magyar Tanácsköztársaság katonai-stratégiai vezetésében elkövetett hibák is hozzájárultak a Tanácsköztársaság bukásához, alapvetően nem ezek a hibák eredményezték az imperialisták győzelmét, hanem a nemzetközi viszonyok kedvezőtlen alakulása, az ellenséges hadseregek sokszoros túlereje. Az elkövetett hibák, az imperialista túlerővel szemben elszenvedett vereség nem homályosítják el azokat az eredményeket, amelyeket a felszabadult dolgozó tömegek szocialista hazaszeretetére, a világ haladó erőinek szolidaritására támaszkodó forradalmi stratégiai vezetés elért.

A Magyar Tanácsköztársaság fegyveres erői azzal, hogy magukra vonták a Szovjet-Oroszország elleni támadásra készülő ellenforradalmi hadseregek egy részét, nagy szolgálatot tettek a nemzetközi szocialista forradalom ügyének. Az a segítség, amelyet a Vörös Hadsereg a Szlovák Tanácsköztársaság megteremtéséhez nyújtott, szintén azt bizonyítja, hogy a Magyar Tanácsköztársaság sikeresen teljesítette a felszabadult munkásosztály hadseregének internacionalista kötelességeiből fakadó feladatokat.

A Magyar Tanácsköztársaság fegyveres erői nem tudták a munkás hatalom megvédésének stratégiai feladatát teljesíteni, ez azonban nem a magyar munkásosztály harci elszántságán és hősiességén múltott. A magyar munkásosztály áldozatkészsége és erőfeszítései a vereség ellenére sem voltak hiábavalók. A Magyar Vörös Hadsereg harcai méltó folytatását képezték népünk sok évszázados forradalmi és szabadságküzdelseinek. Az a bátor elszántság, amellyel a magyar Vörös Hadsereg szembeszállott a sokszoros túlerővel, kivítva az egész világ elismerését — barátokét és ellenségeikét egyaránt. Felszabadult dolgozó népünk büszkeséggel tekint vissza a magyar Vörös Hadsereg harcaira, s a magyar munkásosztály 1919-ben vívott hősi küzdelseinek példájából erőt és lelkesedést merít a szocializmus építéséért, valamint népi demokratikus államrendünknek a külső és belső ellenségekkel szemben való megvédéséért folyó harcban.

A MAGYAR VÖRÖS DUNAI HAJÓRAJ AZ 1919. ÉVI HONVÉDŐ HÁBORÚBAN

Dezsényi Miklós
ny. ezds.

I.

A magyar vörös dunai hajóraj megszervezése

A magyar vörös hadihajózás a volt cs. és kir. haditengerészetnek a fegyverszüneti megállapodás után meghagyott dunai harcegységeiből alakult. A monarchia dunai hajórajja, amely bázisát képezte a később megalakult magyar vörös dunai hajórajnak, az 1918. évi katonai összeomlás időpontjában harcegységeinek zömével a román—bolgár, részben pedig a Fekete-tengeri orosz kikötőkben állomásozott, ahonnan elindulva a legnagyobb menetteljesítménnyel igyekezett a magyarországi Dunaszakaszt, mint politikai és hadművelési területet elérni.

Az említett sietséget az tette szükségessé, hogy amint az ismeretes, a háború elvesztése következtében Károly király a tengeri hajóhadat átadta a jugoszláv nemzeti tanácsnak. A dunai hajórajra vonatkozó királyi rendelet viszont az osztrák—magyar dunai hajóraj harcegységeit a magyar kormány részére rendelte átadni. A folyami harcegységeknek tehát a monarchia felbomlott helyzetében nem látott célszerűnek a kérdés végleges rendezését a jugoszláv Dunaszakaszon bevárni, hanem ahelyett mielőbb el kellett érni a Duna magyarországi szakaszát. A jugoszláv részről kétségtelenül fenyegető veszéllyel szemben mindenesetre súlyos érv volt, hogy még a győztes szövetséges hatalmak is elismerték a dunai hajóraj magyar érdekelt-ségű „de facto” állapotát, azáltal, hogy a belgrádi fegyverszüneti szerződés¹ V. pontja értelmében Magyarországot kötelezték a tulajdonának elismert harcegységek egy részének kiszolgáltatására.

1918. november 6-án az első világháborút a monarchia oldalán az adott kényszerhelyzetből kifolyólag végigharcolt dunai hajóraj

HIL = Hadtörténelmi Intézet Levéltár
VHP = Vörös Hadsereg Parancsnokság

¹ Breit József: A magyarországi 1918/19. évi forradalmi mozgalmak és a vörös háború története I. kötet. 5. sz. melléklet.

befutott Budapestre és kikötött az óbudai Dunaág kikötőjében. A beérkezett hajóraj hadrendi összeállítása a következő volt:

8 monitor: „Bosna”, „Enns”, „Sava”, „Temes”, „Bodrog”, „Körös”, „Szamos”.

8 őrnaszád: „Viza”, „Barsch”, „Compo”, „Wels”, „Fogas”, „Csuka”, „Lachs”, „Stör”.

1 aknarakó: „Balaton”.

2 aknakereső: „Baja”, „Bácska”.

5 felfegyverzett gőzös: „Álmos”, „Sámson”, „Helene”, „Una”, „Vág”.

1 parancsnoksági hajó: „Hebe”.

1 kórházhajó: „Erzherzog Franz Ferdinand”.

1 motoros vonathajó: „Tulln”.²

A felsoroltakon kívül Budapesten rendelkezésre állott még 2 elavult és már korábban leszerelt monitor: „Leitha” és „Maros”.

3 páncélos motorcsónak (orosz hadizsákmány).

1 kisméretű elavult aldunai tengeralattjáró (orosz hadizsákmány).

A felsorolt harcegységekből álló hajóraj a dunai viszonyok között a Magyar Tanácsköztársaság javára döntő fölényű túlerőt jelentett, éppen azért addig is, ameddig a hajók háború utáni elosztásáról a párizskörűli békeszerződésekben intézkedés történt, a fegyverszünet említett V. pontja intézkedett 6 monitornak Belgrádba való „haladéktalan” kiszolgáltatásáról. (Lásd ugyancsak az 1. megjegyzést.)

Végző eredményben tehát az 1918. évben a monarchia romjain megalakult magyar polgári köztársaság dunai hajóraja, amelyből azután a Magyar Tanácsköztársaság hadihajózása kialakult, a következő hadrendi tagozódást vette fel:³

Monitorok: „Újvidék”, korábban „Inn”, később „Marx” nem me-
netkészen,

„Szamos”,

„Leitha”, leszerelve.

„Maros”,

Őrnaszádok:

„Pozsony”, korábban „Lachs”,

„Komárom”, korábban „Stör”,

„Viza”,

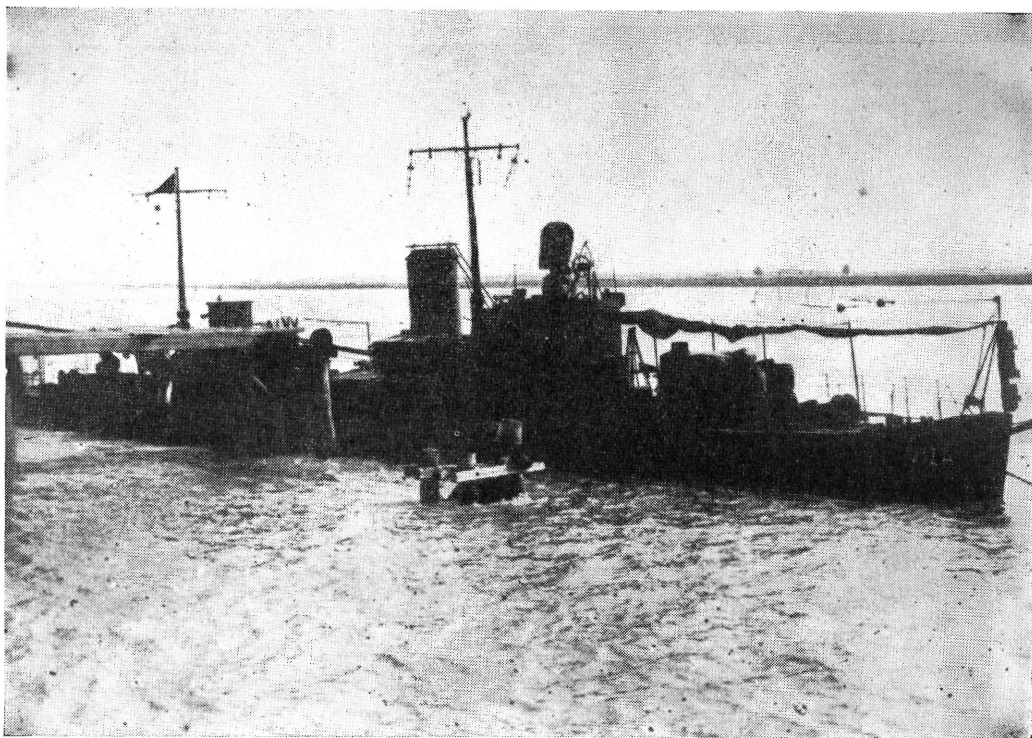
„Compo”,

„Csuka”,

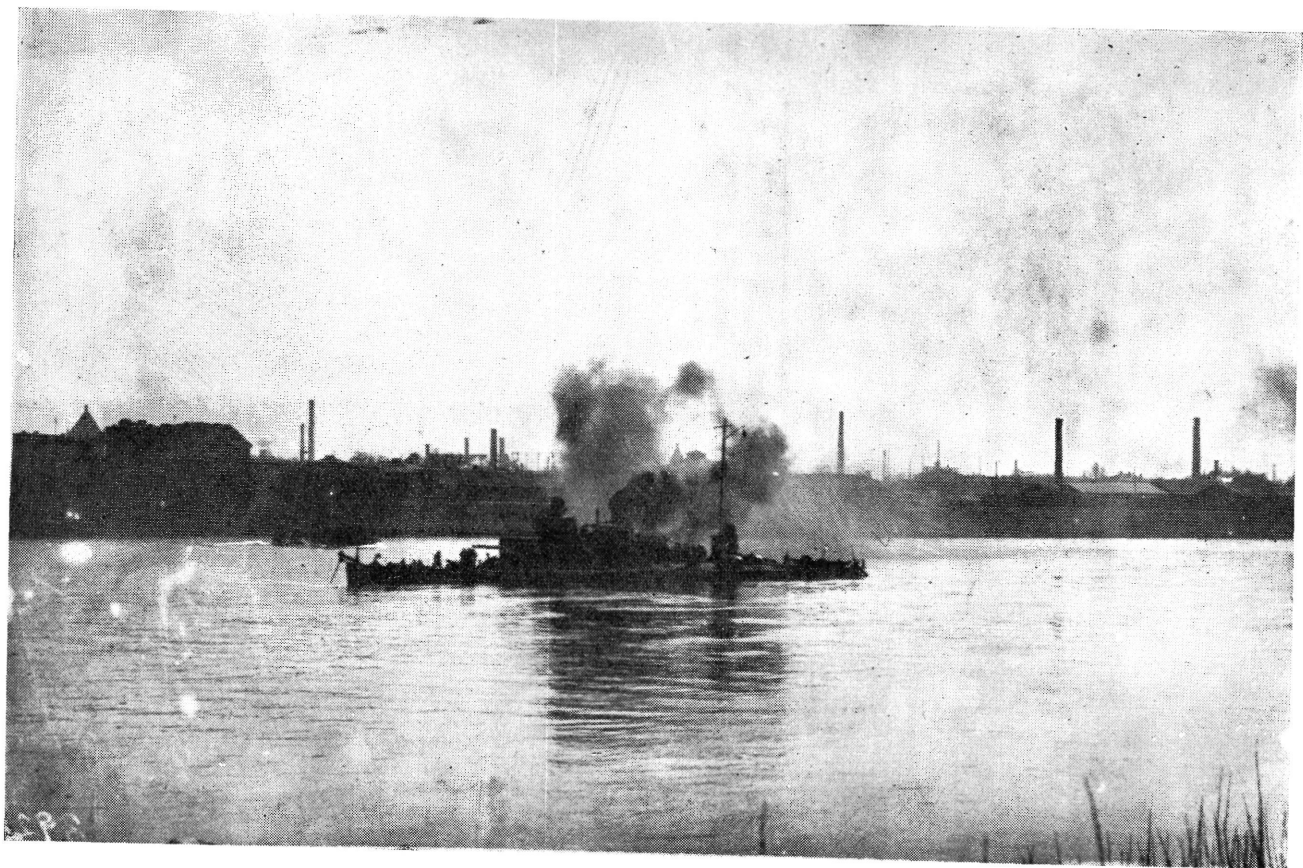
„Fogas”.

² Olaf Richard Wulff: Die Osterreichische-Ungarische Donauflotte im Weltkrieg.

³ Dömötör Gergely: Fegyvernem szerepe a Tanácsköztársaság harcaiban. (HK. 1954. 3—4. sz.)

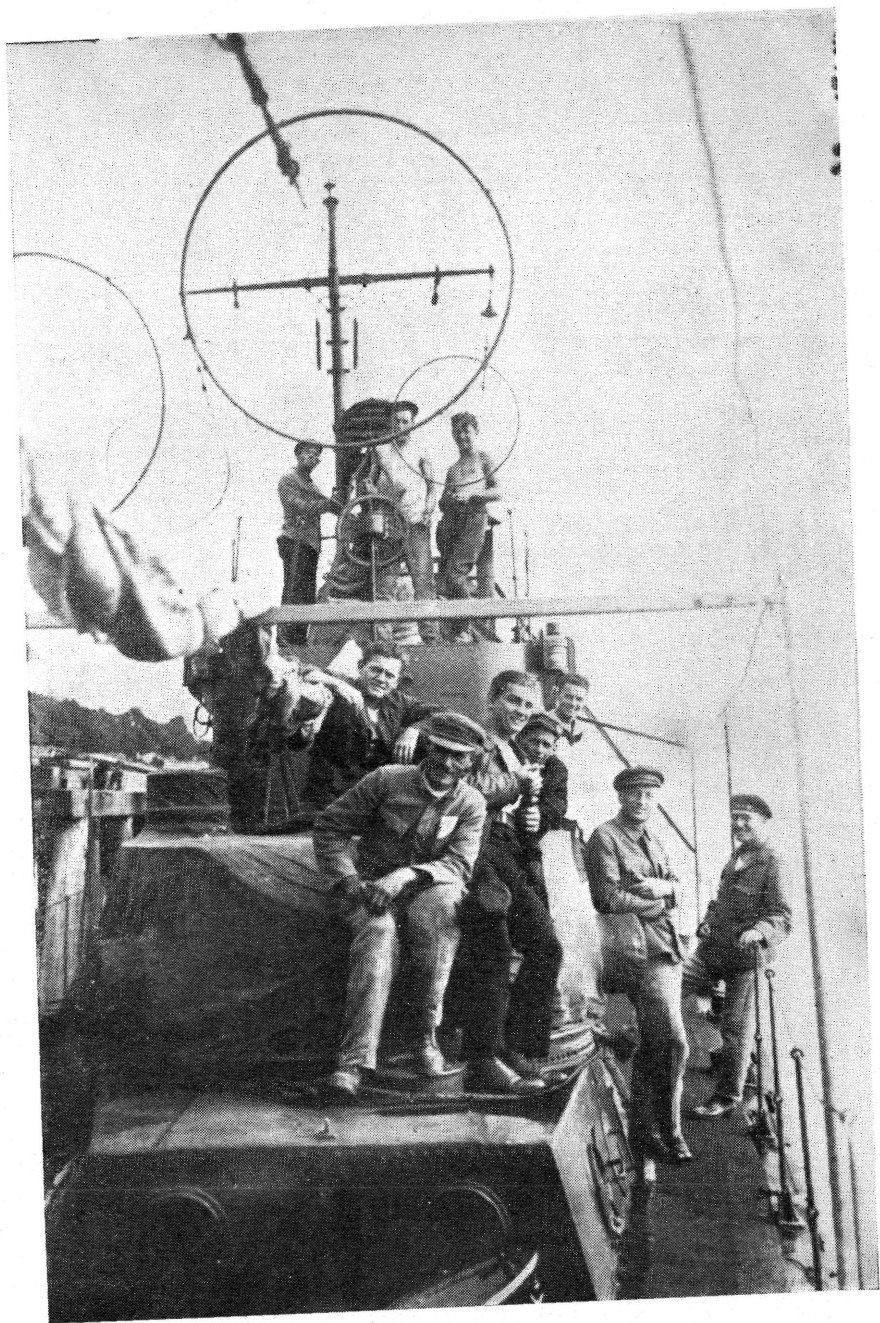

„Viza” őrnaszád

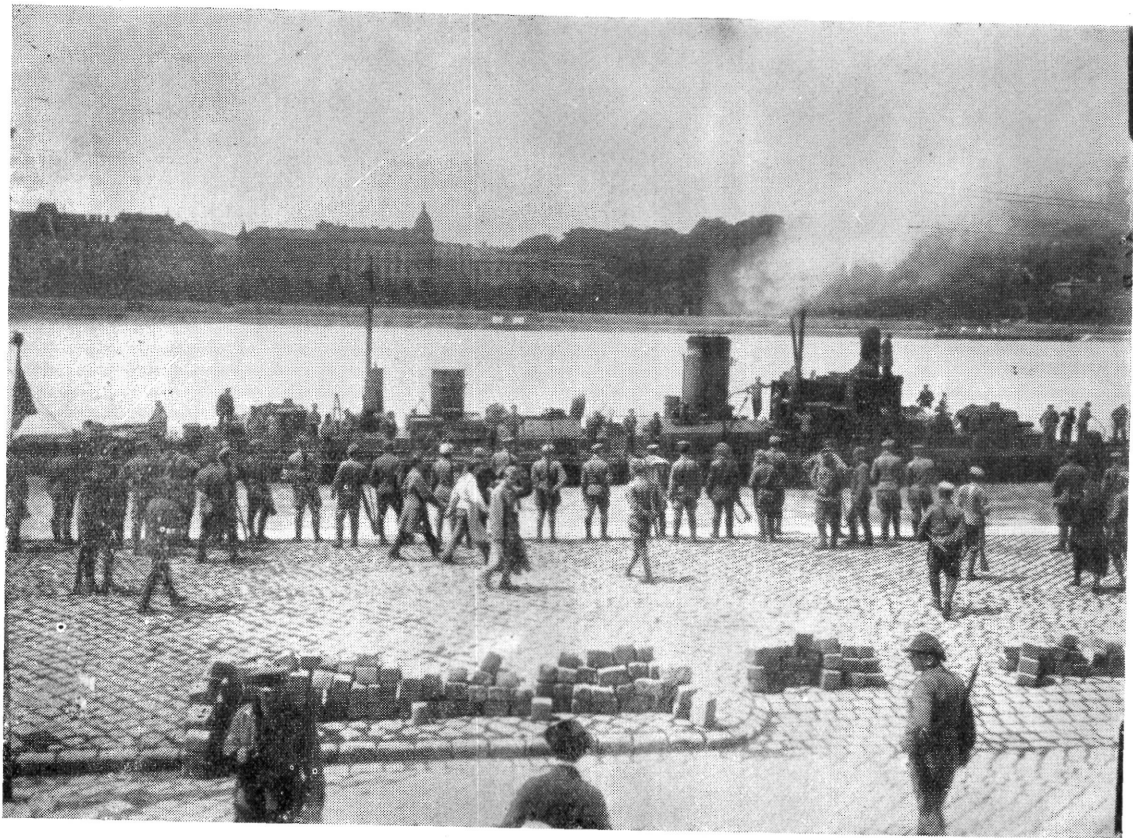
A Vörös Hadihajózás „Marx” monitorja

Hadihajósok a „Viza” őrnaszád fedélzetén

Vörös őrnaszád a pesti Dunaparton

Felfegyverzett gőzös:

„Una”,
„Sámson”,
3 páncélos motorcsónak
4 aknász hajó,
vonat stb. segédhajók

A fenti hadrendben felsorolt harcegységek, a meglévő és többé-kevésbé menetképes állapotban levő hajótesteken kívül nem voltak ütőképes, harcász állapotban, elsősorban tüzérségi felszerelési szempontból. Így egyedül az „Újvidék” monitoron maradt meg a haditengerészeti eredeti hajó tüzérségi felszerelés, feltehetően azért, mert a komoly harcértéket jelentő monitor gépberendezése nem volt üzemképes állapotban. A „Szamos” monitorról a fegyverszünettel kapcsolatban az angol haditengerészek leszerelték a haditengerészeti hajóágyúkat, a „Leitha” és a „Maros” monitorokról pedig leszerelésük alkalmával eltávolították a tüzérségi felszerelést.

Ebben az időszakban a magyar oldalon meghagyott 6 őrnaszád üzem- és harc képes állapotban volt. Ezek, amint azt a továbbiakban látni fogjuk, a proletárdiktatúra kikiáltása után meginduló honvédó háború megkezdésekor lényeges felszerelési változásokon mentek keresztül, kialakulva ebből a kb. 130 tonnás hajótípusból külön az „őrnaszád” és külön az „ágyúnaszád” típusok.

A proletárdiktatúra 1919. március 21-én történt kikiáltása után megkezdődött a győztes imperialista, illetve azzal szövetséges burzsoá balkáni államok agresszív támadása a Magyar Tanácsköztársaság ellen. Ez a háború honvédó háború volt, melynek során a magyar népnek érdekei védelmére minden katonai erejét latba kellett vetnie. Ennek egyik mozzanata volt a vörös dunai hajóraj megszervezése és harc képes állapotba való helyezése is.

A vörös hadihajózás ügyeit legmagasabb miniszteriális fokon a hadügyi népbiztosság 14. (hadihajós) ügyosztálya intézte. Úgy itt, mint az összes többi hadihajós parancsnoki beosztásoknál az első perctől kezdve a *küderkérdés* volt a legnehezebb probléma, éppen úgy, mint a honvédó háború összes áldozatát vállaló Magyar Vörös Hadsereg magasabb, közép és alsó parancsnoki állásainak betöltésénél.

A személyzeti kérdés az egész dunai hajórajnál nem volt könnyű probléma. Mint ismeretes, a haditengerészetnél és ezen belül a dunai harcegységeken is a hajólegénység harcegységenként szakmák szerint volt összeállítva (kormányos, tüzér, hajógépész, aknász, fedélzeti, fűtő, rádiós stb.). A megfelelő szakmák szerint összeállított és a hajó navigációs és műszaki követelményeinek megfelelően begyakorolt legénység összhangja képezte a harcegység ütőképességének előfeltételét. Ez a mindenhol meglévő követelmény megbomlott akkor, amikor a monarchia szétesésének időpontjában a tengeri hajókon csak horvát, szerb, a dunai egységeken pedig csak a magyar legénység maradt vissza. Az utóbbiaknál az eltávozott nemzetiségi állomány pótlására ugyancsak azonos szakma (különleges fegyvernemi képzettségű) legénység került állomány feltöltésként behajózásra.

Merőben más feladat volt a dunai hajózás navigációs (hajózási) végrehajtása itt, mint a tengeren. A tengeren alkalmazott csillagászati (asztronomikus) és teraszitikus (parti jelzések szerinti) hajózást és vonalismereti hajózás alkalmazása pótolta, jellemezte a Dunán. Mindezek sajátossága következtében a haditengerészetnél kiképzett vonalkormányosok nem is voltak, a behajózott kormányos legénység majdnem kizárólag jelzőszolgálatot látott el, míg az őrnaszádok és ennél nagyobb harcegységek részére a navigációs értelemben vett kormányosi teendőket a hajózási vállalatok (MFTR, DGT) polgári vonalkormányosai látták el.

Valamivel egyszerűbb volt a hajóvezetés kérdése a hajózó (navigációs) tisztek szempontjából, akik aránylag rövid idő alatt megtanulhatták az állóvíz helyett a határozottan könnyebb folyami hajóműveletet (manőverek). A tisztikáderkérdés nemzetiségi szempontból azonos volt a legénységivel, mert a nem magyar nemzetiségű tisztek a dunai hajóraj harcegységeit elhagyták és pótlásukra csak a tengeri flotta kevés számú magyar honosságú tisztje jöhetett számításba.

Ami a császári és királyi haditengerészeti tisztikar politikai érzéseit és magatartását illeti, azt nem nehéz a maga negatívumaival jellemezni. Tény, hogy a haditengerészetnél sohasem volt divat magyar-nak lenni. Azon belül a sokrétű nemzetiségi tagozódáson belül, amely a tisztikar összetételét képezte és amely minden nemzetiségi megjelölés helyett „cs. és kir.” haditengerészeti tisztikarnak volt mondható. A tengerész tisztikar mentalitására legjellemzőbb „a legmagyarabb magyar”, a „Novara” cirkáló parancsnokának, Horthy sorhajókapitány egyéni viselkedése, aki hajóján a parancsnoki kihallgatáson a magyar anyanyelvű matrózokkal csak tolmács útján érintkezett.

Pontosan ez a mentalitás vitte a tengerésztisztikar magyar tagjait a köztársasági, majd a tanácsköztársasági dunai hajóraj szolgálatába, anélkül, hogy a honvédő háború magas erkölcsi szintjére képesek lettek volna felemelkedni és hogy legalább a kondottieri zsoldoskatona becsületességével hűséggel szolgálták volna kenyéradó gazdájukat, a Magyar Tanácsköztársaságot. A tisztikar zömének erkölcsi mentalitása, kiegészítve két politikai megbízott osztályáruló tevékenységével, sodorta a tanácsköztársasági hadihajózás egy részét a június 24-i ellenforradalmi árusulás felé. Még ha a Magyar Tanácsköztársaság vezetői mindezzel előre tisztában lettek volna, akkor is megfelelőbb káderek hiányában úgyszólván tehetetlenek voltak a veszéllyel szemben.

A Magyar Vörös Hadsereg szervezése során a Vörös Hadsereg Parancsnoksága május 19-én kiadta a hadihajózás végleges szervezését,⁴ pontosan megjelölve az alakulatok tagozódását és alárendeltségét. Azt, hogy ez a megoldás úgy általánosságban, mint részleteiben helyes volt, bizonyítja az a tény, hogy elvi vonatkozásokban bizonyos szervezési módosításokkal lényegében ez a szervezés volt alkalmazásban egészen a második világháború végéig.

A honvédő háború kitörésének időpontjában a vörös hadihajó-

⁴ HIL. VHP. V. 19. 519/10. sz.

zási harcegységeinek személyi állományhelyzete nem volt kedvezőtlen. Bár a harcegységekről, amint erről más helyen már említés történt, 1918 november elején a nem magyar legénység kihajózott és hazájába visszatért, ezek pótlására rendelkezésre állt a fegyverszüneti szerződés értelmében kiadott monitorok legénysége és a tengeri flotta magyar nemzetiségű legénysége.

Az 1918. évi polgári forradalom után visszaérkezett haditengerészek száma jóval meghaladta a dunai hajóraj személyi szükségletét. A rendelkezésre álló és a hadihajózás szempontjából feleslegessé vált tengerészeket ezért a Hadügyi Népbiztosság a dunai hajórajon kívül, külön szárazföldi alakulatokban vonta össze. Így alakult meg a vörös tengerész dandár, amely a nem haditengerésztől származó katonákkal erősen felhígítva csúcászervezetében a 3 zászlóaljás tengerész gyalogezredből, 1 árkász századból, 1 táborig tárcos (10 cm) és 1 táborig ágyús (8 cm) ütegből álló tüzérsztyályból, 1 táviró századból, 1 pótzászlóaljából és 1 őrszázadból állott. Lovas százada — eltérően a Vörös Hadsereg többi dandárszervezetétől — a vörös tengerész dandárnak nem volt. A május 8-án kiadott hadseregsztyárcsnoksági rendelet május 15-ével a dandárkötelek jelleget megszüntette és azt a 7. hadosztály sztyárcsnokságnak alárendelve ezredjellegűvé alakította át.

A Hadügyi Népbiztosság 14. (hadihajós) ügyosztálya a legnagyobb eréllyel látott hozzá a rendelkezésre álló harcegységek harckész állapotba való helyezéséhez. A hajók menetképességének biztosítása érdekében úgy a hadihajózás óbudai laktanya épületében elhelyezett műszaki üzem, mint az újpesti és óbudai hajógyárak legteljesebb kapacitása volt igénybevéve. Ennek megfelelően a „Leitha” és a „Maros” és a „Szamos” monitorok kétségbevonhatatlanul tüneményesen rövid idő alatt gépüzemi szempontból menetkész állapotba kerültek.

A tüzérségi felszerelés szükségsszerű pótlására a következő intézkedések történtek:

A „Szamos” monitoron beépítésre került 2 db 14. M. 10 cm-es táborig tarackcső és 2 db 5. M. 8 cm-es ágyúcső. Ezenkívül a hajón volt még 2 géppuska.

A „Leitha” monitoron beépítésre került 1 db 14. M. 10 cm-es tarackcső és 3 db 5. M. 8 cm-es ágyúcső. Ezenkívül a hajón volt még 3 géppuska.

Még érdekesebb volt a tüzérségi felszerelés megváltozása az őrsztyádokon. A „Pozsony” (korábban „Lachs”) és „Komárom” (korábban „Stör”) őrsztyádok megtartották változtatás nélkül a 7 cm-es egyes bölcsőben elhelyezett magasztornyú hajóágyúikat. Ugyanakkor a többi őrsztyád egyes és kettős bölcsőben elhelyezett 7 cm-es hajóágyúit kiépítették és négy őrsztyád tüzérségi felszerelés nélkül 5 géppuskával szereltetett fel. Minden őrsztyádon volt egy géppuskatorony, amelyből a felépítmények által képezett kevés holttérén kívül majdnem 360°-os körív volt pásztázható, míg a hajó orr-része irányában 2, a farrész felé 2 géppuska volt a fedélzet alatti tüzelőállásban, minden oldalra változatható kilövésel. A tüzelőállások szőcsőhálozattal voltak

összekötve a parancsnoki toronnyal, mint tűzvezető központtal. Kétségtelen, hogy a lövegeiktől megfosztott őrnaszádok lényegesen kevesebb tüzérőt képviseltek, mint eredetileg és további hátránynak mondható, hogy a csökkentett tüzérőhöz képest a hajótest nem volt kellően kihasználva és aránytalanul nagy célt mutatott. A nagyobb őrnaszádokon az 1200 lóerős turbinás, a kisebbeken a 650 lóerős dugattyús gépezem gépereje ugyancsak nem állott arányban az 5 géppuska tűzerejével. Mindennek következtében az a helyzet állott elő, hogy a világháború utolsó éveiben készült gőzüzemű „őrrjárónaszád”-ok (Patruillenboot) harcértéke alig volt nagyobb, mint a világháború előtt használt harmadrész tonnatartalmú őrnaszádoké (Wachboot).

Bár kétségtelen, hogy a Hadügyi Népbiztosság rendelkezése végrehajtott ez irányú intézkedések a vörös hadihajózás harcértékét csökkentették, a lövegek eltávolítására vonatkozó intézkedés magasabb szempontból mégis helyes volt. Az őrnaszádok kiszerelt ágyúira ugyanis a honvédó háború alatt elkészült és átlagon felüli kiváló eredményekkel működő páncélvonalatok számára volt szükség, amelyek felbecsülhetetlen értékű harceszközei voltak az 1919. évi honvédó háborúnak.

Végső eredményben a magyar oldalon maradt 6 őrnaszád közül eredeti fegyverzetét megtartva, mint „ágyúnaszád” kettő („Pozsony” és „Komárom”) került bevetésre, míg a többi négy („Csuka”, „Viza”, „Fogas”, „Compo”) mint géppuskás őrnaszádok teljesítettek hadiszolgálatot.

Amint erről⁴ már említés történt, május 19-én adta ki a Hadügyi Népbiztosság a Hadsereg Parancsnokság útján az egész Magyar Vörös Hadsereg szervezésével együtt a hadihajózás szervezését is. Ennek megfelelően a felsorolt parancsnokságok, csapatalakulások és intézetek a következők voltak:

1. *Magyar hadihajós főparancsnokság* hadműveleti szempontból a Hadsereg Parancsnokságnak, katonai közigazgatásilag a Hadügyi Népbiztosság 14. osztályának alárendelve. Előljáró parancsnoksága az összes hadihajós fegyvernemhez tartozó harcegységnek és köteléknek, a parti hadihajós alakulatoknak és az intézeteknek.

2. *Magyar hadihajóraj parancsnokság* közvetlenül alárendelve a Hadihajós Főparancsnokságnak. Az összes hajó harcegység közvetlenül intézkedő parancsnoksága. Érdekes, hogy külön őrnaszád- és monitor-osztag, vagy osztályparancsnokság nem került felállításra az általános haditengerészeti szokások szerint. Ez annyit jelentett, hogy ha két vagy több harcegység rövidebb, vagy hosszabb időre kikülönítve osztag (2 hajó), osztály (csoport) 3 vagy több hajóból álló köteléket képezett, úgy a kötelék parancsnoka a rangidős hajóparancsnok lett, vagyis a vörös hadihajózás szervezési viszonyai között a nagyobb hajó parancsnoka volt a kötelékparancsnok, kivéve, ha külön intézkedéssel mást rendeltek el.

3. *Magyar hadihajós hadtáp parancsnokság* közvetlenül a hadihajós főparancsnokság alá tartozott. Működése kiterjedt az óbudai kikötő-

ben álló fel nem szerelt, vagy felszerelés alatt álló egységekre, mindennemű hajózási szakanyag kezelésére és a kikötő belső rendjére.

4. *Magyar vízi repülő század*, egyben a Vörös Hadsereg 9. repülőszázada, 2 db. vízirepülőgéppel, telepítve a Csepel sziget északi csúcsán. Közvetlenül a Hadihajós Főparancsnokságnak alárendelve.

5. *Magyar akna és torpedó osztag* részeivel kikülönítve és telepítve a dunai és tiszai folyamszakaszoknál, a Hadihajós Főparancsnokságnak alárendelve.

6. *Hadihajós hírgyűjtő központ*, mint a Hadihajós Főparancsnokság hírközpontja. Szikratáviró és vezetőkes összeköttetésben a Hadsereg Parancsnoksággal és a Hadügyi Népbiztosság 14. osztállyal (hadihajós ügyek), a hadihajóraj parancsnoksággal és kötelekeivel, a folyami zárparancsnokságokkal, a kikülönített harcegységekkel és a kiképző és utánpótló alakulatok parancsnokságaival.

7. *Magyar hadihajós állomásparancsnokságok* elvben ott működtek, ahol hadihajós alakulatok állomásoztak, kizárólag a hadihajós alakulatokkal szemben állomásügyek intézésére. Beállításuk a szervezésbe a volt haditengerésztől átvett, indokolatlan elkülönülési igyekezet jelensége volt.

8. *Magyar hadihajós csapatparancsnokság* a hadihajós kiképző és utánpótló alakulatainak parancsnoksága volt és irányította a szakmai (tűzér-géppuskás, kormányos, aknász, torpedós, hajógépész, szikratávirós, fedélzeti stb.) iskolák elméleti és gyakorlati kiképzését. Közvetlen és az állományvezetést végző szerve volt a „nyilvántartó iroda” és a „toborzó iroda”. Az utánpótlásként tekintetbe jövő legénység elosztását, az újonckiképzés szabályozását és a kiképzés tematikáját a „kiképzési előadó” irányította. Az ide tartozó „Hadihajós gazdasági hivatal” a hadihajós fegyvernem végrehajtó gazdaszat közigazgatási (hadtáp) intézete volt.

9. *Magyar hadihajós műszaki hivatal* a Hadügyi Népbiztosságnak (14. osztály), annak irányítása mellett tartozott a Hadihajós Csapatparancsnokság alá. Hatásköre kiterjedt a folyami harcegységek és az összes vízijárművek, hajógép- és felszerelési munkálatainak irányítására és végrehajtására, valamint az akna- és torpedóanyag kezelésére, tervezésére, gyártás ellenőrzésére és a műszaki és üzemanyag-szükséglet biztosítására.

A Magyar Hadügyi Népbiztosság 14. (hadihajós) osztály szervezetebe tartozott:

a *személyzeti osztály*, a tiszti beosztási és kiképzési ügyekben és a *hadbiztosítási osztály*, a fegyverzet, lőszer, úszóanyag, ruházat, felszerelés, üzemanyag stb. szükségletnek népbiztosi (miniszteriális) intézésére és az anyagellátó szolgálatnak a Vörös Hadsereg anyagi szolgálatával összhangban való intézésére. A Hadsereg Parancsnokság és a Hadügyi Népbiztosság irattárából megállapítható, hogy magasabb vezetési hatáskörök az egész honvédő háború folyamán és a proletárdiktatúra permanens forradalmi állapotának megfelelően nem voltak mereven kialakulva és a hadművelati, szervezési és anyagi hatáskörök határvonalai elhalványultak, vagy összeolvadtak. Mindezek a kisebb,

átmeneti nehézségekben megnyilvánuló kedvezőtlen jelenségek valószínűleg eltörpülnek azokhoz az eredményekhez képest, amelyeket a Vörös Hadsereg és ezen belül a hadihajózás a honvédő háború folyamán a többszörös túlerővel szemben elért.

A fenti szervezés mellett feltétlenül korszerű megoldásnak kell mondani, hogy ebben az időszakban (1919) a vízirepülő alakulat már be volt állítva a Magyar Vörös Hadsereg hajórajának szervezésébe. A helyes szervezési megoldást kiegészítette a gyakorlatban jól működő gyakorlati alkalmazás, amely által a vörös hadihajózás hadművelleti feladatait külső támogatás nélkül is végre tudta hajtani. A honvédő háború folyamán a Hadsereg Parancsnokság egy pillanatra sem feledkezett meg arról a veszélyről, amely a túlerejű ellenséges folyami erők révén a Tanácsköztársaság fővárosát fenyegette és éppen ezért az ellenséges folyami helyzetet minden időben a leg gondosabb légi felderítéssel ellenőrizte.

Ez az elfogadott és helyesen alkalmazott elv érvényesült abban a hadseregparancsnoksági rendeletben, amelyet illetékességéből úgy a Hadihajós Főparancsnokság, mint a Hadügyi Népbiztosság 14., 37. és 62. osztálya megkapott a következő szöveggel:

„A vízirepülő osztag a Dunaórség kiegészítő részét képezi és mint ilyen, minden szempontból a Hadihajós Főparancsnokságnak van alárendelve. Műszaki igényléseket a Hadügyi Népbiztosság 37. osztályánál, fegyver- és lőszerigényléseket a Hüb. 62. osztályánál kell benyújtani, amelyek azt a legmesszebbmenően támogassák. Feladata a Duna vonalát naponta Baja és Apatin között mindkét part mellett a lehető legnagyobb szélességben felderíteni. A gép leszállása után a felderítés eredményét közvetlenül ide azonnal jelentse. Továbbá minden jelentést adjon le nevezett osztag ide a repülésre kész gépek számáról, pilótákról és a megfigyelőkről.⁵

Nem vonható kétségbe, hogy a vörös hadihajózás részleteiben ismertetett szervezési rendelete sok helyes megoldást is tartalmazott. Érdekes mindezzel szemben a Hadseregparancsnokság május 20-i véleménye, amely megállapítja, hogy a kiadott új szervezés „nevetséges nagy keretekben mozog”, mert „egy kis dunai flottillácška miatt nem indokolt oly nagy apparátusnak a felállítása”. Nem lehet megállapítani, hogy a Hadsereg Parancsnokság részéről a fenti értékelés név szerint kitől származik, de el kell ismerni annak logikus voltát. Tény, hogy a részleteiben ismertetett szervezési megoldás pontos és indokolatlan kicsinyített másolata volt a cs. és kir. haditengerészet szervezésének. Ennek megfelelő volt a nagybani, tengeri viszonyok között is erősen vitatható volt, méginkább eltúlzott és aránytalan volt a Dunán, az összezsugorított véderő viszonyai között. A szervezésben kiadott részletek kidolgozása viszont kivétel nélkül volt cs. és kir. haditengerész tisztektől származott, akik mindent megtettek annak érdekében, hogy a megszokott szervezés mellett saját személyi és érvényesülési érdekeik biztosítva legyenek és emellett — amint ez hónapokon belül

⁵ HIL. VHP. 519/11. sz. rendelete.

a legtragikusabb módon beigazolódtott — nem a honvédő háború sikerét tekintették döntő szempontnak, hanem annak ellenkezőjét. Így szerveződött meg egy hatalmas vízfej, jóval túlméretezve az alig néhány harcegységből álló „flottillácska” szervezetén. Ez az aránytalanság a június 24-i, később ismertetett ellenforradalmi szereplés után, amikor a harcegységek zöme áruló módon az ellenséges oldalra állt át, mégjobban megnövekedett.

Nagyrészt ezek voltak a legérdekesebb problémák, amelyek a vörös hadihajózás megszervezése, felállítása körül felmerültek. Nem kétséges, hogy már ezeknél is kezdettől fogva érezte hatását két legfontosabb tényező. Egyik a parancsnoki beosztásokban működő volt cs. és kir. haditengerésztisztek szabotálási, később ellenforradalmi hazaáruló tevékenysége és mindezzel szemben a legénység forradalmi osztályöntudatos politikai meggyőződése, hűsége, köteleességteljesítése és igyekezete, melynek eredményeit az előbbi tényezők erősen korlátozták. Majdnem csodálatosnak lehet mondani, hogy ezek között a kedvezőtlen körülmények között a vörös dunai hajóraj képes volt elérni átlagon felüli kiváló hadművelési és harcászati teljesítményeit.

II.

A Magyar Tanácsköztársaság vörös dunai hajórajának harcai

Az 1919. évi honvédő háború folyamán az első folyami hadművelési tevékenység már korán, a legelső harci érintkezések során megkezdődött. Az ebbeli harci alkalmazás védő jellegű folyami akna-tevékenység volt. Alkalmazásukra nyilvánvalóan azért került sor, mert a szövetséges imperialista hatalmak részére a fegyverszüneti szerződés értelmében kiszolgáltatott nagy harciértékű monitorok a hadihajózási egyensúlyi helyzetet erősen az ellenségként fellépő hatalmak oldalára helyezték át. Eltekintve attól, hogy a fegyverszüneti szerződés értelmében a volt cs. és kir. dunai hajóraj monitorjai jugoszláv, illetve román kézbe kerültek, az ellenségeskedés megindulásakor számolni kellett még a román részről a régi román dunai hajóraj magvát alkotó 6 monitorral és 10 őrnaszáddal, valamint az angol vöröstengeri hajóraj Dunára irányított monitorjaival és kisebb harcegységeivel. Egyébként a Dunára tekintetbe jövő „Glowworm” monitor típus, amelynek két kéménye nem egymás mögött, hanem egymás mellett állott, kifejezetten a Szuezi-csatorna környékén lázongó arab törzsek ellen épült és majdnem teljesen páncélozatlan volt. Harciértékük alapja a hajó elő- és farrészen féltornyokban álló 15 cm-es hosszúcsövű hajóágyúik voltak, amelyek dunai viszonyok között is tekintélyes tüzéret jelentettek. Kisebb őrnaszádjaik, hasonlóan a Dunán időnként felbukkanó francia naszádokhoz, fatestű tengeralattjáró-üldözők voltak, a naszádok elején és hátsó részén egy-egy 47 mm-es, a franciáknál 52 mm-es gyorstüzelő ágyúval felszerelve.

A komoly túlerőt jelentő ellenség ellen a Dunán Dunapentelénél és Uszodnál, majd később a Tiszán Szentés alatt 1 km-re délre kettős

vonalú aknazár létesítését rendelték el. Az erre vonatkozó parancsot a Hadügyi Népbiztosság adta ki.⁶

Míndezek ellen az ellenséges harcegységek ellen az elrendelt védelmi intézkedések indokoltsága napokon belül bebizonyosodott. Már április 6-án reggel jelentette az uszodi aknazár parancsnoka, hogy a „Gizella” személygőzös és a „Barsch” őrnaszád, mindkettő hatalmas angol lobogók alatt Uszod alatt megjelentek. A partról kapott figyelmeztetőre mindkét hajó lehorgonyzott. Két angol tiszt a hajóról a partra szállt és közölte, hogy a Budapestről kapott értesülés szerint a dunai hajózás szabad és mint állomáshajók útjukat folytatni akarják. Az angol közlés puhatolózó jellegű volt és a Tanácsköztársaság kormányának egy korábbi közlésén alapult, semmiesetre sem jelentette azonban azt, hogy harcegységek számára is szabad a közlekedés, vagy mint azt a „Gizella” személyhajó jelenléte bizonyította, az ellenséges csapatszállítás lehetővé lesz téve. Arra az értesítésre, hogy a Dunán aknazár van kirakva, a „Barsch” őrnaszád Bajára visszafordult. A „Gizella” gőzös a helyszínen akarta bevárni a Tanácskormány további intézkedését, amely később valóban megérkezett és azt a közlést tartalmazta, hogy különböző fennálló nehézségek miatt a Duna szabadabbá tétele később fog megtörténni.⁷

Közben a Dunán végbemenő és megállapított ellenséges folyamierő mozdulatok nem a kifektetett aknazár felszedését, hanem ellenkezőleg, azok fenntartását és megerősítését tették indokolttá. Április 16-án megindult román részről az intervenciós csapatok támadása, amelyhez csakhamar a cseh és részben francia burzsoá csapatok is csatlakoztak.⁸

Az április hónap előző hetei viszonylagos nyugalomban múltak el. Ez alatt a Magyar Vörös Hadsereggel együtt erősen előrehaladt a vörös hadihajózás harckész állapotba való helyezése is.

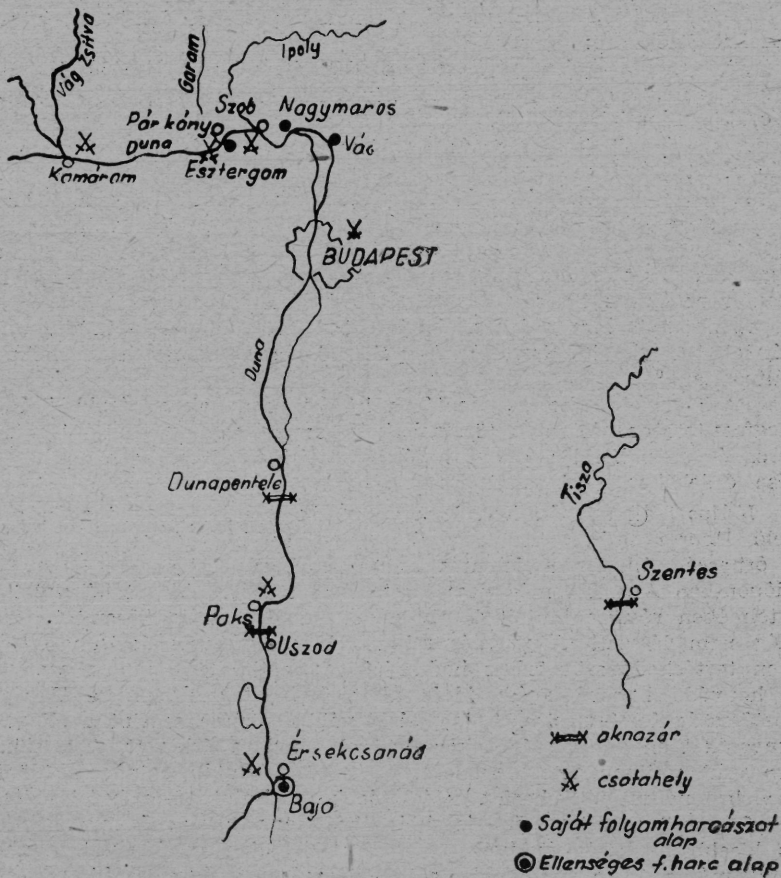
Az erősödő folyamierő tevékenységről a Délvidéki Direktórium május 4-én az alábbi jelentést küldte a Hadügyi Népbiztosságnak: „Jelenleg Baján 5 monitor van állandó készenlétben és egy angol futárcirkáló (feltételezhetően tengeralattjáró-üldöző naszád), ezen két 8 cm-es hajóágyú van, természetesen megfelelő municiókészlettel, illetve 200 db löveggel (helyesen: lövedékkel). A monitorok neve: „Száva”, „Enna”, „Körös”, „Kinizsi” (ilyen nevű monitor egy oldalon sem volt, nyilván téves megállapítás) és a „Barsch” (utóbbi nem monitor, hanem őrnaszád). Minden monitoron van 2 db 8 cm-es, 3 db 12 cm-es ágyú (teljesen téves adatok), hasznavehetetlenek, mert verschlussuk (lövegzáraik) hiányoznak, csakis a 6 db 5 cm-es, (helyesen 47 mm-es) gyorstüzelő ágyút tudják esetleges támadások alkalmával használni. Minden egyes hajón 700 löveg (helyesen: lövedék) van készenlétben. Azonkívül minden monitor fel van szerelve szikratávíróval és 3 géppuskával. A flotta parancsnoka egy angol admirális.⁹

⁶ Hadügyi Népbiztosság 429/1919.

⁷ Hadügyi Népbiztosság összefoglaló helyzetjelentése 1919. IV. 6.

⁸ Hadtörténelem (Jegyzet) III. I. Fejezet. 15. old.

⁹ HIL. VHP. Délvidéki direktórium 845/b. 1919.

Az 1919 évi honvéddő háború folyami harci eseményei

Maga a jelentés sok érthetetlen tüzéségi adatot tartalmaz, feltételezhetően jószándékú, de hozzá nem értők közlései alapján.

Május 7-én a Hadsereg Parancsnokság „Összefoglaló helyzetjelentése” a hadihajózásra vonatkozólag a következőket tartalmazta:

„M megbízható forrásból nyert értesülés szerint Bajára román monitorok érkeztek, úgy hogy ott jelenleg összesen 10 állomásozik.”

A Hadihajós Főparancsnokság ezen a napon este 6 h-kor a következőket jelentette:

„A „Csuka” (őrnaszád) tegnap délután végzett kazán- és állópróbája minden különösebb esemény nélkül folyt le. Ma délután 1 óraker főpróbára indult.

A „Szamos” (monitor) és a „Komárom” (ágyúnaszád) kazán- és állópróbát végzett.

A „Pozsony” (ágyúnaszád) Nagymarosról jelenti, hogy a tegnapi napon az ellenség az Ipoly torkolatánál erős mozgásban volt. Az őrnaszád (helyesen ágyúnaszád) szigorított őrszolgálatot tartottak. (Ez az állapot a menetszolgálatnál magasabb fokú harcalkészültséget jelent, amikor az összes tüzesczközök fele tűzkész állapotban van.)

A „Fogas” őrnaszád ma délelőtt Paksról Budapestre indult, ahol készleteit fogja kiegészíteni. A paksi folyamvédvonalnál a helyzet változatlan.¹⁰

Az ismertetett helyzetjelentések hű képet adnak a jószándékú és megfeszített erővel folyó törekvésekről, amely a Magyar Vörös Hadsereg és ezen belül a dunai hajóraj harcképes állapotba való helyezése érdekében végbement.

Május 8-án a győri ker. Parancsnokság jelentette a Gödöllőn székelő Hadsereg Parancsnokságnak, hogy Hainburgnál 1 monitor és 5 őrnaszád áll. Ez a jelentés annál érthetlenebb, mert ebben az időpontban Ausztria még nem kapta meg a Párizs-körül békekötések értelmében részére kiutalt 4 őrnaszádot, tehát osztrák folyami hajóraj még nem létezett. A jelentés minden bizonnyal osztrák Duna-szakaszon tartózkodó szövetséges hadihajókra vonatkozik, amelyek azonban a honvédő háború egész ideje alatt óvakodtak átlépni a Tanácsköztársaság felségvizeire. A jelentés további közlése szerint a „Fogas” őrnaszád 7-én délután 4 óraker Paksról Óbudára érkezett. A „Csuka” őrnaszád próbamenete ugyanezen a napon délután minden különös esemény nélkül jól sikerült és javítási munkálatai 10-re befejeződtek. A „Szamos” monitor gőz- és állópróbája egy kazáncső megrepedése és kisebb hibák kivételével ugyancsak jól sikerült. Javítási munkálatai május 16-ra befejeződnek. A „Komárom” ágyúnaszád gőz- és állópróbája jól sikerült. Két nap múlva próbamenetre fog kifutni. A Hadihajós Főparancsnokság rádióállomása elkészült és üzemét megkezdte. Hatótávolsága 300 km.¹¹ Ugyanezen a napon a Hadsereg Parancsnokság azt a jelentést kapta, hogy a „Compo” őrnaszád paksi jelentése szerint ott nincs semmi újság. „Komárom” ágyúnaszád azt

¹⁰ HIL. VHP. V. 7. Összefoglaló helyzetjelentés.

¹¹ Hadihajós Főparancsnokság helyzetjelentése V. 8. 9 h.

jelenterte, hogy az Ipolynál csend van. Jelentették továbbá még, hogy a „Baja” aknakeresőt ezen a napon szolgálatba helyezték.

A néhány napon belüli helyzetre vonatkozó jelentések kiértékeléséből áttekinthető a dunai folyamierők helyzet úgy a saját, mint az ellenséges erőviszonyokra vonatkozólag. Ellenséges részről megállapítható az erőösszpontosításra vonatkozó igyekezet, közvetlenül a magyar demarkációs vonal alatti folyamszakaszon. Amikor pedig ennek megerősítésére angol monitorok is elindultak Brailából, a honi vizeken állomásozó román monitorok harcértékének tekintetbevételével, nyilvánvaló, hogy a szövetségesek számszerű és harcértékfölényük mellett is tartottak a magyar vörös dunai hajóraj támadásától, amelyvel szemben mindvégig nem akartak támadólagosan, vagy kezdeményezően fellépni.

A Vörös Hadsereg Parancsnokság helyesen értékelve a saját és a szembenálló folyamierők lehetőségeit, igyekezett a védekezési jellegű aknazárak biztosítása mellett a fellépő ellenséges folyami erők ellen támadó jellegű lehetőségeket is biztosítani. Ennek megfelelően május 8-án a harcegységek parancsot kaptak arra, hogy angol vagy bármely más idegen lobogó alatt támadó harcegységek ellen sodoraknatámadást hajtsanak végre.¹²

Érdekes adat áll rendelkezésre május 9-ről arra vonatkozólag, hogy Baján a szövetséges dunai hajóraj előretolt harcászati alapján a túlerőben levő ellenséges monitorok nem érezték magukat biztonságban. Kizárólag a folyami harcászati alap (bázis) biztosítására meglepetésszerű ellenséges támadások ellen szolgált egy 6 aknából álló aknazár a bajai híd felett, melynek létezését „bizalmi egyén”-ek jelentték a Hadsereg Parancsnokságnak.¹³

A Tanácsköztársaság és a Magyar Vörös Hadsereg Parancsnoksága a honvédő háború minden nehézsége között sem feledkezett meg arról, hogy a Dunán való szabad kereskedelmi hajózás útvonalát személyi forgalom és főleg élelmiszerszállítás érdekében minden helyzetben biztosítsa. Így a Vácon állomásozott 1. dandár parancsnokság, amely a maga védelmi szakaszán a határbiztosítást is ellátta, megkapta az értesítést arra vonatkozólag, hogy Budapest és Dömös között megindul a hajóközlekedés.¹⁴ Ennek jelentősége annál figyelemreméltóbb, mert az Ipoly torkolatánál levő demarkációs vonal alig valamivel több, mint 10 km-re volt a hajóforgalom végállomásként kijelölt Dömös hajóállomástól.

Az ismertetett általános helyzetből megérthető, hogy a vörös hadihajózás hadművelleti alkalmazási lehetőségeit déli irányban a szembenálló túlerejű szövetséges hajóraj erősen korlátozta, illetve védekezésre kényszerítette. Így ennek megfelelően komolyabb arányú és a fegyvernem sajátosságainak megfelelő alkalmazásra csak az északi dunai arcvonalon volt lehetőség.

¹² HIL. VHP. 510/8. hdm. sz.

¹³ HIL. VHP. 609/4. sz. távirat.

¹⁴ HIL. VHP. 510/7. hdm. sz.

Május 10-én a harci mozgás és a felderítő tevékenység a Duna balpartján, az Ipoly-torkolat környékén megélénkült. Az északi arcvonalnak a Dunára támaszkodó szárnyán küzdő magyar vörös hadosztály, illetve az ennek kötelékébe tartozó 1. dandár ezen a napon kapott támadási parancsa a következőket tartalmazta: „A támadás célja az ellenséges front áttörése Losonc irányában, hogy az ellenségnek az Ipoly mögött álló arcvonala felsodortassék és meginogjon. A támadás végrehajtásánál a dunaparti támadási sávban előnyomuló vörös zászlóaljakat a dunai hajóraj harcegségei, tüzérségi és géppuska oldalazó tűzzel támogatassák. A délelőtt 10 órakor kiadott jelentés szerint a „Pozsony” ágyúaszád változatlan helyzetről tett jelentést, miközben előretörését a Dunán Esztergomig ellenséges behatás nélkül hajtotta végre. Visszafelé menetben a hajó Garamkövesdtől nyugatra erős géppuskatűzetet kapott, amely egészen az Ipoly-torkolatig tartott. Az ágyúaszád a tüzet ágyú- és géppuskatűzzel viszonzta.¹⁵

Május 11-én arról történik közlés, hogy az Ipoly-torkolatnál a „Pozsony” ágyúaszád elleni tűzharc során Szobon a polgári lakosság közül kilencen és két vörösr megsebesültek. Egy ember meghalt.¹⁶ A harcok megélénkülése tűnik ki ezen a napon is kiadott jelentésből, amely ugyancsak a „Pozsony” ágyúaszád felderítő járőrmenetét jelenti, amikor is ellenséges géppuskatűzetet kapott, amelyet a hajó tüzérségi és géppuskatűzéssel viszonzott.

Az északi arcvonalon megélénkült harci események miatt megindult a vörös hadihajós harcegségek összpontosítása a felső Dunaszakaszon. Ennek során történik jelentés arról, hogy a „Csuka” őrnaszád Nagymarosra megérkezett.¹⁷ Nagymaros, amint erről a továbbiakban említés történik, ismételten szolgált átmeneti harcászati alapul, az Ipoly torkolata körül működő harcegségek számára. Az Ipoly-torkolat környékén a Dunára támaszkodó arcvonal harcainak a folyóról való tűztámogatása egyébként is iskolapéldájául szolgál a folyami harcegségek előnyös alkalmazására a vízfolyással párhuzamos irányban folyó harcok mellett. A vörös hadihajózás harcegségeinek ebbeli közreműködése eredményességét úgy a saját, mint az ellenséges hadvezetőség részéről a legmesszebbmenően elismerték.

A déli arcvonalon fokozódó hadművelati tevékenység mindvégig erőösszpontosítási jellegű volt, míg az északi arcvonalon bevetett folyami harcegségek alkalmazása leghatározottabban mozgó hadművelati jellegű volt. A parti csapatokkal való együttműködés szorosabbá tétele érdekében a „Pozsony” ágyúaszádot és a „Csuka” őrnaszádot május 12-én közvetlenül a szárnyával a Dunára támaszkodó 3. hadosztály kötelékébe tartozó 1. dandár parancsnokságnak rendelték alá, állandó állomáshelyül és harcászati alapul Nagymarost jelölték ki.¹⁸ Az erre vonatkozó parancsot a 3. hadosztály parancsnokság és Kor-

¹⁵ Hadihajós helyzetjelentés V. 10.

¹⁶ 3. hadosztály parancsnokság 86/a. 14. hdm. jelentése.

¹⁷ 3. hadosztály parancsnokság 87/a. sz. jelentése.

¹⁸ HLL. VHP. 512/14. sz. rendelet.

panis őrnaszádparancsnok, mint csoportparancsnok megkapta. Az északi arcvonal megélénkülő harcaira vonatkozóan május 13-án kiadott sajtóközlésben említés történik arról, hogy az Ipoly-torkolatnál (Szob fölött) a „Pozsony” ágyúnaszadunk egy ellenséges géppuskás századot visszavonulásra kényszerített.¹⁹ Ez a hír annál is inkább érdekes, mert nincs kétség arra vonatkozólag, hogy a Dunapartra állásba rendelt cseh géppuskás század feladata az volt, hogy a vörös dunai hajóraj harc-egységeinek előretörését Esztergom felé megakadályozza. A „Pozsony” ágyúnaszad eredményes bevetése ez alkalommal huzamosabb idejű kellett hogy legyen, mert a Gödöllőre küldött jelentés szerint a hajó csak két nap múltával helyezte kilátásba visszatérését a nagymarosi harcászati alapra.²⁰

A Magyar Tanácsköztársaság honvédó háborújának általános hadműveleti helyzete május közepére az északi arcvonalon támadó hadműveletek megkezdését tette lehetővé. Míg Győr és Esztergom között nagyjában a Duna képezte az arcvonalat, a Duna balpartján a támadás nagyjában a Sátoraljaújhely—Miskolc, észak Salgótarján északi vonalat érte el, míg az arcvonal Dunára támaszkodó balszárnyát képező 3. hadosztály Esztergomtől nyugatra csatlakozott a dunamenti arcvonalhoz. Ennek a hadosztálynak a kötelékébe tartozó 1. dandár közvetlenül a partmenti sávban nyomult előre Párkány felé. Ezeket a partmenti hadműveleteket kellett a vörös dunai hajórajnak a Dunáról támogatni.

Május 25-én a Hadsereg Parancsnokság Hughes útján kiadott egy támadási intézkedést, az északi arcvonalon nagyobbszabású hadművelet végrehajtására.²¹ A támadási előkészületek befejezetlensége miatt utóbb a hadműveletek megkezdését a Hadsereg Parancsnokság 27-ről 29-re halasztotta el.²²

A folyami harc-egységeknek Nagymarosra történt irányítása összhangban állott a Hadsereg Parancsnokság támadási tervével, melynek kiindulási pontja az Ipoly mögötti arcvonal volt és amelyhez Nagymaroson volt szükséges berendezni a harcászati alapot. Ugyanezen a napon a „Szamos” monitor, most már kötelékben a „Fogas” őrnaszáddal Vácra irányított.²³ Nyilvánvaló, hogy a „Szamos” és „Fogas” csoport áthelyezése a Nagymaros—Vác-i Dunaszakasza összefüggésben állott az északi arcvonalon tervezett általános támadással.

Végül is május 30-a volt a Magyar Vörös Hadsereg támadásának kezdeti napja. A támadás elhatározásához a Hadsereg Parancsnokság részéről a moskolc—ózdai vonalon elért sikerek szolgáltak, amelyek bebizonyították a Magyar Vörös Hadsereg fölényét a cseh burzsoá hadsereggel szemben. A támadás időpontját a Hadsereg Parancsnokság külpolitikai szempontból is helyesen választotta meg, mert a kis entente államok egymás közötti ellentétén kívül erősen érezte

¹⁹ HIL. VHP. 513/1. a. sz. közlés.

²⁰ 3. hadosztály parancsnokság 88/a. 16. sz. jelentése.

²¹ HIL. VHP. Hadműveleti Napló V. 25.

²² HIL. VHP. 256/8. hdm. Hughes-közlés.

²³ HIL. VHP. 526/2. hdm. Távirat.

hatását a román arcvonalon a Szovjetunió részéről, a Magyar Vörös Hadsereg tehermentesítésére indított támadás, amely miatt a román csapatok tekintélyes részét a besszarábiai arcvonal megerősítésére kellett átszállítani. Stromfeld, a Vörös Hadsereg vezérkari főnöke kiváló ügyességgel használta ki a kínálkozó alkalmas helyzetet a támadó hadműveletek megindítására az északi arcvonalon.

A tervezett támadás főiránya Kassa volt, mint a legmegfelelőbb előnyomulási cél az ukrainai szovjet arcvonal felé. A támadás további tervei szerint a Magyar Vörös Hadsereg csapatai átkelve a Tiszán, kiterjesztették volna támadásukat a román hadsereg felé is.²⁴

A Hadsereg Parancsnokság az általános támadásra vonatkozó hadműveleti intézkedést „Irányelvek a legközelebbi hadműveletekre” cím alatt május 27-én adta ki, az egész 2501 km széles arcvonalon, a támadás napjával május 30-át határozva meg.

A Hadsereg Parancsnokság külön intézkedései a támadásban részt vevő folyami harc egységek részére a következőket tartalmazta:

„A III. hadtest és a 3. hadosztály délelőtt 9 h-kor Rimaszombat és Losonc felé kezdik meg az előnyomulást. Az 1. dandár ezen akció alatt az Ipoly vonalát figyeli meg és erős felderítő különítményeket küld előre Korpona és Léva irányában. A Hadihajós Főparancsnokság demonstráció céljából a „Szamos” monitorral és a „Komárom” ágyúnaszáddal az ellenségnek az Ipoly torkolatánál a Dunára támaszkodó szárnyát támadja meg és hatásos ágyútűzzel visszavonulásra kényszeríti. A csoport parancsnoka utasítandó, hogy közelebbi részletek megbeszélése végett jelentkezzen az 1. dandárparancsnokságnál. Az akció után mindkét hajóegység Nagymaroson marad állomáson és az 1. dandárparancsnoksággal egyetértőleg, amelynek alárendeltetik, átveszi az őrszolgálatot a demarkációs vonal mentén.”²⁵

A tervezett támadással kapcsolatban a Hadsereg Parancsnokság utasította a Hadihajós Főparancsnokságot, hogy a holt napi vállalkozásban a vízi repülőszázad is vegyen részt, feladatul tűzve a repülők számára, hogy az Ipoly mentén álló cseh burzsoá csapatokat géppuskatűzzel és bombákkal támadja meg.²⁶

A támadási terv végrehajtásának elhalasztásával kapcsolatban a Hadsereg Parancsnokság május 28-án Hughes útján utasította a Hadihajós Főparancsnokságot, hogy az Ipoly-torkolat körül tervezett támadás időpontja véglegesen május 30. reggel 6 óra.²⁷

Az általános támadás a jelzett időben megindult. A balszárnyával a Dunára támaszkodó arcvonalon a III. hadtest balszárnyához csatlakozott az ismét önállóvá vált 5. hadosztály, azzal a feladattal, hogy lekötve a vele szembenálló cseh erőket, Rimaszombat irányában törjön előre. Az ehhez csatlakozó 3. hadosztálynak Losonc—Zólyom, az 1.

²⁴ Hadtörténelem (Jegyzet) III, 4. Fejezet. 50. old.

²⁵ HIL. VHP. 528/8. hdm. rendelet.

²⁶ HIL. VHP. 628/10. hdm. sz. rendelet.

²⁷ HIL. VHP. 528/13. hdm. sz. rendelet.

dandárnak pedig a folyami hajórajtól támogatva Párkány felé kellett előretörni.²⁸

A hadműveleti helyzetről az 1. dandárparancsnokság a Hadsereg Parancsnokságnak 30-án 10 h 20'-kor a következőket jelentette:

„Helyzetjelentés 1919. május 30. del. 9 h.

.....
.....

Ballasagyarmati csoport elérte Kürtpusztá—Pörténytől északra cote 22—Kacskovics pusztá—cote 154 trig—258 trig—260 cote 266—Illési pusztá—Kővár—Nagyszalomia vonalat. Drégelypalánki csoportnál a támadás Hídvég és Ipolyságon megakadt. A Börzsöny-szakaszban csapataink átlépték az Ipolyt. Szobról másfél század elérte Garamkövesdet. Egy század Szalka felé támad. A Dunaflozilla Párkány felé előnyomulóban. Zsákmány összesen 4 ágyú, több géppuska, 1 fényszóró (60 cm). A foglyok száma eddig még nem volt pontosan megállapítható.²⁹

Ezen a napon ugyanezekről a harcokról a Hadihajós Főparancsnokság 11 h 30'-kor a következőket jelentette:

„Ma reggel 1 h 30'-kor a „Szamos” monitor, valamint a „Komárom” és „Fogas” őrnaszádok a Hadsereg Parancsnokság által elrendelt akcióhoz Nagymarosról kifutottak. Szentgyörgymezőnél támogatták az átkelést a Garamon, azután Esztergomba mentek. Párkánynál tüzérség nincs felállítva. 8 h-kor a „Szamos”, „Komárom” és „Fogas” Esztergomnál a cseh állásokat tűz alatt tartják.”³⁰

A folyami hajóraj támogató közreműködését a Hadsereg Parancsnokság a Hadihajós Főparancsnokságnak ezen a napon Hughes-táviratban a következő szöveggel ismerte el: „Csehszlovák arcvonal: Ma délelőtt az Ipoly-torkolat és a Tisza között csapataink tervszerű hadműveleteiket megkezdték. A támadásban a dunai hajórajunk egységei és személyzete kiváló részt vettek.”³¹ Ezzel egyidejűleg, a Hadihajós Főparancsnokság, helyesen számolt a folyami fegyvernem inkább alkalmi, mint állandó jellegű bevetési harci alkalmazási sajátosságai-val. Ez a körülmény tette szükségessé a dunai hajóraj átmeneti kivonását az arcvonalból. Az erre vonatkozóan kiadott rendelet szerint „Dunahajóraj egy a Hadihajós Főparancsnokság által kijelölendő egység kivételével, amely Vácot az V. hadtestparancsnokság rendelkezésére hagyandó, azonnal Budapestre az óbudai kikötőbe vonandó vissza, ahol karbahelyezési munkálatokat hajtsa végre.”³²

Fenti intézkedésekből megállapítható, hogy a május 30-án megindult támadásnál a folyami hajóraj alkalmazása teljesen megfelelt a követelményeknek. Jelentősége a mozgó háborúban a folyóvízzel párhuzamosan folyó hadműveleteknél és a szárnyak biztosításánál és a támadó parti részek előnyomulásánál a helyi tűzoltalom biztosítása

²⁸ Hadtörténelem (Jegyzet) III. 52. old.

²⁹ HIL. 1. dandárparancsnokság 530/1. hdm. jelentés.

³⁰ HIL. Hadihajós Főparancsnokság 530/1919. sz. Br.

³¹ HIL. VHP. 530/2. hdm.

³² HIL. Hadihajós Főparancsnokság 530/4. Br.

által igen nagy volt, amelyet a hadvezetőség is méltányolt és elismert. A harcsebségeknek a harci bevetések utáni hátravonása viszont teljesen indokoltnak volt mondható, hogy a találatok által keletkezett sérüléseket kijavítsák és az üzemanyag és lőszerkészlet kiegészítése után a hajók ismét harci bevetésre alkalmasak legyenek.

A május 30-i csatának sikereit Esztergomból a politikai megbízott is jelentette a gödöllői Hadseregparancsnokságnak a következő szöveggel: „Párkányánát reggel 1/27-kor ma elfoglalta 250 vörösőr és 300 főnyi vöröskatona. Három monitor (helyesen 1 monitor, 1 ágyúnaszád és 1 őrnaszád) egész éjjel tüzérségi előkészítést végzett. Sürgősen kérek lőszerutánpótlást.”³³

Május 31-én a Hadsereg Parancsnokság az előző napok hadművelési eredményei alapján elrendelte a nagymarosi, illetve a váci harcászati alapok előbbrehozását, Esztergomba. Ennek az előnyös kihatású intézkedésnek az volt az előfeltétele, hogy a tervezett harcászati alap helyén mindkét ellentétes part saját kézben legyen, mely követelmény a hadihelyzet alakulása révén teljesítve volt. A rendelkezés szövege: „Tekintettel a párkányi eseményekre (t. i., hogy az 1. dandár elfoglalta), az egész hajóraj, kivéve a déli demarkációs vonalon álló egységeket, Esztergomba irányítandók az 1. dandár rendelkezésére.”³⁴

Érthető, hogy a harcászati alap áthelyezésével kapcsolatos mozgások felkeltették a cseh folyammegfigyelő szolgálat figyelmét és kiváltották az ellenségeskedések megkezdését. Ezen a napon a Hadihajós Főparancsnokság helyzetjelentése a következőket mondja: „A csehek este 8 h 30'-kor két ágyúval tűz alá vették Esztergomot.” A „Szamos” monitor parancsot kapott, hogy hajnalban a cseh ütegeket fogja tűz alá. A vörös dunai hajórajunk tüzérségi támadása eredményes volt. Július 1-én a Hadihajós Főparancsnokság délelőtt 10 h-kor a következőket jelentette: „A „Szamos” monitor és a „Compo” őrnaszád egész éjjel lötték a párkányánai terepet. A csehek egy ideig tartották magukat, de ma reggel 9 h-kor kiűritették Párkányt. A „Szamos” és a „Compo” üzemanyag és lőszerpótlás végett ma éjjel befutottak.”³⁵

A folyami harcsebségeink várakozáson felüli sikeres szereplése indította a Hadsereg Parancsnokságot arra, hogy a Hadihajós Főparancsnokság részére a következő rendeletet adja ki: „Maros” és „Leitha” (a továbbiakban helyes magyar elnevezéssel „Lajta”) menetképesé tételét a legnagyobb eréllyel siettetni. A hajókra holnap kora hajnalban nagy szükség van. Legalább egyiket okvetlenül még ma útnak indítani. Egy rádióval felszerelt őrnaszádot azonnal Vácra küldeni, hogy onnan 1. dandár parancsait közvetítse. Őrnaszád további intézkedésig Vácon marad.”³⁶

A Hadsereg Parancsnokság június 1-én kiadott sajtójelentése a következőket mondja: „A Dunától egész a Hernádig álló összes cseh

³³ HIL. VHP. 530/164. 1919. sz.

³⁴ HIL. VHP. Hadművelési napló 531/8. sz.

³⁵ Hadihajós Főparancsnokság jelentése 601/d. e. 10 h.

³⁶ HIL. VHP. 601/11. hdm. sz.

erőket szárazföldi, vízi és légi erőink vállvetett, összeműködéssel az egész arcvonalon megverték. Győzelmes csapataink üldözik a hátráló ellenséget.”³⁷ A vörös hadihajózás sikeres harcai csak a bevezető hadműveleteihez tartoztak a Hadsereg Parancsnokság támadási tervének. A további szándékolt hadműveleti alkalmazásnak megfelelően az anyagi ellátás biztosítására a Hadsereg Parancsnokság a Hadihajós Főparancsnokságot és a Hadügyi Népbiztosság 63. osztályát Hughes-táviratban megkereste. Eszerint „Szén, lőszer és naftauszályt a cseh arcvonalon operáló harcegységek számára lehető legrövidebb időn belül egyelőre Nagymarosra állítani. Vontatógőzös miatt hivatkozással ezen parancsra, „Mahe”-hoz fordulni.” A Hadügyi Népbiztosság 63. osztálya külön megkeresést kapott a következő kiegészítő szöveggel: „Kérem Mahé-t (Központi szállításvezetőség hajózási iroda) utasítani, vontatógőzöst Hadihajós Főparancsnokságnak rendelkezésére bocsátani.”³⁸

A fenti intézkedések megértéséhez a következő megjegyzést kell tenni: A dunai hajórajunk seregvonata, 1 üzemanyag- (szenes), üzemanyag- (nafta) és 1 lőszeruszály volt és az óbudai Dunaág laktanyai kikötőjében állomásozott. Az összes monitor kőszén-, az összes ágyú- és őrnaszádok nyersolaj- (nafta) tüzelésű kazánokkal voltak felszerelve. A hajók mindenkor teljes feltöltéssel hagyták el az óbudai kikötőt. Üzemanyag- és lőszerutánpótlásra ugyanide jártak vissza a harcegységek, mindaddig, ameddig nagyobb arányú és folytatólagos bevetésekre nem került sor. Volt a hajórajnak csapatvonata is, amely viszont a berendezett harcászati alapon állomásozott. A seregvonat megmozgatását viszont a csapatvonat és a harcegységek nagyobb és állandó jellegű kihelyezettsége és megnövekedett fogyasztási szükséglete tette indokolttá. Ezenkívül az egyes harcegységeknek anyagkiegészítés céljából Óbudára való meneteltetését a harcászati bevetések növekvő sűrűsödése is akadályozta.

Az északi arcvonalon lefolytatott, ismertetett hadműveletek június 2-án folytatódtak. A Hadsereg Parancsnokság által ezen a napon kiadott helyzetjelentése a hadihajózásra vonatkozólag a következőket mondja:

„Duna flottillánk a gyalogság előrenyomulását támogatta és Nyer-gesújfaluval szemközt tüzelő géppuskákat hallgattatott el. A flottilla ma délelőtt kifutott.”³⁹ A helyzetközlés sajnálatos módon nem tünteti fel azt, hogy a hajóraj honnan és hova rendeltetett, így feltételezni lehet, hogy a Dunával párhuzamosan folyó hadműveletek során a part mentén előrenyomuló részek további támogatására történt a bevetés.

Még ezen a napon a Hadihajós Főparancsnokság 2 óra 50'-kor kiadott helyzetjelentésében a következőket mondja: „Szamos” éjjélkor géphiba miatt Esztergomba ment. Reggelre harcképes. A „Compo”

³⁷ HIL. VHP. 287/6/1. sz. sajtójelentés.

³⁸ HIL. VHP. 601/8. hdm. sz. rendelet.

³⁹ HIL. VHP. 602/2. hdm. sz.

Vácra ment, hogy az 1. dandár rádióállomása legyen. A „Lajta” az éj folyamán Esztergomban egyesült a „Szamos”-sal.⁴⁰ Fenti közlés egyben az északi dunai arcvonalon működő hajórajunk élénk harc-értéknövekedését is jelentette. A „Lajta” leszerelt állapotából újból harcösszé alakított öreg monitor is csatlakozott a vörös dunai hajórajhoz. A Hadsereg Parancsnokság megállapítása szerint „... a hajóraj a Libad—Béla—Muzsla vonalban az előrenyomuló gyalogságunkat hathatósan támogatta.”⁴¹

Ugyancsak június 2-án a Hadsereg Parancsnokság közölte, hogy déli 12 órakor a „Lajta” és a „Szamos” monitorok az esztergomi harcászati alapról Komárom felé kifutottak. A közlés kiterjed arra is, hogy előző napon a csehek a délután folyamán a Komárom és Szőny között a Budapest felé induló személy- és tehervonatot tűz alá vették. 8 h-kor vett jelentés szerint 2 monitor Komáromot lőtte. A csehek a tüzet viszonzták és a monitorok visszavonultak.⁴² A közlés érdekessége, hogy a vörös hadihajózás harcegyeségei Esztergom és Komárom közötti Dunaszakaszon erősebb ellenséges ellenállás nélkül tudtak előbbrejutni és csak Komáromnál kaptak komolyabb ellenséges tüzérségi tüzet. A jelentett visszavonulást úgy kell érteni, hogy a magyar vörös harcegyeségek feladatuk sikeres elvégzése után vonultak vissza és nem mintha egyébként hivatva lettek volna a parti tüzérség elleni kitartó tűzharcra, vagy mintha annak abbahagyására kényszerítették volna őket. Mindezek kiértékelésénél ismét döntő tényezőként mutatkozik a folyami harcegyeségek alkalmi harceszköz és fegyvernemi jellege.

A folyami harcegyeségek előnyös alkalmazási lehetőségére vonatkozó elismerés és kedvező tapasztalat szűrődik le a Hadsereg Parancsnokság idevonatkozó intézkedéséből. Ez a III. hadtest, a 3. és 6. hadosztály és az 1. dandárparancsnokságoknak június 2-án kiadott általános intézkedés e) pontja külön kihangsúlyozza annak szükségességét, hogy a Duna hajóraj, mint eddig, kihasználandó.⁴³

Ezekben a harcokban, az előzőekhez hasonlóan a vörös dunai hajóraj alkalmazása a lehető legjobb harcászati és hadművelleti eredményekkel járt. Június 4-én este 10 órakor a Hadsereg Parancsnokság helyzetjelentése a hadihajózásra vonatkozóan a következőket mondja:

„Saját monitorunk a Zsitva torkolatig nyomult előre és támogatta gyalogságunk előrenyomulását.”⁴⁴ Minthogy korábbi jelentések már a vörös dunai harcegyeségek Komárom körüli harcairól jelentenek, nyilvánvaló, hogy a lefolyt hadműveletek erősen mozgóháború jellegűek voltak. De ugyancsak a folyami fegyvernem alkalmazási elveiből kifolyólag érthető az is, hogy a folyami harcegyeségek előretörése bizonyos előrenyomulási mozzanatok alatt a parti csapatok előtt haladt. Így történhetett, hogy a folyami harcegyeségek távolabbi, Komárom körüli

⁴⁰ HIL. Hadihajós Főparancsnokság helyzetjelentése.

⁴¹ HIL. VHP. hadművelleti napló VI. 2.

⁴² HIL. VHP. távmondati közlése.

⁴³ HIL. VHP. intézkedés 602/12. hdm. sz.

⁴⁴ HIL. VHP. 604/2. sz. hdm. helyzetjelentés hadművelleti napló.

szereplése napokkal megelőzte a Zsitva torkolat körüli harcokra vonatkozó híreket.

Június 6-án egy kissé ideges hangú Hughes távirat érkezett a Hadihajós Főparancsnoksághoz, mintha már pár héttel később kitört ellenforradalom előszele lett volna. A távirat szövege szerint „Azonnal jelentendő, mily okból hagyta el a »Pozsony« (ágyúnaszád) állomáshelyét és mily utazást tesznek rajta a Zerkovitz és Zemplén elvtársak. Hadsereg Parancsnokságnak nevezettek kiküldéséről semmiféle tudomása nincsen.”⁴⁵

A Hadsereg Parancsnokságnak ezen a napon kiadott sajtójelentésében közölte a cseh sajtónak június 4-én kiadott sajtótájékoztatását. Eszerint „Az ellenség t. i. a Magyar Vörös Hadsereg) támadásait tegnap megújította. Komáromnál csapataink kitartóan ellenálltak. Magyar monitorok, melyek a Dunán előnyomultak, bombázták a várost!”⁴⁶

A felvidéki győztes előnyomulás során bátor és eredményes magatartásukról a Hadsereg Parancsnokság számos harcos alakulatot megdicsért. Ezek közé tartozott a vörös hadihajózás harcegységei közül a „Szamos”, „Lajta”, „Maros” monitorok, a „Komárom” ágyúnaszád, valamint a „Csuka”, „Fogas”, „Compo” őrnaszádok.⁴⁷

III.

A dunai hajóraj és az ellenforradalom

Az 1919. június 24-én kirobbant ellenforradalmi felkelésben — mint ismeretes — a dunai hajóraj jelentős szerepet játszott. Ennek okát mindenek előtt a megoldatlan személyi kérdésben kell keresnünk. A hajórajnál az összes magasabb-, közép- és alsó parancsnokok majdnem kivétel nélkül a volt cs. és kir. haditengerészet tagjai közül kerültek ki. Ezek az elemek teljesen idegenül, sőt ellenségesen állottak a magyar nép halálküzdelmében a munkáshatalom oldalán. Legtöbbjük meggyőződés nélkül, sőt meggyőződésük ellenére szolgálták a Magyar Tanácsköztársaságot. Ezekre az elemekre méltán illettek Kossuth 1848. szeptember 13-án mondott szavai: „Sokat hallottam életemben a katonai becsületet emlegetni, de meg nem foghatom, miképpen értelmezik ezek az emberek a becsuletszót, midőn Magyarországtól elveszik a zsoldot, amelyből élnek, eszik a kenyeret, melyet nekik a magyar haza nyújt és aláírást készítenek, hogy nem védik meg a hazát... Azt mondom neki: a vélemény szabad, tessék, becsületes ember vagy, hanem elvenni a zsoldot, a seregnél maradni és kötelességet nem teljesíteni: ez árulás!”

A fentiek alapján nem véletlen tehát, hogy a flottillánál kitört ellenforradalmi felkelés idején ez a régi haditengerészettől származó parancsnoki kar zöme teljesen egységes volt. Errőlmondotta Zemplén Szilárd „korvettkapitány”, a Hadügyi Népbiztosság 14. (hadihajós) osz-

⁴⁵ HIL. VHP. 606/11. hdm. sz.

⁴⁶ HIL. VHP. 607/1. hdm. sz.

⁴⁷ HIL. VHP. 604/4. hdm. sz.

tályának vezetője a proletárdiktatúra leverése után a fehér Hadügyminisztériumnak beadott jelentésében, hogy „A behajózott tisztekről már előre feltettem, hogy reá állnak”. (Már, mint az árulásra. D. M.) A benyújtott jelentésből kiténik az is, hogy a hadihajós főparancsnokság maga készítette elő a flottillánál a felkelést. „Az akkori (hadihajós) főparancsnok — írta Zemplén — Bóhm Koszimus »korvetkapitány« készséggel beleegyezett a tervbe s törzskari főnökével, a későbbi harcokban elesett »csicseri« Csicsery László »sorhajóhadnagy«-gyal együtt a legnagyobb tevékenységet fejtett ki az ügy érdekében, úgy hogy az akció létrejöttének érdeke (feltehetően elírás, helyesen: »érdeme« D. M.) nagyobb részt őket illeti.”⁴⁸

Az ellenforradalmi felkelés szinte nyílt előkészítését a flottillánál elősegítette, hogy a Hadihajós Főparancsnokság és a Hadügyi Népbiztosság 14. osztályán a legénység megbízásából dolgozó politikai megbízottak szintén az ellenforradalmárok oldalára álltak. Ezt támasztja alá a már fentebb idézett jelentés, amelyben az egyik politikai megbízott, Anker magatartásáról többek között azt írja, hogy: „...beleegyezése nélkül egy lépést sem tehattünk volna, mivel ő volt a Hadihajós Főparancsnokságnál beosztott és szintén a legénységtől megválasztott politikai megbízott”.⁴⁹

Mindezek ellenére az ellenforradalmárok terve a dunai flottillát illetően nem ment a legsimábban. Ugyanis amikor június 23-án az ellenforradalmárok egy csoportja Budapestről az északi Dunaszakasza hajózott, hogy az ott állomásozó hajókat rábírja az ellenforradalomhoz való átállásra, a „Szamos” monitoron elfogták őket és velük együtt letartóztatták a saját és a hajórajparancsnokság tisztjeit is. A letartóztatottnak később sikerült rábeszéljni a legénységet, hogy bocsássák őket szabadon. Így az ellenforradalmárok aznap részben dolguk végezetlenül tértek vissza Budapestre.

Másnap, június 24-én, az ellenforradalom kirobbanása napján, a Budapesten tartózkodó hajóegységek átálltak az ellenforradalom oldalára. Ennek jeléül a már idézett Zemplén-féle jelentés szerint „A három hajó azonnal felhúzta a magyar zászlót. A legénység lelkiállapotára való tekintettel a hajók orrán meghagyták a vöröset, hogy ellenszociális szándékkal senki se vádolhasson”.

Azt látjuk tehát a fenti idézetből, hogy az ellenforradalmárok hazugsággal takarták valódi céljaikat a legénység előtt, akiket végeredményben sikerült is megtéveszteniök.

A budapesti eseményekről távbeszélő útján értesítették az Esztergomban állomásozó hajókat, akik a hír vételekor felszedték horgonyaikat és Budapestre indultak, hogy csatlakozzanak az ellenforradalomhoz. Az ott állomásozó hajók közül egyedül a „Szamos” monitort nem tudták az ellenforradalomhoz való csatlakozásra bírni, mert amikor a legénység értesült a tisztek szándékáról, letartóztatta őket. A

⁴⁸ HIL. Dietrich Richard magánlevéltára Zemplén jelentés. 1. old.

⁴⁹ HIL. Dietrich Richard magánlevéltára Zemplén jelentés 2. old.

„Szamos” monitor mindvégig megmaradt hűségben a Tanácsköztársasághoz, tovább őrködve a proletárhaza északi dunai határán.

Ugyancsak sikertelenül kísérleteztek az ellenforradalmárok azzal is, hogy a Paksnál állomásozó „Viza” és „Compo” őrnaszádokat a saját oldalukra vonják.

Az ellenforradalmi lázadást, mint ismeretes, a Tanácsköztársaság rövid időn belül határozottan elfojtotta. Az ellenforradalomhoz csatlakozó hajóknak menekülniök kellett a Tanácsköztársaság területéről. Ezt a tervet akadályozta az uszodi aknazár. De mivel az aknazár parancsnoka is az ellenforradalmárokkal paktált, így az ő segítségével — az aknazár felszedése nélkül — kis kockázattal az ellenforradalmi hajóraj áthaladhatott az aknazáron és csatlakoztak a Baján állomásozó antant dunai egységeihez.

Az ellenforradalmi hajóraj szökése közben kényszeríteni akarta a „Munka” hajót, hogy velük együtt hagyja el a Tanácsköztársaság területét.

Amikor a völgyemenetben haladó hajóraj Paks magasságába ért, a „Munka” felfegyverzett gőzös meglepetésszerűen kivált a menetalakzathól és a jobbspart felé, hegymenti irányban (vízfolyással szemben) megfordult. A parton nagy tömeg figyelte az eseményeket, ugyanitt állt felsorakozva a két kikötött őrnaszád legénysége is.

Ekkor, mint ezt mindenki megfigyelhette, a „Munka” legénysége bevonta az ellenforradalmi jelleget mutató nemzeti lobogót és felvonta helyette a vöröset. A parton álló polgárok és katonák örömujjongással fogadták a vörös lobogó újbóli felvonását. Ekkor már a „Munka” megindult a paksi part felé, kétségen kívül azzal a szándékkal, hogy ott kikössön. Ebben a helyzetben a „Pozsony” és „Komárom” ágyúnaszádok ugyancsak megfordultak és követték a part felé haladó „Munka” felfegyverzett gőzöst.

A két ellenforradalmi ágyúnaszád harciriadó állapotban megközeleltette a „Munka” hajót és Zemplén hangtávolságról átkiabált, hogy adják ki a hajó tisztjeit.

Közben a monitorok völgyemenetben távolodva tovább haladtak. Zemplén felszólítására a „Munka” egyik matróza ezt kiáltotta vissza, hogy „nem tárgyalunk!”. Nyilvánvaló volt, hogy úgy politikai, mint harcászati szempontból élen álló helyzetben az ellenségeskedés fegyveres kirobbanása elkerülhetetlen volt. Mialatt a „Komárom” elhaladt a „Munka” mellett, a mögötte közeledő „Pozsony” ágyúnaszádott a „Munka” felfegyverzett gőzös egy 47 mm-es ágyúval tűz alá vette. Ezután a „Komárom” ágyúnaszád a paksi malmok magasságában völgyemenetben (vízfolyással) fordulva közeledett a „Munka” hajóhoz, amely kb. 30 méter távolságból megnyitotta tűzét a „Komárom” ellen. A tűzharc megindult. A „Munka” több találatot kapott, amely a hajó géppuska tornyán és a gépház környékéről felszálló gőz és füst által megállapítható volt. A „Munka” harmadik ágyúlövése kb. 50 méter távolságból eltalálta a „Komárom” parancsnoki tornyát. A parancsnoki tornyban felrobbanó gránát megölte Mahr hajóparancsnokot és Csicsery mindkét lábát leszakította. A hajó néhány kritikus pillanat után völgy-

menti irányban folytatta útját. A vörös lobogós „Munka” felfegyverzett gőzös a kapott találatok következtében a part mellett kikötve elsüllyedt a túlerővel szembeni harcban, megmentve a proletárbecsületet és a vörös hadilobogó becsületét.⁵⁰

Június 27-én már megkezdődött az ellenforradalom által szétzillesztett vörös dunai hajóraj újjászervezése. A Hadsereg Parancsnokság kiadta az (új) Hadihajós Főparancsnokságnak, valamint a IV. és V. hadtest és az (új) Dunahajóraj Parancsnokságnak a következő rendeletet: „»Viza« és »Compo« őrnaszádok Esztergomba irányítandók és utasítandók, hogy ott egyesüljenek a Dunahajórajjal.”⁵¹

A Magyar Vörös Hadsereg utolsó szervezési rendeletét a Hadsereg Parancsnokság 1919. július 20-án adta ki. Ennek a hadihajózásra vonatkozó része feltünteti az ellenforradalmi átszökés után megmaradt hajós anyagot. A rendelet szerint

A DUNAŐRSEG HADRENDJE

(1919. július 20.)

Monitor: 4 helyett 2	„Újvidék” = „Marx”, azelőtt „Inn”, „Szamos”
Agyúnaszád: 2 helyett 0	
Őrnaszád: 6 helyett 2	„Viza” „Compo”
Felfegyverzett gőzös: 2 helyett 1	„Proletár”, azelőtt „Sámson”

Minthogy az 1919. évi magyar Tanácsköztársaság fennállásából és ami ezzel azonos jelentőségű, a honvédő háborúból már csak alig 10 nap volt hátra, a felsorolt utolsó hadrend szerinti magyar vörös dunai hajóraj a honvédő háború számos dicsőséges haditette és az ellenforradalom árulása után több ütközetben nem vett részt.

Nagyjában ezekben foglalhatók össze azok az adatok, amelyek az 1919. évi magyar vörös dunai hajóraj megszervezése és működése körül ismeretesekek. Nem kétséges, hogy mindezeknél is már erősen érezte hatását két fontos tényező. Egyik a parancsnoki beosztásban működött volt cs. és kir. haditengerész tiszték szabotálási, majd később ellenforradalmi, hazaáruló tevékenysége és mindezzel szemben a proletárforradalmár legénység politikai meggyőződéses kötelességteljesítése és elszánt harc készsége, melynek eredményességét az előbbi romboló tevékenység erősen korlátozta. Majdnem csodálatosnak mondható, hogy ilyen kedvezőtlen körülmények között a vörös dunai hajóraj képes volt elérni azokat az átlagon felüli kiváló eredményeket, amelyek hadműveleti és harcászati vonatkozásban a Magyar Tanácsköztársaság dunai hajórajának hadtörténelmi szereplését megőrokitették.

⁵⁰ HIL. Dietrich Richard magánlevéltára Zemplén jelentés 10. old.

⁵¹ HIL. VHP. 627/6. sz. rendelet.

**A MAGYAR VÖRÖS HADSEREG 46. GY. E. III. ZJ. 10. SZÁZADA
A MAGYAR TANÁCSKÖZTÁRSASÁG ÉSZAKI HADJÁRATÁNAK
HARCAIBAN**

Mayer Vilmos

A század megalakulása és szervezete

A 10. század Gyulán nagyobb részt gyulai és néhány gyulavári önként jelentkezőkből alakult. A felhívás a március 26-án tartott szakszervezeti taggyűlésen hangzott el, a napirend utáni bejelentések között. A szükséges létszám pár nap alatt együtt volt és április 2-án a század útnak is indult Békéscsabára, ahol a román megszállás elől menekülő gyulai és gyulavári lakosokkal létszáma 250—260 fő lett, ami világháborús hadilétszámú századnak felelt meg.

Szociális összetétel szerint századunk többségében ipari munkásokból állott. Főleg a szolgáltató szakmák dolgozói jelentkeztek (nagyüzem Gyulán nincs), cipész, csizmadia, szabó, borbély, de szép számmal léptek be a vas-, fa-, építőipari szakmunkások is. A parasztszármazásúak zöme a kubikos volt, de akadtak uradalmi cselédek és kisparasztok is.

Gyulán magyarok, németek és románok élnek, s ennek megfelelően alakult a század nemzetiségi összetétele. Szép számmal jelentkeztek szlovákok is: Két orosz és egy olasz hadifogoly is közénk állt, akik a század harcaiban végig részt vettek. A többféle nemzetiség, a vezénylési nyelvben fennakadást nem okozott, mert a gyulai nem magyar nemzetiségűek tökéletesen beszélnek magyarul. A jelentkezők túlnyomó része olyanokból került ki, akik a világháború alatt hosszabb-rövidebb ideig katonai szolgálatot teljesítettek. Újonc mindössze hét fő volt, ezeket a harcok megkezdése előtt az ócsai kiképzőcsoporthoz vezényelték és a tiszai offenzíva megkezdése előtt kerültek vissza a századhoz. Nehézséget okozott azonban az, hogy az állomány különböző fegyvernembeliékből állott, ezeknek is egy része a közös hadseregben szolgált (német szolgálati nyelv). Így a kiképzést előlről kellett kezdenünk, amit az is gátolt, hogy fegyvemellenes hangulat uralkodott el, s ezt csak hosszú, szívós, türelmes nevelőmunkával lehetett felszámolni.

Már a század felszerelésénél tapasztaltuk egyes régi tisztek szabotálását. Így Kollonits gh. százados arra való hivatkozással, hogy a harc-

térről mindenki egyenruhában került haza, zubbonyt, nadrágot, köpenyt, bakancsot, inget, lábravalót és kapcát nem adott ki a raktárból. A század egy tábori konyhát és egy felvételező kocsit kapott, lovakat, lószerszámot nem. Felszerelésünk 95-ös mintájú Mannlicher fegyver, szurronnyal, gyalogsági ásó, fejenként 160 töltény, a század részére mintegy 300 nyeles kézigránát (Stielhandgranat), derékszj, málhaszj, szuronypapucs, hátizsák, kenyérszák, pokróc, sátorlapból állott. Elláttak bennünket egy darab Schwartzlose géppuskával, melynél a géppuska maga normál, a háromlábú állvány helyett azonban egy négyzetben nyugvó állványt alkalmaznak, melyhez a géppuska egy ponton rögzítődik, ezért a tüzelésnél egy mankóhoz hasonló válltámaszt használnak. Hátránya, hogy a célzás úgy történik, mint a gyalogsági puskával. A géppuskához szükséges felszerelést, rakaszokat, hevedereket, hordhámokat, töltőgépet megkaptuk. Világító pisztolyt, vagy rakétákat, drótvágó ollót, robbantóanyagot nem vételeztünk fel.

A zászlóalj 3 századból állott. Parancsnoka Szabó Lajos tényleges százados, zászlóaljsegédtest Szécsi Endre tartalékos hadnagy volt. A zászlóalj jobbszárnyán a mi 10. századunk helyezkedett el, majd a Mezőtúr vidékéről származó 11., végül a szegedi 12. század következett.

A század megalakulása óta eltelt időt a fegyelem megszilárdítására fordítottam. A szakasz- és rajparancsnokokat eleinte a szakaszok, illetve rajok legénysége választotta. Ez a rendszer nem vált be, mert a hozzáértő és felelősséget érző parancsnokokat leváltották, helyettük olyanokat választottak, akik a szabadságokban tűntek ki. Ennek a megszüntetésére csak akkor kerülhette sor, amikor a visszavonulás alkalmával az ellenséggel először kerültünk érintkezésbe.

Ekkor lett az első szakasz parancsnoka Hotorán János 101. gy. e. beli tartalékos törzsoficer — a polgári életben erdősz —, ki az egész háborút megszakítás nélkül a harcra töltötte. A kiváló katonát és igen jó bajtársat szerény modoráért, bátor, önfeláldozó magatartásáért az egész század megszerette. Jó parancsnok volt, ki a nehéz harci feladatokat is mindig okosan, higgadtan, eredményesen hajtotta végre.

A második szakasz parancsnokságát Szverle Bálint — polgári foglalkozását tekintve szobafestő segéd —, volt 101. gy. e.-beli gyalogos vette át. Kötelességtudó, fegyelmezett és fegyelmet követelő parancsnok volt, aki mindig megértette a feladat lényegét. Számos esetben hajtott végre felderítést, vagy támadási parancsot. Szakaszával mindig idejében ott volt, ahova a parancs rendelte. A felesleges szeleskedéseket, virtuskodásokat kerülte és éppen ezért szükségtelenül nem is szenvedett veszteségeket. Soha nem hivalkodott. Szolgálatban kemény volt, de alárendeltjeivel végtelen bajtársiassággal bánt.

Jakucs Kovács Mihály, gyulai agrárproletár, a harmadik szakasz-
nak volt a parancsnoka. A világháború alatt szakaszvezetői rangban honvédhuszárként szolgált. Ő is, mint a két előbbi szakaszparancsnok, hosszabb időt töltött a harcra. Bátor katona volt, sok jeles tulajdonsága mellett sok volt a hibája.

A negyedik szakasz parancsnokságát Lakatos Jánosra bízta. Lakatos — a háború alatt 2. h. gy. e.-beli szakaszvezető —, 40—45 év kö-

rüli, az átlagnál tehát idősebb korú volt, aki a szolgálatot igen lelkiismeretesen látta el, a parancsokat pontosan teljesítette. Támadásoknál szakasza a század balszárnyát képezte. A szárnyakon különösen fontos volt, hogy a szakaszparancsnok a megadott iránytól ne térjen el, mert ha eltér, az a század szétszakadására, vagy a támadó rajvonal besűrűsödésére és a szomszéd századtól való elszakadásra vezet. Lakatos kiválóan megállotta a helyét. Az első időben cigány származása miatt alárendeltjeivel nehézségei voltak, de amikor megismerték, a lebecsülést megbecsülés váltotta fel.

Egy szakasz négy 14—15 főnyi rajból állott, melyet a rajparancsnok vezetett. A rajparancsnokoknak helyetteseik voltak. A szakaszparancsnok helyettese az arcvonal mögötti altiszt volt.

Nem tartoztak a szakaszok állományába a szolgálatvezetők, a hajtók (3 kocsi és a tábori konyha), a sebesültvivők (4 fő), később a 3 telefonista, a századírnök, a századparancsnok személyi küldönce és lovásza. Szakaszonként egy-egy küldönc a századparancsnokságon teljesített szolgálatot, akikkel a századparancsnokság és a szakaszok között az összeköttetést oldották meg. Ütközet közben úgyszólván az egyetlen parancsközvetítési lehetőséget jelentették. Állományilag szakaszuk tartotta őket nyilván.

Az elég nagy létszámú századtörzs közvetlen parancsnoka a szolgálatvezető volt. Ő jelölte ki a szolgálatot, összeállította a kihallgatást, parancskiadásra, menetire, étkezéskiosztásra sorakoztatott, ellenőrizte az ébresztő, takarodó végrehajtását. Ezt a beosztást Szelezsán György 101. gy. e-beli szakaszvezető látta el.

A szolgálati élet formságainak betartása nevelő hatású volt és a fegyelem megszilárdításában fontos szerepet töltött be. A mi példánk nyomán a zászlóalj másik két százada is bevezette.

Április hó nagyobb részében Kürtösön és Dombegyházán teljesítettünk határszolgálatot. A Tiszántúl kiürítése után Kecskemétre kerülünk, ahol megalakult a 6. hadosztály. Május 2-án indultunk Salgótarjánba, ahová még aznap megérkeztünk.

A Salgótarján körüli harcok

Mire Salgótarjánba értünk, a zártrendű mozdulatokat, menetformációkat a század már ismerte. A puska kezelését mindenki jól elsajátította, a célzást hibaháromszögelés útján rendszeresen oktattuk. A kézi gránát kezelésére is kiképeztük a századot. A dobás technikáját fagránátokkal oktattuk és két ízben minden harcos éles kézi gránátot is dobott. Ütközetben azonban még nem volt a század, bár Mezőtúr előtt a Simai csárdánál kis mértékben az előnyomuló románok ágyútüzébe kerültünk. Pánikot nem tapasztaltunk, a parancsok, jelentések továbbítása késedelem nélkül történt, a feladatra kijelölt harcosok a fedezék elhagyásától nem húzódoztak.

Május 2-án a késő délutáni órákban vagonfrozttunk ki a salgótarjáni állomáson. A kivagonírozás gyorsan, mondhatom gyakorlottan történt. Nyomban Karancsújfalura meneteltünk. A zászlóalj egy, a falu

közepén fekvő uradalmi majorságban helyezkedett el. Az emberek elszállásolása rossz volt. Nyitott, huzatos pajtákát jelölték ki számunkra. A zászlóaljparancsnok és a századparancsnokok az irodaépületbe kerültek. Az elhelyezés ott sem volt kielégítő, mindannyian egy kis szobában, szorosan egymás mellett feke a földön aludtunk. A kis irodában tanyázott a Karancsalján szolgálatot ellátó 53. gy. e. ottani zászlóaljának parancsnoka is.

Stecker százados, a zászlóalj parancsnoka ismertette velünk a helyzetet: „A cseh intervenciók parancsnoksága a Karancsaljától északnyugatra, mintegy 2 kilométer távolságra fekvő Lapújtó községben tartózkodik. Zászlóalj a községtől északra, mintegy 1 km távolságra, balszárnyával a Lapújtó felé vezető útra támaszkodva foglalt állást. Itt a 213-as magaslat emelkedik, melynek északi lejtőjén ásta be magát. A vonal enyhe körívet képezve, észak-keletre néz, s mintegy másfél kilométer hosszúságban húzódik. Az állás másfél méter mély, 1—1,2 m széles árok, melynek az ellenség felé néző falát, a kitermelt föld magasztja. Körülbelül 50 méterrel mélyebben követi a gerincvonalat. 25—30 méterenként harántgátakat iktattunk be. Lőrésüket nem készítettünk, úgyszintén tüzérségi tűz ellen védelmet nyújtó srappelletőket, vagy kavernákat sem. Az állást drótkadály nem biztosítja.

A zászlóalj három századából két század fekszik a rajvonalban, a harmadik Karancsalja községben a tartalékot képezi. Most, hogy a 46. gy. e. III. zj-a a községbe érkezett, a harmadik századot is vonalszolgálatra osztottam.”

Parancsot kaptam, hogy az ellenséget járőrökkel nyugtalanítsam. Lapújtóra akartunk behatolni. A községet a karancsaljai úttól balra közelítettük meg, de a kutyák olyan ugatást csaptak, hogy a csehek riadót rendeltek el. Így Lapújtó szélén haladva visszatértünk a karancsaljai útra. Útunk a malom mellett vezetett el.

A malomban két cseh katona tartózkodott, azonban közeledtünkre elszaladtak. Valamelyik hátrább fekvő parancsnokság számára búzát őrlöttek. A molnár arról tájékoztatott bennünket, hogy az ellenség parancsnoksága a lapújtói Mocsáry kastélyban szállásolt el. Figyelmeztett, hogy pár száz méterre előttünk tábori őrs áll.

Mi az országúton menetelve indultunk vissza. Mikor az ellenséges tábori őrsöt megközelítettük, nótát rendeltem el. Elgondolásom helyes volt: a tábori őrs megfutott előlünk. Amikor elértük Karancsalját, akkor hallottunk egy-két lövést.

Bár a járőrözés alkalmával még csak a fegyver elsütésére sem nyílt alkalom, mégis a század szellemére igen jó hatást gyakorolt. A hangoskodók az ellenség közelében betörték, a többiekben pedig a harci szellem felébredt. Napközben többen megszólítottak, hogy a legközelebbi járőrben szeretnének részt venni. Ezért Szabó engedélyével másnap este újabb járőrt vezettem.

Az előző napi tapasztalatok alapján a községet nagy ívben nyugat felé megkerültem és Kutas és Lapújtó között elhaladva a Karancs—Berény—Lapújtó-i országúton hatoltam be. Arra számítottam, hogy a csehek az északi irányban nem állítanak őrséget és a forgalmas utca

házainak kutyái is jobban megszokták a jövest-menést. Késő éjszaka értünk Lapújtőre. A falu aludt. A főutcai házak kapuján krétafelírások mutatták, hogy azon a portán hány embert szállásoltak el.

A Mocsáry kastélyt messziről megismertük. Az ablakok világosak voltak, cigányzene és énekszó hallatszott ki. Néhány lövést adtunk le, az ablakokon egy pár kézigránátot dobtunk be. Nagy pánik keletkezett. Az ablakon kiugró cigányprímást magunkkal vittük. Ismét az országúton tértünk haza. Az ellenséges tábori őrs most sem bocsátkozott harcba velünk.

Másnap délelőtt Stecker zászlóaljparancsnok az ezredparancsnokságtól parancsot kapott, hogy a Karancsot foglalja el. A Karancs 727 m magas hegy, trigonometriai pont, melyet a csehek — Stecker tájékoztatása szerint — nagy erővel szálltak meg. Karancsaljától észak-keletre Somoskőújfalu, a hegy keleti lábánál terül el, s Lapújtőtől kelet-észak-keletre magasodik. Ha Karancsalja és Somoskőújfalu között képzeletben egyenes vonalat húzunk, a Karancs majdnem közvetlenül az előtt a vonal előtt fekszik. Miután ez a hegy emelkedik ki legjobban a terepen és az azt megszállva tartó intervenciók az 53-asok somoskőújfalusi zászlóalját közvetlenül fenyegették, érthető volt az 53-as ezredparancsnokság elhatározása.

Stecker, Szabóval latolgatta a támadás módozatait, majd Szabó kívánságára a tanácskozásba engem is bevontak. (Szabó az olasz harctéren is zászlóaljparancsnok volt.) Miután a parancsot ismertették velem, felszólítottak, hogy elgondolásomat adjam elő.

Az volt a véleményem, hogy az ilyen kedvező fekvésű állást szabályos támadással elfoglalni, jól összeforrott, harcban edzett zászlóalj számára is rendkívül kockázatos feladat. Amennyire Stecker zászlóalját pár nap alatt megismertem, ennek az ütközetnek eredményes megvívására nem tartom képesnek. Bár a mi zászlóaljunk fegyelmezettebb, de ez a támadás túl nagy feladat a mi számunkra is. Hajnali rajtaütés eredményes lehet. Ezt azonban viszonylag kevés, válogatott emberrel kísérhetjük meg. Minthogy a parancs a támadás azonnali megindítását rendelte el — amennyiben javaslatomat elfogadják — Stecker kérjen engedélyt arra, hogy az akciót másnap hajnalban kezdje meg. A vállalkozáshoz 30—40 embert tartottam szükségesnek.

A két zászlóaljparancsnok az elgondolással egyetértett, s a további megbeszélés folyamán az az elhatározás alakult ki, hogy az 53-as zászlóaljból és az én századomból 20—20 embert választunk ki. A vállalkozást Stecker vezeti és én is részt veszek benne. Konspirációs okokból az előre számba vett embereket közvetlenül takarodó után sorakoztatjuk, felszereltetjük és a feladatot csak a község elhagyása után ismertetjük meg. Fegyvert, töltényt és fejenként 5 kézigránátot viszünk magunkkal. Sorakozóig az embereket sem értesítjük, addig a támadást teljesen titokban tartjuk.

Karancsot az Ivánka hegy északkeleti völgye felől közelítettük meg. Ütközből ismertettük az emberekkel a rajtaütés részleteit. A hegyet erdő borította. A fák 20—30 évesek lehettek. Az alattuk heverő több év folyamán lehullott levélzet nedves volt, nem zörgött, majdnem

nesztelenül haladtunk. Elmondottuk, hogy a csúcs alatt a fák ritkák, s mi most az erdő széléig megyünk előre. Ott lefekszünk és megvárjuk a hajnali szürkület előtti időpontot. Olyankor pár percig sötétebb van, mint éjjel. Addig mindenki egy kézigránátot dobásra készít elő. Az adott jelre megindulunk a csúcs felé. A csatártérköz 20 lépés, azt még lefekvés előtt felvesszük. Nesztelenül kell előre mennünk, az a cél, hogy az ellenséget minél jobban megközelíthessük, minél későbbben vegyenek bennünket észre. Ha figyelőt, vagy őrszemet állítottak ki és az ránk kiáltana, nem törődünk vele, mindaddig megyünk előre, míg az első lövés el nem dördül. Ezt valószínűleg az ellenség őrszeme adja le, de ha nem vennének észre bennünket, a kellő távolságon Stecker lő.

A lövés pillanatában mindenki egyszerre kidobja a kézigránátot és lefekszik. Az első kézigránát robbanása a jel arra, hogy felugrunk, a füst védelme alatt a robbanások vonaláig előre szökellünk és onnan dobjuk a második ösztüzet. Ha szükséges, ugyanúgy — szökellés után — a harmadikat, mindaddig, míg a kézigránátok az ellenséget elérik.

Az elgondolás helyes volt. Valóban állt őrszem, de a rossz látási viszonyok miatt csak mintegy harminc lépésre vett bennünket észre. Akkor is habozott egy pár pillanatig, nem volt biztos, hogy alakok mozognak-e. Majd amikor rájött, hogy mégis emberek jönnek, először azt gondolta, hogy saját csapat, mert egész csendesen csehül kérdezett valamit. Mi addig némán, egyenletesen haladtunk előre. A kérdést természetesen válasz nélkül hagytuk. Ebből jött rá, hogy ellenség közeledhet, lekapta puskáját és az ő nyelvén valószínűleg „Allj!” „Ki vagy?” kiáltott ránk, amit természetesen szintén válasz nélkül hagytunk. Addig körülbelül 20 lépésre közelítettük meg. Ilyen távolságról már az egyenruhánkat is felismerte. Tüzelte és kiáltozva rohant a magaslatra, valószínűleg azért, hogy parancsnokát értesítse.

Az ő lövése jeladás volt a számunkra. A kézigránátokat egyszerre dobtuk ki. Egyik-másik már az első ösztüzből elérte a hegytetőt képező kis fennsíkot. A robbanások meglehetősen összefolytak. Mi mintegy 40 lépést szökelltünk előre és onnan dobtuk a következő ösztüzet, mely már az ellenség közé hullott. A két robbanássorozat közti szünetben jól hallottuk az álmából felriadt ellenség pánikszerű kiáltozását és futkosását. A második sortűz robbanása után rohamoztunk.

Az ellenség egy géppuskából tüzet nyitott. A géppuska valószínűleg hevederezve tűzkészültségben állt, de a lőirány a mi balszárnyunktól még balra esett és így az a rövid sorozat, melyet leadott, nem okozott kárt. Bánfi és Korpás kézigránátot dobtak rá, mire a kezelő legénység elfutott, Bánfiék a géppuskát az ellenség felé fordították és tüzet nyitottak. Majd annak a párját is zsákmányul ejtették, s azzal Korpás tüzelt. A géppuska megszólalása el is döntötte a harcot, mert a cseh intervenciók pillanatok alatt eltűntek a hegytetőről.

Az elindulásakor 20 lépéses csatárköz, ahogy a csúcs felé közeledtünk, egyre csökkent, mert minél magasabbra értünk, annál kisebb volt a hegy kerülete. Az ellenség a Somoskőújfalu felé eső szabad lejtőn menekült. Tüzzel nem üldözhattük, mert azon az oldalon oly meredek volt a hegy, hogy néhány lépés után holttérbe kerültek.

Jelentős zsákmányt ejtettünk: 6 géppuskát (a hetediknek az állványa került a kezünkbe), és körülbelül két kocsi lőszert. Két tábori telefont, egy dobozhallgatót és 5—6 tekerecs telefonvezetékét is hátrahagytak. Egy főzőládában feketekávéval találtunk és mindjárt megkezdtük a reggeli kiosztását. Veszteségünk nem volt, mindössze egy 53-as elvtárs zubbonyujját lyukasztotta ki egy golyó, de embert nem ért. Halottat nem találtunk, de valószínű, hogy az ellenség közül jó néhányan megsebesültek. Stecker zászlóaljparancsnok meleg szavakkal köszönte meg támogatásunkat és az egész zsákmányt nekünk engedte át.

A vállalkozásban részt vett huszonegy elvtársat századparancsban névszerinti dicséretben részesítettem. Már az előző járőrözésekben ellenséggel szembekerült elvtársakat is „Parancsba tettem”. Azt tapasztaltam, hogy a dicséretnek ez a formája szilárdította a fegyelmet és növelte a harci szellemet. Míg a járőrök összeállításánál az a szempont vezetett, hogy a renitenskedőket megfegyelmezzem, a Karancs elleni támadáshoz azokat az elvtársakat választottam ki, akiket a legtapasztaltabb harctéri katonáknak tartottam.

Ez elsősorban a vállalkozás sikere érdekében történt, de az is célom volt, hogy ütközet közben ismerjem meg azok magatartását, akikre szakasz, vagy raj parancsnokságát bízom. Igaz, hogy a vállalkozás sikertelensége esetén a számbeli veszteséget súlyosbította volna, hogy a század legképzettebb katonáit veszítem el, de éppen az ő részvételükben láttam a siker biztosítását. Az elvtársak a várakozásnak mindnyájan megfelelték. Az ellenség megközelítése teljesen nesztelenül történt, beszélgetés, zörgés, ágreccsengés nélkül. A hosszú várakozás ideje alatt mindenki némán feküdt, rágyújtási kísérlet nem fordult elő. Amikor a csúcs ellen indultunk, kapkodást, idegeskedést nem tapasztaltam. Az őrszem lövésére a kézigránátok szinte egy szempillantásban repültek ki és az első gránát robbanására még abban a másodpercben, ingadozás nélkül, teljes futással törtek előre. A második ösztűz után oly lendülettel rohantak az ellenségre, hogy az a sikert teljes mértékben biztosította. Az a géppuska, melyet az ellenség megszólaltatott, a magaslat másik oldalán helyezkedett el és személyzete rohamunkat nem látta. De a balszárnyon előretörő katonáink habozás nélkül törtek rá. A rohamot a kézitusára, a szuronyharcra való törekvés jellemezte, mellyel szemben az ellenség részéről iszonyodás volt tapasztalható. Az 53-asok egy része a roham pillanatában kissé megtorpant, de „Rajta!” kiáltásunk, erélyes előretörésünk őket is előrelendítette.

A Karancsalja környékén végrehajtott különféle vállalkozásokban a századból mintegy negyvenen vettek részt. Ezekre nehezebb harcokban is támaszkodhattam, de azoknak a harckészségét, fegyvelmezett-ségét is nagymértékben emelte, akik eddig ellenséggel nem kerültek szembe. A raj- és szakaszparancsnokok most már valóban parancsnokká váltak, a visszabeszélés, feleselgetés teljesen megszűnt és ügyeltem rá, hogy ne is üthesse fel ismét a fejét. Azonban arra is vigyáztam, hogy a szolgálaton kívüli érintkezés teljesen elvtársias legyen, a parancsnokok ne igényeljenek olyan megkülönböztetéseket, melyeket a beosztottak méltánytalannak tartanak.

Nemsokára parancs érkezett, hogy a zászlóalj Somoskőújfalura vonuljon. Az 53-as zászlóalj legénysége és a mieink között az első napokban sok volt a súrlódás, de az később megszűnt, a Karancs közös elfoglalása pedig a két zászlóalj embereinek kapcsolatát megjavította. Steckerrel a Karancs elleni támadás éjszakáján hosszú időt töltöttünk együtt. Azt tanácsoltam, hogy a sikeres vállalkozás következtében megnövekedett tekintélyét a fegyelem megszilárdítására használja fel.

Somoskőújfalun néhány napot töltöttünk. Egy alkalommal Fóris ezredparancsnok éppen ebédkiosztás alkalmával haladt el a század körlete előtt. Megkérdezte, hogy tudnánk-e egy csajka ebédet adni, megéhezett és későn tér az ezredtörzshöz vissza. Az ebéd sertéspörkölt volt galuskával. Előbb azt hitte, hogy magamnak külön főzetek, majd amikor meghallotta, hogy a század ilyen ételen él, félig tréfásan, félig komolyan kérte, hogy a szakácsot engedjük át az ezredparancsnokságnak. A választ természetesnek találta, mert az áthelyezésről többet nem beszélt.

Újból elvonulásra sorakoztunk. Ez alkalommal menetelésünk célja Salgótarján volt, ahol bevagoníroztunk és szolnoki irányítással Budapest felé indultunk vissza. Útközben Szabótól többen engedélyt kértünk, hogy Pestre beugorhassunk. Azt válaszolta, hogy engedélyt senkinek sem ad, de édesanyját és nővérét maga is meglátogatja.

Kelenföldre érve a forgalmi irodán érdeklődtünk, hogy szerelvényünk mikor indul tovább. A forgalmi tiszt azt válaszolta, hogy úgy Kelenföld, mint Ferencváros pályaudvarai zsúfoltak és véleménye szerint két napig is eltart, míg Budapesten átvergődünk. Ezt hallva elhatároztuk, hogy a napot Budapesten töltjük és a pályaudvarra másnap délelőtt jövünk vissza. Elindulás előtt tartalékos tisztekből a zászlóaljhoz némi pótlás érkezett. Az egyiket a mi századunkhoz osztották be. Miután pesti volt, kérte, hogy velem tarthasson. A 11. század parancsnoka, Beck Márton elvtárs is velünk tartott.

Így a zászlóalj parancsnoki karából Szécsi Endre zászlóalj segéd-tiszt és Frányó, a 12. század parancsnoka maradt a zászlóaljnál. Hoterán elvtársat utasítottam, hogy visszaérkeztemig a század parancsnokságát vegye át.

Egyik rokonomat látogattam meg. Megdöbbenő volt, amit Budapest élelmezéséről elmondottak. Tök, gersli, igen rossz minőségű kukoricakenyér. Éheztek és a Tanácsköztársaságról csalódott, elkeseredett hangon beszéltek. Délután a hozzánk beosztott „pótlás”-sal találkoztam. Szórakozni indultunk. Az éjszakát az egyik Nagymező utcai orfeumban töltöttük. Ott — igaz, hogy elképesztő árakon — minden kapható volt. A nézőteret túlnyomórészt lánckereskedők és egyéb spekulánsok töltötték meg.

Réggel Kelenföld pályaudvaron arról értesültünk, hogy vonatunkat, a beérkezés után alig egy óra múlva visszairányították Salgótarjánba. Tisztában voltam azzal, hogy az intézkedést valamely rendkívüli esemény okozta. Igyekeztem, hogy a századot mielőbb elérjem. Egy egyetlen kocsiból álló futárvonat néhány perc múlva indult. Utasa

Rákosi elvtárs volt, ki hozzájárult, hogy szakaszparancsnokkal az ő vonatán utazzunk.

A salgótarjáni állomáson Eibenschütz gh. főnökkel találkoztunk össze. Tőle értesültünk, hogy a tegnapi nap folyamán az 53-asok somoskőújfalusi zászlóalja ellen a cseh intervenciók támadást intéztek. A zászlóalj megfutott, az ellenség üldözte. Sessler Henrik, az 53-asok ezredparancsnoka, a Salgótarjában állomásozó tartalékszázlóját, a vasútállomástól mintegy egykilométerre fekvő magaslat északi lejtőjén védelemre rendelte. Csatlakoztatta hozzájuk a szétzüllött somoskőújfalusi zászlóaljat is. A védelmi állás kedvező volt. A veszélyeztetett országút és vasútvonal alatta a völgyben kanyargott.

Az üldözők rövidesen elérték a menekülőket és a védelemmel harcba bocsátkoztak. Mikor zászlóaljunk megérkezett, a vonal még állt, de a bomlás már megkezdődött. Az ellenség tüzelése miatt egyre többen hagyták el a vonalat és csoportba verődve az állomás felé tartottak.

Zászlóaljunk Hatvanban ebédelt és akkor parancsot kapott, hogy helyezkedjen tűzkészültségbe, mert lehetséges, hogy a nyílt pályán éri támadás. Salgótarján állomásra érkezve jól hallották a fegyverropogást. Nyomban rajvonalba fejlődtek és úgy indultak a magaslaton felfelé. A harc a túlsó oldalon folyt.

A gerincvonalon áthaladva rohamoztak. Az ellenség megfutott. Közben beesteledett. Az éjszaka folyamán a századok önálló feladatokat kaptak. A 10. századnak a Medvest kellett megszállnia. Hajnalban a század elindult.

En aznap este érkeztem, s nyomban továbbindultam a front felé. Az ezredparancsnokságig zászlóaljunk felvételező kocsijaival jutottunk el. A szakaszparancsnok velem jött.

Főris ezredparancsnokot még ébren találtuk. Mikor jelentkeztem, szigorúan felelősségre vont azért, mert a zászlóalj harcban vett részt és a parancsnokok nagyrésze beosztásától távol tartózkodott. A feddés után megkérdeztem, hogy a zászlóalj hol tartózkodik és hogy jutok oda. Azt válaszolta, hogy a zászlóalj jelenlegi tartózkodási helyét nem ismeri. Délután ebben az irányban előrenyomulóban volt. Az irányt a térképen megmutatta, de ez számomra nem jelentett segítséget. Vak sötét volt, az eső csendesen esett, a terep erdőborította hegyekből állott. Arra sem volt módja, hogy térképpel lásson el, mert az egész ezred csak azzal az eggyel rendelkezett, melyről tájékoztatott.

Így inkább a véletlenre bíztam magam, mint az út ismeretére és elindultunk. Egy idő múlva épületből kiszűrődő világosságot láttunk, oda tartottunk. A ház valószínűleg Salgótarjánhoz tartozott. Egy idegen ezred egyik századának parancsnoksága volt. Megkísértem, hogy a századparancsnoktól tájékozódjam, de zászlóaljunk tartózkodási helyét nem ismerte, így nem adhatott felvilágosítást. Az utat egyedül folytattam, mert szakaszparancsnokom kijelentette: annyira elfáradt, hogy képtelen tovább gyalogolni és a századparancsnoktól szállást kért. Többet nem találkoztam vele.

Hajnalban a 12. század egyik tábori őrsére bukkantam. Ők látták, hogy a századom este hol készült az éjjelezésre. Oda vezettek.

A század a Medves lábánál egy mélyedésben tartózkodott. Az ezredparancsnokkal éjjel folytatott beszélgetésből az volt a benyomásom, hogy a mai napon további előnyomulás nem történik, hanem a csapatok és az ellenség hollétének megállapítása a soron következő feladat. Ezért a századot úgy kell elhelyeznem, hogy ellenség megjelenése esetén a harcot eredményesen vehessem fel. A mélyedésből a hegyre veztettem a szakaszokat és a csúcs alatt körben helyeztem el. A géppuskákat magasabbra rendeltem, hogy ütközet esetén a vonal felett átlőhessenek. Rajonként két figyelőt jelöltem ki és néhány helyen lövészárkok kiásására adtam parancsot. Az éjszakai eső elállt, a nap melegen sütött, az emberek megszomjaztak.

Kovács szakaszparancsnok összeszedte a kulacsokat és néhány emberrel vízárt indult. Talán egy kilométerre tőlünk egy vadór kunyhójára bukkant. Az épülethez kút is tartozott, vize jó ízű volt. A vadór meglepve újságolta, hogy félórával azelőtt az ellenség vitt onnan vizet. A mi jelenlétünkről addig nem tudott, a kunyhóból a Medves nem látszott.

Az értesülés nyomán éppen felderítő járőrt akartam küldeni, mikor nótázást hallottunk. Nemsokára kivehettük a dallamot, csehül énekeltek. Nyomban felfejlesztve, a hang irányába csoportosítottam át a századot és jól rejtve fektettem le. A hegyoldalt valami tormalevél-szerű dudva borította, melyben a csatárok jól rejtőzhattak, de a kilövést nem akadályozta. Szigorú parancsot adtam ki, hogy vezényszavam előtt senki se tüzeljen. Két részre osztottam a századot. A két félszázad egymás fölött feküdt. A csatárköz öt lépés volt, a második félszázad, mintegy harminc lépésre az első mögött. Olyan tereprészt választottam, hogy a második magasabban fekvő félszázad tüzelése az első ne veszélyeztesse. A géppuskákat a második félszázad fölött állítottam fel.

Nemsokára megláttuk az ellenséget. Egy völgy kanyargott felénk, abban meneteltek. Ide tartottak, a Medvesre. Egy zászlóalj közeledett, három-négy tiszt haladt a menet élén. Három század követte.

Az él tizenöt-husz lépésre közelítette meg a Medves lábát, mikor a tűzparancsot kiadtam. A nótázás abban a pillanatban megszakadt, vad pánik tört ki, mely eszeveszett futásban nyilvánult meg. Rövidesen a gyalogsági tüzet beszüntettem, majd két géppuskáét is. Nemsokára a völgykanyarban eltűntek a szemünk elől. Ekkor a másik két géppuska is abbahagyta a tüzelést.

Az ellenség súlyos veszteséget szenvedett. Annyira elővigyázatlanul, gyanútlanul meneteltek, oly váratlanul zúdult rájuk hatalmas tűzcsapásunk, hogy tüzelésre nem is gondolhattak, csak menekülésre. Valóban egyetlen puskát sem sütöttek el. Futásuk nyomát a közelünkben elesettek holttesteit, távolabb eldobált fegyverek, katonai felszerelési tárgyak jelezték.

Szverle Bálintot szakaszával felderítésre küldtem. A parancs úgy szólt, hogy addig a völgykanyarig menjenek előre, ahol az ellenség eltűnt szemünk elől. Ott nézzenek körül, de ha nem érzékelnek semmit, ne menjenek tovább, jöjjenek vissza. Két raj rajvonalba haladjon,

a másik kettő száz lépésre mögöttük rendekben. Szverléék rövidesen visszatértek és jelenítették, hogy ellenség nem látható.

Megérkezett Gergely János, a szakács. Jelentette, hogy nem kapott felvételt, nincs mit főzöz. Valaki néhány közelben legelésző birkát látott. Hotorán és Gergely indultak oda és meglepően olcsón két birkát vásároltak. A konyha mintegy két kilométerrel távolabb állott. Gergely jelentette, hogy hozzávalója van és a két állatot örömmel terelte maga elé. Ígérte, hogy jó ebédet készít.

Alig távozott, mikor a csúcsra 15-ös gránát csapódott be. Hatalmas tölcseért vágott. Egy pillanatra kitört a pánik, néhányan összevissza rohagáltak. Erélyesen rendet teremtettem. Először „Feküdj”-t vezényeltem, majd rajonként az eredeti felállítási helynek megfelelően jó ritkán helyeztem el az embereket. Az első gránát belövés lehetett, mert rövid szünet után egyik a másikat követte. Ez az idő azonban elég volt arra, hogy az embereket szétszórjam. Készenlétbe helyeztettem a sebesültvivőket, majd amikor a tűzérési tűz folyamatos lett, arra is utasítást adtam, hogy a gránáttölcéseket fedezésre használják fel. A pánik az első parancs elhangzása után megszűnt és a század az elég erős tűzérési tűzet jól tűrte. Veszteséget nem szenvedtünk.

Az ellenséges tüzelés csak alkonyatkor hallgatott el. Bizony az ebédet vacsora időben osztattam ki. Kilenc órakeres takarodót fúvattam. Tapasztalatom szerint az ilyen morális akciók hatásosak voltak. Az ellenség közelélenek semmibevevése, a vele szemben tanúsított fölényes magatartás, a másik fél biztonságérzetét és a harci szellemét bénította. A századot viszont ez a kis hetvenkedés felvillanyozta. Többen először éltek át komolyabb ágyútűzet, ami bennük szorongást váltott ki. Ez a szorongás most feloldódott. A biztonsági intézkedéseket azért nem hanyagoltam el és gondoskodtam arról, hogy a figyelők éberségét ellenőrizzék.

Reggel parancs érkezett, mely szerint meneteljünk a tőlünk mintegy 15 km távolságra, északkeleti irányban fekvő Ajnácskő községbe. Az utat elég nehéz, hegyes terepen tettük meg. Mire beértünk, a zászlóalj többi részét is ott találtuk. A század érkezését Szabó zászlóaljparancsnoknak jelentettem, majd ebédkiosztásra és pihenőre adtam parancsot.

Szabó elmondotta, hogy a Tanácsköztársaság egyik fontos vezető személyisége — azt hiszi, Bóhm Vilmos — járt itt és a zászlóaljat megdicsérte. A továbbiakban arról tájékoztatott, hogy az ellenség annyira elszaladt, hogy az érintkezés teljesen megszakadt és a hadosztály nem tudja, meddig vonultak vissza. Századomat arra utasítja, hogy a Balogfala felé vezető úton induljon el és addig meneteljen előre, míg az ellenséget megtalálja. Akkor végezzen alapos felderítést, az észlelteket jelentsen és a további parancsot várja be.

Figyelmeztetett, hogy a vállalkozás több tarthat, a zászlóaljjal az összeköttetés bizonytalan lesz, löszert, élelmiszert ennek megfelelően vételezzünk fel. Nyomatékosan rámutatott arra, hogy, ha az ellenséget megtaláltuk, kockázatos kalandba ne bocsátkozunk, a feladat az ellenség felderítése, nem pedig az, hogy a század esetleg felmorzsolódjon.

A szolgálatvezetővel a készleteket számbavételeztem és őt azok meg-

felelő kiegészítésére utasítottam. A pihenő befejeztével a századot elindítottam. A faluból nótázva vonultunk ki. A vonatoszlop félóra múlva követett bennünket.

Mikor a mintegy két kilométerre fekvő vasútállomást elhagytuk, pihenőt tartottam és megvártam, míg a vonatoszlop felzárkózik. Addig biztosított menet felvételére adtam parancsot. Az elő-, jobb- és baloldaldvédet az első szakasz adja, melyet egy géppuskával megerősíttem. Utóvéd a negyedik szakasz negyedik raja. A három géppuska a második, a vonatoszlop pedig a harmadik szakasz után menetel.

A század eredetileg egy géppuskával indult el, melynek úgynevezett könnyű állványa volt. A Karancson zsákmányoltakból négyre egészítettük ki a géppuskákat és a mi régi géppuskánk is normál állványt kapott. A többi géppuska a 12. századnak jutott, mert a 11. század kiképzett géppuskások hiányában nem igényelt.

A géppuskákat először szakaszonként osztottam el, de ez a rendszer nem vált be. Előfordult, hogy egy-két szakasz akár a feladat, akár a terep sajátossága miatt a nagy tűzerejű fegyvert nem használhatta ki, másutt viszont jobb szolgálatot tehetett. Ezért később a géppuskákkal közvetlenül rendelkeztem. Külön géppuskás parancsnokot nem neveztem ki. A géppuskákra vonatkozó parancsaimat Korpás István, a legrégibb irányzó továbbította.

Az elővéd négy főnyi élt küldött előre, mellyel az összeköttetést látó- és hallótávolságra menetelő összekötőpárokkal tartotta. Jobb- és baloldaldvédül három-három csatárt küldött ki. Ez elegendő is volt, mert a terepet jól áttekintettük. Az elővéd és a főcsapat között szintén összekötőpárok haladtak. Az él- és a főcsapat menetoszlopának eleje közötti távolság közel félkilométer volt, ami meglepetés ellen majdnem teljes biztonságot jelentett. Az elővéd is jelentős erőt képezett, mert Hotorán rendelkezésére az élt, oldaldvédek és összekötőpárokat leszámitva, félszakasz és egy géppuska állott.

Az úton semmiféle esemény nem történt. Kevés járó-kelővel találkoztunk. Érdeklődtünk tőlük, hogy az ellenség merre lehet. Nem tudták. Többször előrenyargaltam az élig, sőt ahol az utat beláttuk, az él elé is, de minden csendes volt. A biztosítások éberen, a terepet és egymást figyelve meneteltek, a század gondtalanul csevegve és cigaretázva haladt. A szuronyt csak a biztosítással tűztem fel, a század szuronyt rejtve menetelt. Az emberek hangulatára jellemző volt, hogy amikor egyszer a harmadik szakasz mellett lovagoltam, az egyik rajparancsnok megkérdezte, hogy a szuronyt ne tűzzék-e fel. Egyik katona megszólalt, hogy arra roham közben is jut idő. Semmiféle szorongás, vagy éppen félelem nem volt tapasztalható.

Közvetlenül Balogfalva előtt egy katonaviselt idősebb parasztember arról tájékoztatott, hogy a faluban nincs ellenség, de a községen túl néhány kilométerre északi irányban fedezéket ástak és ott rendezkedtek be védelemre. A lakosságot nem engedik a mezőre, nehogy állásaikat megközelítse.

A községbe az elővéd és a szállásainálók vonultak be. Addig, míg a falut nem biztosítottuk, a század a falu déli szélén várakozott. Az álló-

másépület a falu északi végén emelkedett. Az elővéd addig hatolt előre. Ott két tábori őrsöt és az országútra egy állójárórt állítottam fel. A telefonistákat az állomás épületbe rendeltem és arra utasítottam, hogy kíséreljék meg a vasúti távírvonal felhasználásával a zászlóaljjal való telefonösszeköttetés kiépítését.

Erősen alkonyodott, de az ellenség hollétéről még nem volt tudomásunk, hiszen az öreg paraszt által elmondottakat ellenőrzés nélkül nem fogadhattam el. Egy kicsit előre lovagoltam, hátha látok valamit. Körülbelül két kilométert haladhattam, amikor géppuskatűzzel visszatérésre kényszerítettek.

Közben a század elszállásolt, megkezdődött a vacsora kiosztása. Vacsora után az első szakaszt, a második váltotta fel. A tábori őrszolgálat csak a szakasz felét igényelte, a többi készségben maradt. A váltást személyesen ellenőriztem és visszajövet az állomásépületbe néztem be, hogy a telefonisták munkájáról tájékozódjam.

Jelentették, hogy a vasúti távírvonalak vizsgálata közben cseh nyelvű beszélgetést hallottak. Nyomban három szlovák anyanyelvű vöröskatonát vezényeltem a telefonistákhoz, akik a dobozhallgató felhasználásával lehallgató állomást létesítettek. Valóban az ellenség beszélgetése hallatszott. Ők is felhasználták a vasúti távíró vezetékét, de a vezeték felénk húzódó részét nem szakították meg. Éppen a tüzérségi megfigyelő beszélt, aki az állomásépület környékén katonákat, állandó jövés-menést tapasztalt és az üteghez éppen a löelemeket diktálta be. Valóban néhány perc múlva a közelben gránát vágódott be. Majd a löelemek helyesbítése hallatszott, amit újabb becsapódás követett.

A telefonistákat utasítottam, hogy a szaladgálást szüntessék be, a figyelést éjjel-nappal folytassák és észlelteiket jegyezzék. A dobozhallgató — mint ismeretes — hallgatókagyló és mikrofon egybeépítve. Attól azonban, hogy az ellenség a mi telefonistáink beszélgetését meghallja, nem tartottam, mert mikrofonként csak akkor működik, ha a rajta elhelyezett gombot megnyomjuk.

Az eredeti feladat, a zászlóaljparancsnoksággal való telefonösszeköttetés megteremtésének végrehajtását is megsürgettem. Ajnácskő állomásig a vasúti vonalat használtuk fel, onnan a zászlóaljig tábori vezetékkel. Hajnalig az összeköttetés kiépült. Mi gondoskodtunk arról, hogy az ellenség ne hallgathasson le, mert a vonalat az állomásépületnél elvágtuk.

A faluba érve futkosó embereket láttam, akik több-kevesebb batyúval nyugati irányban szaladtak. A lakosságot a gyér ágyútűz riasztotta meg. A nagyobb biztonságot nyújtó borpincékbe menekültek. A század katonái az ágyúzásra most már nem vetettek ügyet. Tréfáltak, évődtek a futókkal.

Az este folyamán a szakaszparancsnokkal megbeszélést tartottam. Elhatároztuk, hogy a hajnal beállta előtt felderítést végzünk. Az eddigi tapasztaltak alapján az öreg paraszt tájékoztatása helyesnek látszott. Úgy döntöttünk, hogy a sötétség védelme alatt addig a könyökig haladunk előre, ahol az országút és a vasút Feled felé keletre kanyarodik. Valószínű, hogy kelet—nyugati irányban foglalt az ellenség állást. Ha

a körülmények kedvezőek, megkíséreljük, hogy az ellenség vonalába be-
törjünk. A vállalkozásban az első szakasz és egy géppuska vesz részt.
A falu északi kijáratánál egy szakasz rajvonalba helyezkedik el, két
szakasz a másik három géppuskával a templom előtt készenlétben tar-
tózkodik és a községbe vezető utakat járőrökkel sűrűn ellenőrzi.

Még a megbeszélés alatt érkezett be az addig végzett lehallgatás
anyaga. Űtegek, tüzérségi megfigyelők, század- és zászlóaljparancsnokok
beszélgetései. Az egységeket hol szolgálati számmal, hol a parancsnok
nevével jelölték meg. Érdekes adatok voltak, mert az ellenség erejére
következtethettünk, de arra nem adtak felvilágosítást, hogy ezek az
alakulatok a terep melyik pontján helyezkedtek el.

Vállalkozásunkat a sötét éjszaka segítette. Nesztelenül, és észre-
vétlenül értük el a könyököt. Itt a szakasz lefeküdt és három embert
járőrbe küldtem. Azt a feladatot kapták, hogy az ellenség hollétét,
főleg hallgatózás útján megállapítják. Nemsokára visszatértek és je-
lentették, hogy az ellenség az előttünk húzódó domb oldalán tartózko-
dik. Hallották, amint a figyelő járkál, majd megáll és bokázva, ritmi-
kusan csattogtatja bakancsai sarkát. Széles rajvonalba fejlődöttünk és igen
óvatosan mozogva — többnyire kúszva — a domboldalon 60—80 lépést
haladtunk felfelé és ott csendben maradtunk. A géppuskát a szakasz
közepén helyeztem el. Az emberek kézigránátot készítettek elő.

Enyhe fuvalat támadt fel és mi is meghallottuk az őrszem bakancsai
által okozott zajt. A sötétség csökkent. Az embert még nem láttuk, de
az már kivehető volt, hogy ott valami mozog. A gyeper sötétjéből hal-
ványan vált el a lövészárokból kiásott föld kiszáradt, világosabb ár-
nyalata. Az idő elérkezett.

Rövid géppuska sorozattal egyidőben kézigránát össztűzet dobtunk.
Az őrszem szétcsapta karjait, a levegőbe ugrott és arccal előre bukott
a földre. A következő pillanatban a kézigránátok robbanásának füstje
eltakarta.

Rohamoztunk. Az ároktól alig 20—40 lépésre voltunk. Mire beér-
tünk, ellenséget alig találtunk. Kiugráltak az állásból és a gerincvonal
fel futva, rövidesen eltűntek szemünk elől. Korpás géppuskája akadályt
kapott, hüvelyszakadás történt, emiatt tűzzel nem üldözhetjük őket.
Az egyik fedezék parancsnoki állás lehetett. Ágy, asztal volt benne, az
asztalon elég jó vázlat.

Beállt a szürkület. Visszavonulásra adtam parancsot. Három sza-
kasz rajonként csoportokban szökellt, a negyedik rajvonalba fedezte.
Elértük az országutat, rövidesen holt térbe jutottunk, nem tüzeltek ránk.
Kettősrendekben meneteltünk vissza.

Az állomásépület előtt az egyik telefonista az ellenség veszteségét
jelentette. Lehallgatás útján szerezték róla tudomást. Arról is értesítet-
tek, hogy a telefonösszeköttetés a zászlóaljjal kiépült. Szabó zászlóalj-
parancsnoknak nyomban jelentést tettem. Jelentésemet kétkedéssel fo-
gadta és parancsot adott, hogy az ellenséget tovább nyugtalanítsuk.

A tábori őrsök kivételével a század többi részét pihentettem. Nap-
közben az ellenséges tüzérség újból megszólalt. Most már a századpa-
rancsnokság környékét is tapogatta. A lehallgatás szerint a tüzérségi

megfigyelő azt állította, hogy csak az állomásépület és a századparancsnokság környékén tapasztalt erősebb mozgást.

Ebből az következett, hogy a tüzérségi megfigyelőállásból a faluba belátnak. Minthogy a cseh állásokból ide nem tekinthettek be, valószínű volt, hogy az ellenség a falu közelében tüzérségi megfigyelő állást tölt előre. Több járőrt indítottunk, a számbajöhető hegyoldalakat átkutattuk, de megfigyelő állást nem találtunk.

Másnap hajnalban nagyobb méretű rajtaütést készítettünk elő. A vállalkozásban három szakasz vett részt, a negyedik a falut biztosította. A betörést ugyanazon a helyen hajtottuk végre, ahol az előző nap. Két raj hatolt be az ellenséges árokba és nyugati irányba az árokban harántgáttól harántgátig hatoltak előre. A harmadik raj szintén követte őket az állásba, és ott befészkelte magát és helyben maradvá további műveleteinket kelet felől biztosította.

Két szakasz négy géppuskával az ellenség által megerősített dombortól délre majdnem párhuzamosan vonuló magaslaton helyezkedett el. Géppuska fedezetet az első szakasz negyedik raja képezett. Amikor a göngyölítést végző félszakasz a félszázad vonalát túlhaladta, ezek előretörték és az ellenséges árokba — melyet a támadó félszakasz addig megtisztított — behatoltak. Előretörés közben az ellenséget géppuska tűzzel fogtuk le.

Abban a pillanatban, mikor a támadásunk megindult, a harci zaj hallatára az ellenség megfutott. A fután általános volt. Ott is szaladtak, ahol nem támadtunk és nem is szándékoztunk támadni. A futókra csak a gerincvonalig tüzelhettünk, azon túl holt térbe kerültek, eltűntek a szemünk elől. Most későbbi időpontban támadtunk, a látási viszonyok jobbak voltak. Így megfigyelhettük, hogy tőlünk nyugatra oly nagy távolságra is szaladnak, hogy az üldözés géppuska tűzzel is eredménytelen.

A támadás végrehajtása közben kiegészítettem az ellenséges árokrendszerrel készített vázlatomat, mely most már a lehallgatás és a kétszeri támadás észleleteinek felhasználásával elég pontos volt. A nagy kiterjedésű területet egy századdal nem tarthattam, az üldözés is túl kockázatos lett volna, azért a Balogfalvára való visszatérést határoztam el. Kürtszó útján sorakoztattam, nehogy valaki leszakadjon. A támadás megindításától a sorakozóig körülbelül egy óra telt el. Ellenséges tüzet egész idő alatt nem észleltünk. Az ellenségen úrrá lett a pánik.

Hazaérve a lehallgatók ismét az ellenség veszteségét jelentették és azt, hogy parancsnokságuk csak a legnagyobb erőfeszítés árán bírta őket rá, hogy az általunk már ismert állásrendszert újból megszállják. A zászlóaljnak most is jelentést tettem, a vázlatot küldönc útján juttattam el. A délelőtt folyamán parancs érkezett, hogy a század másnap reggel Ajnácskőre vonuljon be.

Elvonulásunkat az ellenség néhány gránáttal zavarta. Míg a tűz által veszélyeztetett útszakaszon haladtunk, a század egyenként szakadozva menetelt. Zavart, veszteséget az a néhány ágyúlövés nem okozott.

Ajnácskőre érkezve újabb felderítésre kaptunk parancsot. Meg kellett állapítanunk, hogy Detér községben ellenség tartózkodik-e? A

falú Ajnácskötől északkeletre, mintegy nyolc kilométer távolságra fekszik. Ellenséget nem találtunk. A gyógyszerárban és a községházán kérdezősködtünk. Úgy a patikus, mint a jegyző meglehetősen ridegen fogadtak bennünket. Alig rejtették el ellenszenvüket, amiből arra következtettünk, hogy a közelben ellenség lehet, különben színészkednének.

Valóban velünk egy időben a dandár lovasjárőre más irányból végzett felderítést. Gesztete község előtt jól leplezett géppuskafészekből közelről erős tüzet kaptak és elég komoly veszteséget szenvedve kénytelenek voltak visszavonulni.

Visszatérésünk után Szabó zászlóaljparancsnok elvtárs közölte, hogy az ezredet a hadosztályparancsnokság a jól végzett felderítőszolgálatért dicséretben részesítette. A mi jelentéseink hitelessége is bebizonyosodott. A hadosztály hírszerzői alátámasztották vázlataink és jelentéseink helyességét. A dicséret zászlóaljparancsban is megjelent. A századparancsban a vállalkozásban kiemelkedően részt vevők személye szerint, a harcokban bevetett szakaszok megkülönböztetve szerepeltek. Természetesen az egész századot megdicsértem.

Ajnácskőről Füleken át a kis Sávoly községet értük el. Zászlóalj kötelékben meneteltünk. A vonatoszlopot Füleken hátrahagytuk és biztosított menetben északkeleti irányban haladtunk tovább, A Csurgó völgy után északnak fordultunk. Elértük a Guszana magaslat déli nyúlványát. Eddig jóformán erdők között, úttalan utakon haladtunk. Most alattunk széles völgykatlan terült el. Északra vagy két kilométerre Nagydaróc község emelkedett. Erős fegyver és géppuska tüzelés hallatszott. Ahogy a gerincvonalon áthaladtunk, a golyók minden irányból füttyültek.

A zászlóalj az erdő széléig ment előre. Ott a századok szakaszonként egymás mögött lefeküdtek. Mi tájékozódás céljából kijöttünk az erdőből.

Főris ezredparancsnok ott, az erdő szélén várt ránk. Ismertette, hogy tőlünk északnyugatra a 198-as magaslaton és attól nyugatra a 101. gy. e. tüzel és a helyzet nem ismerése következtében ezt a tereprészt is tűz alatt tartja. Az északi irányból tapasztalható lövöldözés a Nagydarócot védelmező ellenségtől származik. Parancsot adott, hogy a 101-esek tüzelését figyelmen kívül hagyva a völgybe ereszkedjünk le és a támadást Nagydaróc ellen indítsuk meg.

Előretörésünkkor a 101-esek a tüzelést fokozták. A síkságra érve a magas vetés takart bennünket, de a hátulról jövő lövöldözés nagyon kellemetlen és zavaró volt. A falu szélét már vagy háromszáz lépésre közelítettük meg, mikor végre a 101-esek tüzet szüntettek.

Az ellenség nem várt be bennünket. A falu szélén valami patakocská folyt. Nem akadályozott volna bennünket, de a lakosság elénk jött, a vízen pallókat fektetett át, hogy ne kelljen gázolnunk. A falu cigányzenészei is velük tartottak, csárdást játszottak és az asszonyok, leányok követelték, hogy a vöröskatonák táncoljanak. Pár perc múlva a mulatságnak végét vettem és a századot a templom előtt gyülekeztettem.

Az ütközetben két emberünk megsebesült. Steigerwald József és Csete István, valószínűleg géppuskától, mindkét lábukra láblövést kaptak. Minthogy vonaloszlopunk nem követett és hosszabb menet előtt álltunk, a sebesültek és a géppuskák szállítására két kocsit a falusiaktól vettem igénybe.

Közben engem is baleset ért. Kurta irányzó rosszul üfirtette ki géppuskáját. Három helyett kétszer ismételt és így egy golyó a töltényűrben maradt. Mialatt a kocsi mellett állva intézkedtem, a túlsó oldalon valamelyik katona a géppuskát babrálta és a billentyűt megnyomta. A golyó az oldalcső és a löcs vasalásán áthatolt és az oldalamba fúródott. Komolyabb fájdalmat nem éreztem. A sebet a zászlóalj főnöke este nézte meg. Kezelésre nem volt szükség. Azt mondta, szerencsém volt.

Harc Kassáért

Hosszú menetelés kezdődött. Guszana községen át a Miskolc felé vezető főútvonal felé tartottunk, amit Várgedénél értünk el. Ott találkoztunk a vonatoszloppal. Két napig élelmezés nélkül maradtunk. A század a nélkülözést jól tűrte. Menetvonalunkból említést érdemel Feled, Rimaszécs, Putnok, Sajószentpéter, Miskolc.

Miskolc után Felsőzsolca, Szikszó következett. Szikszó után a Tanácsköztársaság háborúja óta először ezredkötelékben meneteltünk. Most már biztosított menetben haladtunk. Az elő- és oldalvédeket valószínűleg az első zászlóalj adta, az utóvédet a 12. század képezte, mely a mi zászlóaljunkhoz tartozott. Az egész ezred vonatoszlópa a második zászlóalj után és a miénk előtt, tehát közöttünk menetelt.

Útvonalunk Alsó-vadász, Homorogd, Kupa, Felső-Vadász, Orosz-Gadna, Újlak, Vendéghe, Vajda, Buzita volt. Buzitáig érdemleges esemény nem történt. Ezen a községen a reggeli órákban haladtunk át. A falut az ellenség felgyújtotta. A házak még füstöltek.

Az asszonyok elmondották, hogy előző nap a községen lakodalmas menet haladt át, melyet vöröskatonák követtek. A faluban tartózkodó cseh intervenciók elszaladtak. Később a vöröskatonák eltávoztak, a csehek visszatértek. Gyűjtogatni kezdtek, a férfiakat pedig agyonlövöldözték. Alig van olyan ház, mely halottat ne siratna. Az út két oldalán mintegy negyven-ötven leégett házat láttunk.

A községen áthaladva mögöttünk maradtak a hegyek, síkságra értünk. A falutól északkeletre három-négy kilométer távolságról tüzelés hallatszott, mely egyre erősödött és mind szélesebb vonalra terjedt el. Tüzérségi lövedékek becsapódását is láttuk. Az I. és II. zászlóalj az ellenséggel harcba bocsátkozott. A balszárny század közepe a Kemaróc község felé vezető útra támaszkodva tört előre.

Mi, a III. zászlóalj, szintén rajvonalba fejlődtünk. Az ezred tartalékát képeztük, melyet az ezredparancsnok, a balszárny mögé rendelt. Körülbelül a kamaróc—makrancsi út elágazásánál jártunk, mikor a támadó arcvonal megállt. A makacsul védekező ellenség közvetlen közelébe értek. Ilyen távolságról már csak rövid előreszökellésekkel

küzdhatték magukat előre. A tűz erősödött, egyre több sebesült jött hátra. Vértó lovat is vezettek.

Az ütközetet Fóris ezredparancsnok lóhátról vezette. Szabó zászlóaljparancsnok és mi, századparancsnokok is, még lovon ültünk. Most az ellenség két-három üteggel az első vonal és mi közénk zárótűzet bocsátott, hogy a tartalék bevetését akadályozza. A támadás elől elakadt. Fóris parancsot adott, hogy zászlóaljunk sűrítse be a rajvonal balszárnyát és rohamozzon.

Mi úgy fejlődtünk menetoszlopból rajvonalba, hogy a 11. század tőlünk jobbra, a 12. pedig balra került. Ez a mód igényelte a legkevesebb oldalmozgást. Szabó zászlóaljparancsnok sakktabla alakzatot rendelt el. A 11. és 12. század indult, a 10. század a középben kétszáz lépéssel lemaradva követte.

A 11. század hosszú idő alatt vergődött át a zárótűz alatt tartott területen. Egy-egy becsapódás után visszaretentek, tétováztak, újból nekiindultak és emiatt a veszélyeztetett területen feleslegesen sok időt tölthettek. Ez a bizonytalankodás következménnyel járt, mert tíz-tizenkét főnyi veszteséget szenvedtek. Ennek a helytelen magatartásnak a veszélyére mindjárt felhívtam a század figyelmét és az embereket újból szakaszonként figyelmeztette, hogy a zárótűz vonalán teljes futással hatoljanak át. Ezenkívül a századon belül is sakktabla alakzatot rendelt el oly módon, hogy a 2. szakasz elsőnek halad át, őket jobbról és balról követi az 1. és 3., utoljára a 4. szakasz.

Még lovon voltam és így módom volt arra, hogy mikor egy-egy szakasz a tűz alatt tartott területre ért, egyik szárnytól a másikig vágta az embereket gyorsan futásra ösztökéljem. Amikor a századot átvezettem, lépést vezényeltem. A szakaszok kiigazodtak, a tér- és távközt felvették és a rendezetten felvonuló század olyan jól mutatott, hogy az ezredparancsnok megdicsérte. A század katonái nemcsak a dicsőretnak örültek, hanem annak is, hogy a tüzérségi tűzben való előnyomulást most megtanulták és jól hajtották végre. Ezt bizonyította, hogy veszteségünk nem volt.

Az ellenség Kamaróc előtt pár száz lépésre védekezett. Még mielőtt saját rajvonalunkat elértük volna, láttam, hogy a védelem inog, mutattam a közelemben tartózkodó katonáknak, hogy az ellenség soraiból egyesek otthagyják a vonalat és a falu felé futnak. Itt már mi is rajonként történünk előre, mert a tűz erős volt. A századot saját rajvonalunk mögött mintegy harminc lépésre attól és vele párhuzamosan gyülekeztettem. Mikor mindegyik raj beérkezett, onnan helyből rohamot vezényeltem. A távolság rohamtávolságnál jóval nagyobb volt, de arra számítottam, hogy a demoralizált védelem előretörésünk hatására felbomlik és megszalad. Valóban így is történt. Újból lépésre lassítottunk és rajvonalunk Kamaróc községen megállás nélkül haladt át. Mi kerültünk előre. Nagyida irányába tartottunk.

A falu szélén a nagydaróci jelenet ismétlődött meg. A lakosság nagy szeretettel és zeneszóval várt ránk. Néhány percre nem háborgattam a táncolókat, de aztán az első szakaszt a falu északi kijáratáig küldtem előre.

Közben érintkezésbe léptem Szabó zászlóaljparancsnokkal, ki közölte, hogy zászlóaljunk a falu északi szélén szállásol el és biztosítja az ezredet. Utasított, hogy a védelmet az én századom lássa el.

A faluból kivezető út jobb és bal oldalán egy-egy rajból álló tábori őrsöt helyeztem el, a tábori őrsöt adó szakasz másik felét készlettségbe rendeltem. A századtörzssel a református lelkészlakba szállásoltam el, egy szakaszt a szembenfekvő iskolában, a többit az utca mindkét oldalán a falu északi szélé felé.

Hajnalban Király elvtárs, a lovászom, azzal ébresztett fel, hogy az ellenség betört a faluba. Valóban ropogtak a puskák és néhány srappel robbanása hallatszott. Karabéllyal a kezemben az utcaajtóba futottam és Királynak odakiáltottam, hogy küldje a többieket. A századtörzs elég jelentős létszámú volt. Három telefonista, négy szakaszküldönc, négy sebesültvivő, szolgálatvezető, századírnok, lovász, személyi küldönc jelentős tüzérőt képviselt. Láttam a falu szélén az ellenséget. Nyomban tüzeltem rájuk, a századtörzs is csatlakozott hozzánk, a küldöncökkel pedig a szakaszokat riasztattam. Parancsot adtam, hogy az iskolában elszállásolt szakasz nyomban, tehát felöltöztenül, nyisson tüzet, a többi szabályszerűen riadózzon. Mikor az utóbbiak elkészültek, a kertek alatt a falu szélére irányítottam őket.

Azt a parancsot adtam, hogy a további ellenséges beszivárgást akadályozzák meg, egyben a községbe került ellenséget a visszatérésben gátolják meg. Ezt nem teljesíthették, mert mire a falu szélét elérték, az ellenség megszaladt.

Rövidesen felszerelt az iskolában elhelyezett szakasz is és ekkor az egész századdal a falu szélén rajvonalat vettem fel. Az ellenség már nem volt látható, ezért Szverle Bálintot szakaszával felderítésre küldtem: addig menjen, míg az ellenséget megtalálja. Állapítsa meg, milyen erővel vannak, aztán térjen vissza. A Kassa felé vezető úton indult el.

Szverléék indulása után talán egy fél óra múlva a 12. század került a falu szélére és ők is megindultak Kassa felé. Nemsokára érkezett a 11. század, majd Szabó zászlóaljparancsnok a zászlóalj-törzssel. Szabó az általam kiadott intézkedéseket helyeselte, de azon mérgelődött, hogy a 12. század parancsa nélkül cselekedett.

Talán egy óra hosszáig feküdtünk a falu szélén, mikor az ezredtől indulásra kaptunk parancsot. Minthogy jelentős saját erő haladt előttünk, Szabóval egyetértésben mindössze egy rajnyi élt küldtem, mintegy kétszáz lépésre előre.

Pólyi majornál egy elhagyott ütegállást láttunk. Erős ágyúzás is hallatszott. A hang után azt állapítottuk meg, hogy a harc körülbelül Hidasnémetinél folyik.

A távolban már láttuk Kassát, mikor a 2. szakasz visszaérkezett, Szverle jelentette, hogy jó darabon bent volt Kassán. Az ellenség a várost elhagyta. Találkozott a 12. századdal is, azok benn maradtak Kassán. Az ágyúzás Hidasnémeti felől mind erősebben volt hallható.

Kassa szélén óriási tömeg és a polgármesterrel az élén a városi

tanács várt ránk. Ősi szokás szerint egy kis bársonypárnán a város kulcsát nyújtották át Szabónak. A polgármester lelkes szavakkal üdvözölt bennünket, hangja a meghatottságtól többször elcsuklott. Kassa népe valósággal megrohant bennünket. Öleltek, csókoltak, virággal, cigarettával, csokoládéval, süteménnyel halmoztak el. A házak zászlódiszt halottak. A tömeg olyan sűrű volt, hogy alig voltunk képesek haladni. Közben a hátunk mögül, Hidasnémeti felől lankadatlan erővel dörögtek az ágyúk.

A kassai Dóm előtt, ahol II. Rákóczi Ferenc hamvait temették el, fehér miscöltözetben sok pap várt ránk. Egy főpap beszédet mondott, melyben megáldotta a Vörös Hadsereget és Rákóczi kurucái utódai-ként emlegette.

Míg a városon átvonultunk, a lakosok sok mindent beszéltek el. Így a többi közt elmondották, hogy pár nappal ezelőtt a városban székelt francia tábornok egy tizennégy éves fiúcskát végeztetett ki. A kisfiú valami miatt összeszólalkozott a katonákkal és szidalmazta őket. Ezért meg kellett halnia. Ugyanaz a tábornok nem hitte el, hogy a mieink már a városban vannak és két háztömbnyire voltak csapataink, mikor autóba ült és elmenekült.

Végre átértünk a városon és a Papírmalom felé vezető utcákat biztosítottuk. Rövidesen egy behatolni próbálkozó járőrt vettünk tűz alá és vertünk vissza. Egy emberüket elfogtuk. Felvidéki szlovák fiú volt.

Ezredünk délután öt óra tájt érkezett be. A mi századunk Kassa-újfalun éjjelezett. Onnan biztosítottuk a várost. Másnap délelőtt visszajöttünk Kassára és díszszemlére vonultunk ki. A szemlét Stromfeld tartotta. A Tanácsköztársaság egy-két vezetője is jelen volt. Szabó zászlóaljparancsnok a díszmenet alatt Stromfeld környezetében tartózkodott, ami a zászlóalj részére kitüntetést jelentett. Nekem adott parancsot, hogy a zászlóalj díszmenetét vezényeljem.

A szemlén Stromfeld elvtárs beszédet mondott. Néhány mondatára még emlékszem: „Mióta az eszemet tudom, katona vagyok. Mint katona, fővegemet csak az isten házában veszem le. De a 46. gyalogezred hősei előtt csak levett sapkával állhatok meg. A Kassa elfoglalásáért vívott harcokban az ezred a Tanácsköztársaság történelmének legragyogóbb lapjára írta be nevét”.

Zászlóaljunk szolgálatmentességet és reggelig tartó kimaradási engedélyt kapott. Tiszteletünkre este a színházban díszelőadást tartottak. Századainkból aránylag kevesen nézték meg a „Túl a nagy Krivánon” című operettet. A kassaiak azért tűzték ezt a darabot műsorra, mert a cseh hatóságok valamilyen okból betiltották.

A színház gyér látogatásának pedig az volt az oka, hogy a század nagyobb részét családok hívták meg. A hosszú ideig tartó bevonulás alatt sok ismeretség keletkezett és a szemle után a laktanyába való-ságos búcsújárás indult meg. A kassaiak vendégeket vittek haza. A mi katonáinkat.

A második felvonást riadó szakította meg. Engem is a színházban ért. A zászlóalj a színház mögött sorakozott. Bár kürtösünk többször elfújta a riadót, századomból kevesen jelentek meg. Jóformán csak azok, akik színházban voltak, vagy a laktanyában pihentek. Az én századom létszáma 42 ember volt, 38 a szakaszokból és 4 géppuskás egy géppuskával.

Míg a zászlóalj gyülekezett, Szabó a helyzetet ismertette: „A civilek jelentették, hogy Kassa környéki hegyek között cseh csapatokat láttak. Valószínű, hogy gyors előnyomulásunk következtében főcsapatuktól elszakadtak, a visszavonulási utat pedig a Vörös Hadsereg elvágta. Megadni magukat nem merik. Az I. zászlóalj délután folyamán támadást intézett ellenük, súlyos veszteséget okozott nekik, de a zászlóalj is jelentős veszteséget szenvedett. Később felérkezett a II. zászlóalj, az eredmény hasonló volt. Most rajtunk a sor.”

Hiába vártunk volna tovább, több ember nem került elő. Mikor mi, századparancsnokok a létszámot egyenként jelentettük, Szabó szinte megdöbbsent, oly kevés ember jött össze. Pedig a zászlóaljra sűrűn szükség volt. Ezt az a körülmény is mutatta, hogy rendeltetési helyünkre teherautókon szállítottak.

Szabó arra adott parancsot, hogy az első kocsival induljak. Közölte, hogy alig valószínű az ellenséggel való találkozás, de kizárva sincs, azért harcra is álljunk készen. A gépkocsik rendes oszlopban, a szokásosnál valamivel nagyobb távközt tartva eloltott lámpákkal haladtak.

A tüzérségi állásokig vittek az autók. Leszálltunk, a kocsik nyomban visszafordultak. Az ágyúk egész éjjel tüzeltek. „Fegyvert gúlába, Szerelvényt le!” — vezényeltem és a legénységet pihentettem. Néhány perccel múlva küldönc jött értem.

Egy körülbelül kétszer kettő és fél négyzetméter területű, félig földbe ázott fedezék, félig sátorszerű tákolmányhoz vezetett, melyet szakaszlámpa világított meg. Münnich Ferenc elvtárs, Kégl elvtárs hadosztály vezérkari főnök és Szabó zászlóaljparancsnok tartózkodtak benne. Előbbi két elvtárssal akkor ismerkedtem meg.

Kégl elvtárs újból ismertette velem, amit az ellenségről tudunk és közölte, hogy reggel 6 h 30-kor az ezred és még egy, az éjszaka folyamán érkező 101-es zászlóalj támad. Századomnak az a feladata, hogy az ellenség hátába kerül és a 705-ös magaslaton bevárja, míg a támadás kibontakozik. Akkor hátbatámadjuk az ellenséget és ezzel pánikot idézünk elő.

Jelentettem, hogy a létszámom kicsi és erősítést kértem. Erről a tereprészről térképem sem volt. Felhívtam Kégl elvtárs figyelmét, hogy ezen a hegyes, erdős terepen térkép nélkül a kijelölt helyre nem találok el.

Kégl közölte, hogy sem erősítést, sem térképet nem adhat. Reggel háromkor induljunk. Az indulást neki személyesen jelentsem.

Három óraker még teljesen sötét volt. Kégl elvtárs már várt rám és közölte, hogy a századunkról annyi jót hallott, hogy Münnich elvtársal együtt velünk tartanak és megnézik, hogyan verekszünk. Így legalább a tékép problémája is megoldódik. Csatlakozásuk nagy segítséget jelentett, mert a terepet nappal még nem láttam és tékép nélkül képtelen lettem volna helyes irányba elindulni.

Indulás után az embereket két szakaszba osztottam és egyenként szakadozva két-három lépés távközzel meneteltem. Kégl kérdezte, hogy miért nem inkább biztosított menetet rendeltek el. Azt válaszoltam, hogy majd akkor, ha kivilágosodott. Igaz, hogy így ellenségbe ütközhetünk, de ez túl nagy veszélyt nem jelent, mert a sötétben eredményes tüzet úgysem nyithatnak ránk. Az azonban majdnem bizonyos, ha biztosításokat küldenék ki, azok a sötétben leszakadnának, eltévednének és a különben is kis létszámú század még jobban meggyengülne. Úgy Münnich, mint Kégl elvtárs elgondolásomat elfogadta.

Hajnalban Hotorán parancsnoksága alatt három főből álló élt küldtem előre. Az él és a főcsapat között az összeköttetést négy összekötőpár tartotta fenn, melyek egymástól látótávolságra haladtak. Ez nem volt sok, mert kanyargós, sűrű növényzetű turistajelzésekkel ellátott gyalogösvényen haladtunk, melyen a menetelés helyenként elég fárasztó volt. Jobb és bal oldalvéd és az utóvéd három-három főből állott.

Kégl elvtárs keveselte a menetbiztosításra küldött emberek számát. Közöltem, hogy a főcsapat létszáma 26 főre olvadt le, melyhez még a három géppuskást számíthatjuk. Láttuk, hogy a biztosítás kevés, de a főcsapatot sem gyengíthettük jobban meg. Arra kért, hogy a század végén meneteljek, mert az oldalvédeket és az utóvédet onnan jobban szemmel tarthatom. Az irány betartását és az elővéddel való kapcsolatot ő vállalta. A biztosított menet felvétele után a főcsapat rendekben, normális távközzel menetelt.

Egyszer csak a csapat éle felől lövéseket hallottam. Előrerohantam, de akkorra a tévedés tisztázódott. Mikó elvtárs, a századhoz legközelebb menetelő összekötőpár egyike, valamit jelenteni kívánt és visszafordult. A sűrűben Kégl elvtárs csak a mozgást észlelte, az egyenruhát nem látta. Azt hitte, ellenség közeledik és Steyer pisztolyából öt-hat lövést adott le. Sebesülés nem történt. Mikó jelentette, hogy Hotorán észrevett valamit, míg utánanéző, a század várakozzon. Nemsokára jelentették, hogy tovább haladhatnak.

Erősebb emelkedő következik. A fák bal kéz felől elmaradtak, a hegyoldalt sűrű, alacsony bokrok borították, a bal oldalvéd közöttük küszködött. Feljutottunk a 705-ösre. A csúcs ovális, hossz tengelye irányában talán 100 méteres átmérőjű fennsíkot képezett, melyről az egyik irányban csemetés hűződött a völgybe.

A század végével érkeztem a magaslatra. Münnich és Kégl elvtársak várakoztak rám.

— Pihentesd az embereidet! Addig tájékozódunk — mondotta Münnich elvtárs, majd órájára pillantott — hat óra harminc. Pon-

tosan megérkeztünk. A támadás most indul. Több mint egy órányi időnk van.

Most már az utóvéd is beérkezett. Csak a bal oldalvéd volt még kint. Eppen figyelőket akartam kiállítani, mikor a bokrok közül, majdnem abból az irányból, amerről érkeztünk, tizenöt-húsz lépésnyire ellenséges rajvonal emelkedett fel és tüzet nyitott. A tűz igen gyors, erőteljes volt és sűrűn hullottak közénk kézigránátok.

Nyomban „Feküdj”-öt és háromszázas irányzékkel gyorstüzet vezényeltem. A géppuska nem szólalt meg. Sánta irányzó megsebesült, a 2-es és az egyetlen lőszeres éppen a géppuskától távolabb tartózkodtak, mikor a századot a tűzcsapás érte. Így Hotoránnal, az első szakasz parancsnokával dobtam össze a puskát. Hotorán tüzet nyitott, utána a vonalon indultam végig.

Veszteségünk már az első pillanatban igen súlyos volt. Az ütközetben összesen tizenöten estek el, kik közül utólag Bandur József, Bartyuk Mihály, Bojtőtő Gábor, Feldmann István, Hélik Nándor, Hotorán János, Mikó György, Vidó György neveit állapítottuk meg. A bal oldalvédet elvagták tőlünk. Ott Szverle Bálint szakaszparancsnok, Gácsi Máttyás századkürtös és Goldmann István századírnok szakadt el. Egy ember súlyos sebesüléssel fogságba került. Többen könnyebben sebesültek. Kégl vezérkari főnök a bal felső karján sebesült meg.

Az első támadást még vissza sem vertük, mikor a hátunk mögül újabb indult. Az egyik szakasszal „Hátra arc!”-ot végeztettem és annak a balszárnyával összezárattam. A géppuska elhallgatott. Oda-futottam. Hotorán szívlövést kapott. Ott különösen sok halott feküdt.

Onnan végigtekintettem a helyzetet. Az ellenség többnyire állva tüzelt, mert a sűrű növényzet miatt fekvé nem volt kilövése. A mieink többnyire fekvé tüzelhettek, így tüzelésünk hatásosabb volt, s arra elég erős, hogy akadályozza az ellenséget, hogy rohamot intézzon. A két fél közötti távolság általában tizenöt-huszonöt lépés volt. Az is szemmel látható volt, hogy a kis létszám és a súlyos veszteség következtében oly gyenge a tűzerőnk, hogy soká nem állhatunk ellen. Abban az irányban, amerről érkeztünk, ellenséget még nem észleltem.

Münnich és Kégl elvtársakhoz mentem, kik a második szakasz vonalában harcoltak. Egyik tárat a másik után lőtték ki. Kégl az alatt az idő alatt sebesült meg, mikor beszéltem vele. Megmondtam az elvtársaknak, hogy feladatunkat most már nem hajthatjuk végre, hiszen az ellenség bennünket lepett meg, ezért vissza kell vonulnunk. Ha tovább harcolunk, a század felmorzsolódik. Mindketten egyetértettek velem.

Arra kértem Münnich és Kégl elvtársakat, hogy vezessék a századot, én néhány emberrel tüzelek tovább és a visszavonulást fedezem, azután a század végéhez csatlakozunk.

Igy is történt. Nagy Károly, Sánta Lajos, Krasznai István, utóbbi kettő sebesülten, összesen hetedmagammal fedeztük a századot. Elmulasztottam, hogy a század végéhez csatlakozzam, mert kevesellet-

tem az előttünk elvonuló emberek számát és azt hittem, hogy az egyik szakasz még hátra van. A késlekedés következménye az lett, hogy a századtól elvágtak és a hátunk mögötti csemetésbe hátrálva kényszerültünk a megsemmisítés elől kitérni. Két napig bolyongtunk, többször botlottunk nagyobb ellenséges csapatba, míg végre sikerült tájékozódni és az ellenségen átszivároghva Kassára visszatérni. Az elveszettnek tartott bal oldalvéd miutánunk szintén visszakerült.

Visszatérésünk után sok kassai jelentkezett, akik szerettek volna velünk harcolni. A legjavát kiválogattam és a század létszámát velük kiegészítettem. Itt került hozzánk Koós elvtárs, tartalékos tisz, ki az 1. szakasz parancsnokságát vette át. Sok harctéri tapasztalattal rendelkező harctéri katona volt és kiváló harcosnak bizonyult.

Kégl elvtársat is meglátogattam. A lövés nem ért csontot, így beosztását tovább is ellátta. Münnich elvtárs nem sebesült meg.

Rossz kimenetelű vállalkozásunkról Kégl elvtárs azt állapította meg, hogy a katasztrófát elsősorban a hiányos felderítés idézte elő. Az ellenség ereje sokkal nagyobb volt, mint arra az addigi harcok és jelentések alapján következtethettek. Egy vagy több zászlóaljra becsülték, holott több ezreddel volt dolgunk, mely elég jelentős tűzerőséggel rendelkezett. Valószínű, hogy Kassa visszafoglalására irányuló támadásra gyülekeztek. A század helyzetét súlyosbította, hogy az ezred támadása későn és erőtlenül indult. A 101. gy. e. III. zászlóalja, melynek parancsnoka Baksi Ernő volt, a támadást meg sem kísérte.

Súlyos veszteségünk nagyon megdöbbenetete. Egyben igen nagy elismeréssel nyilatkozott a század katonáiról, akik ilyen véres, nagy tülerő ellen folytatott harcban, majdnem reménytelen helyzetben, mindvégig fegyelmezetten, a parancsokat pontosan teljesítve küzdöttek. Pániknak, ingadozásnak nyoma sem volt.

Járóképes sebesültjeink kikönyörögték, hogy a századnál maradhassanak. Azt mondták, hogy a kórházból bizonytalan, vajon ide kerülnek-e vissza. Nem akarják a többi földit, a századot elhagyni. Felgyógyulásig a konyhán hasznosítják favágással, krumplipucolással magukat. Majd a zászlóaljsegélyhelyre járnak kötözésre. Mikor Szabó elvtársnak jelentést tettem, először bosszankodott, majd elnevette magát és azt mondta, hogy engedélyezzem a kérésüket.

Szabó azzal a kéréssel fordult az ezredparancsnokhoz, hogy a zászlóaljat valamelyik községbe helyezze ki. Pihenésre, gyakorlatra, tisztálkodásra, egyenruha-, fehérneműjavításra alkalmasabb, ha faluban, házakban szállásolja el a zászlóaljat. Fóris elvtárs először abból indult ki, hogy Kassáról több irányba vetheti harcba a zászlóaljat és laktanyából gyorsabban veheti fel a menetkészültséget, mint ha szét vannak szórva. Szabó azt vetette ellen, hogy ha a Kassabéla előtti riadó a zászlóaljat községben éri, úgy az hiánytalanul harcba-vehető lett volna. Végül Fóris elvtárs három nap pihenőt adott, amit a zászlóalj Kisidán tölt el.

Újra támadunk

Érkezés után reggel a zászlóalj mosáshoz, javíthatáshoz látott. Nyolc óra tájt az ezredtől riadóra érkezett parancs. A katonák ingei, lábravalói, kapcai akkor kerültek szárítókötélre. A századparancsnokok a helyzetet jelentették a zászlóaljparancsnoknak és kérték, hogy az ezredparancsnokkal ismeresse.

Rövidesen megérkezett Fóris elvtárs és a század-, szakasz-, rajparancsnokokat megbeszélésre hívatta. Bejelentette, hogy a zászlóaljnak azonnal indulnia kell és aki a parancs teljesítését megtagadja, jelentkezzen. Ez ellen a beállítás ellen nyíltan és határozottan tiltakoztak. Az egyik rajparancsnok elmondotta, hogy önként lépett be a Vörös Hadseregbe. Azért jött, hogy az ellenség ellen harcoljon. Majd szétnyitotta zubbonyát, mely alatt nem volt ing és kérte Fóris elvtársat, hogy győződjön meg: mindnyájan tisztálkodáshoz láttak, mindenkinek vizes még a fehéreneműje, ne kívánja, hogy vizesen húzzák fel, mert akkor szétszakad. A Vörös Hadseregnek sok zászlóalja van, most az egyszer menjen másik.

Fóris ezredparancsnok halkán, szinte megrendülten mondotta:

— Nincs másik elvtársak! Legalábbis olyan zászlóalj, mely ezt a feladatot képes végrehajtani, nincs másik a Vörös Hadseregben.

Nagy csend támadt. Fóris néhány szót váltott Szabóval, ki parancsot adott, hogy délig a zászlóalj a tisztálkodást fejezze be, majd „Oszolj”-t vezényelt.

Ebédkiosztás után a zászlóalj sorakozott és a Semse felé vezető országuúton elindult. A faluból nótázva vonultunk ki, de egy-két kilométernyi menet után Szabó biztosított menetet rendelt el. Így értük el Semsét, melynek keleti szélén a Semsey grófok kastélya emelkedik. A zászlóalj a kastély alatt megállt. Szabó és a segédtiszte a kastélyba indultak.

Alig értek be, a nyitott kapun át erős tűz zúdult ki. Holt térben állottunk, nem veszélyeztetett bennünket, annál jobban aggódtunk parancsnokunkért. Első szakaszom parancs nélkül futólépésben a kastélyba rohant. Erre a tüzelés megszűnt. A parkban hamar megtaláltuk azt a helyet, ahonnan lőttek ránk. A kilőtt hüvelyek mutatták, valószínűleg ellenséges járőr volt.

Az éjszakát a kastélyban töltöttük. Másnap Rudnok irányában meneteltünk tovább. A kanyargós út erdőn vezetett keresztül. Az erdő túlsó szélén búza- és rozsvetés volt. Ott az elővéd harcba bocsátkozott az ellenséggel. A menetbiztosítást akkor a 11. század adta.

Szabó úgy intézkedett, hogy a rajvonal közepét az elővéd képezi. Jobbra a 12., balra a 10. század fejlődik fel. A századok az erdő szélén vették fel a harcalakzatot, még a fák között, rejtve az ellenség elől. Mindkét fél erőteljesen tüzelt, a magas vetés azonban a kilövést erősen akadályozta. Az ellenséget nem láttuk, inkább a lövések iránya után adtuk ki közvetett célokra a tűzparancsot. Megszólalt a védők tűzérsege is, srappellek, gránátok robbantak közöttünk. Nem nagy

kaliberű ágyúkkal lőttek, de legalább két, esetleg több üteggel rendelkeztek. Elég pontosan céloztak.

Mi körülbelül négy-négy és fél kilométer széles arcvonalon támadtunk. A 11. századból fél század vett részt a harcban, a többi a zászlóalj tartalékát képezte. Az ellenség szélesebb kiterjedésben védekezett.

Támadásunk elég lendületesen haladt előre. A két harcoló fél között völgy húzódott. A völgyön átjutva erősödött az ellenséges gyalogság tüzelése. Bár általában egy kicsit magasan lőttek, de elég sok golyó fúródott előttünk és mellettünk is a földbe. A lövésekből észleltük, hogy az ellenség közvetlenül előttünk fekszik, mert a magas vetés miatt embert, fedezéket nem láttunk.

A támadás megindulásakor a jobbszárny közelében tartózkodtam, de előretörés közben a balszárny felé húzódtam. Egyszer csak észrevettem, hogy a baloldalunk felől is tüzet nyitnak ránk. Valószínűnek látszott, hogy balról indított támadással megkísérlik előnyomulásunkat megzavarni. Ezért a 4. szakasz két raját kamóztattam és erőteljes tüzet nyitattam velük, és ugyanakkor a század rohamozott.

Arra lettünk figyelmesek, hogy az ellenség tüzelése a hátunk mögött folytatódik. A golyófütyülést nem halljuk. Túlfutottunk az ellenség, de a sűrű vetés miatt nem vettük észre.

A terep olyan pontjára kerültem, ahonnan az egész arcvonalat végigtekintettem. Jobbszárnyunkon a támadás összeomlott, a 12. század futott vissza. Mint utólag kiderült, ezt a századot is oldalba kapták. Láttam, hogy Szabó bevetette a tartalékot, de a futók azokat is demoralizálták és együtt húzódtak vissza az erdőszélre.

A mi géppuskásaink a század jobbszárnya felé a temetőből tüzeltek. A temető egy kis halmon, majdnem a zászlóalj közepén volt. A gránátok szétvágtak néhány sírkövet, kriptát, a téglák szanaszét hullottak. A géppuskásaink erős oldaltűzzel támogatták a 11. és 12. századot, de közben kifogyott a lőszerük. Az ellentámadás elérte őket.

A géppuskások helytálltak. Az őket rohamozó ellenséget néhány karabéllyal, pisztollyal lőtték és féltéglával dobálták. Közben a gyalogságtól összeszedett lőszert töltötték hevederbe. A domb, melyen védekeztek, az ellenség felé különösen meredek volt, ami őket segítette. A támadást visszaverték. Egy hevedert azalatt betöltöttek és rövid sorozatokkal az ellenséget gyorsabb futásra kényszerítették.

A helyzetet látva én is visszavonulásra adtam parancsot. Tüzelve hátráltunk. Négy emberünk, köztük a század fegyvermestere nem vette észre, hogy elvonultunk és az ellenség kezébe kerültek. Útközben Szabó zászlóaljparancsnok küldöncével találkoztam, aki a visszavonulást elrendelő parancsot hozta.

Én még Kassán egy fertőzést kaptam, mely az útközet alatti futkosás következtében súlyos daganattá fajult és járóképtelenné tett. Szabó a zászlóaljsegedlyhelyen tartott vissza.

A századok az erdőszélen maradtak, ott történt az ebédkiosztás. Utána a zászlóalj újból támadott. Szabóval közltem tapasztalataimat

és a két szárnyszázad az oldalbiztosításokra nagyobb gondot fordított.

A 10. század parancsnokságát távollétemben Koós elvtárs vette át. A század ugyanazon a terepszakaszon tört előre, amelyen délelőtt. Az ellenség vonalát elérve megtalálták a délelőtt elmaradt négy elvtárs holttestét. Testük tele volt szúrásokkal, ütésekkel, nemiszerüket levágták és a szájukba tették. Többször hallottunk arról, hogy a cseh imperialisták kegyetlenkednek a foglyokkal, de eddig nem hittük el. Azt is beszélték, hogy a halálra kínozott vöröskatonákra cseh egyenruhát húztak, a holttesteket lefénnyképezték és az újságokban olyan szöveggel közölték, mintha a foglyokkal a Vörös Hadsereg katonái kegyetlenkednének. Valószínűleg ezek a csalások azt a célt is szolgálták, hogy saját katonáikat, főleg a munkásokat, a hozzánk való átállástól visszatartsák.

A második támadás eredményes volt, az ellenség megfutott. Jászóig nyomultunk előre. Mint a felderítés megállapította, az ellenség Mecenzéf előtt foglalt védelmi állást. A zászlóalj vonatoszlópa Rudnokra került, Szabó engem is ott helyeztetett el.

Mínthogy a járőrök azt jelentették, hogy az ellenség erős állásokat épített ki, igen kedvező terepen foglalt állást és korábbi tapasztalataink alapján tüzésége is jelentős lehet, Szabó a támadáshoz tüzéségi támogatást kért. Egy tüzérezred (valószínűleg az 51-es budai) és egy páncélvonat érkezett. Támadásunkat több órás erős, pergőtűszerű tüzéségi tűz készítette elő. Az ellenség elkeseredetten védekezett, több ponton kézitúsára is került sor. Végül ellenállásuk megtört, megfuttak. A harc azonban még nem ért véget.

Mecenzéf túlsó szélén terül el a kis piactér. Alatta szakadékszerűen mély völgy, a túlsó oldalon szerpentin kígyózik, mely a mecenzéfi bánya és kohóhoz vezet. A falu lakossága ugyanis ásót, kapát és egyéb mezőgazdasági kéziszerszámot háziiparszerűen készített. A nyersanyagot az említett bánya szolgáltatta.

A visszavonuló ellenségnek a piactérrel szemben emelkedő hegy oldalába vágott szerpentineen kellett elvonulnia. A géppuskák a piactéren tüzelőállásba helyezkedtek, a zászlóalj pedig az ellenséget a szerpentineen szorította. Amikor az út megtelt visszavonulókkal — a géppuskák megszólaltak és a visszavonulók soraiban igen nagy veszteségeket okoztak. Az ellenséges egység hegyi alakulat lehetett, mert fogatolási helyett öszvérekre málháztak. Mikor a géppuskák tüzet nyitottak, az öszvérek a szakadékon át visszafutottak a piactérre és a tüzelő géppuskák mögött csomóba verődve csendesen várták a harc végét. Valami hetven állat jött át. A málna a vad futás ellenére többnyire rajtuk maradt. Kiskaliberű hegyi ágyúkat, géppuskákat, löszert, egyéb fegyvereket és felszerelést hoztak magukkal.

A mecenzéfi harcok után Szabó Lajos zászlóaljparancsnok megvált a zászlóaljtól. A zászlóalj Kassára tért vissza és a már többször igénybe vett laktanyában helyezkedett el. Még a nyugati irányban vívott harcaink ideje alatt értesültünk arról, hogy a Vörös Hadsereg

elfoglalta Eperjest és ezzel a szovjet Vörös Gárdát és bennünket elválasztó távolság légvonalban háromszáz kilométerre csökkent le.

A zászlóaljhoz Kassán tértem vissza. Új zászlóaljparancsnokot találtam, Baksi Ernő régi ismerősöm személyében. Bevonulásomkor, 1915 márciusában kiképző szakaszparancsnokom volt. A 101. gy. e. III. zászlóaljának parancsnoki posztjáról került hozzánk.

*

Bár a 46. gy. e. III/10. század becsületesen harcolta végig a proletár haza honvédó háborúját, az ellenforradalmi elemek aknamunkája nálunk is éreztette hatását. Ez főképpen a fegyelem meglazulásában jelentkezett, amely a század harci szellemét jelentősen aláásta. Ezt csak fokozta az az intézkedés, hogy a Felvidékről, ahol annyi súlyos harcot vívtunk, harc nélkül kellett visszavonulnunk. Mivel a század jelentős része tiszántúli volt, kérték, hogy szállítsák őket a Tiszához, hogy Tiszántúlt szabadíthassák fel. Zászlóaljunk be is vagonírozott és Jász-Alsó-Szentgyörgy-i irányítással a román frontra indult.

40 ÉVES A HADTÖRTÉNELMI LEVÉLTÁR

Kun József százados

A Magyar Tanácsköztársaságnak a Vörösi Hadseregben és a kulturális élet területén hozott jelentős intézkedései sorába tartozik a Hadtörténelmi Levéltárnak és Múzeumnak — mint önálló intézménynek — a megszervezése is. 40 évvel ezelőtt — 1919 április 8-án — jelent meg a Hadügyi Népbiztosságnak erről szóló rendelete. A Magyar Tanácsköztársaság Hadügyi Népbiztossága ezzel a rendeletével megteremtette a magyar hadtörténelem intézményes művelésének az alapját. A 25 éves ellenforradalmi rendszer alatt — a Hadtörténelmi Levéltár és Múzeumról — megjelent tanulmányok ezt a tényt sehol sem említették. Természetesen ez politikai okokkal magyarázható. Nem volt „illő dolog” ebben a történelmi időszakban olyan dolgokról beszélni, amelyet a proletárdiktatúra javára kellett volna írni. Ellenben mindent megtettek, hogy a Hadtörténelmi Levéltár és Múzeumnak a proletárdiktatúra alatti működését, illetve az előljáró szerveknek ezen időszakban tett pozitív intézkedéseit elhallgassák vagy lejárassák. Pedig Levéltárunk a Magyar Tanácsköztársaság fennállása alatt — az akkori rendkívüli időkhöz viszonyítva — zavartalanul folytathatta legfontosabb tevékenységét. A mi feladatunk, hogy ebben a részletkérdésben is igazságot szolgáltatssunk történelmünk e dicsőséggel teljes, rövid szakaszának.

*

Most, amikor Levéltárunk négy évtizedes múltjára, tevékenységére — az évforduló kapcsán — visszapillantunk, elsősorban az a kérdés merül fel, hogy miért ilyen későn alakult meg ez az intézmény? Ennek oka Magyarország sajátos történelmi fejlődésében keresendő. Az az államjogi kapcsolat, mely hazánkat Ausztriához kötötte, elnyomorította még a gondolatát is annak, hogy hadtörténelmünk írásos emlékeit, tárgyi ereklyéit magyar földön gyűjtsék össze. A 400 éves Habsburg elnyomás minden eszközzel akadályozta a nemzeti gondolat érvényesülését, mert ez már csirájában is szembenállt az ún. „összmonarchikus” felfogással. Önálló magyar hadügyről pedig — a négy évszázad alatt — csak nagy nemzeti szabadságharcaink idején beszélhettünk. Ezek elbukása után azonban mindig újabb nemzeti elnyomás következett. Az 1867-es kiegyezés sem hozott döntő változást. A magyar honvédség meg-

alakulását nem követte egy, a katonai iratanyagot őrző és feldolgozó levéltár megszervezése. Ezért hadtörténelmünk legkorábbi emlékei az Országos Levéltárban, a későbbi századok és az Osztrák-Magyar Monarchia katonai dokumentumai pedig a bécsi Kriegsarchivban¹ gyűltek össze. Itt nincs mód arra, hogy felsoroljuk, milyen hatalmas kulturális és anyagi értéket képviselő dokumentumok halmozódtak fel Bécsben, amelyeknek 1918-ig csak egy kis részét tanulmányozhatták a magyar történészek. Nagyobb részét császári parancsra biztos zár alatt tartották.

Az első imperialista világháború idején is érvényben volt az a császári és királyi rendelet, melynek alapján úgy a közös hadsereg, mint a honvédség alakulatai a bécsi Kriegsarchivba küldték hadműveleti irataikat. 1915-ben rendelte el a honvédelmi miniszter, hogy a honvéd és m. kir. népfelkelő seregtestek harcéri irataikat közvetlenül a Honvédelmi Minisztériumba küldjék. Itt az iratokat lemásolták és az eredetieket ezután továbbították a Kriegsarchivba. Ezt a munkát az akkori Honvédelmi Minisztérium 1/a osztálya végezte. Idővel az osztályon több alcsoport alakul ki. Ilyenek voltak a levéltári, statisztikai, hadifogoly alcsoportok, amelyekhez 1918 nyarán a hadtörténelmi alcsoport járult. Az utóbbi létrehozása azt bizonyítja, hogy az osztályon a feldolgozó munka is kezdetét vette. Az alcsoportokat fényképező műterem egészítette ki. Lényegében ebben a szervezésben folyt a munka 1918 őszéig. Magyarországnak Ausztriától való elszakadása szükség-szerűen előírta a hadsereg levéltárügyének megnyugtató rendezését. Ezt azonban a polgári demokratikus forradalom győzelmével hatalomra kerülő burzsoá kormány nem oldotta meg. A hadsereg, különösen a csapatok irattárait, az elkallódás veszélye fenyegette. A Tanácsköztársaság — mely a kulturális értékek megbecsülése, védelme terén eddig soha nem látott gondoskodással tűnt ki — sok, nagyjelentőségű intézkedés kapcsán ezt is megoldotta. A már említett hadügyi népbiztossági rendelettel önálló intézménnyé avatta a Hadtörténelmi Levéltárat és Múzeumot. Ez az intézkedés biztosítékot nyújtott arra, hogy a magyar hadtörténetírás nélkülözhetetlen forrásanyagát megmentik és a tudományos feldolgozás számára hozzáférhetővé teszik. Pontosan meghatározták az új intézmény feladatkörét. Legfontosabb tevékenységéül az iratok begyűjtését és őrzését jelölték meg, ami mindig a levéltár egyik alapvető feladata volt és marad. Gondoskodás történt az iratok begyűjtéséről és más történelmi értéket jelentő tárgyi emlékek védelméről is. Az erről szóló HÜNB. rendelkezés elveszett, de a rendelet végrehajtásával kapcsolatos egyik magasabb parancsnoki intézkedés a közel-múltban előkerült. Ebből idézem az alábbiakat:

¹ Osztrák Hadilevéltár. Az Udvari Haditanács — 1711-ben alapított — levéltárából fejlődött ki. A 18—19. század fordulóján az Udvari Haditanács levéltára azonban már nem tudott eleget tenni a megnövekedett követelményeknek. Felmerült egy különálló Hadilevéltár alapításának gondolata. 1801. március 23-án létrejött a Hadilevéltár, melyet a Főszállásmesteri Hivatalnak rendelték alá. Feladata az iratanyag gyűjtése, rendezése és hadtörténelmi munkák kiadása volt. Több szervezésen ment keresztül. Jelenleg is működik.

„A HÜNB. 9727/el. n. 7. számú rendeletét tudomásulvétel céljából azon hozzáadással közlöm, hogy a hadműveletekkel kapcsolatos összes iratok, képek, fényképek, vázlatok stb. a Hadtörténelmi Levéltárba esetenként beszállítandók.

Az 1918 október 31-i és az 1919 március 21-i forradalomnak minden emléke muzeális módon lelkiismeretesen megőrzendő lévén, felhívom az összes alárendelt parancsnokságokat stb., hogy minden nyomtatványból, falragaszból, hirdetményből, sokszorosított, rendeletből, továbbá jelvényekből, karszalagokból, fényképekből, rajzokból, gumibélyegzőkből (úgy az október előtti, mint a március előtti) stb., amelyek az alárendelt parancsnokok által kiadott, illetve amelyek általuk megszerezhetők és az említett két nagy politikai átalakulással bármilyen nevezendő összefüggésben vannak, legalább 2—2 példány most azonnal, a jövőben pedig kiadásuk, illetve megszerzésük után, esetenként, azonnal küldjenek be a Hadtörténelmi Levéltárba és Múzeumba (Budapest, I., Bécsikapu tér 4. III. emelet. Telefon 106—76), ahonnan az említett nyomtatványok stb. egy-egy példánya a kormányzótanács által létesített Kommunista Proletár Múzeum számára fog átengedtetni.”²

A Hadügyi Népbiztosság a nehéz katonai, politikai és gazdasági helyzet ellenére biztosította az új intézmény zavartalan működését. Ezt az akkori parancsnok, Olysió Gabányi János ezredes is kénytelen volt elismerni — ellenforradalmi beállítottsága ellenére.³

A Magyar Tanácsköztársaság a Hadtörténelmi Levéltár és Múzeum megszervezésével is bizonyosságot tett, hogy a kulturális élet demokratizálása és továbbfejlesztése általános politikájának irányvonalába esett, annak egyik igen fontos részét alkotta.

A proletárdiktatúra elbukása után a Levéltár és Múzeum átmenetileg Horthy Fővezérsege, majd újra a Honvédelmi Minisztérium alárendeltségébe került. Továbbfejlesztésének elvi alapját az első imperialista világháborút követő békeszerződés megkötése adta meg. A békeszerződés 177. cikkelyének végrehajtása kapcsán a volt közös osztrák-magyar hatóságok levéltárait és irattáraitra vonatkozólag az osztrák szövetségi kormány és a magyar kormány között Baden bei Wienben — éveken át tartó előkészítő munka után — 1926 május 26-án egy végleges egyezmény jött létre. Az egyezményben Ausztria kötelezte magát, hogy kiszolgáltatja Magyarországnak azokat az iratokat, amelyek magyar szellemi tulajdonnak tekinthetők. A közös vonatkozásúakra pedig úgy állapodtak meg, hogy azok közös szellemi tulajdont képeznek és Bécsben maradnak. Ehhez az anyaghoz a magyar kormány az osztrák szövetségi kormány hozzájárulásával megfelelő számú megbízottat rendel ki. Ez mint A Hadtörténelmi Levéltár Bécsi Kirendelt-

² HL. Magyar Tanácsköztársaság iratai. 60. doboz. II. hadtest, 11. számú hadtestparancs. Székesfehérvár, 1919. június 3-án.

³ HL. Hadtörténelmi Levéltár irattára. 2. csomó. 1707/Lt. szám. 1920. Olysió Gabányi János ezds. jelentése.

sége⁴ működött és működik jelenleg is a Kriegsarchiv mellett. Tevékenysége során a magyar szellemi tulajdont képező hadtörténelmi iratanyag tekintélyes mennyiségét válogatta ki és juttatta el a Hadtörténelmi Levéltárba. Munkája a második világháborús események során megszakadt. Működését 1946-ban kezdte meg újra.

A Hadtörténelmi Levéltár a 25 éves ellenforradalmi időszak alatt ösztövékenységével odaadón vizsgálta — a maga sajátos munkaterületén — Horthyék reakciós, sovinszta, revizionista politikáját. Vezetői, beosztottjainak döntő többsége az uralkodó osztály tagjaiból került elő. Már ez egyik fontos biztosítéka volt a fennálló rendszer iránti hűségüknek. Az itt dolgozók legnagyobb része a Monarchia közös hadseregének tisztje volt. Ezért szinte természetesen tekinthető, hogy előszeretettel ápolták az osztrák-magyar katonai hagyományokat. A Levéltár hadtörténetírói tevékenységének középpontjában egészen 1944-ig az első imperialista világháború katonai eseményeinek hadművelési feldolgozása állt. Erre a munkára hatalmas energiát fordítottak. Nagy apparátussal folyt a Bécsben levő első világháborús hadművelési iratok és naplók másolása, mely a feldolgozás alapját képezte.

A hadtörténelem művelésének állandó fóruma a negyedévenként megjelenő Hadtörténelmi Közlemények⁵ c. folyóirat volt. Ennek szerkesztésében tevékeny részt vett a Levéltár. A folyóirat mindenkor híven tükrözte a hadtörténetírás helyzetét és szellemét. Működéséből az első tíz esztendő mondható a legsikeresebbnek. Magas színvonalú cikkek, forráspublikációk biztosították a folyóirat tudományos színvonalát. Megjelentetése feltehetően anyagi okok miatt — 1898-ban megszakadt. 1908-ban az országgyűlésen az ellenzék képviselője a hazafias nevelésre hivatkozva vonta kérdőre a honvédelmi minisztert a Hadtörténelmi Közlemények ügyében. Kifogásolta, hogy a magyar katonai nem lelkesülhet saját elődei példáján, legfeljebb a Habsburgok idegen hadvezéreinek tettein. 1910-ben újra megindult a folyóirat. Színvonala azonban esik. Kritikai szellemű cikkel nem találkozunk benne. A várak történetének megírásán túl, sokat foglalkozik a 18. és 19. században a Habsburgok szolgálatában folytatott háborúk történetével. Nyíltan az uralkodó osztályt dicsóítja. Természetesen szabadságharcainkról alig esik szó.

1920-tól kezdve — az előbbieket mellett — a folyóirat elsősorban az imperialista világháború eseményeivel foglalkozik, különös tekintettel József főherceg „érdemeire”. Még fokozottabban hirdeti a magyarság vezetőszerpét, ami féktelen, szovjetellenes és sovinszta uszítással párosul.

A Hadtörténelmi Közleményeken kívül a Magyar Katonai Köz-

⁴ 1920—1940-ig a „Magyar kir. Hadilevéltár Bécsi Felszámoló Osztálya” néven működött.

⁵ 1888-ban indult a Magyar Tudományos Akadémia és a honvédelmi miniszter támogatásával. Többszöri megszakítással megjelent 1943-ig.

1954-ben új szellemben és új tartalommal a Hadtörténelmi Közlemények újra megindult.

löny⁶ is — 1921-től 1931-ig, a Hadtörténelmi Levéltár szerkesztésében jelent meg. Majd a Honvédelmi Minisztérium kiadásában megjelenő „Magyar Katonai Szemle”⁷ c. folyóirat szerkesztéséből vállalt komoly részt, melynek legfőbb célkitűzése a tisztikar fasiszta szellemének irányítása és elméleti tudásának fejlesztése volt.

A levéltár tudományos dolgozóinak tollából több kisebb-nagyobb monográfia látott napvilágot. Ha történelmi szemléletmódjukkal nem is értünk egyet, adataikat felhasználhatjuk és körültekintő kritikával haszonnal forgathatjuk ezeket a kiadványokat.

Ismeretes, hogy a Hadtörténelmi Levéltár, önálló intézménnyé alakulása után az Országos Levéltár épületének III—IV. emeletén nyert elhelyezést. Itt érték az 1944 őszi háborús események, melyek súlyos következményekkel jártak 1944 november 17-én a Levéltár tisztikarának egy része Balatonfüredre és Sümegre, majd későbbi időpontban Csepreg és Bük községekbe települt ki. Az elszállított anyag a következőket foglalta magába:

— A második világháború iratai. (A Felvidék, Délvidék és Erdély megszállásával és a Szovjetunió elleni hadjárattal kapcsolatos hadműveleti iratanyag és az egyes hadműveletekben részt vett csapattekstek naplói. Az iratanyag átvételi naplója és leltára.)

— A Vezérkar Főnökétől megőrzésre és elszállításra átadott irattár.

— A Legfelsőbb Honvédelmi Tanács jegyzőkönyvei és irattára.

— Az 1848/49-es iratoknak és a térképtári anyagnak a Levéltár kiállítási termeiben elhelyezett darabjai.

— A budaörsi csatára vonatkozó zárolt iratok.

— A Levéltár parancsnoki és gazdasági irattára az 1943—44-es évekből.

A többi iratanyag visszamaradt eredeti elhelyezésében. A háborús események következtében az épület balszárnya a földszintig leomlott és maga alá temetett nagymennyiségű iratanyagot, mely hónapokig a romok alatt volt. Súlyos sérülések érték a Levéltár dolgozószobáit. 60 helyiségből 55 teljesen tönkrement, vagy súlyosan megrongálódott.

A fentebb ismertetett körülmények folytán a felszabadulás után felmerült a kérdés, hogy a Levéltár miként működjön tovább. Ideiglenesen a H. M. egyik osztályaként került nyilvántartásba. Nagyértékű iratait — átmenetileg — a Hadtörténelmi Múzeum vette gondozásba. Természetesen ebben az időszakban a levéltári feldolgozó és kutatómunka egyaránt szünetelt, hiszen az iratanyag felhalmozott állapotban nyert elhelyezést.

A Honvédség újjászervezésével a Levéltár kérdése is napirendre került. A rendkívüli nehéz gazdasági élet ellenére a Honvédelmi Minisztérium intézkedéseket fogantatosított, hogy a Levéltár otthonra találjon. 1946-ban a jelenlegi épületet utalta ki a Levéltár céljaira, s a

⁶ Katonai tudományos folyóirat. 1908-tól 1931-ig jelent meg. 1921-ig a Honvédelmi Minisztérium által kirendelt bizottság szerkesztette, 1921-től 1931-ig a Hadtörténelmi Levéltár kiadványaként jelent meg.

⁷ 1931-től 1944-ig jelent meg. Az 1931—32-es évfolyamokat a Hadilevéltár, az 1933—44-es évfolyamokat pedig a Honvédelmi Minisztérium adta ki.

H. M. építési osztálya 1946 júniusára ennek az épületnek II. emeletén hat helyiséget rendbe is hozatott. Az építkezés az elkövetkezendő években tovább folytatódott.

A Levéltár számára jelentős változást hozott a H. M. 24.000/el. szerv.—1946. számú rendelete, amelynek értelmében a Hadimúzeum belső szervezete megváltozott. 1946 október 1-ével a múzeumi és a levéltári alosztály kezdte meg működését. Az alosztály tevékenységével vette kezdetét a felszabadulás után a levéltári munka. A beosztottak egyik csoportja a levéltári anyag begyűjtésével, rendezésével, levéltári segédletek készítésével foglalkozott, a másik csoport irodalmi feldolgozó és kutató munkát folytatott.

A Levéltár életének, tevékenységének 1946—50-ig terjedő szakasza — számos objektív és szubjektív ok közrejátszása miatt — sajnos nem sok eredménnyel zárult. Kevés volt a levéltári szakember. Rosszak voltak az elhelyezési viszonyok. A levéltári állagok egyik ideiglenes helyről a másik ideiglenes helyre kerültek. A feladatokhoz mérten rendkívül kevés számú munkaerő még a régi, az Országos Levéltár épületéből átszállított regisztratúrák megzavart rendjét sem tudta helyreállítani. Az újonnan begyűjtött anyag teljes rendezése is későbbre maradt. Az eredményt néhány kisebb állag rendjének helyreállítása jelentette. Hasznos volt a levéltári alosztály dolgozóinak ebben az időben kifejtett irodalmi tevékenysége, mely feltétlenül hozzájárult a néphadsereg katonáinak demokratikus szellemben való neveléséhez. A megírt cikkek, tanulmányok legnagyobb részét a Honvéd és a Katonai Figyelő c. folyóiratokban jelentek meg, vagy a Magyar Rádióban kerültek felolvasásra. Ezenkívül számos honvédségi intézménynek nyújtott segítséget különböző tárgyú előadások megtartásában. Eredményesen közreműködött a levéltári alosztály számos kiállítás megrendezésében.

Levéltárunk fejlődésében az 1950—51-es esztendő jelentette a fordulatot. Ettől az időtől kezdve népi demokráciánk fokozott támogatásban részesítette intézményünket, úgy anyagi, mint személyi vonatkozásban. Több egyetemet végzett, fiatal marxista tudományos kutató felvételére került sor.

Külön kell beszélni arról a nagymérvű anyagi támogatásról, amelyben a Levéltár 1951-től folyamatosan részesült. A beruházási összeg legnagyobb részét a raktárak modern, vas iratállvánnyal való ellátására fordítottuk. 4167 fm állvány került beépítésre 1956 tavaszára. Az erre a célra fordított összeg közel 1 millió forintot tett ki. Fényképészlaboratórium és iratrestauráló műhely is felállításra került. Megfelelő és elegendő számú dolgozószobát kaptak levéltárosaink is.

Kormányunk országos viszonylatban is nagy gonddal karolta fel a magyar levéltárügyet. 1950 július 31-én jelent meg a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának a levéltárakról szóló 1950. évi 29. számú törvényerejű rendelete. A rendelet a Magyar Országos Levéltár és az állami kerületi levéltárak mellett a Honvédelmi Minisztérium fennhatósága és közvetlen felügyelete alá tartozó Hadtörténelmi Levéltárat is a közlevéltárak közé sorolta. A rendelet V. fejezete a következőket tartalmazza:

„Honvéd Levéltár és Múzeum.

14. §. A Honvéd Levéltár és Múzeum

a) átveszi a Magyar Népköztársaság alkotmányáról szóló 1919. évi XX. törvény hatályba lépésének időpontját megelőző időből származó és a honvédséggel kapcsolatos államfői iratokat, továbbá a Honvédelmi Miniszternek, valamint más olyan honvéd hatóságoknak, parancsnokságoknak, hivataloknak és intézményeknek az ügyintézésükben rendszeresen már nem használt iratait, amelyeket a Honvédelmi Miniszter kijelöl;

b) gyűjti a magyar vonatkozású hadtörténelmi jellegű iratokat, nemkülönben az ilyen iratok másolatait;

c) vállalja a hadtörténelmi értékű iratoknak a tulajdonjog fenntartásával megőrzésre való átvételét az iratok tulajdonosával kötött szerződésben megállapított feltételek szerint;

d) őrzi, kezeli, rendezi és az érdeklődőknek kutatás céljából rendelkezésre bocsátja levéltári anyagát és annak használatát, valamint a hadi történelem művelését tudományos kiadványokkal előmozdítja.

15. §. (1) A Honvéd Levéltár és Múzeum levéltári vonatkozásban a honvédelmi miniszter főhatósága alatt áll, aki felügyeleti jogkörét közvetlenül gyakorolja.

(2) A Honvéd Levéltár és Múzeum ügyvitelét és az őrzetében levő iratok kezelését a honvédelmi miniszter a levéltári szabályzat keretében a Vallás és Közokt. Miniszterrel egyetértésben szabályozza.

16. §. A honvéd hatóságok, parancsnokságok, hivatalok és intézmények olyan iratai felett, amelyek még nem adattak át a Honvéd Levéltár és Múzeumnak, a honvédelmi miniszter gyakorol felügyeletet. A felügyelet kiterjed az iratok kezelésére és az irattár ügyvitelére.”

A 29. sz. törvényerejű rendelet megjelenése nagyjelentőségű esemény volt a magyar levéltárügy történetében. A rendelet szakított az addig fennálló, feudális gyökerű levéltári szervezettel és új, nagy előrehaladást jelentő intézkedéseket tartalmazott mind a levéltári szervezet, mind az iratvédelem terén.

Levéltárunkhoz 1950-től egyre többen fordultak kutatási igénnyel. A kutathatóság legfontosabb előfeltétele a levéltári fondok⁸ rendezettsége. Éppen ezért 1951-től folyamatosan nagymérvű rendezési feladatokat hajtott végre a Levéltár. Ezek közül legfontosabb volt a Honvédelmi Minisztérium, a Vezérkari Főnökség, a Szegedi és Miskolci Hadbírótság levéltárainak,⁹ továbbá az I. világháborús gyűjteménynek a rendezése.

⁸ Fondon egy hatóság, hivatal, szervezet, testület, katonai alakulat vagy történelmi személyiség működése során szerves módon létrejött iratsorozatot értünk.

⁹ Levéltárnak nevezzük nemcsak az iratok megőrzésére szolgáló intézményt, hanem az egyes hivatali vagy katonai szervek működése során keletkezett és a folyó ügyvitelben már feleslegessé vált összetartozó iratokat is.

Nagyon komoly eredményt jelentett a General Kommando¹⁰ mintegy 10 000 csomójának és a több mint 3000 db segédkönyvnek a felállítása. Ma már ez a nagyértékű levéltár kutatható. Külön ki kell emelni a levéltári munkák közül az 1848/49-es gyűjteményünk regesztázását, s a regeszták feállítását.¹¹ Ennek megvalósítása azt jelenti, hogy tudományos kutatóink maximális igényeit is ki tudjuk elégíteni, kutatásuk folyamán.

Természetesen egy levéltár használhatóságát nemcsak az anyag rendezettsége dönti el. Ehhez szükséges még levéltári segédeszközök készítése, amelyek mind a kutatót, mind a levéltárost segítik munkájukban. A kutatók gyors és zökkenőmentes kiszolgálását teszik lehetővé a különböző fondokról, gyűjteményekről készült csomójegyzékek.¹² 1954-ben nyert befejezést Levéltárunkban az alapleltározás.¹³ Az alapleltár elsősorban a levéltáros segédeszköze, de amíg nem készülnek részletesebb útmutatók, ismertetések, addig sok segítséget nyújtanak a kutatók számára is.

Az 1950—58-as időszak eredményeinek összegezeként elmondhatjuk, hogy ma már Levéltárunk minden egyes fondja kutatható állapotba került. Az elkövetkezendő évek egyik fontos feladatai közé tartozik, hogy ezt a kutatási lehetőséget minél jobban megkönnyítsük.

*

A Hadtörténelmi Levéltárnak — a fentiekén kívül — fontos feladata, hogy a hadtörténelem művelésével tevékenyen részt vegyen hadseregünk és egész népünk szocialista hazafiságra való nevelésében, a magyar történettudomány fejlesztésében. Feladata, hogy feltárja és közkinccsé tegye hazánk hadtörténelmének és szabadságharcainak dicsőséges, haladó hagyományait. Ez annál inkább fontos, mert népünknek a haladásért vívott harcrai nemzetközi méretekben is hozzájárultak az emberiség fejlődéséhez.

A hadtörténetírás hosszú múltra tekint vissza Magyarországon. Már több száz évvel ezelőtt is jelentek meg hadtörténelmi tárgyú munkák. Szervezettebbé azonban csak a múlt század vége felé vált, amikor

¹⁰ General Kommando = Főhadparancsnokság. Mária Terézia uralkodásának kezdetén, 1940-ben szervezték meg. Territoriális katonai hatóság, Magyarország legfőbb helyi katonai parancsnokságaként működött. Elsősorban az Udvari Haditanács rendeleteit hajtotta végre, közigazgatási és gazdasági feladatai révén a Habsburgok gyarmatosító eszköze volt. Minthogy Magyarország államterülete hat közigazgatási egységre oszlott, ennek megfelelően épült fel — többszöri változással — a General Kommando szervezete is.

¹¹ Regeszta (latin) = lajstrom, sorjegyzék. Regesztának nevezzük az iratról készült rövid tartalmi kivonatot, amelyen feltüntetjük a levéltári jelzeteket is. Minden iratról 4 regeszta készült, amelyeket szervek szerint, tárgykör, szerint, időrendben és az iratok levéltári elhelyezésének sorrendjében állítottunk fel. Külön tárgy- és névmutató készült az anyaghoz. A regeszták mennyisége közel 120 000.

¹² Csomójegyzék = levéltári segédlet. A következő rovatokat tartalmazza: 1. A levéltár neve, 2. az állag alapleltári tételszáma, 3. az állag elhelyezése, 4. az állag címe, 5. az állagban található raktári egységek sorszáma.

¹³ Alapleltár = levéltári segédlet. Tartalmazza az anyagra vonatkozó legfontosabb adatokat. (Raktári hely, évkör, tárgy, az anyag neve, mennyisége, irattári rendszere, kutatási lehetőség.)

megindult a hadtörténetírás önálló folyóirata, a Hadtörténelmi Közlemények. Ez azonban hosszú időn keresztül az uralkodó osztály érdekeit s a dolgozó nép félrevezetését szolgálta. A magyar nép történetét s még inkább hadtörténelmét „lényegében a feudalizmus, imperializmus és a nacionalizmus szellemében és a tények meghamisítása alapján írták meg”.¹⁴ Van tehát bőven tennivaló ezen a területen.

A felszabadulást követően az a politikai fordulat, mely a munkásosztály kezébe adta a hatalmat, fordulatot jelentett a tudományokban, így a történettudományban is. Megnyílt a lehetősége annak, hogy hadtörténetírásunkat továbbfejlesszük.

A Levéltárban folyó hadtörténetírói munkában is a fordulat 1950 után következett be. Néphadseregünk fejlesztésével a szervezeti feltételek egyre kedvezőbbben alakultak. Létrejött az irodalmi alosztály, amely később osztállyá szerveződött. A hadtörténész kutató munka iránya és célja közvetlenül a hadsereg politikai nevelésének feladataihoz kapcsolódott, távolabbi vonatkozásban pedig a történettudomány célkitűzéseihez. A fiatal káderek egész sora kapcsolódott be a munkába. Oszintén, ha nem is mindig kellő eredménnyel, de törekedtek a marxizmus—leninizmus megismerésére és alkalmazására munkásságukban. Ennek ellenére már kezdetben is, a haladó hagyományok művelése és a nagy történelmi évfordulók ünneplése — így 1848/49, a Kossuth, majd a Rákóczi évforduló, a történész kongresszus, Magyarország felszabadításának 10. és a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 40. évfordulója — több hadtörténelmi munka megjelenését eredményezték. 1952-től a mai napig öt különböző önálló hadtörténelmi munka jelent meg történészeink tollából, négy pedig a Hadtörténelmi Levéltár gondozásában. Elkészült a Bocskai szabadságharcról szóló monográfia. Ezenkívül hadtörténészeink a Magyar Tanácsköztársaság 40 éves évfordulójára öt különböző könyvet készítettek, melyek a közeljövőben jelennek meg nyomtatásban.

1954-ben a Hadtörténelmi Közlemények új folyama, tíz éves hosszú szünet után megjelent. Ez gazdag publikálási lehetőséget nyújtott és újít a hadtörténelem művelői számára. Négyéves működése alatt közel 100 tanulmányt közölt. Ezek jelentékeny része új anyagot tárt fel, új értékelést hozott, előrevitte ismereteinket, s ezért maradandó értékű. Közöltünk tanulmányokat a középkori németellenes honvédő harcokról, a huszitákról, a 16. századi honvédő harcokról, az erdélyi fejedelmek harcairól, 1848/49-ről, a Szovjetunió polgárháborújában részt vevő magyar internacionalistákról, 1919-ről, a spanyol polgárháborúról, a felszabadulásról, zászlónkról, nemzeti színeinkről, — hogy csak a legjelentősebbeket említsük. Fordításban hoztunk több szovjet, cseh, román, bolgár és német cikket. Helyet adtunk lapunk hasábjain a különböző történelmi évfordulók alkalmából elhangzott, vagy megírt megemlékezéseknek is.

Hadtörténészeink — az elmúlt években szerzett kutatói tapasztala-

¹⁴ Molnár Erik: A magyar történetírás a felszabadulás óta; eseményei, hiányosságai és legsürgősebben feladata. Társadalmi Szemle 1951. januári sz. 54. o.

tok és új ismeretek birtokában — hozzáfoghattak a Levéltár előtt álló nagy feladat elvégzéséhez, a magyar nép hadtörténelmének új szellemű, marxista, monográfikus feldolgozásához. Ez a munka nagy erőfeszítést kíván és feltételezi a társintézetekkel, elsősorban a Történettudományi Intézettel való állandó és jó szervezeti kapcsolatot. Szükség van a vélemények széleskörű kicserélésére, mert van számos, tisztázásra szoruló elvi és gyakorlati kérdés.

Tudjuk, hogy hadtörténezeink eredményei még nagyon szerények és nem mentesek a hibáktól. De úgy véljük, hogy megfeszített munkával egyre többet tudunk behozni abból a nagy lemaradásból, ami a történettudományon belül különösen jellemző a hadtörténelem területére. Lehetőségeink ehhez az elmúlt évek folyamán kedvezően alakultak úgy szervezeti, mint személyi vonatkozásban. A Hadtörténelmi Levéltár különböző osztályainak helyzete ma már olyan, hogy a tudományos kutatómunkához nagy, bizonyos területeken maximális segítséget tudnak nyújtani. Levéltárunk bőséges forrásanyagot tud szolgáltatni — különösen az elmúlt két évszázadra vonatkozóan — a hadtörténelem művelői számára.

*

Szerénytelenség nélkül elmondhatjuk, hogy Levéltárunk az elmúlt négy évtized alatt mind a hadtörténelem, mint a történettudomány más ágainak kincses tárházává vált. Az itt kezelt anyag mennyiségileg is számottevő. Megközelíti a 30 000 csomót (legkorábbi dokumentumunk 1528-ban kelt, s már mi kezeljük a demokratikus honvédség iratait 1945—46-ból).

Mai állapotában már nem osztható egyszerűen régi és új levéltárra, mint a felszabadulás előtt.¹⁵ Ez a felosztás nem mutat rá, hogy lényegében mit is foglal magába a Hadtörténelmi Levéltár. Az itt levő kisebb-nagyobb levéltárak — a létrehozó szervek funkciói alapján — az alábbi csoportokba sorolhatók:

1. Központi katonai hatóságok és magasabb parancsnokságok levéltárai.
2. Katonai parancsnokságok (alakulatok, csapattestek) levéltárai.
3. Katonai bíróságok levéltárai.
4. Katonai intézetek, iskolák, intézmények, hatóságok levéltárai.
5. Gyűjtemények és családi levéltárak.
6. Kéziratok, újságok, nyomtatványok.

Legnagyobb összefüggő állagunk a csaknem két évszázadot átfogó **General Kommando**¹⁶ levéltára. Mint Magyarország legfőbb helyi parancsnokságának, feladata — az ország rendjének és biztonságának fenntartásán kívül — elsősorban az volt, hogy a területén elhelyezett

¹⁵ A Levéltár belső szervezeti felépítése a felszabadulás előtt többször változott. Lényegében azonban mindig két nagy csoportot alkotott. Az első csoport volt az u. n. új levéltár (1914—1918), a második csoport a régi levéltár, amelybe a világháborút megelőző időszak iratai tartoztak.

¹⁶ Lásd erre vonatkozóan: Levéltári Közlemények 1937. László József: Az 1740-ben felállított Főhadparancsnokság.

csapatok és más katonai szervek igazgatásának, az Udvari Haditanács rendeletei szerint, irányítója és ellenőrzője legyen.

Túlzás nélkül elmondhatjuk, hogy a hadügynek nincs olyan ága, melyre ebben a hatalmas mennyiségű anyagban a hadtörténész ne kutathatna. De nem nélkülözheti az anyagot ezzel az időszakkal foglalkozó gazdaságtörténész, jogtörténész, kultúrtörténész, sem azok, akik a magyar társadalom fejlődését kutatják, akik a nemzetiségi problémákkal foglalkoznak stb.

Számos adat található benne a XVIII. század végi parasztmozgalomokra vonatkozóan. Azok a tervrajzok és szakszerű leírások, amelyek különböző kincstári építkezések irataihoz csatolva megmaradtak, a műszaki tudományok történetével foglalkozók számára jelentenek komoly értéket.

Értekes adatokat szolgáltat a Bach-korszak időszakához, a századforduló parasztmozgalmainak történetéhez. Ahhoz, hogy az 1905-ös orosz forradalom milyen hatást gyakorolt a monarchia hadseregére.

A központi hatóságok sorában — időrendben — másodsorban kell beszélnünk a Honvédelmi Minisztérium levéltáráról. Az 1867—1944-ig terjedő időszakot öleli fel és közel 5000 csomóból áll. A magyar történelem döntő fontosságú eseményei hoztak változást működésében. Ennek megfelelően 4 részre tagolódik: 1867—1918 október 31-ig, 1918 november 1—1919 március 21-ig, 1919 március 21—1919 augusztus 3-ig és végül 1919 augusztus 4—1945-ig.

Megalakulása óta — úgy a dualizmus időszakában, mint a Horthy-korszakban — az I. ügyosztálya bírt a legnagyobb jelentőséggel, mely a legfontosabb ügyekkel, a hadseregszervezéssel, a mozgósítással, karhatalmi ügyekkel stb. foglalkozott.

Úgy hadtörténelmi, mint társadalomtörténeti szempontból rendkívül érdekes az 1918-as év anyaga. Az itt található aktákból képet kapunk arról, hogy a Nagy Októberi Szocialista Forradalom hatására milyen fejlődési folyamat ment végbe az Osztrák-Magyar Monarchia hadseregében.

Külön figyelmet érdemelnek a polgári demokratikus időszak hadműveleti, belső karhatalmi intézkedései, a megszállt területek lakosságára vonatkozó jelentések, továbbá a katonatanácsokra és a hadsereg-szervezésre vonatkozó iratok.

A Magyar Tanácsköztársaság Hadügyi Népbiztossága fennmaradt iratainak értékét — úgy gondolom — nem szükséges bizonyítanom. Egyedi iratokat külön kiemelni ezek közül, megtévesztő dolog lenne. Működése — a maga területén — szorosan kapcsolódik a fiatal proletárdiktatúra küzdelmeihez. Az ország akkori katonapolitikai helyzetét figyelembe véve, a Hadügyi Népbiztosság legfontosabb feladata egy új, ütőképes hadsereg megteremtése volt. Ezért iratai nagy része a hadsereg szervezésére, fegyvereztetel, ruházattal való ellátására vonatkoznak. A Keleti Hadseregearancsnokság felállításáig (1919 április 21.) az egész hadsereg hadműveleti irányítása is legfontosabb feladatai közé tartozott. Ettől az időponttól annak egy részét átvette a Keleti Hadseregearancsnokság. Május 6-án alakult meg a Hadseregearancsnokság, mely ettől

az időponttól az egész Vörös Hadsereg hadműveleti irányítását és szervezését végezte. Az elmondottakból következik, hogy május 6-ig a Hadügyi Népbiztosság levéltárának fontos részét teszik ki az ott található hadműveleti iratok. Az egész hadsereg ellátása, hadianyag- és emberutánpótlása május 6. után is a Hadügyi Népbiztosság legfontosabb feladata volt. Sajnos, az iratanyag meglehetősen hiányos. De így sem nélkülözhetik azok, akik a Magyar Tanácsköztársaság történetével érdemben foglalkozni akarnak.

A Horthy-korszak Honvédelmi Minisztériumának irataiban rendkívül sokirányú kutatást folytathatnak történészeink. Csak példaként jelöljük meg az alábbi osztályokat. Csupán ezen időszak iratainak — megközelítően teljes — ismertetése is terjedelmes tanulmányt igényelne. A H. M. 13. osztályának iratai a Horthy-hadsereg erkölcsi, politikai állapotára vonatkozólag nyújtanak támpontokat. Ez az osztály foglalkozott a katonai büntető és igazságszolgáltatással.

Történelmi szempontból igen jelentősek a 15. osztály iratai. Az osztály törvényelőkészítéssel, közbjogi és parlamenti ügyekkel, továbbá a nemzetközi szerződések kérdéseivel foglalkozott. Nem kevésbé értékesek a 19. osztály iratai, mely a tiszti és altiszti nevelő és képző intézetek ügyeivel, valamint a 10. osztály iratanyaga, mely a legénységi ügyekkel foglalkozott.

Gazdaságtörténeti kutatók számára nem lehet érdektelen a 2. osztály iratanyaga. Itt található a Honvédség élelmezési ügyeivel, gazdasági problémáival, minden irányú ellátásával kapcsolatos iratok. Az 1839—44 közötti időszakban a hadiiparral, hadianyagtermeléssel a H. M. 17. osztálya foglalkozott. Az anyag nagyon hiányos, de így is érdeklődésre tarthat számot.

A magasabb parancsnokságok levéltárainak sorában kiemelkedő helyet foglal el a Vörös Hadsereg Parancsnokság (1919) levéltára és a kötelékébe tartozó magasabb egységek levéltárai.

Legértékesebb a Vörös Hadsereg Parancsnokság (április 21—május 5. között Keleti Hadseregparancsnokság) összefüggő, eléggé teljes anyaga. Benne találjuk a hadsereg hadműveleti, anyagi, tűzérési, hírszerző vonatkozású dokumentumait. Kerek képet nyerünk a lefolyt hadműveletekről, a tiszántúli visszavonulásról, a májusi fordulat után kialakuló új hadsereg szervezéséről, a salgótarjáni, miskolci ellen-csapásról, az azt követő északi hadjátról, a június 24-én aláírt fegyverszünetről, annak következményeiről, végül a július 20-án indított tiszai offenzíváról, amely megelőzte a Vörös Hadsereg felbomlását és a Magyar Tanácsköztársaság bukását.

Értekes és a Hadseregparancsnokság levéltárát egészíti ki az I., II., III. és IV. hadtest anyaga. Közülük legértékesebb forrás a III. (Landler-féle) hadtest, amely a hadműveletek súlyát viselte. A májusi fordulat után alakult meg, előkészítette és vezette a Miskolc visszafoglalására irányuló, majd az azt követő északi hadjárat legjelentősebb hadműveleteit. A IV. hadtest azonos a budapesti katonai főparancsnoksággal. Anyaga a főváros területén létezett csapatok, intézmények

életéről, működéséről, a különböző karhatalmi ügyekről nyújt tájékoztatást.

Sajnos, a hadosztályparancsnokságoknak csak töredékes anyaga maradt fenn. Csupán a Budapesti Hídfő Hadosztály iratai található nagyobb számban. Az alacsonyabb parancsnokságok közül jelentősebb értéket képvisel a Salgótarjáni Csapatparancsnokság és a légierők anyaga. A különböző dandárok, ezredek (köztük a munkásezredek), kerületi és egyéb parancsnokságok irataiból alig-alig maradt az utókor számára.

A Horthy-fasizmus magasabb katonai parancsnokságainak irattermékei közül különös figyelmet érdemel a M. kir. honv. Vezérkar Főnökének 1919—44-es időszakot felölelő levéltára.

Az alábbiakban csak néhány fontosabb területre akarjuk ráirányítani a figyelmet. Történeti s egyúttal nemzetközi jogi szempontból igen értékesek és érdekesek azok az iratok, amelyek a nyugati hatalmak — elsősorban Franciaország és Olaszország — szerepére utalnak a Magyar Tanácsköztársaság megdöntésével kapcsolatosan. Igen jelentősek mind katonai, mind politikai szempontból azok az intézkedések, amelyek Budapestnek a fehérterroristák által történő megszállásával kapcsolatosak, s jelentős magának a megszállásnak a terve.

Az ellenforradalmi korszak megismerésének szempontjából nélkülözhetetlenek azok a politikai jellegű iratok, amelyek a hírszerző osztály tevékenysége folytán feltárják, milyen offenzív és defenzív intézkedések történtek a munkásmozgalom letörése, illetve felszámolása érdekében. Kiderül az itt található helyzet- és hangulatjelentésekből, hogy milyen nagy volt a lakosság ellenszenvé s a munkásosztály ellenállása a fehérterror intézkedéseivel szemben. A VKF. 2. (hírszerző) osztályához befutottak a külföldi államokba kirendelt katonai attachék összefoglaló jelentései az illető államok politikai, katonai és gazdasági helyzetéről. Különösen értékesek azok a jelentések, amelyek a Szovjetunióval foglalkoznak. Ezekben ugyanis nemegyszer elismerik a Szovjetunió eredményeit és a Szovjet Hadsereg magas katonai értékét, erkölcsi szilárdságát, az akkori napi sajtó uszító, rágalmozó hangjával ellentétben. A 2. osztály irataiból rekonstruálhatjuk azt a megélnékül nemzetközi politikai, diplomáciai tevékenységet is, amely a második világháború kirobbantását megelőzte. A hadművelési osztály irataiból nyomon követhetjük a hadseregszervezés munkáját, a második világháborúra való felkészülést. Megtalálhatjuk itt — ha nem is teljes egészében — a zsidókérdéssel és a munkaszolgálatlalt kapcsolatos intézkedéseket is.

A közelmúltban került a Levéltár birtokába a 2. magyar hadseregparancsnokság irattára. Megdöbbenő kép tárul elénk a Horthy-fasizmus embertelenségéről, a 2. magyar hadsereg pusztulásáról az itt levő iratokból.

A Levéltárunkban található katonai parancsnokságok levéltáiról még vázlatos képet nyújtani is lehetetlen. Időben hozzátévelegesen a századforduló és 1946 között keletkeztek. Nagyobb részét az első világháborúban részt vett magyar alakulatok iratai teszik ki.

Ide tartoznak a Nemesi Testőrség (1760—1850) és a Királyi Testőrség (1867—1918) levéltárai is.

Kevésbé ismert kutatóink előtt a Levéltárunkban elfekvő katonai bíróságok levéltárai. Kiemelkedő helyet foglalnak el közöttük a Bach és abszolutizmus kori hadbírószági anyagok, továbbá a Szegedi (1870—1944) és Miskolci Hadbírószág (1915—1944) levéltárai.

Gyűjteményeink¹⁷ közül elsők az 1848/49-es forradalom és szabadságharcra vonatkozó kell megemlítenünk, mely a maga nemében egyedülálló, nagy történelmi értéket képvisel. Döntő többsége a bádeni levéltári egyezmény, kisebb része adományozás és vásárlás útján került a Levéltár birtokába. A legnagyobb részét hadművelleti jellegű iratanyag az úgynevezett Feldunai Hadsereg és az Erdélyben harcolt Bem tábornok hadseregének harcaira vonatkozik.

A Hadtörténelmi Levéltárnak ez a gyűjteménye hézagossága ellenére is becses, pótolhatatlan forrás, illetve kútfőanyag számos, ma is tisztázatlan 1848/49-es katonai eseményhez. A gyűjteményhez készült regeszta-rendszer, hely- és névmutató, a maximális kutatási igényeket is kielégítik.

Törökkorabeli gyűjteményünk a mohácsi csatavesztéstől (1526) II. József utolsó török háborújáig (1789) terjedő időszakot öleli fel. Az iratok legnagyobb része latin és német nyelvű. Ennek a kis gyűjteménynek olyan egyedi darabjai vannak, mint Jurisics Miklós jelentése Kőszegről 1529-ből, Dobó István levelei 1548-ból és 1552-ből, Zrínyi Miklósnak 1563-ból származó levele, hogy csak egynéhányat említsünk. Értékét növeli, hogy a magyar történelemnek ebből a tragikus, de katonai hősiességekben gazdag időszakából viszonylag kevés az írásos emlékünkhöz.

Legféltettebb kincseink közé tartozik a Rákóczi szabadságharcra vonatkozó gyűjteményünk. Az alig négy csomónyi anyag érdekes adatokat tartalmaz a kuruc csapatok és táborok (erődített helységek, várak) katonai állapotára, létszám- és ellátási viszonyaira nézve. Számos érdekes hadihelyzet és csatajelentés számol be a kuruc csapatoknak kiváló és vakmerő tevékenységéről, leleményes csatározásáról. Itt találhatóak eredeti levelek II. Rákóczi Ferencről, Bercsényi Miklóstól, Károlyi Sándortól, Béri Balogh Ádámától stb.

A Hadtörténelmi Levéltár nemcsak iratanyagot őriz. A maga nemében egyedülálló térképgyűjteménnyel rendelkezik, amely magába foglalja a magyarországi vonatkozású térképeken kívül az európai országok különböző korokból származó, különböző kiadású, részletes helyszínrajzi (topográfiai) térképeit és országleírásait. Ezt a mennyi-

¹⁷ Gyűjteménynek nevezzük valamely hatóság, szerv, család vagy valamely személy birtokában lévő, különböző vonatkozású iratokat, amelyek között szerves összefüggés nincs. A gyűjtemény vonatkozhat egy adott korra is. A mi 1848/49-es gyűjteményünk nem fedi teljes mértékben a fenti meghatározás fogalmát, mivel különböző szervek állagának töredékeit foglalja magába. Jelenleg időrendben elhelyezett mesterséges gyűjteményként kezeljük.

ségileg is számottevő térképgyűjteményt a Levéltár *térképtári osztálya* kezeli és bocsátja a különböző tudományágak kutatóinak rendelkezésére.

A Levéltár már a Tanácsköztársaság idején is jelentős térkép-gyűjteménynek volt birtokában. Sajnos, ez a proletárdiktatúra bukása után érzékeny veszteséget szenvedett.

A térképtár kezdetben alosztály, majd osztályszervezetben dolgozott. Gyűjtötte, tárolta és kölcsönözte a térképeket. Elkészítette a kiadványokhoz szükséges vázlatokat és más rajzokat. Másolatokat készített a bécsi Kriegsarchivból betekintésre kölcsönadott iratanyagokhoz tartozó vázlatokról, valamint a Levéltár megőrzésében levő olyan értékes hadműveleti vázlatokról is, melyeknek papíryanaga megromlásra és rajzuk elmosódásra volt kitéve.

Az Ausztriával kötött levéltári egyezmény értelmében a bécsi Kriegsarchiv térképosztályától tekintélyes mennyiségű anyag került az osztály birtokába. Lényegében ez a térképmennyiség képezi az úgynevezett törzsanyagot. — A Kriegsarchiv világhírű topográfiai gyűjteménnyel rendelkezik. Már a XVIII. századtól kezdődően rendszeresen gyűjtötték, másolták és gondosan őrizték a régi térképeket. Törvény intézkedett arra, hogy a hadsereg birtokában levő térképek, tervrajzok és országleírások oda kerüljenek. Köztük természetesen a hazánkra vonatkozó katonai felvételek is.

A Bécsből átvett kb. 50 000 térkép a beszolgáltatások, ajándékozások, letétbe helyezések és vásárlások útján napjainkig majdnem négyszeresére növekedett. Nagyon gazdag helyzettérkép- és tervrajzgyűjteménnyel is rendelkezik a térképtár.

Az elmúlt évek folyamán — szakképzett munkaerők bevonásával — a térképtár belső rendjének megteremtése komoly mértékben előrehaladt. A korszerű tárolási lehetőségek is sokat javultak.

A térképtár kutatóinak száma állandóan növekszik. Ezek főképpen történészek és kartográfusok. Ezenkívül felhasználják a különböző gyűjteményeket a műemlékek, régi települések feltáráshoz, az egyetemi kutató- és oktatómunkához, valamint a Magyar Tudományos Akadémia kutatócsoportjainak (agrokémiai, földrajzi stb.) népgazdaságunk fejlesztését célzó munkálataihoz.

A fenti célokra főképpen Magyarország I. és II. katonai felmérésének térképszelvényei használhatók, a hozzá tartozó országleírásokkal. Tehát a térképtár fontos gyakorlati célokat is szolgál.

Külön kell beszélni a Hadtörténelmi Levéltár szervezetében működő *Hadtudományi Könyvtárról*, mely gyűjtőkörét és feladatát tekintve az országos jellegű tudományos szakkönyvtárak közé tartozik. Jelentőségét kihangsúlyozza az a tény, hogy egyetlen ilyen jellegű könyvtár a maga nemében és a hadtudományi, valamint a haditechnikai tárgyú műveken kívül hatalmas történelmi anyaggal is rendelkezik.

A Hadtudományi Könyvtár elődje — a Honvéd Központi Könyvtár — 25 esztendőn keresztül, a dolgozó népet elnyomó uralkodóosztály hadseregének zártjellegű könyvtára volt. Mindazok a vonások ráillettek, amelyek a tőkés társadalom egyéb könyvtárait is jellemezték. Elefántesonttorony volt, kiváltságos kevesek látogatták, főleg vezérkariak, akik a Horthy-rezsim reakciós céljainak és a tőkés kizsákmányolás érdekeinek megfelelően a hadtudományt is, ezen belül pedig főképp a hadtörténelmet, meghamisították.

A könyvtár 1920 őszén jött létre, mint a Levéltár 4. osztálya. 1923-ig a Levéltárral együtt a mai Országos Levéltár legfelső emeletén működött. 1923 őszén helyszűke miatt a könyvtári osztályt áthelyezték az Irányi utcába, a kerületi parancsnokság épületébe, de szervezetiileg továbbra is a Levéltárhoz tartozott. Itt kapta meg a Honvéd Központi Könyvtár elnevezést. A könyvtári helyiségek ellenében át kellett vennie az Országos Tiszti Tudományos és Kaszinó Egyesület könyvtárának kezelését is. Ettől függetlenül a két könyvtár teljesen különálló maradt.

A Hadtudományi Könyvtár az elmúlt évek folyamán a könyvtári munka minden vonalán komoly eredményeket ért el. Ezek közül csak a legfontosabbakat említjük meg az alábbiakban.

Az 1945 után megjelent anyagról teljesen szabályszerű, a Könyvtári Címleírási Szabályok alapján elkészült betűrendes, valamint Dezimal-Klassifikation alapján készített szakkatalógust használhatják a kutatók. 1954. január 1. óta a könyvtár nemcsak az újonnan megjelent könyveket dolgozza be folyamatosan a fenti katalógusba, hanem az antikvár és más eredetű műveket is.

A magyar és külföldi katonai szabályzatok katalógusának elkészítése 1956 márciusában fejeződött be, amellyel igen nagy hiányt pótoltak a könyvtár dolgozói.

Az ezernél több régi folyóirat szabályos feldolgozása 1955 júniusában kezdődött meg és 1957 őszén fejeződött be. Vele egy időben készült el a régi, ideiglenes helyett az új, szabályos folyóirat katalógus.

1953-ban merült fel a Központi Hadtudományi Címjegyzék elkészítésének terve, amelynek megvalósítása még abban az évben megkezdődött. Ennek során a könyvtár dolgozói feldolgozták az Országos Széchenyi Könyvtár szakkatalógusának hadtudományi, valamint történelmi részét, kiemelve belőle a hadtörténelmi vonatkozású cédulaanyagot, melyet adré mával sokszorosítottak. Az OSZK cédulaanyagából felállított betűrendes és szakkatalógus az alapja a Központi Hadtudományi Címjegyzéknek, amelyet teljességre törekedve, a többi katonai és polgári könyvtárak anyagából folyamatosan fog kiépíteni a könyvtár.

Az 1945 előtt megjelent könyvanyagról csak egy igen pontatlan és nagyon hiányos betűrendes és decimális katalógus állt rendelkezésre. A könyvtár a meglévő munkaerők tervszerűbb kihasználásával megkezdte az 1945 előtti anyag rekatalogizálását és szakozását.

Az elmúlt évben komoly eredmények születtek a tudományos munka terén is. A Magyar Enciklopédia katonai szerkesztőségének

hadtörténelmi csoportjába három könyvtáros kapott beosztást. Egyelőre az anyaggyűjtés és csoportosítás munkáját végezték el. A tudományos bibliográfiai munkák során elkészült a Hadtörténelmi Közlemények 1888—1943. évfolyamainak mutatója. A könyvtár munkaközössége úttörő munkát végzett, mivel ilyen átfogó tartalommutató 1942 óta nem jelent meg hazai folyóiratról. Ezenkívül szerepel a könyvtár perspektivikus munkatervében a Magyar Hadtörténelmi Bibliográfia elkészítése.

A könyvtár kötetszáma ma már közel 100 000, melynek legnagyobb része hadtörténelmi mű. Folyóirattárában több mint ezerféle, főleg katonai és hadtörténelmi folyóiratot és hírlapot őriz, melyeknek igen jelentős része hazánk más könyvtáraiban nincs meg. A könyvtár jelenleg 205 hazai és külföldi folyóiraatra és hírlapra fizet elő, melyekből az olvasók a legújabb katonai, hadtudományi, haditechnikai, valamint hadtörténelmi kutatások eredményeivel ismerkedhetnek meg.

A Hadtudományi Könyvtár meglévő katalógusrendszerén keresztül könyvanyagát helybeli olvasásra, indokolt esetben pedig — ha a kért mű több példányban áll rendelkezésre — kölcsönzéssel is hozzáférhetővé teszi. Felvilágosító szolgálatával megkönnyíti a könyvtár használatát, neveli és irányítja az olvasókat, bibliográfiák összeállításával elősegíti a kutatók munkáját. Arra törekszik, hogy a Magyar Néphadsereg tagjai, valamint a hadtudomány bármely ágával foglalkozó kutatók igényeit minél eredményesebben kielégítse.

A fentiekben csak vázlatos képet tudunk adni a Hadtörténelmi Levéltár sokoldalú munkájáról, tevékenységéről. Nagy vonalakban bemutatunk legfontosabb levéltári állagainkat, más jellegű kulturális értékeinket. Társintézetünkről, a Hadtörténelmi Múzeumról itt nem adtunk ismertetést. Elsősorban azért, mert az eltelt 40 esztendőből több mint három évtizedet mint a Levéltártól teljesen független szerv töltött el. Múltjának és tevékenységének ismertetése önálló tanulmányt érdemel.

A jövőben egyik fontos feladatunknak tekintjük, hogy — élve a publikálási lehetőségekkel — a Hadtörténelmi Levéltár levéltári fondjairól, térképgyűjteményeiről, könyvtáráról nem csupán vázlatos képet, de alapos, sokoldalú ismertetést nyújtsunk, amelyek már történészeinknek, kutatóinknak is segítséget nyújthatnak munkájukhoz.

Az elmúlt negyven esztendő nem biztosított töretlen fejlődést a Hadtörténelmi Levéltár számára. Ez az időszak nagy társadalmi, gazdasági átalakulások korává vált. A végbement változások fémjelezték a Levéltár működését négy évtizeden keresztül.

A Magyar Tancsköztársaság csak az alapokat rakhatta le. Ezt is nehéz, rendkívüli viszonyok között. A Hadtörténelmi Levéltár működésének több mint negyed százada az ellenforradalmi korszak idejére esik. Ebben az időszakban nem szolgálta, de nem is szolgálhatta teljes mértékben a dolgozó nép érdekeit. A második világháború teremtette

súlyos gazdasági helyzet következtében pedig átmenetileg kénytelen volt bezárni kapuit. Népi demokráciánk megerősödése hozott döntő fordulatot helyzetében, amint erről a felszabadulás utáni történetének ismertetésénél már szó esett.

A Hadtörténelmi Levéltár ma már túljutott a kezdeti nehézségeken. Hadtörténéseink egyre többet és jobbat tudnak produkálni. Sikerült — megfeszített munkával — hosszú évek lemaradását megközelítő teljességgel behozni a levéltári, térképtári, könyvtári munka területén. A továbbfejlődésnek megvannak mind a szervezeti, mind a személyi feltételei. Büszkék vagyunk arra, hogy a Hadtörténelmi Levéltár megteremtése is — sok, ennél jelentősebb kultúrpolitikai intézkedés mellett — a dicsőséges Magyar Tanácsköztársaság fennállásához kapcsolódik. Jelenlegi munkánkkal arra törekszünk, hogy a Magyar Tanácsköztársaság eszmei hagyatékát megvalósítva, a Hadtörténelmi Levéltárat a marxista hadtörténetírás szilárd bázisává fejlesszük.

HADTÖRTÉNELMI APRÓSÁGOK

EGY MUNKÁSEZRED TÖRTÉNETÉBŐL

... 1919. május 3.

Az Istvántelki Féműhely munkásai gyűlésre jöttek össze az üzem udvarán. A gyűlést a Munkástanács hívta össze, hogy minden kerítés nélkül tudassa az üzem dolgozóival: veszélyben van a proletárdiktatúra. Az összegyűlt munkások egyhangúan kiáltották: Ha veszélyben van, hát megvédjük. És az elhatározást tett követte, amit a következő hetek, hónapok történelemmé formáltak. Ezt a történelmet mondja el röviden Tölgyesi Lajos elvtárs, az Istvántelki Féműhely munkásrezredének egyik volt harcosa.

*

A gyűlés után egy emberként az összes katonaviselt dolgozó az értelmiségiekkel egyetemben a féműhely udvarán felsorakoztunk és bevonultunk a Troczkij laktanyába az Aréna útra, ahol megalakították belőlünk a 6. Vörös Istvántelki Munkásgegyezredet.

A megalakulás után az első zászlóalj 3. századának 1. szakaszába lettem beosztva. Századunk egy-két ember kivételével mind a mozdony-szereldeből valók voltak. Többek között a mi szakaszunkba lett beosztva Vajda Náci, id. Tölgyesi, két Csizsár, Völler, id. Kriszter, az örökös ellenzéki, mindig vitatkozó Csongrád, az alkudozó Nagy, a mindig jókedvű és mindenre vállalkozó Tomasek és még többen mások.

A 3. század parancsnokának Keresztúryt választottuk (I. osztályból), szakaszparancsnoknak Szépe Tónit, a mozdony-szereldeből. A parancsnokok megválasztása után többen elmentek ruhát vételezni a szakasz részére. Amikor felöltözködtünk, az egész 3. század levonult az udvarra. Végigszóltam magamat és bajtársaimat és megállapítottam, hogy egészen jól nézünk ki az új ruhákban. A katonaruha kissé harcias külsőt kölcsönzött mindnyájunknak. Rövidesen jött a többi század is, mind ismerősök.

Lent az udvaron megválasztottuk az altiszteket. Szakaszparancsnokhelyettesnek Rápolit választottuk. Amíg vártuk, hogy a kijelölt zászlóaljparancsnok bemutatkozzon, addig menetgyakorlatot tartottunk. Az altisztek is próbálgatták, vajon tudnak-e még vezényelni. De minden elég jól ment, a menetgyakorlatok is, a vezénylés is, pedig voltak köztünk olyanok, akik már húsz, harminc évvel ezelőtt voltak katonák. Nemsokára megjött az új zászlóaljparancsnok, többek kíséreté-

ben. Gyülekezőt rendeltek el és négszöveget formáltunk, hogy mindenki láthassa az új parancsnokot. Középtermetű, jó 45-nek nézett ki, fején lapos sapka volt. Félarca forradásos, elég kemény nézésű. Az az elvtárs, aki bemutatta, őrnagy elvtársnak szólította. A zászlóaljparancsnok beszéde, hangja megnyerő volt. Elmondta, hogy az olasz frontról teljes fegyverzetben hozta haza a zászlóját és felajánlotta szolgálatait a Forradalmi Bizottságnak. Beszédében hangoztatta, hogy senki életét fölöslegesen kockára nem teszi, de mindenkitől feltétlen fegyelmet és engedelmisséget kíván, mert ezt kívánja a Vörös Hadsereg fegyelme is. Mi az új zászlóaljparancsnok tiszteletére éljent kiáltottunk.

Másnap megkaptuk a fegyvereinket. Libasorban vettük át a Manlichereket a fegyverraktárnál. Nézegettük, forgattuk, próbálgattuk a zárdugattyút. Mindenki örült a puskájának. Ezen a napon délig fegyverfogást gyakoroltunk, majd délután eltávozást kaptunk, hogy elbúcsúzzunk családjainktól.

Május 6-án gyönyörű napsütéses délután a laktanya udvarán gyülekezett az ezredünk. Gúlába rakott fegyverekkel várakoztunk. Az asszonyok a kaszárnya kapujában várták indulásunkat. 5 óra felé megérkezett a zászlóaljparancsnokunk, vezényszavak röpködtek, fegyver után nyúltunk. Vállra! Kettős rendek jobbra át! És indultunk. Az asszonyok virágot osztogattak a kapunál. Én is kaptam, amit a puska-csővembe tűztem. Felvirágozva, dalolva mentünk végig az Aréna úton, majd az Andrassy útra befordulva, a Nagy körúton át a Nyugati pályaudvari teherrakodóra.

Ezredünket Hort községbe szállították, ahol rövid harci kiképzésben részesültünk. Az egyik nap, amikor kint voltunk a gyakorlótéren, egyszer csak egy autó állt meg a gyakorlótér mellett. Landler elvtársunk szállt ki belőle. Egyenruha volt rajta, a fején lapos sapka porvédő szemüveggel. Nagy ovációval fogadtuk és parancsnokunkkal együtt mindnyájan körébe sereglettünk. Mindenről érdeklődött, felszerelésről, menázsiról. Van-e valami kívánságunk — kérdezte. Mikor mindent meghallgatott, fellépett az autó lépcsőjére és lelkesítő beszédet mondott. Többek között azt mondta, hogy az Istvántelki Főműhely munkássága mindig példamutató és első volt minden baloldali munkásmozgalomban. Legyetek első a harcban is — mondotta Landler elvtárs. Azok leszünk — zúgott a tömeg. Eljöttem fiaim, meglátogatni benneteket és mindig gondom lesz rátok! — mondotta beszéde végeztével Landler elvtárs. Hosszasan tartó éljenzés volt a válasz. Utána díszmenetben elvonultunk Landler elvtárs előtt, aki a parancsnoknak meglelégedését fejezte ki a látottak fölött.

Harci kiképzésünk közben gyorsan teltek a napok. Közben a századparancsnok maga mellé vett századküldöncnek. Az egyik nap, éppen a századirodán voltam, amikor két fiatalabb parasztember jött be és katonának ajánlkozott. Szívesen fogadtuk magunk közé bajtársaknak. Mindjárt be is öltöztettük őket. Az egyiket elvezettem a volt szállásomra. Útközben elmesélte, hogy katona volt a világháborúban, nincstelen szegényember.

Pár nap múlva egyik éjszaka a házigazdám költögetett és azt mondta, hogy valamit trombitálnak. Kinyitottam az ablakot, kint még sötét volt, a kürtös újra fűjt. Na, ennek fele se tréfa! — riadó ez gazduram, — mondtam én. Gyorsan felöltözököttem, és pár perc múlva már a többi bajtárssal együtt teljes menetfelszerelésben futottunk a gyülekezőhelyre. A gyülekezőhelyen névsorolvasás volt és máris indultunk a vasútállomásra. A kocsikba való beszállás előtt a politikai megbízott közölte velünk, hogy ezredünk a 4. mozgó hadosztály állományába nyert beosztást. Közölte továbbá azt is, hogy Kecskemétre megyünk hadosztálygyakorlatra, mert azon a vidéken ellenforradalmi megmozdulások vannak és nekünk meg kell mutatni, hogy a Tanácsköztársaságnak ereje is van.

Kecskemétről a hadosztálygyakorlatok befejezése után ismét be-vagoníroztunk és északkelet felé irányítottak bennünket. Rövidesen Emődre, Miskolc alá érkeztünk. Június 1-én hajnali két órakor a kürtös ismét riadót fűjt. A szakaszparancsnok számbavette az embereket. A névsorolvasás után századunk lőszerkiosztáshoz sorakozott. Kétszáz élest kaptunk valamennyien, amit csak úgy hamarjában a kenyérszakban raktunk el, hogy minél gyorsabban befejeződjön. Utána megkaptuk a feketekávé is és indultunk előre. Rövidesen elértük a Sajó folyót.

A századparancsnokunkkal elől mentünk és elsőnek értünk a rögtönzött hídhöz. A hídnál telefonisták voltak. Az egyik telefonista megkérdezte, hogy hányasok vagyunk, megmondtuk. Erre hangosan mondta a telefonba, hogy a 6. Istvánbeli Munkásvezetők 1. százada átment a hídon. A dandárparancsnokságra telefonál, mondta a századparancsnok.

A hídon túl megálltunk. Megtöltöttük a fegyvereket, feltűztük a szuronyt és rajvonalba fejlődtünk. Felettünk ellenséges repülőgép szállt el elég alacsonyan, még a pilóta ülő alakját is lehetett látni. Többen — köztük magam is — hátunkra vetettük magunkat és több lövést adtunk le a repülőgépre. Úgy látszik, nem tudtuk elfalálni, mert tovább repült.

Közben egy tanyához értünk. Átkutattuk, de üres volt. Bár lehetett látni, hogy egy pár órával előbb még ellenséges katonák tanyáztak benne. Úgy látszik, az ellenséges megfigyelő észrevehetett bennünket, mert tüzérségi tüzet kaptunk. Szórványosan mi is kezdtünk löni a mozgó alakokra, és a másik oldalról is viszonzták a tüzet. A föld hol előttünk, hol utánunk vágódott fel, hol mellettünk sziszegett a golyó.

Előttünk Tiszaluc község volt, amelyet még ellenséges csapatok tartottak megszállva. A község előtt húzódtott a rajvonalkunk. Ahogy végignézttem századunk rajvonálán, úgy éreztem, mintha gyakorlaton volnék, az a bizonyos pár lépés egymás közötti távolság be van tartva. Suszter bajtárs tőlem harmadiknak feküdt, és egész halom földet rakott a feje alá. Mondta is a századparancsnok: Lám, a Suszter, hogy behúzza a fejét a földhányás mögé, máskor a gyakorlaton nem győztem korholni, hogy a rajvonalkban feküdj parancsszóra ne a domb tetején feküdjön, hanem a domb mögött takarást keressen. Itt azonban már nem kell biztatni.

Parancs jött. Előre! Mielőtt felugortunk, sortüzet adtunk. Ez az idegeinkre is jó hatással volt, mert idegfeszltségünket feloldotta. Parancsnokunk látcsóval az előttünk levő terepet vizsgálta és mondta, hogy az ellenség visszavonulásban van. El is értük a falu szélét anélkül, hogy rajvonalkunk egyszer is megállt volna. A századparancsnok járőröket küldött ki a falu átkutatására, közben a lakosság is előmerészkedett a házakból és örömmel mondták, hogy az ellenség már a reggeli órákban kiűrtette a falut, és az utóvédek most csak keresztűfutottak a falun és átkeltek a Tiszán. Június 4-én hajnali négy órakor indultunk tovább. Átkeltünk a Bodrogón, gyalogmenetben elértük Zalkód községet. A parancsnokság terve szerint itt maradunk, hiszen a Tisza túloldalán ellenséges csapatok vannak. Az ellenség felderítésére parancskiadás után önként jelentkezőkből járőröket jelölt ki a parancsnok. Magam is jelentkeztem. Varga, Vajda, Tomasek, Tölgyesi, Völler rajparancsnok, járőrvezető. Parancs szerint este a sötétség beálltával kell indulni. Irány a tiszapart. Két-három kilométer hosszúságban ellenőrizni kell a partot és felderíteni és éjfél után térjünk vissza szállásunkra.

A második szakasz tábori őrköt állít fel a falu körül. A jelszó: győzelem!

Vacsora után elbeszélgettünk a napi eseményekről. Közben besötétedett. Fialat parancsnokunk megjött a szállásunkra, hogy a járőrt elindítsa. Kioktatott ötünket, hogy csendben menjünk, minden gyanús neszre, jelre figyeljünk, a puskát lövésre készen tartsuk.

Este tíz óra, indulunk. Falun kívül tábori őrsök megállítanak bennünket. Jelszót kérik. Bemondjuk: — Győzelem! Óvatosan, csendben leereszkedünk a tiszaparra. Elég sötét van, a hold csak gyéren világít. De a víz csillog, némi világosságot ad. Fűzesek, bokrok között bújkálva megyünk libasorban. Elöl megy a járőrvezető, Wöller. Én utolsónak zárom a menetet. A falut körülbelül másfél kilométerre hagytuk el. A kutyaugatás is csak messziről hallatszik.

Egy kitaposott gyalogúthoz érünk, mely a Tiszához vezet. Nyilván a halászok szoktak le-feljárni a vízhez rajta. Itt megállunk, leülünk és figyelünk a túlsó part felé, mely elég sötétben van.

Amint üldögélünk, halljuk, hogy a közeli faluban tizenegyet üt az óra. Már éppen indulni akarunk tovább, mikor halkan szól a Varga, hogy figyeljünk csak, mintha evezőcsapásokat hallana. Neki jó hallása van, — mondotta, mert legény korában sokszor éjszaka legeltette a lovakat a dunaparton. Kifinomult a hallása és a víz jól hozza a hangot, zajt messziről — mondja ő.

És valóban most már mindnyájan halljuk az evezőcsapásokat. Mindig közelebb és közelebb halljuk. Nem kétséges, csónak közeledik felénk. Már látjuk is a sötét csomót felénk közeledni.

Kik lehetnek — latolgatjuk. Halászok? Lakosság nem, mert a Tisza két tűz között van. Gyorsan határozunk. Ez csak ellenség lehet és a hellyel ismerős. Mert ahol vagyunk, a hely alkalmas csónak kikötésre. A kis csoportunk ketté válik és feljebb húzódik, hol jobb

kilátás és kilövés van, ha szükség lesz rá, — adja ki a parancsot a járőrvezető.

— Ha túlerőben vannak, akkor sortűzet adunk rájuk, ha annyian vannak, mint mi, vagy eggyel több, akkor igyekszünk lefegyverezni, elfogni őket, — adja ki az utasítást Wöller járőrparancsnok.

Wöller, Varga együtt marad, — én a Vajdával, Tomasekkel maradok. Gyorsan helyet fogunk, lefekszünk, várjuk a fejleményeket. Csónak megáll a partnál, csak sötét alakokat látni és a puskájuk szuronyának fényét, mely elárulja, hogy katonák.

Egyenként szállnak ki. De a csónakot nem kötik ki, hanem egy a csónak végén ülve marad. Indulnak felénk. Számolom: egy, kettő, három, négy, öt, egy a csónakban: hat. Aki elől megy, annál nincs puska, de valamit szorongat a kezében. Revolver, mi lehet más? Cikázik a gondolat a fejemben. Wölleréket közelítik meg jobban. Már fel is csattan a kis Wöller hangja: — Állj! Ki van? Kezeket fel! Nyomban mindjárt Vajda bajtárs mély hangja: — Puskát le! — kiáltja.

Abban a pillanatban lövés villan az elől menő kezéből és utána nagy ugrásokkal menekül vissza a csónak felé, de abban a másodpercben lövést kap Varga fegyveréből. Felbukik.

De ugyanabban a pillanatban a csónakban ülő katona feláll és tüzel irányunkban, a második lövést már nem tudta kiereszteni, mert csak úgy kapásból golyót kapott a puskámból, hogy rögtön hanyatt vágódott a Tiszába, mire a csónak lassan úszni kezdett lefelé.

Nem voltam soha rossz lövő, de ez egy telitalálat volt.

Percek alatt zajlott le az egész harc. A többi négy azonnal fel tartotta a kezét. A román hadnagy a lövést a combjába kapta, menni nem tudott. Két katonája puskát tett alája és ülő helyzetben szállították fedezetünk alatt a parancsnokságra.

Már jóval éjjél után vonultunk be szállásunkra pihenőre.

A zalkódi ütközet befejezése után ezredünket kivonták az arcvonalból és újabb helyre irányítottak bennünket. Június 15-én Nagysallóra érkeztünk, ahol kivagonírozottunk és erőltetett menetben Nagymikolára mentünk. A zászlóalj a faluban helyezkedett el, de tekintettel arra, hogy az ellenség meglehetősen közel volt, erős őrséget kellett adnunk és nekem, mint századküldöncnek 3 óránként jelentést kellett vinni a zászlóaljparancsnokságra.

Június 16-án korán reggel indultunk tovább. Fakóvezekényen keresztülhaladva elértük Alsópélt. A falun kívül rajvonalba fejlődtünk. Ahogy az ellenség észrevett minket, megkezdte a tüzelést. Mi hol feküdtünk, hol előreszaladtunk. Az ellenség tüzelése erősödött. A századunk egy vizesárokban állapodott meg. Megnéztem az órámat. Délután négy óra volt. Most a lövöldözésben szünet állt be. Parancsot kaptunk, hogy mindenki csak akkor tüzeljen, ha célt lát. Az ellenség előttünk beásta magát.

A századparancsnokkal beszélgettünk és néztük a térképet. Velünk szemben Aranyosmarót, jobbra Léva birtokáért megy a harc — mondja a századparancsnok —, ahol Pálmai dandára erősen tartja magát a Lévát támadó ellenséges csapatokkal szemben. Azért támadunk

mi itt, hogy Pálmai dandárjának a harcát ezzel tehermentesítsük és az ellenség nyomását gyengítsük.

Derék tüzéreink megkezdték a pusztítást. Sívítva ment a gránát a fejük felett. Láttuk a becsapódást. Mindenki arca felderült. A baka örül, tüzéreink küldik a csomagokat. Századunkon a sor! Fel! Előre szaladunk, fekszünk, lövünk. Már fut az ellenség. Álló helyzetből is küldjük a golyót utánuk. Támadásunk elől — sebesültjeik hátrahagyásával — az ellenség visszavonul. Odamegyek az egyik sebesülthöz és igyekszem vele megértetni, hogy majd jön a szanitész és továbbmegyek. Elérjük Felsőpélt. Foglyokat ejtünk, ezeknek nem volt idejük elmene-külni. A faluban az egyik kútnál megszólítottam egy gazdát, aki a lovát itatta. Kérdeztem tőle, hogy mikor ment el az utolsó ellenség. Ezelőtt negyedórája — felelte — és egyben kérdezte, hogy miért nem jöttek a vitéz urak hamarabb? Miért nem mondta nekik, hogy vár-janak meg — mondtam én — és összenevettünk. A falut átfésültük. Ahogy a faluból kiért a rajvonalunk, már jól lehetett látni Léva várát és a magasabb épületeket. Léva kedves nekem. Hisz ott jártam iskolába. Szüleim is ott élnek.

Valahol géppuska szólt. Az ellenség továbbra is hátrált, csak néha adtunk le egy-egy lövést.

Már besötétedett, mikor elértük Garamlök községet. Megálltunk. Az ellenség rajvonalai közel voltak. A sötétség miatt az ellenség vilá-gító rakétákat lőtt ki. Kölcsönös puskatüzelés folyt.

Éjjel 12 óraker parancs érkezett. Az első zászlóalj elvonult. A felszerelést csak csendben fogtuk meg, hogy zaj ne essék. Még virra-dat előtt elértük Alsógyörödöt, ahol riadókézsültségben pihentünk egy keveset. Rövidesen újabb harcokra került sor.

Nemsokára parancsot kaptunk, hogy mindenki lássa el magát lőszerrel. Vajda Náci még gyorsan levelet írt menyasszonyának — csak úgy ülve, a térdén. Van, aki a fegyverét tisztogatja. Mindenki tesz-vesz valamit. Én is jegyzetelek. Az elmúlt napok eseményeit vetem papírra.

Szép, napos idő mutatkozik, aminek igen örülünk. Rövidesen megérkezett a századparancsnokunk is a szakaszparancsnokkal együtt. Látom, igen komoly az arcuk. Sorakozót rendeltek el. Megnézték, hogy rendben van-e a szerelés. Indulunk. Zászlóaljunk kettős rendbe fejlődött. Az első század ment elől, élén a zászlóaljparancsnok lóháton. A századparancsnok mellé szegődöm. Ma támadni fogunk — mondja. Előttünk csak gyenge biztosító rajvonalunk van — a rohamszázad.

Irány: Csifár. Ott ásta be magát az ellenség. Csifár község völgy-ben fekszik, magaslatban végződik. Itt ellenséges rajvonalak vannak, az éjszakai felderítés szerint. Alsógyörödből kiindulva az országút Csifár községbe vezet. Azon megyünk végig. Visszanézek. Látom, jön utánunk mind a három század. A községből kiérve az első század megáll és mellé sorakozik a többi század is. A zászlóaljparancsnok rö-vid, lelkesítő beszédet mond, hogy az eddigi eredmények után továbbra is tegye meg mindenki a kötelességét. Majd a századparancsnoknak ad eligazítást. Hol lesz a kötőhely, hol lesznek a lőszeres kocsik, hol

lesz a lovasküldönc, ha a löszert, vagy a rendelkezést hátra kell továbbítani.

Minden eligazítás megtörtént és már itt is a parancs. Rajvonalba fejlődni! Megnyúlik a rajvonal. A szárnyakat nem is látjuk, eltakarják a dombok, a fák. A Csifár előtti dombokat megszálljuk. Az országutat kereszt irányban, olyan formában, hogy az első század az országúttól balra, a géppuskás század pedig az országúttól jobbra helyezkedett el. Az ellenségtől szórványosan lövést kapunk már. Amint viszapillantok, látom, hogy jönnek tüzeink az országúton — sebesen, nagy porfelhőbe burkolva, majd letérnek az országútról és lemozdonyoznak. A megfigyelőjük közénk jó az első vonalba, magával hozza a telefondrótját. Beszélgetek vele. Pestiek. Lovas tüzeink, de jöttek nehéztüzeink is — tizenöt centisek —, a faluban vannak, ha kell, onnan tüzelnek. Beszéde közben látszóvesszük, s már kéri is az első lövést. Megkezdődött a tüzérségi párbaj. Az ellenséges tüzérség kezd közibénk lőni, mire mi helyet változtatunk. Rajvonalunkat előbbre visszük. Most már látszó nélkül is látjuk az ellenség rajvonalát. A tüzet mi is megnyitjuk.

A századparancsnok parancsot adott nekem, melyet továbbítanom kellett, Wöllner rajvezetőnek, hogy rajával ameddig csak lehet, kúszson előre, derítse fel az ellenség és a köztünk levő terepet. A parancs átadása után visszakúsztam a parancsnokhoz. Eközben ütés érte a bal kezem fejét. Nézem — véres. Egy srappellszilánk hasított fel elég mélyen. A századkürtös kötözte be.

A szanítészek munkában vannak. Mögöttünk viszik el a sebesülteket. A parancsnok kérde a szanítészeket: Kit visznek? Él-e, hol sebesült meg? — Ismét hoznak valakit. Kérdezzük, ki az? Tomasek bajtársuk — felelik. Él? Nem! Fejlövet kapott. Odaugrom a hordágyhoz, sapkája az arcára téve. Leemelem, nézem — a homlokán alig látható lyuk van. Szegény féltérde ereszkedve tüzelt és úgy kapta a lövést — mondják a szanítészek. Meghalt a századunk legjobb katonája. Kötelességtudó vöröskatona volt, aki mindig mindenre vállalkozott. Ha munka volt a szálláskörletben, vagy löszert kellett kis bevinni, vagy járőrbe kellett menni, ő mindig mindenütt ott volt és mindenre önként vállalkozott. Azonkívül, mint jó munkatárs is megállta a helyét. Kocsiosztálybeli bádogos volt. Nagyon sajnáltuk és igazán részvétet éreztünk iránta, hiszen a században mindenki nagyon kedvelte őt, de mégis napirendre kellett térjünk felette, hisz katonák vagyunk és újabb események történnek. Viszik Varga bajtársunkat is. Őt haslövés érte.

Sötétedésig megy a harc. Az ellenség nem hátrál.

Harci szünet áll be. A zászlóalj küldönc parancsot hozott. Leváltanak bennünket, a harmadik zászlóalj jön előre.

1919. június 18. Újra a faluban vagyunk. Névsorolvasáskor többen hiányoznak. A negyedik szakasz parancsnoka is, aki két embert maga mellé véve, előrement, hogy oldalt kapja az ellenséget, de bizony nem jöttek vissza.

Reggeli után zsoldfizetés volt.

Az orvos megvizsgálta a kezem. Nem tetszett neki, de nekem sem, mert igen fájt. Vörös és dagadt volt a karom. Bekötözte és utasított, hogy Léván az állomáson — ahol kórházvonal van — jelentkezsem. Eltávoztát kaptam a századparancsnoktól. Jelentkeztem a kórházvonalnál. Vérméregzés, fertőzés — állapototkát meg. Dunsztkötést kaptam és az orvos sebesülttranszporttal Pestre küldött. En azonban elkértem magamat, hogy szüleimet meglátogathassam. Utána visszamentem a századhoz a poggyászsomért. A századot már Kálnán találtam. Bevetésre készülődtek. Elbúcsúztam bajtársaimtól és a kórházvonalra indultam.

Itt a kórházvonalon értesültem arról, hogy Csifár községet június 19-én, későn délután oldaltámadással elfoglaltuk. Így a 6. Vörös Istvántelki Munkásgegyezred első és harmadik zászlóalj derekasan kivette részét a háromnapos harcban.

A harc végetért. Június végén a felvidéki hadseregek Clemenceau francia miniszterelnök táviratára — melyet a magyar tanácskormányhoz intézett — visszavonultak a demarkációs vonalra. A 6. Vörös Istvántelki Munkásgegyezred is visszavonult és Fótára rendelték pihenőre.

Július elején ezredünk itt a főműhelyi kaszinóban ezredgyűlést tartott, amelyen kimondta, hogy az ezred ismét kimegy a frontra.

Július közepén Kisteleken vagonírozott ki az ezred. Az első zászlóalj tábori táborkba vonult Szeged környékén. A hátralevő két hét különösebb esemény nélkül telt el.

A proletárdiktatúra bukása után Szegedről fehér tiszték jöttek mind a két zászlóaljhoz, s bár igyekeztek rábeszélni őket, hogy tegyék le a fegyvert, illetve álljanak be a fehér hadseregbe, ezt megtagadták és fegyveresen indultak hazafelé. Azonban Kiskunfélegyházánál nagyobb román egységek útjukat állták és így mégis csak kénytelenek voltak a fegyvert lerakni. Ott sokan román fogságba estek, egyrésztük azonban szerencsésen hazajött és munkába állt.

A főműhelyünket a diktatúra bukása után — 1919 augusztusban — azonnal megszállta a hírhedt Ostenburg-, majd báró Babarczykülönítmény, akik bizony nem voltak válogatosak azokban az eszközökben és módokban, mellyel a munkásságot megfélemlíthették és terror alatt tarthatták.

Végül meg kell emlékezni azokról a hős vöröskatonákról, akik a legdrágábbat, az életüket adták a proletárdiktatúráért.

A 6. Vörös Istvántelki Munkásgegyezred háromhónapos harcaiban sok bajtársunk esett el.

Ezeknek a volt bajtársoknak a nevét örökké emlékezetünkbe véstük és tudom, hogy ezt fogja tenni az utókor is.

Tudom azt is, hogy amíg az Istvántelki, illetve most már Landler Járműjavító fenn fog állni, mindig voltak, vannak és lesznek benne olyan becsületes dolgozók, akik úgy a munka, mint a haza védelme frontján, ha kell puskával a kézben fogják megvédeni hazájukat, otthonukat és mindazt, amit eddig építettünk.

Tölgyesi Lajos

A MAGYAR KATONAI NYELV FEJLŐDÉSE

ADALÉKOK

A MAGYAR KATONAI NYELV FEJLŐDÉSTÖRTÉNETÉHEZ

III. KÖZLEMÉNY

A XVIII. század magyar katonai nyelve

„A Rákóczi korszak utáni évtizedekben” — írja Terestyéni György egyik nyelvtudományi munkájában —, „...a nemzeti törekvések elfojtásával, a nemzeti szellem gyengülésével önálló és állandó magyar hadsereg nem lévén, — a magyar katonai nyelv is elkallódott, kiszorította a német.”¹

A magyar hadsereg megszűnt, ez igaz, — de azért a magyar katonai nyelv mégsem kallódott el teljesen, bár természetesen nem fejlődhetett olyan erővel, mint azt megtehetette volna, ha központilag, magyarul szerkesztett utasítások, magyar szabályzatok láthattak volna napvilágot. De a magyar nyelvet a császári hadsereg magyar ezredeiből nem lehetett kiküszöbölni, s nincs is arra adatunk, hogy az Udvari Haditanács, vagy más felsőbb katonai parancsnokságok ilyen tiltó rendelkezéseket adtak volna ki. A magyar katonai nyelv ebben az időszakban, a Rákóczi szabadságharc befejezése, 1711 után a francia háborúk kitöréséig, 1793-ig, a magyar huszár és hajdú-gyalogos ezredek soraiban tovább élt, mert még a nem magyar származású főtisztek is belátták, hogy magyar katonáikat magyar nyelven kell oktatni. Példa erre Naudendorff altábornagynak az a javaslata 1769-ben, hogy a huszárezredek számára magyar nyelvű szabályzatokat adjanak ki. És ha voltak is ennek a javaslatsnak ellenzői, mint pl. maga Hadik András tábornok is, ennek nem politikai oka volt, hanem szakmabeli aggodalom, mert attól tartottak, hogy ha nem a császári hadsereg hivatalos, német szolgálati nyelvén vezetik a magyar ezredeket, akkor azokat csak amolyan milícia-féle irreguláris alakulatoknak tekintik, pedig ők teljes értékű csapatok voltak.²

¹ Terestyéni Ferenc: Az álami élet nyelve. III. fejr. A katonai nyelv fejlődése c. értekezése a Nyelvünk a reformkorban c. könyvben.

² Magyar Művelődéstörténet IV. k. Markó Árpád: Insurrectio és állandó hadsereg. 268—269. o.

Még az insurgens ezredeknél is vita volt ebben. A felkelő csapatok egyik szervezője, Szuhányi Márton helytartósági tanácsos jelenti a felkelő sereg összeállítását irányító Károlyi Sándor tábornagnak: „... Disputáltam arrul Obester Uraimékkal, — le akarván vernem azon szándékukról, de nem látnak módot benne, hogy szolgállyanak egyenlő rang mellett a német regementekkel, ha németül nem exercioztatik a nép.”³

Pedig Hadik András magyarságának elég bizonyítéka, hogy éppen ő adott ki később egy magyar nyelvű szabályzatot ezrede számára és mint ezredtulajdonos, ezredparancsnokának magyar nyelven küldött utasításokat.⁴

A magyar katonai nyelv tehát élt, és ha lassabb ütemben is, de mégis fejlődött ebben a korszakban is, főleg a huszárság és gyalogság életében. Nehezebb volt a helyzet a tüzérségnél és a műszaki csapatoknál. Mind a két fegyvernem külföldi, francia eredetű lévén, még Rákóczinál s az utána következő évtizedek császári seregeinél is megmaradtak a tüzér és műszaki szakemberektől használt francia, olasz stb. katonai műszavak, legfeljebb azoknak magyar fonetikához alkalmazkodó kifejezéseivel találkozunk. Csupán a XIX. század elejének nagy háborúi készítették a hadvezetőséget arra, hogy a német nyelvű szabályzatok végére kis szójegyzeteket illesszenek a magyar tüzérség használatára.⁵

Hasonló volt a helyzet a műszaki alakulatoknál. A magyar katona előtt a hadiműszak akkor nem volt rokonszenves, s bár akkor is voltak kiváló magyar műszaki, hadmérnöki tudású szakemberek — hogy csak a két Bolyayt említsem —, magyar műszaki katonai nyelvre akkor még nem volt szükség. A hadmérnöki kar a császári seregben is csupán 1748-ban alakult. 81 tisztje volt, köztük egy sem volt magyar. 1763-ban 90 tiszt között 2, 1779-ben 134 tiszt között csak 3 magyart találunk. Így tehát érthető, hogy a magyar katonai nyelv terén sem a tüzér, sem a műszaki szolgálatban nem találunk kezdeményező, komoly próbálkozásokat.⁶

A XVIII. szd. harmadik negyedében kezdődik nálunk a francia kultúra és francia irdalom hatása, s ez bizonyos fokig kihatott a katonai nyelvre is. Ekkor jöttek át magyar katonáink életébe pl. az adjutáns, arzenál, bagázsia, bataillon, montur, kvártély, rezerva, transport s más egészen jól meghonosodott kifejezések.⁷

De a gyalogság és lovasság életét szabályozó részletes utasítások, nyomtatott szabályzatok a császári seregben is csak a XVIII. század közepe felé tűnnek fel, 1737-ig nem voltak egységes, központilag

³ Uo. 273. o.

⁴ Markó Árpád: Futaki gróf Hadik András tábornagy. Budapest 1944. 182. o.

⁵ Saád Ferenc: A magyar tüzérségi szavak története. Budapest. 1936. 61. o.

⁶ Vidos Géza: A magyarság szerepe az osztrák-magyar Monarchia katonai műszaki szervezete keretében. Hadtört. Közl. 1941. évf.

⁷ Désiné Eltes Emília: A XVIII. század francia szavai a magyar nyelvben. Budapest, 1935. 5. és 13. o.

szerkesztett szabályzatok. Az ezredek tulajdonosai adtak ki hol német, hol magyar nyelvű szabályzatokat.⁸

A legelső ilyen szabályzat volt az az 1722-ben kiadott részletes írás, amelyet Szendrei János a Hadtörténelmi Közlemények 1910—1916-ig terjedő évfolyamok kötetében adott ki teljes szövegével. Szendrei Jánoson kívül még egy lelkes hadtörténetkutató, Dr. Sztripszky Hiador foglalkozott e kérdéssel behatóbban. Helyes az a megállapítása, hogy mivel abban az időben még a lovasság volt a fő fegyvernem, legelőször a lovasság számára készültek magyar nyelvű szabályzatok.⁹

A Szendreitől ismertetett lovassági regulamentumról összefoglalóan a következőket állapíthatjuk meg. A Hadtörténelmi Közlemények 6 évfolyamában folytatólagos sorozatokban közzétett teljes szöveg olyan hosszú, hogy egy kis kötetet tenne ki. Nyomatásban nem jelent meg, csak ezt a Szendreitől tárgyalt szöveget ismerjük.

A szabályzat rendkívül részletes, nemcsak szolgálati, de gyakorlati szabályzat is és egyúttal haditörvényszéki kérdésekkel s a katonaelet minden vonatkozásával, pl. díszelgésekkel, hadigazdálkodási kérdésekkel is foglalkozik.

Nyelvezete érdekes keveréke a magyar, latin és német katonai műszavaknak, de mégis azt mondhatjuk, hogy egy lépéssel tovább fejlesztette a magyar katonai nyelvet. A hadsereg idegen nyelvű kifejezéseiből magyaros fonetikával vette át azokat a szavakat, amelyek könnyen kiejthetők s a huszárság belső szolgálati életében már annyira begyökeresedtek, hogy azokat minden huszár megértette. Egy ilyen, szinte teljesen idegen szavakból álló magyaros mondat pl.: „Az Obester absentiajában az Regimentet kommandiroza az Oberstajd-nant.” Viszont például teljesen magyar szövegrész a következő: „... megnézze... — ti. az átvevő főtiszt —, annak osztásakor minémű kenyeret adtak, micsoda abrakot hoztak, nemkülönben annak mértékével osztották-é és az abrak olyan fogyatkozás nélkül megy-é végbe. A sátorok mi módjával vadnak, fegyver, mündér, nyeregszerszám miként conserváltatik és ezek helyett, ha új kéréttetik, meg mutatassák, az előbeni hol vagyon, vagy hová lett.”¹⁰

Az 1734. évből előkerült hadicikkelyekkel foglalkozó katonai írás-mű: „Az Fölséghez Romaj Császár, Németh, Magyar és Cseh Országai Király Első Leopold kegyelmes Urunk Eő Fölséghe Hadi Articulusai”. 60 pontban foglalja össze a hadicikkeket és a tisztek és legénység

⁸ Felszeghy Ediltrud: A császári és királyi hadsereg nyelve Magyarországon. Budapest. 1938. 15. és 17. o. Felsorolja a császári sereg számára kiadott szabályzatokat. Ezek közül bennünket főleg az u. n. Khevenhüller-szabályzat érdekel, 1746-ból, mellyel alább fogunk részletesebben foglalkozni.

⁹ Dr. Sztripszky Hiador: A magyar vezényszó történetéhez. Századok. 1909. évf. 133. o.

¹⁰ Szendrei János: A magyar lovasság regulamentuma 1722. Hadtörténelmi Közlemények 1910-9től 1916. évig terjedő évfolyamokban. Szendreinek még egy közleménye foglalkozik ezzel a kérdéssel: A magyar vezényszó c. értekezésében. Hadtörténelmi Közlemények 1911. 49. és 23. o. (A következőkben röviden H. K. jelzem.)

esküszövegeinek mintáit is közli. Kifogástalan, az időbeli magyarsággal megfogalmazott utasítás. Latin vagy más idegen nyelvű kifejezés csak elvétve fordul elő a szövegben. A későbbi évtizedekben kiadott hasonló tárgyi katonai kiadványok szövegezésén meglátszik, hogy ezeket a hadi articuluszokat vették mintául.¹¹

Időrendben a következő, de egyúttal e korszak magyar katonai nyelvének talán a legérdekesebb írása, Károlyi Ferenc gróf magyar lovassági szabályzata az atyjától felállított huszárezred számára 1736-ból.

A XVIII. szd. harmincas éveiben az európai politikában egy újabb háborús veszedelem vetette előre árnyékát. A Monarchia ezért igyekezett az elmúlt háborúkban megtépzott seregét újból felerősíteni s annak hadrendjét új ezredekkel szaporítani. Az Udvari Haditanács Magyarországtól 2 lovas- és 2 gyalogezred felállítását kívánta. A lovas-ezredek felállítására még csak akadtak gazdag főurak, akik hajlandók voltak egy lovasezredet teljes létszámmal összetoborozni, s a szükséges felszereléssel ellátni, — de a két gyalogezred felállítása nehezebben ment. Végre az egyikre akadt vállalkozó, Kökényesdy László Szatmár megyei birtokos, a császári seregben szolgáló tábörnök személyében, aki fiatal korában II. Rákóczi Ferenc diplomatája volt. Az udvar azt szerette volna, ha a másik ezredet Károlyi Sándor gróf vállalná el, — jól tudva azt, hogy ez a kuruc szabadságharc után meggazdagodott főúr ezt könnyen megtehetné. Károlyiban meg is volt a hajlandóság, annál inkább, mert fiát, Ferencet szerette volna magasabb katonai rendfokozatba helyzetetni, tehát a tőle felállítandó ezred ezredesévé kineveztetni.¹²

Károlyi Ferenc lelkiismeretes ember volt. Szorgalmasan tanulmányozta a császári sereg addig megjelent szabályzatait, de egyúttal Rákóczi kuruc hadseregének magyar szabályzatait is és két év múlva, 1736-ban ezrede számára kiadta utasításait írásban. Ez a szabályzat kifogástalan magyar nyelven szerkesztve, az akkori magyar katonai nyelv fejlődésének újabb fokát bizonyítja.¹³

Mivel Károlyi Ferenc nem volt hivatásos katona, tehát nem nőtt fel a német szabályzatok és vezényszavak légkörében, gondolkodásában nem okoztak neki ezek a megrögzött magyartalan műszavak és szak kifejezések gátlást, hanem egészséges magyar nyelvérzékével a vezényszavakat és az azokhoz fűzött magyarázatokat folyékony, az akkori beszéd szokásának megfelelően fogalmazta meg, s ezzel rálépett a magyar katonai nyelv nemzeti, egészséges fejlődésének útjára. A Rákóczi seregtől átvett magyar vezényszavakat felhasználta, de ezeken túl, szabatosan és jól eltalálta az akkor még igen szövevényes, hosszúlélegzetű német vezényszavaknak legjobban megfelelő magyar kifejezéseket. A vezényszavak közül sokat részletesen megmagyaráz

¹¹ Dr. Borovszky Samu: Hadi articuluszok 1734-ből. H. K. 1891. 569. o.

¹² Éble Gábor: Károlyi Ferenc gróf és kora 1705—1753. Budapest, 1893. 200—201. o.

¹³ Uo. 219. o.

Explicatio megjelöléssel. Ezzel még értékesebbé teszi ezt az írást, mert ez így nem csupán a vezényszavak gyűjteménye, hanem egy rendes szolgálati szabályzatnak első kezdetleges mintája.

Nincs terünk arra, hogy e szabályzat minden vonatkozásával részletesen foglalkozzam, csupán néhány, jellegzetes részletét kívánom bemutatni.

Mindenre talált helyes magyar megnevezést, csupán a „marche” szót használja következetesen, és tudatosan, bár könnyű lett volna neki ehelyett az „Indulj” vezényszót használni. És meghagyott még néhány, a csapat tagozódására vonatkozó idegen szót, pl. Czug, Divisio, Commendáns, Commando stb. A szabályzatot Regimentnek Exercitiumá"-nak nevezi. A hosszabb magyarázó bevezetésben még igen sok a magyar fonetikával mondott latin kifejezés, amint akkor az országban általában használatban volt, de a vezényszavaknál és magyarázatuknál már leveti ezt a nyelvi szokásból eredő megkötöttséget és kifogástalanul, magyarul fejezi ki mondanivalóit. Nem írja pl., amint az előző fejezetben ismertetett Kemény-féle vezényszavaknál láttuk, hogy „...aufmasérozni, plotonnyal retirálni, ... svadronnyal formáljatok carét”, hanem jó magyarul: „két rendből csinálj hármat, elől formáld magad ... jobbra fordulj, ... formáld rendeidet” stb.

A vezényszavak még elég nehézkesek és hosszadalmasak, pl. „Hátulsó rend, tört rendekkel készülj a támadáshoz”, vagy: „Hadd a fegyvert elődben az markodban esni”, „Hátulsó rend jobbra zárakozz az első emberedre”. A tüzelésre való felkészülés az akkori lövőfegyverek nehézkesége folytán nem volt olyan egyszerű, néhány rövid, egy-két tagú vezényszóra elvégezhető fogás. De már itt észrevehetjük a rövid — valóban vezényszó jellegre valló törekvést. „Pofádhoz a fegyvert” ... „Tüzet” ... „Töltést a csúben” ... „Föl az fegyvert” ... „Megállj” ... vagy „Állj helyre” ... „Négyiben jobbra fordulj” ... „Készülj a fölüléshez” ... „Lóra” ... „Szállj le a lóru” ... „Karodra a fegyvert”.

A nehézkesebben végrehajtható mozdulatok vezényszavaihoz fűzött magyarázatok szintén helyes akkori szóhasználattal magyarazzák meg, hogy miképpen kell ezt az intézkedést érteni és végrehajtani. Az előbb említett: „Hadd a fegyvert elődben az markodban esni” utasítást így magyarázza: „Valamint tartja, — úgy viszi az kápájában maga elejiben, csak azt observálván, hogy szomszéd lovát fejben ne üsse és az csüve (csöve) eleje felé álljon, hogy a serpenyőhöz könnyebben juthasson. A „Friss port a serpenyőbe” ... azaz a puskapornak a puskacső végén levő serpenyőbe való szórását így magyarázza: „1. Nyúlj a töltéshez. 2. Ki húzván azt, elmarja a por fölött való papirost. 3. Fölporozza azt, ugyanazon munkával a töltést két ujjával megh szorította, hogy porát ne hullajtsa, tevéen serpenyő aczélyára jobb kezének két ujját”.

E néhány rövid példából is megállapíthatjuk, hogy Károlyi Ferenc magyar gyakorlati szabályzatának szövege a XVII. század közepén

jelentős lépéssel vitte előre a helyes magyar katonai nyelv fejlődését.¹⁴

Hogy ennek a Károlyi-féle magyar szabályzatnak értékét felsőbb helyen is elismerték és helyeselték annak magyar szövegét, bizonyítja az, hogy amikor az 1741. évben a nemesi insurrekció megszervezéséhez kezdtek, József nádor, a felkelő sereg fővezére felhatalmazta Károlyi Sándort, hogy a Tiszán túl toborzott ezredeknél a Károlyi ezred magyar regulamentumát használja, mert: „... ez a regulamentuma jó, bízvást azért a szerint taníttathatik ezen új nép”.¹⁵

Hadik András már fiatal tiszt kora óta tanulmányozta az idegen nyelvű szabályzatokat s a lovasság kiképzésére maga is készített — feljebbvalótól is elismert utasításokat. Ezekből, sajnos, csak egy Hadik-féle szabályzat maradt meg. Keltezése nincs feltüntetve, de az minden valószínűség szerint a Mária Terézia és Nagy Frigyes közt kitört első és második sziléziai hádjárat után készült, 1747 után, amikor Hadik már tábornok volt.¹⁶

A szabályzat 14 pontból áll. Kifogástalan, jó magyarsággal fogalmazott írás, idegen megnevezés nincs benne. A kiadás célját így magyarázza: „Minekutána az elmúlt táborozáskor az magyar lovas Regementeknek a Verekedéskor tett fegyverkezései nem tapasztaltattak egyenlőknek azok tehetőségével, a mi által az ellenségnek megvetését vonták Armandánkra, a följebb való helyeken pedig Nemzetünk hajdani Vitézlő fényére homályt hoztak: arra való nézve, hogy az jövendő táborozáskor az meg csökkent böcsületünket valamennyire helyre lehessen hozni, szükségesnek ítélte mélt. Hadik Generális uram a verekedésnek módjára czélzó, némely Punctumokat följegyezni.”

„...orczánk pirulásával világosan tapasztaltatják velünk a bruszsziai király kurucai (azaz a Nagy Frigyeshez átpártolt magyar huszárok) és más rendelt seregei ... hogy minden hadi vállalkozás kezdeti és szerencsés kimenetele az jó rendtartástól függ.”

Kutatásaim közben egy rendkívül érdekes, eddig még teljesen ismeretlen kéziratos könyvecskét fedeztem fel az Országos Széchenyi Könyvtár kéziratárában. A legelső katonai műszótár, amelynek hosszú, tekervényes, cikornyás latin címének magyar fordítása értelemszerűen így hangzik: „A német és francia nyelvből vett és megmagyarázott hadi szakkifejezéseknek, katonai dolgoknak és elnevezéseknek jegyzéke a hadi mesterségben szorgalmasan, buzgón szolgálók számára, nehogy csak az azokban járatlan magyarok (Pannónoknak mondja) előtt maradjanak ismeretlenek... egykor nagyon harcias nemzetének kegyébe ajánlja egy névtelen magyar, Mars hadisten gondozottja.”

¹⁴ Eble Gábor: Károlyi Ferenc gróf és kora. 1705—1758. Budapest. 1893. 210—227. o. A Ludovika Akadémia Közlönyének 1893. évf. IV. füzetében a 412. és köv. oldalakon egy névtelen kutató részletesen ismerteti Eble könyvének ezeket a fejezeit, illetve annak a szabályzattal foglalkozó részét.

¹⁵ Eble Gábor: Az 1741-i insurrekció szervezése. H. K. 1910. 187. o.

¹⁶ Markó Árpád: id. Hadik életrajza. 83. o. Az itt ismertetett magyar szabályzat Szilágyi István tulajdonában lévő eredeti szövegét közli a H. K. 1896. évf. 564. o.

A kézirat, amelyet ő Syllabus-nak nevezett el, 1741. november 20-án készült el. Magáról azt mondja, hogy „... alumnus Martis, Anonymus Hungaricus”, vagyis egy névtelen magyar, Mars hadistennek gondozottja. Ebből mai szemszögből nézve azt lehetne következtetni, hogy az illető katonaiskola növendéke volt. De a kézirat 1741-ben készült, a legelső katonai nevelőintézetet Wiener Neustadtban Mária Terézia 1752-ben alapította, addig a tisztek legfeljebb az ezredeknél felállított Regimentsschulékban kaptak némi szakoktatást, de általában csak a tisztársaik, előjáróiktól s az ezredeknél meghonosodott gyakorlat alapján szerezték meg szükséges ismereteiket.

A 208 kis oktáv lapnyi terjedelmű könyvecske egy pontos katonai magyarzó műszótár, ABC sorrendben. Szerzője kétségkívül művelt, több nyelvet értő és a katonai és műszaki szolgálatot alaposan ismerő ember, tiszt lehetett. A legelső szakkifejezés az „Abandonieren”, az utolsó pedig a „Zündruthe”. Az abandonierent így magyarázza: „Helyét elhadni, elődallani, midőn a katona idején korán a Hartzállásról elillik s az ellenséggel szemben szállani nem bízik.” A Zündruthe-t így magyarázza: „Egy Pózna, két ágú mint a vella, kiben égő üszög dugva vagyon, a gyújtó Port azzal meggyújtani.” Avancieren: „... Hivatallyából fellebb lépni, előbb nyomakodni. Ellenségre avancierozni annyit tesz, mint sebesen rajta hajtani, menni s véle megütöközni.” Bastion, Bollwerck: „Erösségek mellett lévő vastag, temérdek földből álló, kövel körül burított Bástya és erősség.” Chamade: „Trombitálással való feladás, mely által a megszállott vár ... értelmet ad, hogy az ellenség kapitulálni akar s magát megadni s feladni akarja.” „Fourage”: „Lovak szüksége, abrak.” Gage: „Sold. Hópénz. Fizetés.” Priviant: „Étel, ital, eleség.”

A szótárban feltűnő sok török vonatkozású és az étellel, a katonai szolgálattal kapcsolatos kifejezést találunk. Szerzője tehát valószínűleg az udvari életet ismerte és a török hadszíntereken is járt.¹⁷

1746-ból ismerünk egy magyar nyelvű utasítást, amelyet az Andrássy ezred (a későbbi 33. gyalogezred) zászlószentelési ünnepélyére adtak ki 1743. június 16-án. Gördülékeny, helyes magyar fogalmazású írás, csak a már begyökerezett szervezetszerű megnevezéseket, mint kompánia, fourir, tambour, hagyta meg.¹⁸

Mária Teréziának 1742-ben kiadott hadicikkeiről készült egy egykorú magyar fordítás is, ugyancsak a báró Andrássy ezred használatára. 60 articulusból áll. Merényi Lajos találta meg az Esterházy hitbizomány könyvtárában és közölte magyar szövegét, a régies írásmód felhasználásával mostani magyar nyelven.¹⁹

A nemesi felkelések felállításával kapcsolatban természetszerűleg szükség volt magyar szabályzatok, utasítások megszerkesztésére. Ezzel a XVIII. század magyar katonai nyelvének fejlődése erősen haladt előre és akkor érte el tetőpontját, amikor a napóleoni háborúk alatt

¹⁷ Országos Széchenyi Könyvtár Kézirattár. Hung. Duod. 6.

¹⁸ Dr. Merényi Lajos: Az Andrássy ezred zászlószentelési ünnepélyére kiadott instructio 1742. január 16. H. K. 1893. 136. o.

¹⁹ Uo. H. K. 1893. 557.

már nyomtatásban is megjelentek a felkelő lovasság és gyalogság központilag szerkesztett értékes szabályzatai, amelyek feleslegessé tették az egyes ezredek számára készült rész-utasításokat. Az addig az időpontig — 1809 — kiadott magyar katonai utasítások közül néhány utasításról kell röviden megemlékezni. Az egyiket a Borsod vármegye által 1742-ben felállított „Bandérium” számára szerkesztették 1742-ben. Nem szorosan vett katonai szabályzat, hanem általános erkölcsi, fegyelmi utasításokat, intéseket tartalmaz 23 pontban. Ezért a katonai nyelv fejlődése szempontjából kevésbé érdekes. 1745-ben pedig Pozsonyban készült az a magyar nyelvű szabályzat, amely: „A nemes magyar nemzetnek hadirendtartásáról és felséges királynak s országnak védelmezésére rendeltetett insurrectiójáról törvényes szokás szerint való rövid lerajzolás summája” címet viseli. Mivel nyelvezete a későbbi insurgens szabályzatokéval egyenlő, a felkelés nyomtatott szabályzatainak ismertetésénél értekezésem következő fejezetében fogok ezzel a kérdéssel foglalkozni.²⁰

Ugyancsak a felkelés katonai szervezésével foglalkozik az 1744. évben kiadott két intézkedés. Az egyik az erdélyi nemes felkelés szabályzata 1744. szeptember 24-éről. Erősen latin curiális stílusban tartva, a magyar katonai nyelv fejlődéstörténetében nem jelent haladást.

Ugyanezt mondhatjuk a másik, szintén 1744-ből ismert szabályzatról, amelyet a Máramaros megyei felkelőcsapat számára adtak ki 1744. szeptember 28-án.²¹

A magyar katonai nyelv fejlődésének egyik érdekes bizonyítéka a császári hadsereg számára szerkesztett, ún. Khevenhüller szabályzat magyar kiadása. Keletkezési idejét pontosan nem tudjuk, de gróf Khevenhüller Lajos tábornok azt valószínűleg 1720 után szerkesztette. Az 1716—19. évi szerencsétlen török háborúk után Eszékre került és itt írta meg a régebbi, a hadseregnél már használatban levő szabályzatok, utasítások és saját tapasztalatai alapján ezt a részletes szabályzatot, amely alapját képezte minden későbbi hasonló kiadványnak. Hogy érvényességét és használhatóságát a későbbi évtizedekben sem vesztette el, mutatja az, hogy nyomtatásban 1858-ban jelent meg. Az eredeti, még csak kéziratban meglevő teljes szövegnek a gyalogságra vonatkozó fejezeteit magyarra fordította 1746-ban Pozsonyban Kováts János matematikus.

Ezt a munkát a már említett kitűnő hadtörténetszemlelő, Szendrei János közölte teljes szövegével a Hadtörténelmi Közleményben.²²

A Khevenhüller szabályzat címe: Instruction für Kavallerie und Infanterie. Kováts János magyar szövegének címe: „Hadi exercitium,

²⁰ Magyar Művelődéstörténet: IV. k. 271—272. o. Borsodmegyei Lapok 1886. évf. 1. sz. Borsodmegye Levéltárában.

²¹ Koncz János: Az erdélyi nemesi felkelésre 1744-ben kiadott intézkedések. 1744. szeptember 24. Eredetije a Teleki lev. tárban. H. K. 1896. 524—528. o.

Szilágyi István: A máramaros megyei 1744. évi magyar nemesi felkelés számára kiadott utasítás, 1744. szeptember 18. H. K. 1897. 309. o.

²² Szendrei János: A Khevenhüller féle hadi utasítás. H. K. 1913—1916. évfolyamaiban folytatásokban.

vagyis gyalog regementek gyakorlása, — mely Khevenhüller főgenerális alkotmányából, Magyar tiszt uraimék kedvéért nyelvünkre fordítatott, úgy német matematikai observációkkal megvilágosítottatott.”

A rangjelzésekre, a meghonosodott német és francia elnevezéseket használja, úgyszintén megtartotta a sereg hadrendjének, harcászati egységeinek megnevezésére az idegen kifejezéseket, ami érthető. Ez a fordítás nem a magyar vezényleti nyelv meghonosítása érdekében készült (éppúgy, mint a korabeli egyéb magyar szabályzatok sem), hanem tisztán a gyakorlati használhatóság és ésszerűség diktálta, hogy a katonák oktatásánál könnyebb legyen a tennivalókat megértetni velük. Meghagyta tehát pl. a caliber, compánia, linea stb. kifejezéseket, de egyik-másikát magyaros alakban, pl. Wachmeister helyett strázmestert ír. Magyar katonai nyelvi jelentősége mégis nagy, mert a fegyverfogások s egyéb, vezényszóval elrendelhető fogások, mozdulatokra már kifogástalan tiszta magyar elnevezéseket talált. A Handgriffet egyszerűen fogásnak, fegyverfogásnak mondja. A vezényszavak nála már sokkal rövidebbek, mint az eddig ismertetett utasításokban. Pl. Pofádhoz! Tüzet! Lábhoz! A vezényszavakkal parancsolt mozdulatok végrehajtására kifogástalan magyar magyarázatokat ad. Ezt a vezényszót: „Válladra a fegyvert!” így magyarázza meg: „1. A katoná a fegyvert magasán előtte tartja, jobb lábát egy-arányosan, az agya fejét megfordítja, hogy vesszője belül essék és a bal kezét az agya fejére a jobbon alul teszi. 2. Fegyverét bal vállára teszi (úgy, hogy még a fejét sem mozdítja) mind a két kezével és a pötkölő kengyelét a mellére szorította. 3. Jobb kezét a testje mellett le eresztí.”

Szokatlan magyarítása a régi Zug, peloton, azaz szakasznak a tőle használt „nyílás” szó. A spanyol lovasnak nevezett drótakadály szerkezetet „ördög lovának” mondja és annak középperendájából előremeredő éles, hegyes fa- vagy vasrudakat — „tűskének”. A Gliedet, amit a későbbi honvédség „tag”-nak nevezett el, ő „iz”-nek mondja. Érdekesen magyarázza és alkalmazza a chargieren — támadni műszavat. Helyette az „ütközöt” kifejezést használja azzal az indoklással, hogy chargieren ... „bévett szokás szerint annyit tézsen, mintegy tsatázni, viaskodni avagy vínyi az ellenséggel, vagyis összemenni, veszekedni”. Helyesen különbözteti meg a tervszerűen, haditagozódásban, zárt rendben, azaz „rendelt seregben” harcba lépőket a „váratlanul előadatott tsatázástól”.

A gyalogsági szabályzatok után a katonai bíraskodással foglalkozó fejezetben erőltetett az „unpartheisch” azaz pártatlan kifejezésnek „kedvezetlen”-re magyarítása. A rögtöntíelő bírói eljárást „hamar törvénynek” mondja. Utolsóelőtti fejezete a Haditörvény artikulusai, 60 pontban szabályozza a katonák erkölcsi magatartását, fegyelmét stb. és az eszközüveget. Utolsó érdekes fejezete „Némely Hadi Bölts Intések” 215 rövid, aforizmaszerű fogalmazásban magyarázza a hadviselés lényegét, a háború elvi kérdéseit magasabb szempontok szerint. Sok meghatározása emlékeztet Zrínyi Miklós Vitéz hadnagyának aforizmáira. Mintha Zrínyi írta volna pl. ezt a mondatot: „Soha az ellen-

séget meg ne vesse senki, ha szintén magát tettei is, mintha félne, mivel nem tudhatni, nemde nem fortély vagyon-é alatta elrejtve.”

Kováts János pozsonyi matematikus hasznos munkát végzett ezzel a szabályzatfordítással. Ezzel azt is bizonyítja, hogy a hadsereg magyar nyelvének kérdése akkor már nem csupán az érdekelt magyar katonaságot foglalkoztatta, hanem a magyar művelt társadalom más személyeit is. Tehát kezdett ez a kérdés nemzeti ügyvé válni, amint-hogy a későbbi évtizedekben, — mint látni fogjuk, szintén nem katonai személyek is fáradoztak a katonai nyelv megmagyarosításán.

Szintén nem eredeti munka, hanem fordítás az a magyar nyelvű hadtudományi természetű írás, amelyet Révay Károly alezredes állított össze a XVIII. század közepén. Címe: „Hadi Vitézeknek sok féle Practicája, és sok vitéz bölcs cselekedetei, sok Aucthorokból egybe hozattattanak és a Magyar Vitézeknek hasznára magyar nyelvre fordítottattanak Anno 1751, általam, sok féle történt esetek föl is írattnak, egész életemnek sorsával, fatumival. Révay Carol. Obristleutnant.”

A szerzőről annyit sikerült megállapítanom, hogy 1717-ben született, fiatalon beállt a Károlyi huszárezredbe, 1737-ben zászlós lett. Tehát ebben a magyar huszárezredben, amelynek köszönhetjük az első részletes magyar szabályzatot, kapott kedvet a katonai magyar nevelés érdekében kifejtendő munkássághoz. Sajnos, hogy a kéziratát nem fejezte be, s csak egy olyan fejezetet írt, amit a katonai nyelv fejlődéstörténetében érdemes megemlíteni. Az első fejezet görög hősök haditetteit sorolja fel, szép, tiszta magyar nyelven. 12 példát ragadott ki, az utolsó Themistokles-szel foglalkozik, azután a kézirat félbeszakad. Sok üres oldal után a könyv további részében Révay életleírását tartalmazza az 1745. évig. Ennek a résznek ismertetése nem tartozik közleményem keretébe, de megjegyzem, hogy az akkori katonamemoire-irodalom érdekes példája. S hogy az ókori klasszikus hősök hadidicsőségéből merít példákat, mint azt Zrínyi is ismételten teszi, mutatja ezirányú érdeklődését. A hadtudománynak ezen vonalán követte őt a következő korszakban Jakó László, Napóleon korabeli huszárkapitány. Látjuk tehát, hogy a magyar katonai nyelv most már kezd kiterjedélyesedni. Nem csupán szűk keretek közt mozgó szabályzatok, utasítások szövegében, de már a katonaelettel összefüggésben álló más területekre is kiterjed és foglalkoztatja a magyar hadidicsőségért rajongó férfiakat.²³

A Khevenhüller—Kováts szabályzatnál talán még érdekesebb, egy magyar nyelvű szabályzat keletkezése, amelyet a magyar haditörténet-kutatók eddig a Faber Christian Farkas-féle szabályzat néven ismeretek. A szabályzat magyar szerkesztője tehát eddigi tudásunk szerint Faber Christian Farkas volt.²⁴

Annál is indokoltabb volt ez a vélemény, mert a 166 kis oktáv

²³ Révay Károly kézírata az Orsz. Széchenyi Könyvtár Kéziratlárában van. Oct. Hung. 1065. jelzett alatt.

²⁴ Orsz. Széchenyi Könyvtár 170817. sz.

oldalt tartalmazó nyomtatott könyv záradékában azt olvassuk, hogy ezt a munkát Faber 1755 karácsony havának hetedik napján fejezte be Kassán és adta ki. A címéből és bevezetéséből pedig kitűnik, hogy a könyvet Pálffy Lipót gróf tábornok ösztönzésére, az ő költségen „akadémiai betűkkel” 1759-ben adták ki. Kutattam Faber Christian előéletét, mert feltűnt, hogy egy, neve után német származású főtiszt, ilyen folyékony, szinte zamatos magyarsággal tudjon írni. S a szabályzat szövegezése is arra vall, hogy írója már kellő írói gyakorlattal rendelkezik, tehát valószínűleg nem az az első műve. Kutatásaim eredménytelenül végződtek. Faber Christian Farkas nevét sem a Szinyey-féle ismert munkában, sem más bibliográfiai kiadványban, sem az irodalmi és egyéb lexikonokban sem találtam. A rejtélyt az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárának egyik kézirata deríti fel. Amikor az itt tárgyalt időszak forrásai után kutattam, az említett gyűjteménynek ezekből az évtizedekből származó anyaga indexelt tanulmányoztam, találtam abban egy utalást, amely így hangzik: „D. Székely Sámuel, Hadi embernek oktatása, melyet báró Fáber Christian Farkas német munkájából magyar Ifjúság számára fordította Kassán 1758”. Kezembe véve ezt a kéziratot, láttam abból, hogy az valóban a Faber neve alatt megjelent könyv fordításának fogalmazványi példánya tele javításokkal, törlésekkel, úgy, ahogy egy fordításban, fogalmazványban ez természetes. E könyvhöz van hozzákötve D. Székely Sámuel neve alatt egy magyar és szlovák szövegű kis munka a közkatonának kötelességeiről és a Mária Terézia alatt kiadott, már említett 49 pontból álló Harci articulusok, szintén magyar és szlovák nyelven. Az utóbbit kivéve az említett két instrukció azonban nem egy újabb szabályzat, hanem a Faber könyvében előforduló fejezetek.²⁵

Dobai Székely Sámuel neve a hadtörténeszek előtt nem ismeretlen. Rövid életrajzát Szinyey is közli. Született 1704-ben, meghalt 1779-ben. Hivatásos katona volt, végigharcolta a porosz háborúkat, azután 1753-ban mint alezredes nyugdíjba ment s Eperjesen telepedett le. Nagy irodalmi érdeklődéssel bíró ember lehetett, a háború közben németországi egyetemen is tanult. Szenvedéllyel foglalkozott a régi hadtörténet okmányainak másolásával és fordításával.²⁶

Az eddig tehát Faber Christian Farkasnak tulajdonított magyar szabályzatot ezentúl Faber—Székely szabályzat címen kell nyilvánartanunk.

A szabályzat magyar nyelvezete kifogástalan. Egy, túlságosan dalgályos, hízelgő szavakkal megfogalmazott rövid előszó Pálffy Lipót tábornokot dicséri, hogy ez a könyvecske „...oltalma alatt el járván, Magyar Hazánkat hirdesse, sőt emlékezetben tartsa Általad fénylő Nemzetednek ditsőségét és országunk nemes Tsemetéit Felséges Aszszonyunk diadalmas Hadjában teendő szolgálatra bőven unszolja, bá-

²⁵ Orsz. Széchényi Könyvtár Kézirattár. Jankovics Gyűjtemény: Quart Hung.

^{271.} sz.

²⁶ Szinyey József: Magyar Írók. 13. k. 803. o.

torítsa és vezérélye!" ... Az előszó hangja nagyon elűt a szabályzat szabatos, katonai rövidséggel kifejezett mondataitól. Ennek magyarázatát szintén a Székely-féle kéziratból tudjuk meg, amelynek végén Székelynek ez a kissé sértődött hangon írt jegyzetét találjuk: „NB. Egy erdélyi székely Jezsuita írta a dedicatiót s nem Én, aki fordította ezen munkát.”²⁷

A könyvecske címe: „Hadi embernek oktatása, Mellyet Magyar Katona Iffjúságnak kedvéért rövid írásba foglalt Báró Faber Christian Farkas, Nagy Méltóságú Gróff Pálffy Leopold Magyar gyalog-seregének vezérlo Ezeres-kapitánya.”

Az egész munka szépen gördülő, helyes nyelvérzékről tanúskodó magyarsággal van lefordítva. Idegen szavakat csak a régi hadseregben meghonosodott rang- és szolgálati alakulatok megnevezésénél használ (Kommendáns, Armáda, Kompánia, Exercitium, bajonét stb.). Csak az utolsó fejezet, a „Rekruták, vagyis új katonák” számára készült oktatás tartalmaz gyakorlati utasításokat az öltözködésről, tisztálkodásról, fegyverrel és fegyver nélküli kiképzésről. A többi fejezet a katonai hivatás, hadviselés lényegét magasabb szemszögből néző gondolatokat közöl. Az első rész: „Az hadi rendnek méltóságáról” szól. Ótestamentomi példákkal világítja meg a hadi mesterség szükségszerű kialakulását az európai hadtörténelmen keresztül egészen az ő koráig. A következő fejezetek a hadi embernek tulajdonságairól, azokról, amelyek természeti adottságok és azokról, amiket a katonai nevelés fejleszt ki. Mindent történelmi példákkal igazol. A hadimesterség lényegéről szóló fejezet a könyvnek talán legértékesebb része. A hadtudomány megnyilvánulása a régiéknél, azután „... az mostani Hadi Tudomány Állapottya”. Megint csak Zrínyire kell visszatekintenünk, aki ugyanezeket a gondolatokat fogalmazta meg Vitéz Hadnagyában. Székely Sámuel is használja a Zrínyitől átvett megnevezést, néha még „tisztviselők”-nek írja a tiszteket.

A munka, tehát Dobai Székely Sámuel magyaros írásmódjával, a magyar katonai nyelv fejlődéstörténetében különös figyelmet érdemel. Írójának megismerésére elegendő, fordításának egy hosszabb mondatát itt megismertetni: „A köz Emberhez tartozandó Hadi mesterség. — Mi különbség vagyon a katona és paraszt között? Vagy mitsoda az, amely egy tudatlan parasztból katonát csinál? A köntös és fegyver tsak tsinossá, a sold vagy bér tsak kötelessé teszi, de a Hadi Mesterség, ha ki azt megtanulta, közemberből katonát, katonából tiszte, tiszteből Vezért tsinál és érdemessé választja azon betsültre, amely ezen hivatalt illeti...”

Ez a nyelvezet jellemzi Székely Sámuel egész fordítását s teszi értékesé munkáját a magyar katonai nyelv történetében. Ebben a korszakban, főleg annak utolsó éveiben, a francia forradalmat megelőző években — mint említém —, a katonai nyelv már nemcsak a szigorúan vett katonai írásokban, szabályzatokban, hadicikkekben, utasításokban mutatkozik, hanem ájterjed a társadalmi élet más terü-

²⁷ Orsz. Széchenyi Könyvtár. 170. 819. sz.

leteire, sőt a magán levelezésekben is nyomát találjuk, hogy pl. katonai személyek hadieseményeket a már megszokott, egyszerű szavakban közlik leveleikben. Alvinczy József tábornok, a napóleoni háborúk híres magyar kitűnő hadvezére, a harctérről több levelet küldött barátjának, gróf Teleki Józsefnek Erdélybe 1787—89 között. Így tájékoztatja pl. őt a hadihelyzetről az 1793. június 4-én írt levelében.²⁸

„Mostan jelentem néked, hogy mi ezen két várát ellenségünknek, úgy mint Condét és Valenciennet bé rekesztettük, az elsőt kilencedik áprilistól, a másodikat pedig 25 májustól fogván, minek utánna az híres és nagyon bé sántolt Farnars nevezetű Lägerből egész győzelemmel kikergettük volna, ezen előbbször megnevezett vár tsak éhség által fog birtokunkba esni, az másodikat pedig az szokott mód szerént fogjuk bé venni és minden szükséges készületek megesvén, 11.iken ez hónapnak kezdeni fogjuk vívni.”

Az itt tárgyalt időszakból még egy írást kell felemlítenünk. Splényi Gábor tábornok utasítását a Tiszán túli felkelő sereg számára. Különösen említésre méltó ez a rendelet a magyar katonai nyelv történetében, mert sok, eddig még nem használt, kitűnő magyarsággal s egyben katonai rövidegességgel megfogalmazott vezényszót találunk benne. 1791. április 24-én készült Nagykárolyban. Ebben már csak néhány idegen szót találunk, mint lénia, formálni és a „mars” vezényszót; amely eddig is minden magyar szabályzatban ilyen alakban élt tovább. Néhány példa: Vigyázz! Lóra Ül! Sort nyitunk! Kardot ránts! Tedd el a kardot! Pisztollyal tüzelünk! Készülj! Célozz!²⁹ Tűz!

A magyar vezényszó s ezzel a magyar katonai nyelv kérdése ezekben az években már erősen foglalkoztatja nemcsak a császári hadsereg magyar érzésű tisztjeit, hanem az egész magyar társadalmat, az országgyűlést, a sajtót is.

1790. május 19-én a szerbiai hadszíntéren a Prahova melletti táborból van keltezve egy felterjesztés az országgyűléshez. A Károlyi-, Pálffy-, Nádasdy-, Splényi- gyalogezredek, az Erdődy-, Toscana-, Splényi-huszárezredek tisztikarai 12 pontban terjesztették elő panaszaikat, az országgyűléstől kérték sérelmeik orvoslását, és közölték javaslataikat a hadsereg magyar részének teljes megmagyarosítása érdekében. Azt kívánták, hogy a magyar hadsereg az ország „külön statusa” legyen, legyen magyar Haditanácsa, az idegen tiszteket el kell távolítani. A felirat 9. pontja foglalkozik a magyar nyelv érvényesítésével és kizárólagos használatával. „A német nyelv, melynek súlyát nehezen viseli a magyar közkatona, a haza seregei közül kiirtassék s az egész hadi szolgálat magyar nyelven folytattassék, ami az idegenek állandó eltávolztatására fog szolgálni.”³⁰

²⁸ H. K. 1923. évf. 473—492. o.

²⁹ Iványi István: Katonai vezényszók 1797-ből. H. K. 1872. 123. o.

³⁰ LuFács József: Katonák harca a magyar nyelvért a XVIII. század végén. Magyar Nyelvőr. 1950. LXXIV. 1. 111. o. Markó Árpád: A francia forradalom hatása és a napóleoni idők magyar katonája. H. K. XL. évf. I—II. sz. és különnyomatban. 12. o.

Katonai kérdésben az országgyűlés nem akarván dönteni, a felterjesztést az Udvari Haditanácsnak továbbították. Az elrendelt vizsgálat eredménytelen maradt. A felirat szerzőségét sem az említett ezredek parancsnokai, sem tisztjei nem vállalták. Azt, minden valószínűség szerint olyan országgyűlési politikus szerkesztette, aki jól ismerte a magyar ezredek hangulatát. Így azután a feliratnak semmi hatása nem volt s ad acta került.

De ezután a sikertelen próbálkozás után, most már egy komolyabb felterjesztéssel kellett az 1790-ben Pozsonyban összehívott országgyűlésnek foglalkozni. Az országgyűlés védelmére és díszőrségül odavezényelt Graeven-huszárezred tisztjei, élükön a nemzetiszínű kokárdát viselő Festetich György gróf alezredes és 4 főtiszt, köztük a Martynovich összeesküvésben kivégzett Laczkovich János kapitány irták alá. Az országgyűlésen keresztül akarták az uralkodóval megértetni, hogy a magyar ezredeknek vannak indokolt sérelmei, s azt kérték, hogy „...a közönséges szolgálat rende és Parancsolás magyar nyelven folytattatnék”.

Ezt a feliratot már nem lehetett egyszerűen irattárba tenni, mert a megyék és városok is megmozdultak az ügy érdekében. Pest vármegye Rendje 1790 Kisasszony havának 14-én felírtak a megye administratorához, hogy tegyen lépéseket Latzkovich alispán fivérének, Lachkovich János kapitánynak és társainak szabadonbocsátására, és hogy „...ezenül a magyar katonák magyarul kommandiroztassanak ... és nemzeti nyelven kell a kommandókat megmagyarázni”.³¹

A Haditanács Wallis tábornok elnöklete alatt haditörvényszéki eljárást indított az ügy kivizsgálására. A feliratot aláírókat letartóztatták, de az országgyűlés közbenjárására rövid idő múlva szabadlábra helyezték, s az ügynek nem lett folytatása, de sajnos eredménye sem. Festetich és társai ez után a döntés után kiléptek a hadseregből.³²

Jogosan felmerülhet az a kérdés, mi az oka annak, hogy a Mária Teréziától 1760-ban felállított Magyar Nemesi Testőrség tagjai közül senki sem foglalkozott a katonai nyelv megmagyarosításának ügyével. Hiszen tudjuk, hogy annak soraiban olyan kiváló magyar írók, mint Besseney György, Kisfaludy Sándor, Czirjék Mihály, Báróczy Sándor, Naláczy József szolgáltak, akik a magyar irodalom terén eredményes munkásságot végeztek és az Udvar és Bécs német társadalmában egy művelt kis magyar írói szigetet alkottak. A magyarázatát megtaláljuk egyrészt a testőrcsapat szervezetében és rendeltetésében, másrészt pedig abban, hogy a testőrség sorában mind németül tudó fiatallem-

³¹ Dr. Sztripszky Hádor: A magyar vezényszó kérdéséhez. Századok. 1909. évf. 210. o.

A magyarságnak a magyar vezényszó érdekében kifejtett társadalmi és országgyűlési, sok évtizeden át húzódo küzdelmének hadtörténeti szempontból való megvilágítása egy mai hadtörténetkutató hálás feladata lenne.

³² A Graeven ezred felterjesztésének kérdésével részletesen foglalkozik Bárczay Oszkár: A hadügy fejlődésének története c. munkája II. k. 568–572. oldalain és közli a felterjesztés teljes szövegét. Ugyanerről ír Dienes Andor: A Graeven huszárok emlékirata az 1790/91-i országgyűlés előtt. Magyar Katonai Szemle. 1941. 12. füzetben.

berek kerdttek, közlegényi sorban levő katonák, akiknek a szabályzatot anyanyelvükön kellett volna magyarázni, ott nem szolgáltak. A testőrségi különleges udvari szolgálatában nem volt szükség sem gyakorlati, sem harcászati szabályokra. Azt természetesen kifogásolnunk kell, hogy ennek a hangsúlyozottan magyar alakulatnak belső szolgálatát szabályozó utasítások csak német nyelven jelentek meg, bár a nyomtatott szabályzatok címlapján nem a kétféjű sasos császári címert, hanem Magyarország kis címerét láthatjuk. A szabályzat megszerkesztésekor felmerült az a kérdés, hogy a testőr csapat katonai alakulat-e, amely udvari szolgálatra van Bécsbe rendelve, vagy pedig egy, az Udvartartás személyzetéhez tartozó testület, katonai színezettel. Ezt a kérdést nem döntötték el, de a gyakorlatban az utóbbi felfogás érvényesült. A csapat belső szervezete katonai volt. Parancsnoka egy magasrangú tábornok, de közvetlen feljebbvalójuk a Főudvarmester volt, s katonai előjárók csak esetenként tartottak szemlét. A testőrök alapos elméleti oktatásban is részesültek, tantárgyaik közt szerepelt ugyan néhány katonai természetű tárgy is, mint erődítéstan, szolgálati szabályzat, de oktatták őket német, francia, olasz nyelvre, magyar jogtudományra és mérnöki ismeretekre. A testőrszolgálat sajátossága szerint a testőr csapat egészében, zárt egységben ritkán lépett fel, tehát ilyen mozdulatokat irányító vezényszavakra nem volt szüksége. A testőrök párosával, négyesével, hatosával kísérték az Uralkodó vagy a családjához tartozó tagokat, gyalog vagy lóháton s a szükséges vezényszókat nem harsány szavakkal, hanem az őket vezető testőrtiszt botjának koppantásával adták, mert mint Báróczy Sándor feljegyzésében olvashatjuk, az udvar jelenlétében hangosan beszélni, tehát vezényelni nem szabad. Ez a helyzet okozhatta tehát azt, hogy a tanult és irodalmilag annyira kitudnő testőröktől a magyar katonai nyelv fejlesztésének kérdése távol állott. Pedig éppen Báróczy Sándor írt egy érdekes írást „A védelmezett magyar nyelv vagy a Deákság mennyire szükséges voltáról való kettős beszélgetés” címen. Két férfi arról vitázik, hogy szükséges-e a latin nyelv még Magyarországon? Aloisius a latin nyelv mellett száll síkra, István a magyar nyelvet védi. Felsorolja a kiváló magyar férfiakat és tudósokat, akik ezt tartották szükségesnek és elébbvalónak, de jellemző, hogy a katonai nyelv megmagyarosításáról vagy például Zrínyi magyar katonai nyelvzetéről egy szóval sem emlékezik meg.³³

A XVIII. század vége felé meginduló magyar hírlapirodalom is kezd már foglalkozni magyar katonai kérdésekkel, főleg a francia háború eseményeinek ismertetésével. A magyar katonai nyelv ily módon szükségszerűen áttérjed az akkori hírlapok hasábjaira is. Az eseményeket persze népszerű, a nem katonai olvasók előtt is érthető nyelven mondják el s magasabb hadászati vagy hadtudományi kér-

³³ Markó Árpád: Két mozgalmas év a magyar nemes testőrség életéből, Kisfaludy Sándor eltávolítása a gárdából 1796-ban. Századok, 1929. év 9. és 10. szám. Báróczy Sándor feljegyzései a magyar nemesi testőrség életéből 1760—1800-ig. Némethből magyarra fordította László József. Kiadta a Magyar Hadilevéltár Budapest 1936. 80. o.

désekkel még nem foglalkoznak. A hangsúly főleg az egyéni magyar vítezi tettek méltánylásán fekszik.

Az itt tárgyalt időszakban megjelent magyar hírlapok közül említjük a következőket. Görög Demeter és Kerekes Sámuel Bécsben szerkesztették és adták ki a Hadi és Más Nevezetes Történetek című folyóiratot, amely rendszeresen közölt harctéri eseményleírásokat. A szintén Bécsben megjelent Magyar Kurír is hozott katonai természetű híreket, de csak rövid közleményekben.³⁴

A Hadi és Más Nevezetes Történetek említett számában a hivatalosan kiadott harcjelentések nyomán közzéteszi a Calafat körüli harcok leírását (a júl. 24-én kelt „Főhaditanácsi jelentés”-ből). Befejezésül pedig leírja: „mint akkor érkezett új híreket” — néhány főtiszt vitéz magatartását. A rendfokozatok megjelölésénél már kezdik elhagyni a német elnevezéseket, de pl. az egyik magasrangú tábornoki rendfokozat, a Feldzeugmeister nevet nem nagyon szerencsésen „Hadi-tármesternek” mondja.

* * *

Ezzel elérkeztünk a magyar katonai nyelv fejlődéstörténetének talán legérdekesebb időszakához, amikor a Napóleon ellen vívott hadműveletek alatt már megjelentek nyomtatásban — Rákóczi ideje óta első ízben — központilag szerkesztett és az Uralkodó, illetve helyettese a magyar insurgents haderő fővezérének, a Nádornak jóváhagyásával szerkesztett gyalogsági és lovassági szabályzatok, szép, ma is élvezhető magyar nyelven. És ezekben az években jelenhetett meg két lelkes magyar, Szekér Joachim, cisztercita pap — akkor tábori lelkész — és Jakkó László huszárkapitány tollából nyomtatásban az a két, magas színvonalú és a magyar katonai műszavak alkotása terén is úttörő munka, amelyek mint komoly, hadtudományi magasabb problémákkal foglalkozó első magyar könyvek különös figyelmet érdemelnek.

Markó Árpád

a tört. tud. kandidátusa

³⁴ A Magyar Hirmondót Ráth Mátyás alapította Pozsonyban 1780-ban s 1788-ig jelent meg. Akkor Szacsvay Sándor megszüntette s helyette a tőle 1786 óta Bécsben szerkesztett Magyar Kurír folyóiratot indította meg. A Hadi és Más Nevezetes Történetek c. folyóirat 1789-től 1791-ig jelent meg. Kosáry Domokos: Bevezetés a magyar történelem forrásaiba és irodalmába. II. k. 239. o. és Irodalomtörténeti Lexikon 489. o. A Hadi és más Nevezetes Történetek egyik füzetében, az 1790. évf. Harmadik Szakasz 110—117. o. közli az alább említett leírást. Ugyanennek egy kivonatát lásd a H. K. 1911. évf. 337. old.

SZEMLE

HAJDU TIBOR:

Tanácsok Magyarországon 1918—1919-ben

Kossuth Kiadó 1958. 275 lap

Széles anyagismeret birtokában, komoly felkészültséggel megírt munka Hajdu Tibor könyve, mely megismerteti olvasóival, hogy születtek meg hazánkban 41 éve a tanácsok és hogyan váltak a nép hatalmi szerveivé, olyan szervekké, amelyekben történelmünk során először irányította saját maga sorsát a dolgozó nép. A szerző négy fő kérdés köré csoportosítja mondanivalóját. Az első a tanácsok létrejöttével foglalkozik a polgári demokratikus forradalom győzelme előtt.

Az első világháború viszonyai között túrheterellenné vált elnyomás alatt élő magyar dolgozó milliók, munkások és parasztok nagy lelkesedéssel fogadták a Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelmének hírért, mely megmutatta a felszabadulás felé vezető egyetlen járható utat. Különösen nagy visszhangra talált a tanácsok megalakulásának és tevékenységének híre. Főleg az ipari munkások tartották egyre szükségesebbnek, hogy orosz *mintára* tanácsokat alakítsanak, melyek akaratauk közvetlen kifejezői. Minél nagyobb lett az elégedetlenség az SZDP politikája iránt, annál erőteljesebbé vált ez az óhaj azért is, mert új, forradalmi munkáspárt létrehozásának gondolata ekkor még nem érlelődött meg.

A munkások az SZDP-től várták a tanácsok megszervezését, a párt vezetői azonban ellene voltak, mert nem gondoltak a rendszer forradalmi úton való megdöntésére és félték, hogy a tanácsok elterjedése a munkásmozgalomban meglevő egyeduralmuk megszüntetését vonja maga után. A tanácsok életre hívása érdekében már 1917 végén megindult az agitáció, melyet a forradalmi szocialisták irányítottak. Az 1918. januári forradalmi fellendülés idején aztán a munkásság a forradalmi szocialisták javaslatára négy tömeggyűlésen hozott határozatot a Budapesti Munkástanács azonnali megalakítására.

A határozatban „Budapest munkássága megállapítja, hogy a mai időknek megfelelő, a mindenkori eseményekhez azonnal alkalmazkodó, az osztályharc minden eszközét megalkuvás és félelem nélkül fölhasználó szocialista pártpolitika csakis úgy folytatható, illetve kezdhető meg, ha a munkásság a pártpolitika irányítását és ellenőrzését állandóan és közvetlenül maga veszi a kezébe. A proletármozgalom ma

elérhető céljai érdekében a munkásság múlthatatlanul szükségesnek tartja, hogy a pártvezetőséget a reája nehezedő politikai és történelmi felelősség alól ilyen módon tehermentesítse, s ezáltal határozottabb és messzebbre tekintő politikát tegyen lehetővé. Ennek gyakorlati megvalósítása céljából azonnal megalakítandó a Budapesti Munkástanács, amelyben minden gyár és szakmai szervezet valamely kidolgozandó demokratikus szervezeti szabályzat alapján képviselve legyen.

Ez a tanács a vidéken megalakítandó munkástanácsok küldötteivel kiegészítendő. A pártvezetőség minden ténykedéséért a Budapesti Munkástanácsnak felelős legyen, s tartozzék mindenkor a munkástanács politikájának megfelelő módon eljárni.”*

A januári sztrájkok során vidéken is alakultak munkástanácsok és a mozgalom az SZDP vezetősége és a rendőri üldöztetés ellenére is terjedt tovább.

A könyv második része a tanácsoknak az 1918. októberi polgári forradalomban betöltött szerepével foglalkozik. Ebben a szerző a forradalmat megelőző helyzet vázolása után kiemeli a *katonatanács szerepét* a forradalom győzelmében és megállapítja, hogy vidéken is a volt oroszországi hadifoglyok és a frontról hazatért katonák vezetésével üzték el a parasztok a régi rend képviselőit. Röviden ismerteti azokat az okokat, melyek következtében a forradalom győzelme után *kettőshatalom* jött létre, majd a különböző típusú tanácsok helyzetét és szerepét vizsgálja, a KMP megalakulásáig eltelt időszakban.

Az SZDP vezetősége, miután belátta, hogy a tanácsok létrejöttét nincs módjában megakadályozni, maga vette kezébe azok megalakítását, hogy megtarthassa irányító szerepét. Ezt a célt tükrözi a helyi munkástanácsok szervezeti szabályzata, mely a tanácsokat alárendelte a pártgyűlésnek és a pártvezetőségnek. A szervezeti szabályzat szerint a munkástanácsok döntési joggal nem rendelkeznek, üléseiket a pártvezetőség hívja össze, tanácstag csak az lehet, aki egy éve tagja a pártnak és a szakszervezetnek és egy éve előfizet a Népszavára.

Ez a szabályzat erősen nehezítette a munkástanácsok igazi, forradalmi feladatainak ellátását. A Budapesti Munkástanács, mely a munkásosztály legszervezettebb és legöntudatosabb csoportját képviselte, egyelőre még elfogadta az SZDP politikáját s ezzel teret engedett a burzsoázia befolyásának, de amilyen mértékben felismerték a tanácstagok az SZDP vezetőinek igazi céljait, olyan mértékben fordultak szembe vele.

Az üzemi és a vidéki helyi munkástanácsok helyzetüknél fogva jobban meg tudtak felelni hivatásuknak, mint a Budapesti Munkástanács. Vidékre nem ért le annyira a kormány és a pártvezetőség keze, viszont a dolgozók közvetlenül tudták befolyásolni az általuk választott tanácsok tevékenységét. Ennek eredményeként azok, bár az első hónapokban elvileg nem szegültek szembe az SZDP politikájával, a konkrét helyi problémákat a lakosság érdekeinek megfelelően oldották meg. Még nem vették kezükbe az államhatalmat, de szigorúan

* Idézi a szerző művének 13. lapján.

ellenőrizték a közigazgatást. Szükség esetén segítséget nyújtottak munkájához, de ha kellett, szembe is fordultak vele.

A katonatanácsok már a forradalom győzelme előtt megalakultak és létezésük különösen veszélyes volt a burzsoázia számára, mert a kormány nem számíthatott biztosan a hadseregre. Ezért tettek kísérletet a katonatanács főlösztatására, majd ennek kudarca után újjászervezték. Az újjászervezett katonatanács ezzel a Budapesti Munkástanácshoz hasonlóan, ha nem is olyan mértékben, de burzsoá befolyás alatt álló szerv lett, mely parancsnoki kérdésekbe nem szólhatott bele, csupán a legénység nevelésével foglalkozhatott, mint Károlyi leszögezte, „csakis jelentéktelen önképzőköri hatáskört lehet a katonatanácsoknál hagyni”.* Lényegében az volt a feladata, hogy helyreállítsa a fegyelmet és visszatartsa a katonákat a forradalmi felépésektől.

A szerző nem fogalmazza meg világosan, de nyilvánvaló, hogy ennek következtében a Budapesti Katonatanács forradalmi szervből egyszerű érdekvédelmi szerv lett a kormány engedte keretek között. Természetesen a katonatömegeket ez nem elégítette ki és különösen a KMP megalakulása után egyre fokozott mértékben érvényesülő nyomásuk arra készítette a katonatanácsot, hogy fokozatosan szembeforduljon a kormány és az SzDP politikájával.

Az országszerte megalakult különböző típusú tanácsok, ha nem is volt egymással szerves kapcsolatuk és világos, egyértelmű céljuk, a nép akaratát fejezték ki és reális erőt jelentettek, tehát a letörésükre irányuló *nyílt* kísérlet a kormány bukásához vezetett volna. Megvolt azonban annak lehetősége, hogy a nép megtevesztésével *fokozatosan* vegyék el a tanácsoktól a hatalmat. Ebben a harcban a reakció képviselői és az SzDP jobboldali vezetői egy emberként támogatták a kormányt.

Elsősorban a leszerelt katonák és általában a nép lefegyverzését tartották fontosnak, de ez a kísérletük nem sok eredménnyel járt. Megkísérelték visszahelyezni hivatalukba az elűzött, különösen gyűlölt tisztviselőket. Ellenforradalmi fegyveres különítményeket szerveztek és a legvéresebb kegyetlenséggel próbálták leverni a parasztság mozgalmait.

A forradalom erőinek lefegyverzése, a munkások, katonák, parasztszervezetek tanácsainak megsemmisítése ezekkel a módszerekkel nem sikerült. A burzsoázia erre nem volt elég erős, de a tanácsok is gyengék voltak még a teljes hatalom birtoklására.

A hatalom megragadásáért folyó harcban új szakaszt nyitott a KMP megalakulása. Hogyan ébresztette erejükre a tanácsokat a KMP és vezette a harcot a proletariátus diktatúrájának kivívásáért? — ezzel foglalkozik a szerző könyvének harmadik részében.

A KMP alapvető feladatának tekintette a burzsoázia céljainak és a megalkuvók tevékenységének leleplezését, a tanácsok tagjainak öntudatra ébresztését. Az SzDP vezetői mindent elkövettek, hogy a

* 55. lap.

kommunisták ne juthassanak be a tanácsokba és ne szerezzek meg a többséget. A KMP elsősorban nem is erre törekedett. Felismerte, hogy a tanácsok megnyerésének alapja és előfeltétele a munkások és szegényparaszatok megnyerése. Erre a harci feladatra szervezte és összpontosította erejét a párt.

A proletárdiktatúra megteremtésével végződő harc időszakában az SzDP és a kormány igyekezett a KMP-t elszigetelni a tömegektől és a tanácsoktól, s ugyanakkor a tanácsok gyengítését és felszámolását tűzte ki célul. A KMP leleplezte ezeket a célkitűzéseket és a tanácsok megerősítéséért, a tanácshatalomért küzdött. A szerző a különféle tanácsok tevékenységének ismertetése útján mutatja meg a harc eredményeit.

A Budapesti Munkástanács ülésin az SzDP egyre nehezebben tudta elérni javaslatai elfogadását.

Januárban új forradalmi fellendülés következett be. Egyre nőtt a KMP befolyása, a tömegek előtt napról napra világosabbá vált, hogy a kormány a burzsoázia képviselője és hogy az SzDP nem akarja a szocializmus megvalósítását.

A kormány látta, hogy a proletárforradalmat a megtévesztés politikájával már nem tudja megakadályozni. Ezért a kommunista párt megsemmisítését határozta el. Ebben is segítséget kapott az SzDP jobboldali vezetőségétől, amely első lépésként január 28-án kierőszkolta a kommunisták kizárását a Budapesti Munkástanácsból.

A kizárási határozat nemcsak a munkásosztály érdekével volt ellentétes, hanem a munkásosztály álláspontjával is. Üzemek, szakszervezeti csoportok, munkástanácsok egymás után tiltakoztak és kijelentették, hogy a határozatot nem hajtják végre.

Vidéken a helyi munkástanácsokat a nép követelése, a KMP útmutatásai, a közigazgatás reakciós és tehetetlen volta arra készítette, hogy a közigazgatás vezetőinek félreállításával egyre több kérdésben maguk intézzék a közösség ügyét.

Az üzemi munkástanácsok a KMP felvilágosító munkájának és a munkásság politikai fejlődésének hatására a jóléti kérdésekkel való foglalkozás mellett egyre erőteljesebben fordultak az üzemevezetés és a termelés ellenőrzése felé. A munkásellenőrzés a KMP javaslata volt, melyet az SzDP minden ellenzése dacára magukévá tettek a dolgozók. A kormány a munkásellenőrzést azzal akarta megghiúsítani, hogy az üzemi munkástanácsok helyett „választmány” alakítását rendelte el. A választmány a kormány tervei szerint sem intézkedési, sem ellenőrzési joggal nem bírt volna, véleménynyilvánítási joggal is csak másodrangú kérdésekben, s emellett csak a legnagyobb üzemeknél kerülhettek volna többségbe a munkások képviselői a választmányban. A kormánynak ez a kísérlete azonban a KMP következetes harca eredményeként a kormány vereségével és a munkásosztály győzelmével végződött.

A KMP egyik döntő feladatának tekintette a hadsereg megnyerését, ezért kezdettől fogva komoly figyelmet fordított a katonatanácsok

működésére. A Budapesti Katonatanácsot, vezetősége Pogány kormánybiztossal az élén, igyekezett felhasználni az SzDP és a kormány befolyásának növelésére a hadseregben s azon volt, hogy a tanácsok tartásuk tisztelőben a parancsnokok hatáskörét és harcolt a kommunisták ellen.

A szerző itt megemlíti, hogy Pogány az ellenforradalmi erők gyengítésére is törekedett s valóban az a helyzet, hogy a Budapesti Katonatanács támogatta a KMP követelését Bartha és Festetich hadügyminiszterek, az ellenforradalom két főtámaszának eltávolítására. Ez azonban nem mond ellent annak, hogy a Budapesti Katonatanács a burzsoázia szerve volt, mely főfeladatának a katonák forradalmasodásának, a kommunista befolyás elterjedésének megakadályozását tekintette. Pogány az SzDP jobboldali vezetőivel szemben ezt a feladatot olyan módszerrel igyekezett megoldani, hogy frázispolitikával látszólag magáévá tette a katonatömegek előtt legnépszerűbb követeléseket. Azt hitte, hogy ily módon kifogja a szelet a vitorlából, ez azonban nem sikerült. A KMP befolyásának növekedése, a katonák forradalmasodása hajtotta előre a tanácsot. Február elején már nyilvánvaló volt, hogy a budapesti katonák többsége kiábrándult a kormányból és nem ért egyet az SzDP politikájával.

Vidéki helyőrségek katonatanácsai minden akadály és nehézség ellenére egyre nagyobb mértékben érvényesítették a katonatömegek akarátát, mint azok hatalmi szervei s ez azzal az eredménnyel járt, hogy a kormány elvesztette a befolyását a fegyveres erő döntő többségére.

Katonák számára különösen sokat adnak a könyvnek a katonatanácsok szerepével és tevékenységével foglalkozó részei, bár szerintünk a szerző nem szentelt a jelentőségüknek megfelelő terjedelmet. Ennek ellenére jól érzékelteti, milyen óriási jelentőségű volt a hadsereg magatartása a forradalom győzelme és továbbfejlődése szempontjából. A katonatanácsok a kommunisták befolyásolására nem elégedtek meg a kormány által nekik juttatott szereppel s a hadsereg nem lett a burzsoázia eszköze a nép elnyomására, a forradalom megfojtására. A proletárdiktatúra kialakításakor a katonatanácsok mindenütt segítettek megszervezni a népi hatalmat. Feladataikat ezzel befejezték. A Vörös Hadseregben már nem ténykedtek, a megváltozott feladatokat a kinevezett politikai megbízottak vették át.

A falusi tanácsok többsége 1918 végén lényegében kezében tartotta a helyi hatalmat. A kormány ezt nem tudta megakadályozni, de elérte az államapparátus helyi szerveinek fennmaradását és azokat igyekezett a tanácsokkal szemben erősíteni. Az SzDP nem támogatta a parasztság mozgalmait, a KMP történelmi érdeme a munkás-paraszti szövetség szükségességének felismerése. A KMP felvilágosító munkája elősegítette a falusi tanácsok forradalmasodását. Emellett a KMP külön munkástanácsokba kezdte szervezni a falusi agrárproletárokat, és a parasztság legszegényebb rétegeit, hogy azokat a munkásosztállyal szövetséges önálló politikai erővé tegye.

A KMP harca eredményeként a munkások és parasztek között egyre terjedt az a felismerés, hogy ha meg akarnak szabadulni a kizsákmányolástól és a jogfosztástól, a saját kezükbe kell venni minden hatalmat.

A kormány tudta, hogy reménytelen kísérlet lenne fegyverrel levetni az új forradalmat, ehhez nem volt ereje. Egyetlen reménységnek látszott a kommunista párt megsemmisítése, vagyis vezetőerejétől megfosztani a forradalmi tömegeket. A kommunista párt vezetőinek letartóztatása azonban nem járt a kívánt eredménnyel.

A letartóztatás ténye még világosabbá tette a tömegek és a tanácsok előtt a kommunisták igazát, s ennek nyomán erősödött az ellenforradalom elleni harc és a proletárdiktatúra követelése. Március közepére a kormány reális hatalommal már nem rendelkezett. A Vyx-jegyzék csak a végső lökést adta meg, melynek következtében a proletárforradalom polgárháború nélkül győzött. Március 21-én, miután előzetes tárgyalások eredményeként kimondták az SzDP és a KMP egyesülését, kikiáltották a Tanácsköztársaságot.

A szerző, munkája harmadik részében mindvégig konkrét kérdések kapcsán mutatja meg a KMP politikájának helyességét és hatását a tanácsok különböző típusainak tevékenységére, forradalmasodására. A tömegek megnyerése eredményezte, hogy a kormány és az SzDP minden próbálkozásai ellenére a tanácsok a nép hatalmi szerveivé váltak. Ezzel párhuzamosan mutat rá az SzDP vezetőségének forradalomellenes, munkásáruló politikájára és vázolja azt a fejlődést, mely az SzDP tagságában is végbement és becsületes tömegeit a proletárdiktatúra hívévé változtatta s a KMP mellé állította.

A könyv negyedik része a tanácsrendszer szerepével foglalkozik a Magyar Tanácsköztársaságban. Bőséges anyag felhasználásával ismerteti a proletárdiktatúra központi és helyi államhatalmi szerveinek felépítését, működését és bizonyítja, hogy a nép bizalmából a tanácsokba választott dolgozók képesek voltak az államigazgatásra a legnehezebb körülmények között. A tanácsok tevékenysége kiterjedt az élet minden területére és 133 nap alatt olyan intézkedések egész sorát valósították meg, illetőleg tették folyamatba, melyek a régi rend teljes felszámolását s a szocializmus felépítését célozták.

Jelentős részét tette ki a tanácsok munkájának a honvédelem megszervezése: a toborzás a Vörös Hadseregbe, a termelés biztosítása, a hadsereg ellátása hadianyaggal, élelemmel, ruhával és az ellenséget támogató ellenforradalmi szervek leverése.

A szerző elemzi azokat az okokat is, amelyek gyengítették a tanácsok munkájának eredményességét. Elsősorban a két munkáspárt egyesülésének körülményeit, melyek következtében a proletárdiktatúra élcsapat nélkül maradt. Rávilágít a jobboldali szociáldemokraták Tanácsköztársaságot aláaknázó, az ellenforradalmat támogató tevékenységére, mely ellen a kommunisták nem léptek fel elég erélyesen és határozottan. Foglalkozik a földkérdésben elkövetett hibával, minek következtében szűkült a tanács hatalom társadalmi bázisa és gyengült a

tanácsok kapcsolata a paraszti tömegekkel. Bemutatja, hogy bár a Tanácsköztársaság szétzúzta a régi rend hatalmi szerveit, a tanácsokba sok helyütt ott maradtak annak képviselői és ellenforradalmi tevékenységükkel sok kárt okoztak a népi hatalomnak.

Hajdú Tibor könyve hézagpótló. Az első ténylegesen tudományos monográfia a Tanácsköztársaságról, s emellett mint olvasmány is tanulságos és érdeklődést felkeltő. A szerző igen szép és komoly feladatot tűzött maga elé és munkája bizonyítja, hogy azt sikerrel oldotta meg.

Tóth Sándor

HADTÖRTÉNELMI OKMÁNYTÁR

A MAGYAR VÖRÖS HADSEREG DIADALMENETE

1919. máj. 30—jún. 11.

Részlet a Hadseregparancsnokság hadműveleti naplójából*

A Magyar Vörös Hadsereg hadműveleti naplóját a Hadseregparancsnokság felállításától, 1919. április 21-től kezdődően, 1919. július 31-ig vezették. A napló tömören, összefoglalva rögzíti a mindennapi harctéri eseményeket, a hadsereg részére kiadott parancsok, rendelkezések lényegét.

Az alább közölt rész a Magyar Vörös Hadsereg északi ellentámadásának előkészítéséről és a hadjárat június 11-ig tartó időszakáról ad áttekintő képet. Szemléletesen bemutatja, hogy a Vörös Hadsereg legfelső vezetése hogyan tervezte, szervezte, vezette és ellenőrizte a hadműveleteket.

A naplórészletben előforduló értelemzavaró elírásokat kijavítottuk. Bár az előforduló helységnemek nem a mai helyesírásnak megfelelően vannak írva, a hitelesség kedvéért az eredeti formában hagytuk meg. A naplórész szövegében előforduló rövidítések teljes értelmezését külön lapon a naplórész végén közöljük.

*

V./25.

Del. 10 h-ig helyzet:

Szécsényig változatlan.

Szécsénytől Terbelédig csapataink mindenütt az Ipoly mentén, továbbá Fülektől északnyugatra. Járőrök Feled irányában előnyomulóban.

Elővédék a Sajót Sajópüspökitől Sajó Ivánkáig elérték.

Ellenségnek május 23-iki támadása Miskolcz ellen véglegesen visszavertnek tekinthető.

1. ho. egy különítménye előnyomulóban Sajó Szt. Péter felé.

* Hadtörténelmi Levéltár: Magyar Tanácsköztársaság iratai. A Vörös Hadsereg Parancsnokság naplója 51. doboz.

Felfogott rádió táviratokból kitűnik, hogy a csehek a helyzetet Sajó Szt. Péternél minden oldalról fenyegetőnek tartják és hogy V/29-én 9 zlj (népfelkelő csapat) érkezése van jelezve.

III. hdt. utasított, hogy erélyes előnyomulása által a fenyegető helyzet tényleg minél előbb beálljon. (525/9)¹

Általános helyzetből kifolyólag a hadseregparság elhatározta, hogy a Tisza és Losoncz közt fekvő területen mindazon előkészületeket megteszi, melyek egy esetleges nagyobb támadó hadművelethez szükségesek.

III. hdt. feladata: ellenséget Miskolcztól északkeletre visszavetni, hogy saját erőink Szerencs illetőleg Szikszó felé előnyomulhassanak.

Sajó vonalát megfigyelni Sajóvámos és Velezd közt, továbbá Bánrévét és Rimaszombatot birtokába venni.

3. h. o. feladata:

Ipoly vonalát Várgedéig megfigyelni.

Losonczot birtokba venni.

Erőinek zömét Fülek—Rap környékén összpontosítani további előnyomulásra, illetve *vasúti elszállításra*.

Támadás az egész vonalon május hó 27-én del. 9 h-kor megindítandó. (525/11)

Hadseregparság számít azzal, hogy a 8. h. o. május hó 31-ig menetkész. (525/13)

---

1. ddr. az említett aktio alatt az Ipoly vonalát figyelni és erős felderítő különítményeket küld ki.

Egyidejűleg egy monitor és ágyúnaszád az ellenségnek a Dunára támaszkodó szárnyát támadja meg és visszavonulásra kényszeríti. (525/15)

Eddigi megállapítás szerint *Felső-Magyarországon a megszálló csapatok ereje 4 h. o.* (kb. 30 000 puska).

Dut. 10 h-ig helyzet:

Sajó Szt. Péter felé előnyomuló különítményünk Bábonyra visszaszorított.

Különben változatlan.

---

¹ A naplórészlet egyes bejegyzésénél található hasonló számok közül az első számjegy a bejegyzés hónapját, a másik két számjegy a bejegyzés napját tünteti fel. A negyedik számjegy az az napon kiadott rendelkezések, parancsok hadműveleti számai. A jelen esetben a számok így olvasandók: 5. hónap 25-én.

V./26.

Del. 10 h-ig helyzet:

Ellenség Fülek Kelecsényből kivonult.

A Rima és Sajó vonala Simonyitól (Feledtől délkeletre) Sajóka-zinczig megfigyelve illetve megszállva.

Sajó Szt. Péter ellenség által megszállva.

Különben helyzet változatlan.

Miskolcznál, Rimaszombat és Losonc elleni aktio május hó 29. *del. 9 h-ra halasztatott el*, mivel az előkészületek előbb be nem fejezhetők. (526/4)

Hajógyári munkásokból alakult munkásezred száma 9.

Egy lehallgatott rádióparancsból kivehető, hogy a *cseh erők zömének* Kassára való visszavétele van tervbe véve.

Kassától délre bolsevista lázadás volt (cseh-szlovák sajtó iroda jelentése). (526/19)

Esti helyzet változatlan.

Politikai és gazdasági okokból a hadseregparság elhatározása a cseh—román haderők belső szárnyát áttörni és először a cseheket megverni és azután a Tiszán átkelve a román haderő ellen fordulni.

E célból a 4. és 6. h. o. május 27-én dut. 4 h-tól kezdve Kecs-kemétről akként szállítatnak Mickolczra, hogy az első csapatok május hó 29-én *del. 9 h-kor* érnek csak be, vagyis az első aktio megkezdésekor (Tisza Lucz, Sajó Vámos, Rimaszombat felé).

I. hadtest parság a 4. és 6. h. o. elszállításáról éjjel Hughesen értesítetett. (527/1)

III. hdt. értesítetett, hogy a 4. és 6. h. o. Miskolcz környékére mint hadsereg tartalék lesz összpontosítva. (527/2)

V./27.

Del. 10 h-ig helyzet: változatlan.

Tekintettel a napokban felveendő hadműveletekre a még hiányzó alakulások megszervezése illetve kiegészítése megsürgetett.

A cseh hivatalos jelentés hirdeti, hogy a csehek Putnokot és Bánrévét kiürítették. III. hdt. ezen hír felderítésére utasított. (527/17)

2. ddr. értesített, hogy június 2-től kezdve harczkész állapotban legyen, mivel a hdsg. parság a ddr-t hadműveletekre akarja felhasználni. (527/18)

1. hdt. parság tájékoztatva lett a közeljövőben felveendő hadműveletekről és utasított, hogy V/29-étől kezdve a Tiszán való átkelést tüntesse. És pedig szolnoki hídfőtől kisebb erők törjenek ki és Csongrádnál főleg az átkelés tüntetendő. (527/21)

Irányelvek a legközelebbi hadműveletekre (cseh és román erők visszavetése). Kiadatott.

Végrehajtásra következő csoportok alakítatnak:

1. III. hdt. (1., 4., 6. és 5. h. o.-ból a 10. ddr. parság a Bessenyő, Sajó Szt. Péter, Sajó Kazincz környékén lévő erőkkel.
2. 5. h. o. többi részei
3. 3. h. o.
4. 1. ddr.

Feladatok.

ad 1. Tisza és Bódva közt erős déli szárnyal előnyomulni és lehetőleg gyorsan Sátoralja Újhely—Kassa—Szepsi vonalát elérni.

Igyekezni kell 1. h. o. mint tartalékot visszatartani.

Május 29-kei támadást az azonnali előnyomulás és erélyes üldözés kövesse.

ad 2. Az 5. h. o. V/29-én Rimaszombatot megszállja és kisebb erőket Rozsnyó és Tiszolcz felé kiküldeni.

A h. o. főereje Putnok—Bánréve és Rimaszombat környékén gyülekeztető, ahol a hdsg rendelkezésére áll.

ad 3. A 3. h. o. feladata V/29-én *Losoncot* megszállni és azután erős különítményt Zólyomra előretolni. A h. o. zöme mint hdg tartalék Losonc környékén helyezendő el.

ad 4. Az 1. ddr egy erős különítményt Lévára toljon ki. Mihelyt ezen különítmény hatását érezteti, a Duna hajórajjal összeműködve az Ipolyság—Szob között álló erőket a Garamig tolja előre. (527/22)

Ellenséges helyzet megítélése.

Román részről önálló aktio egyelőre nem várható és a románok csak akkor lépnének fel támadólag, ha a francia erők is megindulnának, Szeged irányából.

Szerb részről csak Pécs vidékéről jönnek kb. 3. ezred számításba, mivel Duna—Tisza közti szerb erők Laibach felé az olasz frontra szállítottak el.

Francia erők kb. 130.000 ember, melyekből kb. 30.000 fő van Szeged környékén. A francia erők zöme Zagreb—Gyékyényes közt lehet, de másrészt nincsen kizárva, hogy Újvidék felé vannak szállítás alatt. A francziák támadásra készen lesznek, a támadást azonban politikai okoknál fogva (ellentét angolok és francz. közt) még nem kezdik meg...

Bánatot úgy látszik román erők (egy h. o.) fogják megszállani.

V/28.

Del. 10 h-ig helyzet: Sajó Szt Pétert csapataink ma reggel heves harc után elfoglalták.

Különben a helyzet változatlan.

Egy felfogott olasz távirat szerint az olasz csapatokat Kassa környékén pihenőre összevonják.² (528/8)

Hadihajós főparság utasított, hogy vizirepülőkkel támadja meg az Ipoly mentén álló csapatokat az V/29-iki támadásnál. (528/10)

III. hdt. jelenti, hogy aktiót csak 20 órával később kezdi meg.

1. ddr. 3. h. o., 5. h.o. és III. és I. hdt. értesítették, hogy a V/29-re kitűzött támadás V/30-án del. 6 h-kor kezdendő meg.

Ok: előkészületek nem fejezhetők be előbb. (528/12)

---

4. és 6. h. o. szállítás alatt Kecskemétről Miskolcz felé.

---

² Nem olasz egységekről van szó, hanem az Olaszországban, cseh és szlovák hadifoglyokból szervezett légiós egységekről.

Budapesti kat. főparsággal a hdsg. parság. szándéka, cseh—román haderők megtámadásáról, közöltetett.

Bpesti kat. főparság. feladata:

1. Bpestről—Szeged—Szabadka—Pécs felé vezető vasútvonalakat megrongálásra előkészíteni.

2. Hogy a Duna és Tisza közt Bpest felé műutakat tüzérség által elzárandók.

3. A déli, délkeleti és délnyugati védőszakaszok egyelőre még nem szállandók meg. (528/14)

Egy kémünktől: egy a román hadsereg csoportosításáról és hadrendjéről szóló nagyon jó jelentés érkezett be. (528/24)

V./30.

Saját csapataink ma del. 6 h-kor megkezdették a támadást *Ipoly-torkolat és Tisza közt északi irányban.*

Az 1. ddr Szobtól előnyomulva a hadirajunk³ kiváló támogatása mellett Garamkövesdet érte el. Esztergomnál önként a Dunán átkelt vörösörök Párkány-Nánától északra fekvő magaslatokat foglalták el. Ipolyságnál erős ellentállás. Balassagyarmattól északra fekvő magaslatokat még a dél folyamán elfoglaltuk. Itten erős cseh ellentámadásokat vertünk vissza.

Zsákmány 4 löveg, több g. p. és fogoly.

3. h. o.-nak nehéz harcza volt. Az esti órákban azomban sikerült *Lozonczot* elfoglalni.

5. h. o. egész nap nehéz harcban állott. *Bánrévét* elfoglalta.

Esti órákban saját csapataink Rimaszécsnél, Lénárdfalva, Málé—Putnok vonalában harcban állanak. A h. o. jobb szárnya Sajókaza elfoglalása után Csüre 259 magasságában áll. Ellenség itten észak felé visszavonulóban.

III. hdt. csapatai (6. h. o.) Frank hegyet és Szikszót elfoglalták. Ellentámadásokat visszavertek.

1. h. o.-nak jobb szárnya Tisza Lucz irányába nyomult előre és Abonyi psz. érte el, ahonnan ellenséges (román) ellentámadás visszavetette Körömig. A h. o. zömének nem sikerült a Hernád vonalát átlépni és a magaslatokon lábatvetni.

Párkány-Nánát a csehek dut. visszafoglalták.

A hdsg. parság az esztergomi direktoriumnak kifogásolta, hogy Párkány-Nána elfoglalását önkényesen hajtotta végre.

---

³ Hadihajórajunk tevékenységének elismeréséről van szó.

II. hdt. jelentést tesz egyes csoportok fegyelmetlenségéről, amely mögött szervezetlenség és anarchia rejtőzik és azt javasolja, hogy Zalaegerszeg és Szombathely közt a csapatok kicseréltesse.

Hadsereg parság beleegyezését adta. (530/6)

Bpestről egy vasas zlj. Zalaegerszegre a 20. ddrhoz irányított. (530/8)

---

5. h. o. kérelmére a 3. h. o. utasított, hogy az 5. h. o. jobb szárnyának előnyomulását tüzéséggel és gyalogsággal támogassa. (530/10)

Ellenséges helyzet:

Következő állapotot meg:

A Triestből Zagrebre irányított francz. szállítmányok Bród illetve Eszéken át Szeged felé gurulnak, ahol ki is lettek rakva.

Szegedről visszatért hírszerzők volt tiszték, *positive* megállapították illetve megerősítették *öt h. o.-hoz* tartozó csapatokat, melyeknek erősege *öt h. o.-nak* meg is felel.

A súlypont Zagreb területéről Szegedre lett áthelyezve.

Jelenleg az a kérdés merül fel, hogy a Szeged körül összpontosított erők a) támadásra lettek összevonva, b) románok erősítésére a tervezett offenzívára való tekintettel, vagy c) továbbítatnak Bukovina illetve Besszarabia felé.

V./31.

Déli helyzet:

1. ddr. szakaszában az ellenség a garamkövesdi *vasúti* hidat birtokába vette. A 16. gy. e. újabban tért nyert.

3. h. o. zömével pihen. Losonc birtokunkban van.

5. h. o. balszárnya Kisgömör és Feled közötti magaslatokon, jobb-szárnya Edelénytől északra és Szirákhegy vonalában. Ellenség Szuha-kállót és Nagykállót megszállva tartja.

6. h. o. Jánosd—Aszaló vonalában Hernád mentén a helyzet nem változott.

Esti helyzet:

1. ddr. Balassagyarmattól északra ismét tért nyertünk.

3. h. o.-nál csak kisebb változások.

5. h. o. Rimaszombatot elfoglalta.

III. hdt. Edelényt szállotta meg és Hernád völgyében Homrog-tól Csobád vonalát érte el.

A hadsereg parság az északi arczvonalon a támadásban résztvevő közvetlenül alárendelt magasabb parságoktól dut-ig jelentést kért be és pedig ellenségről összbnyomás, saját csapataink erkölcsi és physikai állapota, a további működésre. (531/5)

III. hdt jelentése.

Csehek általában visszavonulóban, csak gyengébb ellenállást fejtenek ki.

Románok szívósan ellenállanak. Ügylátszik időnyerésről van szó, hogy Debreczen—Nagyváradról csapatokat szállítsanak fel.

Az ellenségnek Hernádon kifejtett ellenállásnak megtörése után valószínűleg csak Sátoraljaújhely Kassa vonalában lesznek újabb harcok.

Csapatok hangulata 1. h. o. gyenge és rossz, 4. h. o. hangulat emelkedett.

Szándék: támadást legerélyesebben folytatni.

5. h. o.

Ellenség csak *gyengébb* erőkkel állott szemben.

Csapatok hangulata *kitűnő*.

Előnyomulás folytatása legalább Rozsnyó—Nagyrocse—Tiszolcz vonaláig.

3. h. o. Ellenség *rendezett visszavonulásban*.

Csapatok hangulata általában jó.

Szándék Zólyom felé előnyomulni.

1. ddr: Ellenség ellenállást fejt ki.

Csapatok hangulata lelkes!

Szándék: Esztergomnál hídfőt létesíteni. 1 zlj. Lévára előretolni. Érsekújvárra 2 zljat.

Ezen jelentések alapján a *hadsereg parság elhatározása*:

Támadást folytatni.

III. hdt. 1. és 4. h. o.-val Hernádon átkelni és Szerencs felé előnyomulni.

6. h. o. és 10. ddr. Hernád illetve Bódva völgyében előnyomulni.

3. ddr. még az éjj folyamán Szikszóra tolandó előre és feladata Megyaszóra előnyomulni a románok oldalába.

5. h. o. jobbszárnya Rudabányán át Szendrő felé nyomuljon elő a III. hdt. balszárnyának tehermentesítésére.

Sajókaza—Dubicsány közt álló csapatok június 1-én pihennek és előkészületeket tegyék meg június 2-án folytatandó támadásra.

Bánrévei csoport egy különítménnyel Rozsnyóra vonuljon előre. Zöm VI/1-én pihen és előkészül.

Rimaszombati csoport egy különítményt Tiszolcz-felé kikülönít.

3. h. o. zöme Losonc körül marad és egy különítménnyel Zólyom felé nyomuljon elő.

6. h. o.-nak a 3. h. o.-hoz beosztott csapatai Losonczen összevonandók elszállításra.

1. ddr: Különítményt Zólyom felé kiküldeni.
Felvidéki ezredet Ipolyságon összpontosítani.
Erős különítmény Léva felé kikülönítendő.
Párkány-Nánán előnyomulás nem folytatandó. (531/11)

I. hdt. a tervbe vett támadásra a következő előkészületeket tette meg:

A Duna és Tisza közt a parságot a IV. határvédő vörösőr ker. parság (székhelye K. k. Félegyháza) veszi át. A II. h. v. zlj. már a kisteleki védőszakaszban állásban van. Az 51. és 52. vörösőr zlj.-ak egyelőre a Halasi illetve Kalocsai védőszakaszt veszik át. A felváltásnak legkésőbb VI/3-ig kell készen lenni.

A felváltás után legkésőbb június 5-ig a 2. h. o. két ezrede akként összpontosítandó, hogy elszállításuk rövid időn belül végrehajtható legyen, a harmadik ezred Csongrádnál tartandó készen.

Az ütegek a Duna—Tisza közt szintén elszállítatnak. (531/6)

Tekintettel a Párkány-Nána eseményekre az egész hajóraj kivéve a déli demarkációs vonalon álló egységek Esztergomra irányítandók, ahol az 1. ddr. rendelkezésére bocsájtatnak. (531/8)

Az esztergomi helyőrség és az oda irányított vörösőr alakulások az 1. ddr. parságnak rendeltettek alá, amely erőekkel a tervezett hídfő megalakítandó. (531/9 hdm.)

III. hdt. parság kéri a 6. ho-nak a 3 ho-nál lévő részeinek bevonulását.

Már folyamatban. (531/13)

---

2. ddr. utasítotott, hogy V/2-ra menetkész legyen. 531/15.

Beérkezett jelentések szerint Muraszombaton a vend köztársaságot kikiáltották és ellenforradalmi tünetek észleltettek.

II. hdt. intézkedett. (531/16)

VI./1.

Helyzet délig.

A III. hdt. ma reggel a támadást a Hernádtól keletre felvette és a román haderőket ottan megverte. A románok pánikszerűen menekülnek (összesen 3 ezred állapítotott meg).

Tisza Luczot elfoglaltuk.

Hernád völgyben Forró—Detke—Selyeb—Kupa vonalát értük el.
10. ddr. és 5. h. o. északi irányban nyomul előre.

3. h. o. Losonczi Zólyom felé megy előre. Szintúgy az 1. ddr.
is tért nyert.

Párkány-Nánát vörösöreink elfoglalták.

Csehek általában visszavonulóban.

Esti helyzet:

1. ddr.

Különítményeink Csánkot Léva irányában, továbbá Kékköt, és Csábót Zólyom irányában érték el.

3. h. o. Alsó Szt. Regovánál⁴ (Littkétől északnyugatra) 3 ellentámadást vertek vissza csapataink.

Zólyom felé előretolt különítmény Podrezsánytól északra beasott ellenséggel harcban.

5. h. o. zömével Rimaszombat környékén, egy zlja. Rimabányától délre harcban.

65. ddr. Sajógömört érte el.

III. hdt.: 10. ddr. előcsapataival Szendrőn.

6. h. o. Lak—Kupa Detek—Forró Hernádszentandrás vonalát érte el.

1. h. o. Tiszalúctól előnyomulóban biztosítás Szerencs felé kitolva.

A Miskolcz-féle szállítás alatt lévő 8. h. o. részére következő intézkedések adattak ki:

8. h. o. (21. és 53. gy. e. és Verbóczy zlj) és 17. ddrből (13. és 44. gye.) lesz összeállítva.

A h. o. Taktaharkány—Harangó Csillagtanya—Siskapuszta—Bazipuszta területeire vonuljon fel.

Előreláthatólag feladata:

17. ddrrel Tiszadobnál a Tiszán átkelni, a h. o. zömével pedig vagy a 17. ddr-t követni, vagy pedig Szerencsen át Tokaj felé előnyomulni. (691/2)

A 19. gy. e. a II/13. és III./47. zljakból alakítatik, melyek VI/3-ig Miskolczra irányítandók. (601/3)

A 6. h. o.-nak a 3. h. o.-nál lévő csapatai VI/2-án del. Miskolczon át a 6. h. o.-hoz irányítatnak. (601/10)

---

⁴ Alsó-Sztregova községről van szó. A napló pontatlanul rögzítette a helység nevét.

6. h. o. polit. megbízottja intézkedést kér, hogy saját repülőink Miskolcz p. u. bombázását meggátolják.

Tekintettel arra, hogy összes repülőink a frontokon vannak, a kérés nem teljesíthető. (601/12)

Intézkedés június 2-ra:

III. hdt. előnyomulást folytatni és elérni 4. h. o-val Tarczal—Mád—Szerencs körletét, különítménnyel Olaszliszka—Tokajt. 3. ddr-ral Abaujszántót, Tállya körletét, különítménnyel Erdőbényét. 6. h. o.-val Hidas Németi—Göncz—Garadna, különítménnyel Abauj Szina.

10. ddr. különítménnyel Torna 5. h. o. üldözést Pelsőcz és Tiszolcz felé folytatja. Zöm mostani csoportosításban megmarad.

3. h. o. elrendelt feladatát megtartja.

1. ddr szintén megtartja feladatát.

8. h. o. felvonulását megkezdi.

Egyelőre hdsz. tartalék.

Elvül szolgál a jelenlegi hadműveleteknél: ellenséget, csapatok teljes kihasználásával üldözni. (601/14)

VI./2.

Helyzet délig:

III. hdt. jobbszárnya tegnap este Taktaharkány—Harangod—Csillag tanya vonalát harc nélkül elérte és ezen körletben éjjelezett. Bal-szárny Forró Magyashegy—Szendrő vonalát harc árán érte el.

5. h. o. Sajó és Rima völgyében biztosításainkat visszaszorították. Ellenintézkedések megtétettek.

3. h. o. A zólyomi különítmény Lónyabánya—Ruzina vonalát érte el, biztosításokkal Turicska Vámosfalva—Divényben.

Ellenség mindenütt ellenállást fejtett ki.

I. nemzk. zlj. Szentpéter környékén.

1. ddr: jobbszárny Balassagyarmattól északra Kiskürtös—Csáb vonalában. Kékkön ellenség beasva. Korpona felé különítmény Rákocz—Németi Szebeléb vonalában.

Pálmay zlj.⁵ egy órai harc után a lakosság lelkes fogadtatása mellett Lévára bevonult.

16. ezred vasútszállítása Lévára folyamatban.

Esztergomi vörös zljak Libad—Béla—Muszla vonalában.

Hajórajunk a gyalogság előnyomulását támogatta.

---

⁵ Egyes esetekben az egységek megnevezésére nem a hadrendi számot, hanem az illető parancsnok nevét használja.

Esti helyzet:

III. hdt.

4. h. o. Tokaji magaslatokon harcban.

6. h. o. balszárnya ismételt ellentámadásokat visszaverve Felsővadász Szolnok vonalába vonult vissza, Hernád völgyében Garadna—Villány vonalát értük el.

10. ddr. Szendrőtől délre harcban.

5. h. o. Rimavölgyében Keczegét érte el, Sajóvölgyében Tornaaljától északra áll.

3. h. o. Zólyomi különítmény Lónyabánya Ruzina vonalában erős harcban.

Balszárny zlj. Szinváig nyomult előre. A sztregovai völgyben visszavonuló ellenség bekerítésére különítmény Gácsról Szulára irányított.

1. ddr.

Pánczélvonat Érsekújvár felé kifutva Nyitrahidat felrobbantva találta.

16. gy. e. elszállítása Lévára.

Korponai különítmény Rákocz Németi—Szebelés körletében.

Ellenség Selmeczbánya—Korpona vonalában.

Bácskai 15. gy. e. kérte a hadsg parságot, hogy engedje meg a Bácska visszafoglalását. Bácska ellenségtől alig van megszállva.

Hdsg. parnok legközelebb az ezredet meg fogja látogatni és felvilágosítja a helyzetről. (602/5)

Hnpb. értesíti a hadsg parságot, hogy csak a szükséges pótlások igényeltessenek, mert kiképzett katonák nagy számban nincsenek és takarékoskodni kell. (602/10)

Intézkedés június 3-ra:

III. hdt. 3. ddr. Sátoraljaújhely felé előnyomulást folytatja.

6. h. o. és 10. ddr. eddigi feladatát megtartja.

Az egész 4. h. o. igyekezzék a Tiszát Tokajnál átlépni és Raka-maznál egy támadó hídfőben Nyíregyháza felé előnyomulni. Ha a hidak fel lennének robbantva, átkelésre előkészületeket megtenni, átkelés előtt azonban a hadsg. parság elhatározását kikérni.

Ha 4. h. o. a Tiszán átkelt, követi az 1. h. o.

Felvonulóban lévő 8. h. o. hadseregtartalék.

5. és 3. h. o. előnyomulását folytassa.

1. ddr. pánczélvonattal egy kiválasztott különítmény Zsarnóczon át Zólyomba az ellenség hátába irányítandó.

Lévai különítmény kocsikon lehetőleg Verebélyt érje el. A zöm Léván tartandó össze, hogy aztán vasúton Aranyosmarótra szállítható legyen.

3. gy. e. zöme Csatta Bély környékén gyülekezendő. Szándék ezen gy. e. Párkányánán át Érsekújvárra irányítani. (602/12)

Muraszombat körül az utóbbi napokban történt eseményekről (vend köztársaság kikiáltása, II/20. zlj. átpártolása stb.) a hdsg parság Bóhm elvt. tájékoztatta, azon kéréssel, hogy az egész ügy elsősorban politikai szempontból bírálendő és intézendő el.

Eddig 6. zlj. és 1½ üteg irányítotott Muraszombati helyzet helyreállítására.

A Muraszombati események a Dunántúlra döntő befolyással lehetnek, mivel Dunántúl a politikai helyzet nagyon kiélesedett és az ellenforradalom fejét mindenütt felüti. (602/14)

A Dunántúl a Déli vasút és Szombathely—Győri vasút vasutasai streikba léptek, mert élelmezésük nem kielégítő, nagy részének kellene vonulni és ennek következtében fokozott munkát kellene végezni.

Czeldömölkön kitört az ellenforradalom.

Felfogott táviratból jutott tudomására, hogy a cseheknel mint főparnok alkalmazott *Piccione olasz tbnk*⁶ május hó 31-én Felső-Magyarországon a parságot átadta. (602/16)

Ellenséges helyzetben nagyobb változás nem állott be.

VI/3.

Helyzet délig:

1. ddr. Lakosság bemondása szerint csehek Komárom kiürítésére készülnek. Érsekújvárnál lakosság állítólag harcban a csehekkel. Esztergomi vörösörök Perbete vonalban.

16. gy. e. Lévára érkezett. Korpotnától délre Németi Rákocz vonalában harc.

3. h. o. Balszárnny lassú előnyomulásban a sztregovai völgyben, zólyomi különítmény álló harcban Lónyabánya Ruzina vonalában. Jobb szárny előtt ellenség visszavonulóban.

5. h. o.: 39. ddr. ellenséget a Rima völgyben visszavetette. Sajó-völgyben támadás Bai-tető 329 magaslaton lévő ellenségre.

⁶ A Magyar Tanácsköztársaság ellen a cseh-burzsoá hadsereg hadműveletet olasz és francia tábornokok vezették.

10. ddr. Szendrőtől délre lett visszaszorítva.

III. hdt. 6. h. o. Magashegyet (Szendrőtől keletre) újra elfoglalta, szintúgy Göncz—Ruszkát nehéz harcok után.

4. h. o. Tarczánál ellenséggel harcban.

Helyzet estig:

1. ddr. Érsekújvárt elfoglalták. Németiről Teszére szorították vissza különítményünket.

3. h. o. Nemzetközi ezred Losonctól északnyugatra Lónyabányánál csehek vonalát nehéz harc után áttörte és előnyomulását Detva felé folytatta.

5. h. o. Rimavölgyében csapataink Felsőpokorágyra szorítottak vissza. Sajóvölgyben Gömörpanyit foglaltuk el.

19. ezred Felsőnyárádtól északra harcban áll.

III. hdtest

10. ddr. Szendrőtől délre még harcban.

6. h. o. Hernádvölgyben Gönczipusztá—Vécse vonalában.

3. ddr. Erdő-Berényt érte el.

4. h. o. Tokajt és Bodrogkeresztúrt elfoglalta s a románokat Tiszától keletre visszavetette.

I. hdt. Szolnoktól délre ellenséges csapatok felváltattak. A használt lövedékek francia típusúak. (603/3)

Intézkedés június 4-re:

A VI/3-ra intézkedés fent marad.

III. hdt. a hds. parság rendelkezésére Miskolczon az 53. gy. e. három zlj-át és egy üteget helyezzen készenlétbe.

1. ddr. Érsekújvárról kísérelje meg Komárom megszállását. (603/12)

Hadügyi Népb. a 26. és 27. nemztk. ezredek felállítását rendelte. (603)

VI. 4.

Helyzet délig:

III. hdt.

4. h. o. Tokaj—Olaszliszka körletében egy oszloppal útban a Bodrogon át Zalkod felé.

3. ddr. a 7. m. gy. e. útban Sárospatak felé.

6. h. o. Hernádvölgyben Gönczöt és tovább nyugatra Buzitát érte el, ahol harcban áll.

10. ddr. még Szendrő előtt harcol.

5. h. o. jobbszárnya Rudabányán át üldözi az ellenséget, míg a Sajó és Rima völgyben Tornaaljáig illetve Rima-Szombattól délre ment vissza ellenséges nyomás következtében.

3. h. o. jobb szárnya Breznicko községet (Losonctól északkeletre) érte el.

H. o. zöme ellenséget Detváról délkeletre vetette vissza.

1. ddr. egyes részei csehekkel harcban áll.

Hadihajórajunk gyalogságunk előnyomulását Zsitva torkolatánál támogatta.

Ellenséges helyzetről egy összefoglaló megbírást⁷ adott ki a hadsereg parság.

Cseheket hadműveleteink teljesen meglepték. Cseh csapatoknak javarésze harcban állott, meglehetősen veszteséget szenvedett és felbomlott, úgy hogy csak kb. 17 zlj. marad, amely keveset szenvedett.

Románok hadserege 2—3 ho. (erdélyi románok) a Tiszamentén és kb. 3 h. o. tartalékban. Az utolsó ütközetben a 81. és 82. gy. e. és 9. vad. e. nagy vereséget szenvedett és már alig jön számításba. Összértéke a román csapatoknak csekély és bizton számíthatunk azzal, hogy a Kamaznál mért első csapás a románok sorait annyira fogja megbontani, hogy egyhamar nagyobb ellenállással számolnunk aligha kell.

Francia erők: Szeged—Szentés—Arad környékén kb. 5. francz. h. o. Triestből a csapatszállítások még folyamatban. A csapatok harczértéke jó. 70 százalék színes csapat.⁸ Lehetséges, hogy a Tiszától keletre francz. csapat felvonulás folyik.

Szerb hadseregnek nagyobb erői nem állanak velünk szemben. Duna—Tisza közt kb. 1½ ezred, Dunától nyugatra kb. 2 ezred. Támadási szándékuk aligha van. (604/6)

Dunántúl *hadműveleti területnek* nyilvánított. (604/8)

Dunahajóraj katonáinak *parancsnoki jelvények* rendszeresítettek. (604/9)

Intézkedés VI/5-ére:

Eddigi feladat általában megmarad.

Ha Tisza Dobnál a Tisza átkelés sikerül, hdsg parság. szándéka, 8. h. o.-t és utána az 1. h. o.-t a jobbszárny biztosítására Bud Szt. Mihályra irányítani.

5. h. o. erősítésére két zlj. 13 és egy üteg Miskolczról Putnokra irányítatott.

Surány—Ösgyán lévő csoport kész legyen 5. h. o. balszárnyát támogatni.

1. ddr. előnyomulását Zólyom felé folytassa.

Garam völgyében lévő erők Léván összpontosítandók, szándék Verebélyen át Nyitrára előnyomulni és cseheket megverni. (604/12)

---

⁷ értékelést.

⁸ Ismeretes, hogy a francia hadseregen belül gyarmati egységek is szolgáltak. Magyarországon főleg szenezáll négerök voltak.

Esti helyzet:

III. hdt.

4. h. o. részei a Tiszán Zalkodot elérték.
  3. ddr. Bodrog Olaszit érte el.
  6. h. o. előnyomulásában Gönczre lett visszaszorítva. Balszárnny Tornynos Domb Haraszt.
  10. ddr. Szendrónél harcban áll.
- Ellenséges helyzet III. hdt. szemben: románok Tisza Dob, Tisza Lök, Tisza Eszlárt, Rakamazt megszállották. Csehek Sátoraljaújhely felé és onnan Kassára visszavonulóban.
5. h. o. harcban Tornaljától délre és Rima Szombattól északra.
  3. h. o. jobbszárnnya tért nyert. Zöme Dettva előtt.
  1. ddr egy különítménye Léváról—Verebélyig nyomult előre.
- Déliszárnnyon csapataink Érsekújvár—Ogyalla—Hetány—Kurtakeszi vonalában.
- VI./5.

Déli helyzet:

1. ddr: Pánczélvonat Aranyosmarótra befutott.
  3. h. o. zólyomi csoport Dettvától délkeletre és délnyugatra lévő magaslatokat foglalta el és tartotta ellentámadások ellen.
- A h. o. jobb szárnya előnyomul a 39. ddr. tehermentesítésére.
5. h. o. 39. ddr. Felsőpokorágy és Széplak pusztá vonalában (Rima Szombattól északra) előnyomulóban. 65. ddr Sajóvölgyben Tornaaljától délre álló harcban. Jobbszárnny Rudabányától északra előnyomulóban.

III. hadtest:

10. ddr. Szendrőtől északra előnyomulóban.
6. h. o. balszárnnya Krasznavaajda Büttös körletéből N. Ida felé előnyomulóban. Hernád csoport Perény—Tornynos Németi—Göncz vonalából előnyomulást folytatja.
3. ddr. Sárospatakra bevonult.
4. h. o. Kenyezlő—Talkad—Tokaj vonalában.

Esti helyzet:

1. ddr. Csapatunk Aranyosmarót—Verebély—Érsekújvár vonalában. Felderítés Nyitra és Komárom irányába bevezetve.
16. gy. e. Léváról a Rárossvölgyben Zólyom felé előnyomulóban. Katonai csoport Németit elhagyta.
3. h. o. Balszárnny visszaszorított. Zólyomi csoport Detva körül. Jobbszárnny Sóslehota—Uhorszka vonalában.
5. h. o. Rima völgyében Ráhót érték el. Sajóvölgyben változatlan. Ellenség gyülekezőben. 19 ezred két zászlóalj-t Kelemesre szorították vissza csehek.

III. hdt.

10. ddr. Szalonna körletében.
6. h. o. Nagy Ida elfoglalva.
3. h. o. Sátoraljaújhelytől nyugatra.

Ellenséges helyzetben következő változás állott be.

Szegedről Aradra az utolsó 10 nap alatt két fr. ezred lett áthelyezve. Továbbá két ezrednek elszállítása Keleti irányban Makón át megállapított. Két ezred pedig ismeretlen irányba lett elszállítva, ami arra enged következtetni, hogy már jelzett francia felvonulás a Tiszától keletre, mégis folyamatban van. Lehetséges azonban az is, hogy említett csapatok Beszarábia felé szállítatnak el.

Cseh helyzet akként foglalható össze, hogy erősítések úgy Csehországból, mint a Ruszin Ukrajnában⁹ levő csapatoktól beérkeztek és különösen a középső szakaszban (Sajószakaszban) az ellenállás erősödött.

Dunántúl a vasutas sztreik, mely az ellenforradalmárok biztatására ütött ki, megint befejezést nyert.

VI/6.

Déli helyzet:

1 ddről egy csoport Korponára vonult be.

3. h. o. balszárnya Abelovánál visszamaradt. Dettvánál az ellenséget visszavetettük.

5. h. o. csehekkal harcban.

6. h. o. Reszte—Csukás — 300 vonalában harcban. Hernádnémeti csoport előnyomulóban.

Az Éjjel a 4. h. o. egy része megkísérelte az átkelést Balsánál (Tokajtól keletre), de visszavetett. (200 embert és 7 gp. veszítettünk.)

Esti helyzet:

1. ddr. Selmeczbányát elfoglalta és csapatunk fél úton van Korpona és Zólyom közt.

3. h. o. előnyomulásban.

5. h. o. Rimavölgy változatlan. Sajóvölgyben Kövecses—Sajókeszi Poszoba vonalában.

III. hdt. 6. h. o. bevonult Kassára és Sátoraljaújhelyre.

Hadseregparáság elhatározása június 8—10 táján az északi csoporttal Tokaj—Tisza Dobnál a Tiszán átkelni.

I. hdt. minden előkészületet tegyen meg, hogy az északi szárnnyal egyidejűleg a főerővel Szolnoknál és kisebb erőkkkel Csongrádnál a Tiszán átkeljen. (606/5)

---

⁹ Kárpátukrajna megnevezése.

19. gy. e. részei Putnoknál gyülekeztek és Miskolcra szállítatnak, ahol az ezred kiegészítést nyert. (606/3)

Hdsg. parság a 13. gy. e. törzset és 17 ddr. törzset (8. h. o.-tól) felirányította 5. h. o. rendelkezésére Bánrévére.

Hírszerző jelentése szerint *francz. erők Szegedről elszállítatnak* és 1600 vagon álljon ottan már rendelkezésre.

VI/7.

Délig helyzet:

1. ddr. balszárnyát Érsekújvárnál és Heténynél állítólag vissza lett szorítva.

3. h. o. folytatja előnyomulását Zólyom felé.

5. h. o. Sajóvölgyben ellenség még Tornaaljánál.

III. hdt. 10. ddr. Kovácsi psz. Rudvalenke vonalában.

6. h. o. balszárnya Szepse—Jánok vonalában. Zöm Kassán, biztosítások Hernád—Tihany—Bankó vonalában. Idabukócznál harcz.

1. h. o. menetben Kassa felé.

3. ddr. Sátoraljaújhelyen, biztosításokkal Széphalmon.

Különben változatlan.

Esti helyzet:

1. ddr. Zólyom elfoglalva.

3. h. o. előnyomulóban Zólyom felé és Nagyszalatnát érte el.

5. h. o. Tornalja—Bai—Vaskapu vonalában.

III. hadtest: 6. h. o. Kassán előretolt különítmény Idabukócz—Jahadina—Abos vonalában.

3. ddr. előtt csehek visszavonulóban.

Különben változatlan.

Hadsereg parság szándéka:

Bodrog—Tisza vonaltól északra egyelőre az erre szánt erők zömét Sátor Alja Újhely—Kassa—Rozsnyó vonalában vissza tartani erős különítményeket Csap—Gálszécs—Abos—Igló—Dobrináig előre tolvá.

Irányelvek:

Bodrog és Kassa—Margitfalva között fekvő területen levő erők mint 1. h. o. vonandók össze. E h. o. feladata az előretolt vonalig terjedő területet birtokba venni és ellenséges támadások ellen megvédeni. 1. h. o. később hadsereg közvetlen lesz.

6. h. o. mint hdsg. tartalék Kassán és attól délre gyülekezendő. Tüzérsége pár napi pihenés után III. hdt. rendelkezésére bocsátatik. 6. h. o. hadsereg közvetlen lesz, ha. 1. h. o. a III. hdt. kötelékéből kilép.

III. hdt. parsága alatt a 4. és 8. ho. feladata Tokajnál a Tisza-átkelésének kierőszakolására minden előkészületet megtenni.

Előkészületek VI/15-ig megteendőek.

53. gy. e. mint hdsg. tartalék Miskolczon összevonandó. (607/10)

Egy elfogott cseh embernél egy eredeti francia intézkedést találunk, mely a cseh fővezetőség tervét tartalmazta. Ebből kivehető, hogy a csehek Kassát tartani akarták és a Hernád völgyében ellentámadásba akartak átmenni. (607/12)

VI./8.

Déli helyzet:

Előnyomulás Zólyom felé, Rima, Sajó és Bodrog völgyben folytatva.

Kassától északra Abosnál ellenséges támadást visszavertünk.

Sátoraljaújhelyről Alsómihály felé nyomolunk előre.

Ellenség Bodrogszög és Bodrog-szerdahelyt még tartja.

Esti helyzet:

1. ddr. Érsekújvárt vörösőr zljak kiürítették. Csehek állítólag Aranyosmaróth Verebély—Érsekújvár irányából támad.

3. h. o. zöm Zólyomon. Jobbszárny Rimakokovánál.

Ellenség Besztercebánya felé visszavonulóban.

5. h. o. Nyustya—Pelsőcz—Szilicze vonalát érte el.

III. hdt.

10. ddr. ellenség ellenállását megtörve Bodva—Szilason túl nyomult előre.

6. h. o. balszárnya Zsarnó—Somodi vonalában (Tornától keletre) harcban.

Kassa körül a helyzet változatlan. Biztosító csapatok északkeletre Rankfured—Derjő és Szaloncújvárost érték el.

Sátoraljaújhelytől északra üldözzük a cseheket.

Bécsből érkezett jelentés szerint *ellenforradalmi csapatok* állítólag Steinbrückben gyülekeznek, hogy Muraközben betörjenek. (608/4)

---

1. ddr. értesített, hogy 16. gy. e. Zólyom és Garamberzencz környékein elszállításra készen van.

11. gy. e. két zlj. 1 ddr. rendelkezésére bocsájtatik. (608/8)

---

3. h. o.-nak következő *intézkedés* adatott ki:

A h. o. feladata a 80. ddr. parság alatt álló nemzetk. ezredekkel és a h. o.-nál lévő ütegekkel az üldözést Körmöczbányán át Ruttká felé erőlesen és gyorsan felvenni és Igló Poprádi vonalat elzárni. Garamberzencznél egy zlj. és üteg biztásra nyugat felé visszahagyunk. (608/9)

---

5. h. o.-nak következő *intézkedés* adatott ki:

Újonnan beérkező 17. ddr. parsága alá rendeltetik 13. gy. e. és a Sajóvölgyben lévő ütegek, mellyel Rozsnyó elfoglalandó.

Csetnek, patak völgyében és Jolsva patak völgyében üldözést csupán erősebb járőrök hajtsák végre.

39. ddr. csoport Tiszolcz felé egy külön összeállított különítménnyel folytassa. Ddr. megmaradó részei Nyustyán gyülekezendők. (608/10)

III. hdt. Kassa—Béla környékén lévő ellenséges csoportot verje vissza, hogy az ellenség visszavonulása a Felsőhernád völgyben sietessék.

10. ddr. az 5. h. o. -val egyetemben Rozsnyót szállja meg.

Szepesitől Torna felé irányított csoport az ellenséget csupán üldözze. (608/11)

---

53. gy. e. utasítatott, hogy VI/9-én Miskolczról 1. ddr.-hoz elszállítassék. (608/12)

Garamberzenczétől a Dunáig terjedő szakaszban lévő csapatok VI/10-én dél 12 h-kor a 3. h. o. parság alá lépnek.

H. o. zöme Garam Szt. Benedek Léva-Nagyszálló környékén gyülekezendő.

Feladat: Nyugat felé előnyomulni és birtokba venni. Ellenséges támadás esetén a h. o. erőinek összevonása után ellentámadással kiverni és Nyitrát elfoglalni. (608/10)

Ellenséges helyzet:

Tokajtól délre a ? vad. h. o. állapotot meg. Szintügy III/83. zlj. Szegedről állítólag Bánába szállítatnak francia erők.

Clemenceau a békekonzferencia elnöke, értesítette magy. tanács-kormányt, hogy szándékában van a tanácskorm. képviselőit a béke-konzferenciára meghívni, azonban szüntessük be támadásainkat.

Magy. tanácskormány azt válaszolta, hogy a különböző kérdések megtárgyalására egy bizottság összejvetelét javasolja Bécsben. Alapul véve az 1918. nov. 13. fegyverszüneti egyezményt.

VI./9.

Helyzet délig:

80. ddr. előnyomulóban Besztercebánya felé.

5. h. o. 39. ddr. élével Tiszolcztól délre Hacsót érte el és 65. ddr. folytatja előnyomulását Jolsva és Rozsnyó irányában.

III. hdt. 10. ddr. Tornára érkezett.

1., 4. és 6. h. o. változatlan.

3. ddr. csoport Töketerest érte el felderítő különítményével.

Helyzet este:

1. ddr. ellenség koncentrikus támadás Léva ellen visszaveretett. Garam folyó a kezünkben.

3. h. o. 80. ddr. előnyomulását Besztercebánya felé folytatja.

5. h. o. 39. ddr. éle Hacsót elérte, Tiszolcztól délre még ellenséges ellenállás. 65. ddr. Jolsva—Csetnek—Pelsőcz Szilicze vonalában.

III. hdt. 101. gye. különítménye *Eperjesbe bevonult.*

A 49. gy. e. I. és II. zlj.-ből egy zlj. alakítandó és még ma éjjel Párkány-Nánára szállítandó. (609/5)

---

8. h. o. parság, 44. gy. e. és 2/44. tüz. oszt. törzs és 2/44. üteg Bozsotnyék—Emőd körül gyülekezik, ahol ezen részek berakatnak.

Hdsg parság VI/11-én dut 6 h-kor berakással számít.

Tiszamegfigyelést 2 ddr. veszi át. (609/6)

Hdsg. parság elhatározása tekintettel az általános helyzetre:

Először a cseh hadsereggel hosszabb időre leszámolni és azután a Tiszán átkelve a románokat megverni.

Ennek folytán a hdsg. parság a Dunától északra egy nagyobb erőt von össze és ezzel nyugati irányban támadólag lép fel, míg a Hernád és Vág völgyében jelenleg visszavonuló erőket csakis megfigyel és egy csoportnak Ruttka felé való előretolása által a Vágvölgyének kiürítését kierőszojolja.

E hadműveletekre a III. hdt-nek a 2. és 3. ddr. 1. h. o. és 17. ddr. rendeltetik alá.

Feladata: ellenség esetleges átkelését a Tiszán megakadályozni, visszavonuló ellenséget különítményekkel követni és visszavonulásában zavarni. A zöm Sátoraljaújhelyen, Tokaj, Kassán és Rozsnyón visszartartandó.

A III. hdt. területén Kassán a 6. h. o. és Milkoczon az 5. h. o. marad hadsereg tartalék.

4. h. o. mielőbb Szerencs környékén Hatvan felé elszállítatik. E h. o. gyors elszállításától függ elsősorban a meglepetés.

A Tokaji átkelésre vonatkozó előkészületek tovább folytatódnak. (609/8)

Kossányi volt alezredest a hdsg. parság mint *ddr. parnokot* megbízta mindazon erők feletti parsággal, melyek a Dunántúl északra az Érsekújvári vasútvonal mindkét oldalán állanak. E csapatok: 1 nkz. zlj. és kb. 2 zlj.-ból alakított vörös ór. Gödöllőről egy zlj. ma dut. indult el Párkány-Nánára. (609/12)

VI./10

Déli helyzet:

3. h. o. Garamszegnél ellenség még ellenáll.

5. h. o. 39. ddrrel Tiszolczot érte el, felderít Breznóbánya felé és üldözi a visszavonuló ellenséget Murányalja felé. 65. ddr. változatlan.

III. hdt. 1. h. o. eltolásban Eperjes—Kisszeben területére.

Ellenség: Eperjestől nyugatra Branyizskón át visszavonulóban.

Esti helyzet:

80. ddr. Ellenség Zólyomtól északra elkeseredett ellenállást tanúsít.

65. ddr. Nagyrőcze—Csetnek vonalában, 13. gy. e. Rozsnyónál megtörve ellenség ellenállását bevonult.

III. hdt. 10. ddr. Szádalmás—Meczenczef—Szepsi területén.

1. h. o. zömével Eperjesen biztosításokkal Szinye—Kisszeben és Bártfán.

Ellenséges helyzet megbírálása magasabb parságoknak kiadott. *Cseh haderők* utóvédharcban visszavonulóban vannak. Csak Nyitra és Komárom közt összpontosítanak nagyobb erőket, melyekkel valószínűleg Érsekújváron át hajtják végre ellentámadásukat.

Románok Rakamaz Csap—Nagyvárad közt kb. három h. o. összpontosítottak.

Francziák úgylátszik Szegedről a Tisza mögé csapatokat eltoltak.

Szerbek csak kisebb erőkkel rendelkeznek, mivel főerejüket Karinthia felé szállítattak el. (610/5)

Légi felderítés újonnan lett szabályozva. (610/8)

Csehek több helyen *parlamentairt* küldöttek át azzal, hogy a cseh és magyar kormány közt fegyverszünet létesítetett volna, amiért az ellenségeskedések beszüntetendők lennének.

Alárendelt parságok értesítettek, hogy ez nem felel meg a való-
ságnak. (610/11)

Hadseregparság szándéka a Dunántúl levő csapatok nagy részét, nevezetesen 17., 18. és 20. ezredeket és menetkész útegeket a Dunától északra bevezetett hadműveletekre felhasználni.

Menetkész alakulások Esztergomra elszállítandók. (610/12)

---

80. ddr. közvetlen a hdsg. parságnak rendeltetett alá. (610/13)

VI./11.

Déli helyzet:

Kossányi ddr. Újmocs—Bátor Keszi—Újfalú vonalában. Kürt ellen-
ség által megszállva.

3. h. o. Lévánál a Garam mentén csatározás.

80. ddr. Zólyomtól északra Badint elértük.

5. h. o. zöm Tiszolcz és Rozsnyónál. 39. ddr. biztosításai Gömör-
vég—Murányaljánál.

III. hdt. 10. ddr. zöm Tornán, biztosításai Szomolnok és Meczén-
czeff felé.

1. h. o. felderít Eperjestől nyugatra Héthárs, Siroka és Margit-
falva irányában.

6. h. o. zöme Kassán.

3. ddr. zöm Sátoraljaújhely, biztosítás Tőkésterebes, Nagy Mihály,
Királyhelmech (Csaptól nyugatra) és Nagykövesden.

Telefonértesítés szerint Homonnát, Mezőlaborcot, Takcsányt a
csehek kiürítették.

Ellenséges tüzérség Szolnokot erősebben lőtte. (4 halott, 8 sebesült.)

Esti helyzet:

Kossányi ddr. Újmocs—Bücs és Madpuszta vonalában.

3. h. o. Lévánál az ellenséges harcban Garam nyugati partjára
vetette vissza. Lévát 3 zlj. támadta.

80. ddr. Besztercebányától délre Badinál szívós harcok.

III. hdt. 1. h. o. biztosító osztagai nyugati irányban Héthárs—Szinye—Berki vonalában (Eperjestől délnyugatra). Ellenség Lubló és Sirok irányában visszavonulóban.

Abostól északnyugatra Kacsány Kelenbir és Szedlicze ellenség által megszállva.

5. *Munkásezred* és 19. gy. e. felett a 65. ddr. parság veszi át a parancsnokságot Miskolczon. (611/5)

Mucs Sándor alez.

A naplórészletben használt rövidítések teljes értelmezése

zlj.	= zászlóalj
gy. e.	= gyalogezred
h. o.	= <i>hadosztály</i> (esetenként H. O. rövidítést használ)
ddr.	= <i>dandár</i> (esetenként Drr. rövidítést használ)
dut.	= <i>délután</i>
parság.	= <i>parancsnokság</i>
hdt.	= <i>hadtest</i>
hdsg. parság	= <i>hadsereggparancsnokság</i>
del.	= <i>délelőtt</i>
hdsg.	= <i>hadsereg</i> (van amikor csak hdg. rövidítést használ)
kat. főparság	= <i>katonai főparancsnokság</i>
g. p.	= <i>géppuska</i>
psz.	= <i>puszta</i>
francz.	= <i>francia</i> (más esetben csak fr. rövidítést használ)
ker. parság	= <i>kerületi parancsnokság</i>
h. v. zlj.	= <i>határvédő vörösőr zászlóalj</i>
Hadsereggparság	= <i>hadsereggparancsnokság</i>
nemzk. zlj.	= <i>nemzetközi zászlóalj</i> (más esetben csak nkz. rövidítést használ)
fds. parnok	= <i>hadsereggparancsnok</i>
Hnpb.	= <i>Hadügyi népbiztosság</i>
tbnk.	= <i>tábornok</i>
m. gy. e.	= <i>munkás gyalog ezred</i>
vad. e	= <i>vadász ezred</i>
gp.	= <i>géppuska</i>
tüz. oszt.	= <i>tüzérosztály</i>

TARTALOM

TANULMÁNYOK

DR. MÜNNICH FERENC	Az Októberi Forradalom és a magyar Vörös Hadsereg	3
	Részletek Szántó Béla volt hadügyi népbiztos visszaemlékezéseiből (közl.: dr. Szántó Rezső)	39
LIPTAI ERVIN alezredes	A Magyar Tanácsköztársaság katonai stratégiájának néhány kérdése	56
DEZSÉNYI MIKLÓS	A magyar vörös dunai hajóraj az 1919. évi honvédő háborúban	73
MAJER VILMOS	A magyar Vörös Hadsereg 46. gy. ez. III. zj. 10. százada a Magyar Tanácsköztársaság északi hadjáratának harcaiban	97
KUN JÓZSEF százados	40 éves a Hadtörténelmi Levéltár	125

HADTÖRTÉNELMI APRÓSÁGOK

Egy munkásezred történetéből (Tölgyesi Lajos)	143
---	-----

A MAGYAR KATONAI NYELV FEJLŐDÉSE

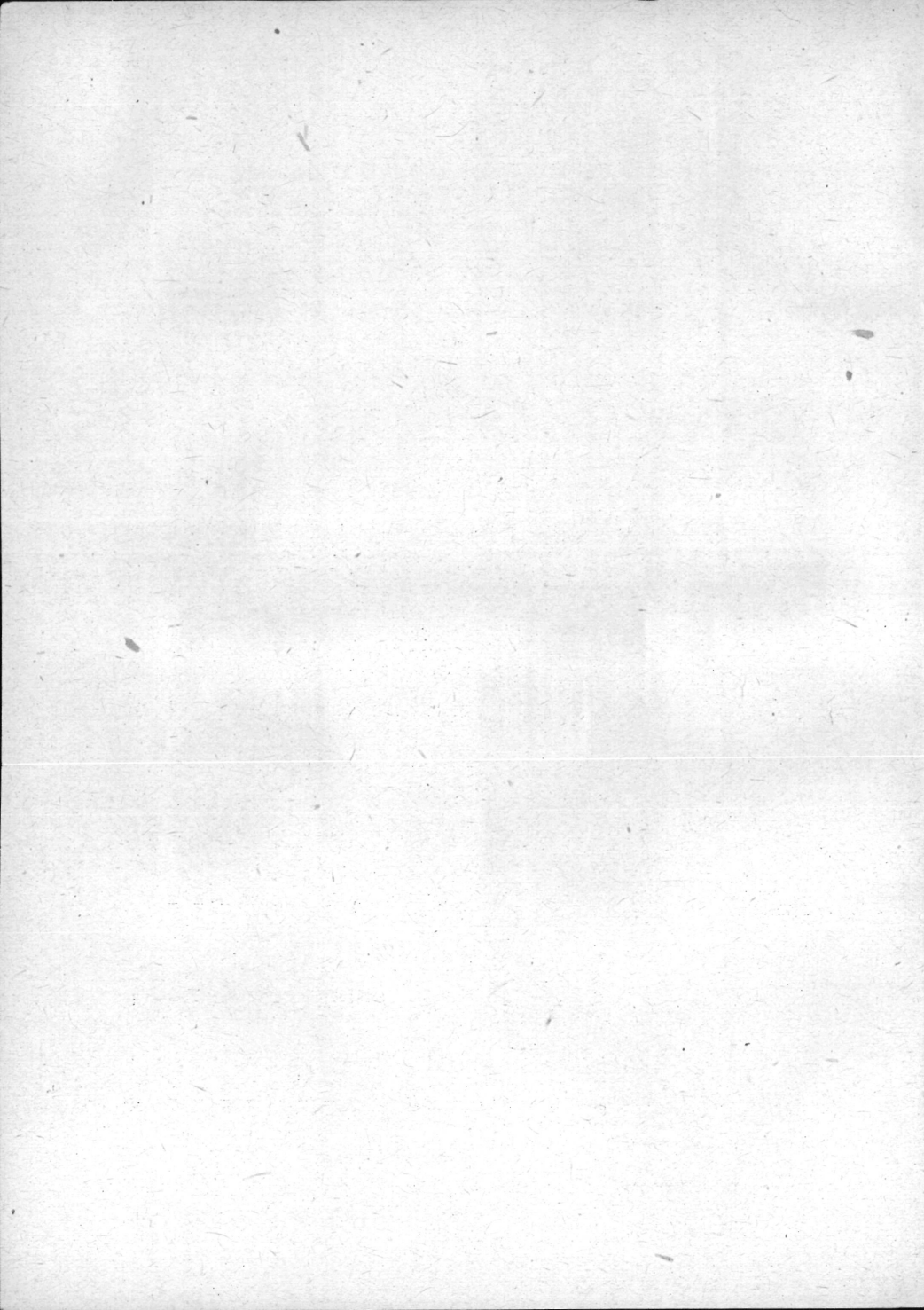
MARKÓ ÁRPÁD a történettudományok kandidátusa	Adalékok a magyar katonai nyelv fejlődéstörténetéhez (III. közlemény)	151
--	---	-----

SZEMLE

Hajdu Tibor: Tanácsok Magyarországon 1918-1919-ben (Tóth Sándor százados)	167
---	-----

HADTÖRTÉNELMI OKMÁNYTÁR

A Magyar Vörös Hadsereg diadalmenete (Közl.: Mucs Sándor alezredes)	175
---	-----

СОДЕРЖАНИЕ

СТАТЬИ

МЮННИХ ФЕРЕНЦ:	Октябрьская революция и венгерская Красная Армия — — — — —	3
	Отрывки из воспоминаний Бела Санто, бывшего народного комиссара по военным делам (публикует Санто Режо) — — — — —	39
Подполковник ЛИПТАЙ ЭРБИН:	Некоторые вопросы военной стратегии Венгерской Советской Республики — — — — —	56
ДЕЖЕНИ МИКЛОШ:	Венгерская красная дунайская флотилия в Отечественной войне 1919 года — — — — —	73
МАИЕР ВИЛЬМОШ:	III. батальон 46. похотного полка венгерской Красной Армии в северном походе Венгерской Советской Республики — — — — —	97
Капитан КУН ЙОЖЕФ:	40-ая годовщина Военно-исторического Архива —	125

КОРОТКО ПО ВОПРОСАМ ВОЕННОЙ ИСТОРИИ

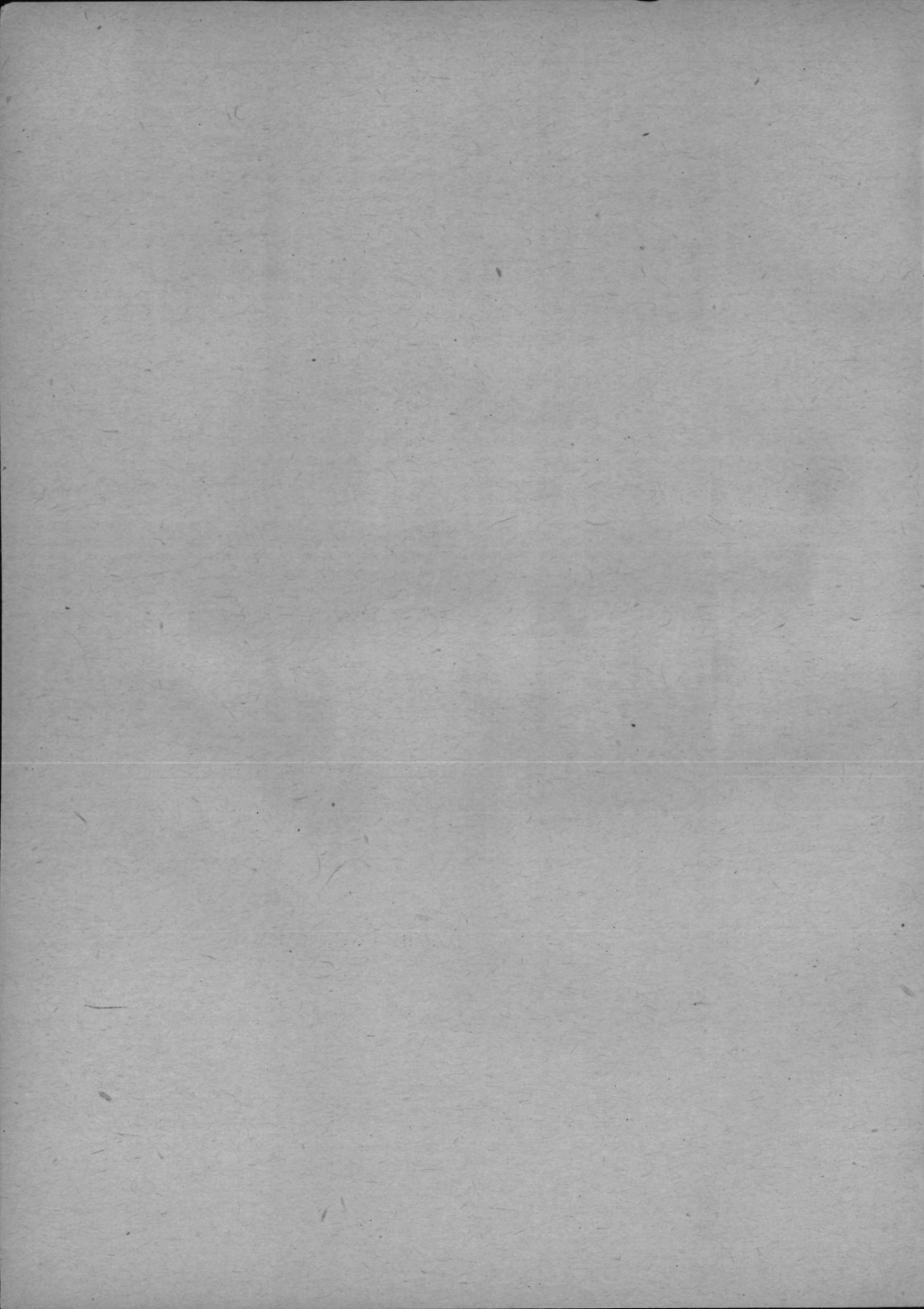
Из истории рабочего полка (Толдьеш Лайош) — 143

РАЗВИТИЕ ВЕНГЕРСКОГО ВОЕННОГО
ЯЗЫКА — — — — — 151

РЕЦЕНЗИИ — — — — — 167

ВОЕННО-ИСТОРИЧЕСКИЙ АРХИВ — 175

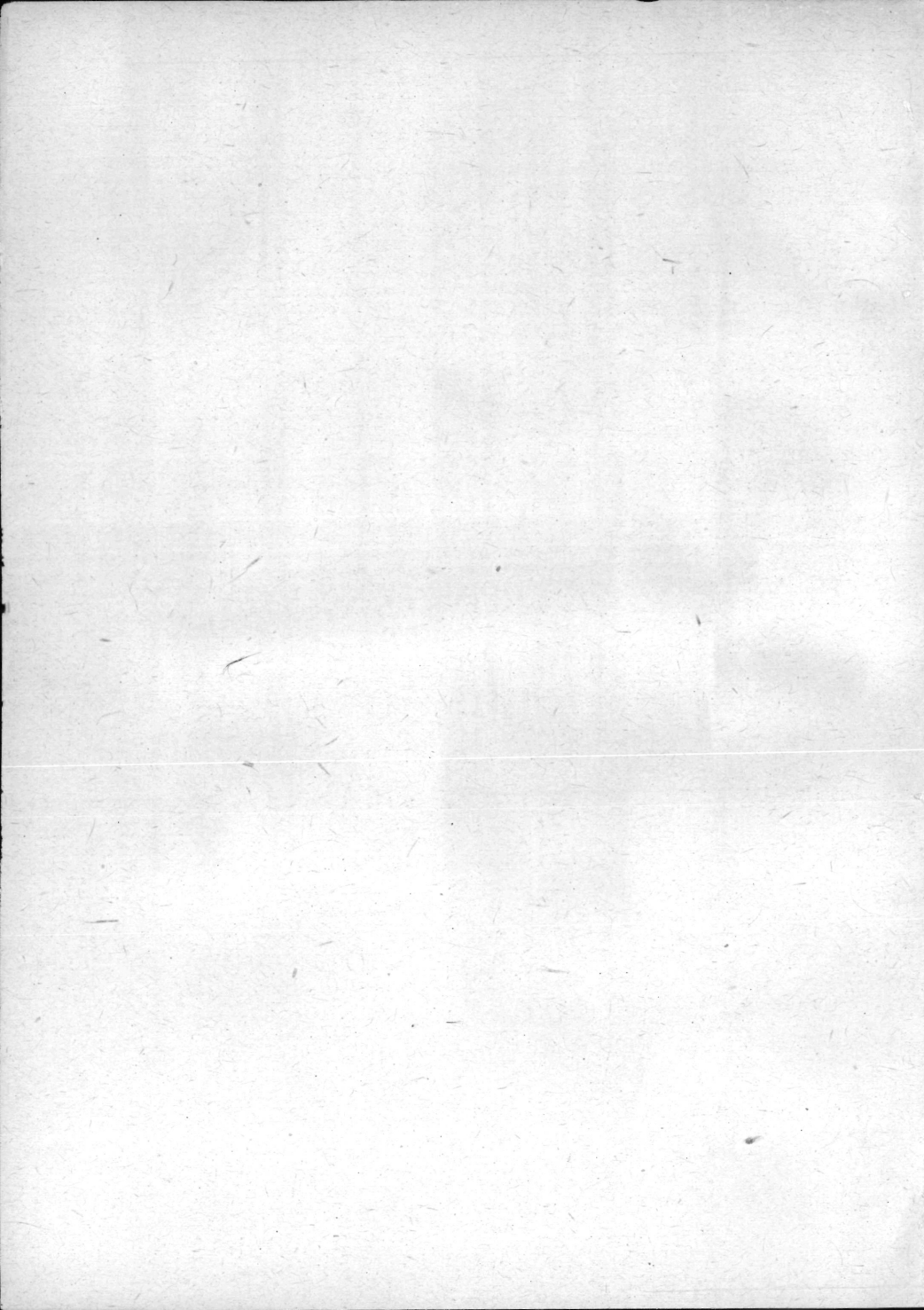

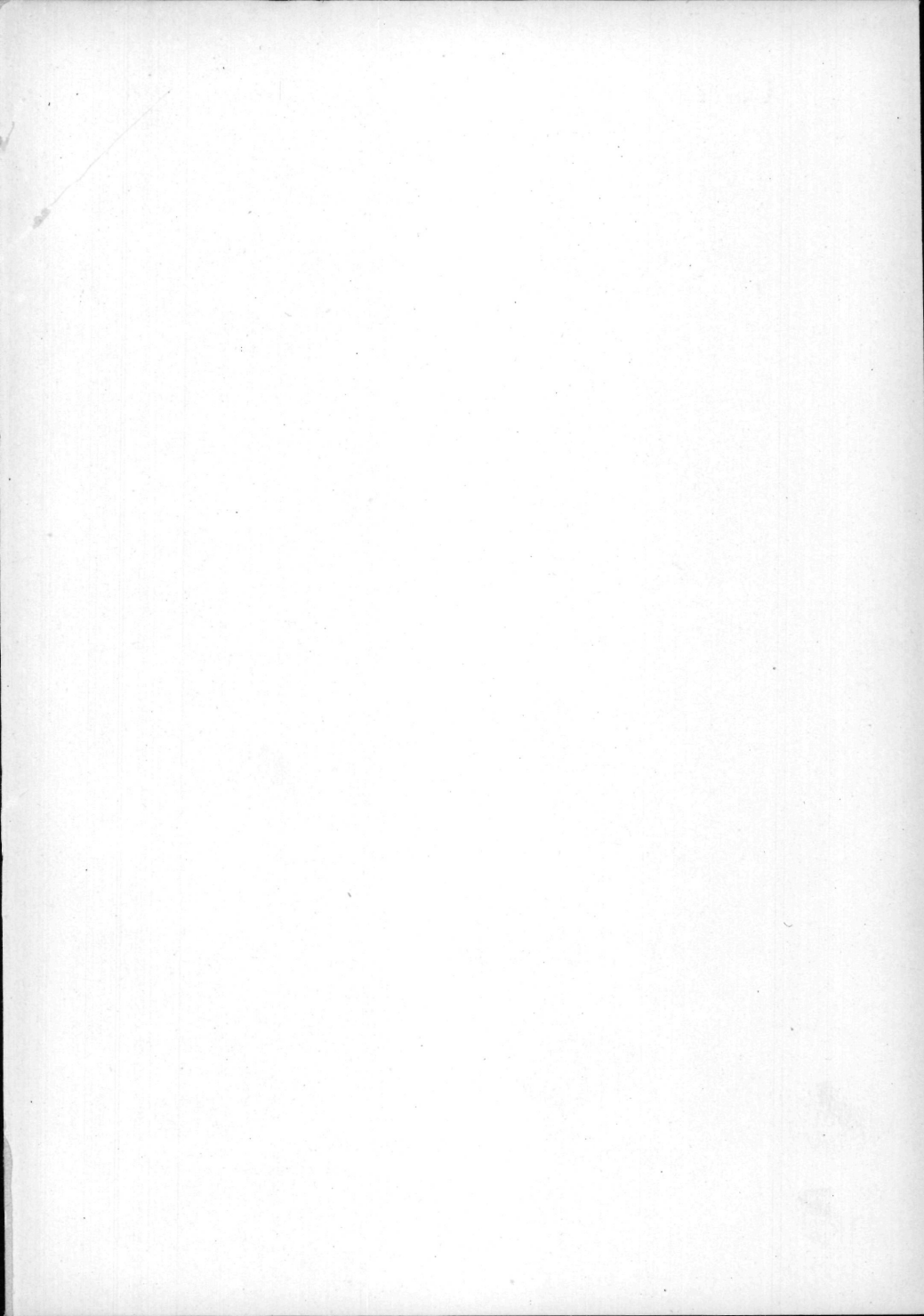

INHALTSVERZEICHNIS

STUDIEN

DR. FERENC MÜNNICH	Die Oktober-Revolution und die ungarische Rote Armee - - - - -	3
	Aus den Erinnerungen dem ehemaligen Volkskommissar für Kriegswesen von Adalbert Szántó Details (Dr. Rezső Szántó) - - - -	39
ERVIN LIPTAI Oberstleutnant	Einige Fragen der militärischen Strategie der Ungarischen Räterepublik - - - - -	56
MIKLÓS DEZSÉNYI	Die ungarische rote Donauflotte in dem Landesverteidigungskrieges 1919 - - - - -	73
VILMOS MAYER	Die 10. Kompanie des 46/III. Bataillons in den Kämpfen des nördlichen Feldzugs der Ungarischen Räterepublik - - - - -	97
JÓZSEF KUN	Das Kriegsgeschichtliche Archiv is 40 Jahre alt -	125
	Kriegsgeschichtliche Kleinigkeiten - - - - -	143
	Die Entwicklung der ungarischen Militärsprache	151
	Rundschau - - - - -	167
	Kriegsgeschichtliche Urkundensammlung - - -	175

Ára: 16, — Ft